

VIR'GIL BIROU

OAMENI ȘI LOCURI
DIN CĂRAȘ

Ediție îngrijită
și prefațată de
NICOLAE ȚIRIOI

EDITURA FACLA
TI>B6©AJBA, 1982

.j/ny. w . (fit///£-9

P R E F A Ț Ă

Timide și tributare tradițiilor eticist-semănătoriste, care se cultivau în literatura de dincoace de munți, cărțile de proză tipărite în Banat între cele două războaie rămîneau, în bună parte, fidele unor motive și modalități epice legate de numele lui Pavel Vasici (1806—1881), Emilia Lungu (1853—1932), Ion Popovici-Bănățeanul (1869—1893), Dimitrie V. Păcățeanu (1856—1900) și George Cătană (1865—1944). Cei mai cunoscuți autori sînt, în această perioadă, Mihail Gașpar (*Fata vornicului Oană*), Damian Izverniceanu (*Icoane din Banat*), Ion Ciucurel (*Transformarea*), Gheorghe Atanasiu (*Adelina, Dezmoșteniții, Moara Roșie*), Dridri Goroniță (*Miresme din Banat*), Nicolae Tomiciu (*În poiana fetei*), dar — prin orientarea și aptitudinile lor artistice — un salt calitativ vor face, fără îndoială, Anișoara Odeahu (*Într-un cămin de domnișoare, Călător din noaptea de ajun, Ciudata viață a poetului*), Ilie Ienea (*Ard luminile-n Vitol*) și Virgil Birou, scriitori care dealtfel au depășit limitele spațiului lor provincial și au fost apreciați de critica literară contemporană.

Virgil Birou (1903—1968), colaborator de seamă al revistei cu orientare politică de stîngă, *Vrerea* (1932—1937 ; 1945—1947), a debutat în literatură tîrziu, la 35 de ani, cînd a publicat o carte de reportaje nu întîmplător intitulată *Oameni și locuri*

din Căraș (Ediția I 1940, . Editura Astrei bănățene Timișoara, 206 p. ; ediția a II-a 1943, editura Asociației Scriitorilor Români din Banat, 192 p.). Formația sa intelectuală de inginer și anumite dificultăți mărturisite, de exprimare artistică, nu-i dădeau la început perspectiva unei cariere literare de proporții. Totuși, impulsul de a lua atitudine față de problemele sociale acute, care frământau masele în acea epocă și se reflectau în preocupările intelectualilor bănățeni, în domeniul demografic, al stării sănătății oamenilor din popor, al pauperizării țăranilor, în folclor și etnografie, în problema națională, precum și admirația sa nestăpînită pentru frumusețile naturale ale locurilor natale se îmbina, în fericite expresii, literare, cu aceea ce o avea față de virtuțile sufletești ale oamenilor atît de adînc cunoscuți. Apariția cărții s-a bucurat de succes, trebuind să fie reeditată cu patru ani mai tîrziu.

După *Crucile de piatră de pe Valea Carasului* (1941) și, „*Năzuințe și realizări*, etape din viața culturală bănățeană” (1941), scriitorul, care devenise între timp președinte al Asociației Scriitorilor Români din Banat și înființase o colecție editată sub această egidă, tipărea *Poezia'nouă bănățeană* (1944), (o culegere în-care prezenta și lansa patru poeți tineri), precum și *Oglinda lui Moș Ion Stăvan* (1946), o nuvelă publicată prima oară în *Revista fundațiilor regale* (anul XII, nr. 6, iunie 1945), iar în volum era ilustrată cu desenele pictorului Catul Bogdan.

Reluînd o idee folosită în nuvela *Gheorghi Rață face revoluție*, publicată — ou titlu schimbat de redacție — în *Revista fundațiilor regale* (nr. 1 din ianuarie 1942) Virgil Birou a realizat, într-o viziune realistă și dintr-un unghi de vedere interior, romanul *Lume fără cer* (1947). Acest roman al vieții de miner umplea un gol în literatura română de pînă atunci, în ciuda tentativelor lui Ion' Agârbiceanu și Carol Ardeleanu. Pînă la sfîrșitu-i prematur, din 22 aprilie 1968, îi va mai apare un volum de reportaje *Drumuri și popasuri bănățene* (1962), dar vechile-i preocupări se vor reflecta în *Istoria mineritului bănă-*

țean și în *Cartea peșterii*, lucrări needitate, rămase în manuscris, caracteristice pentru disponibilitățile lui cercetătoare.

Exponent reprezentativ pentru tradiția culturală neînteruptă și pentru mișcarea literară bănățeană, impetuoasă și neprofesionalistă, de după Unire, Virgil Birou, prin scrierile sale, a apropiat vocațiile artistice ale cărturarilor formați în provincie de idealul umanist și estetic al frământatului timp istoric în care s-a afirmat, punînd în centrul preocupărilor sale creatoare și afective omul ca eternă realitate psihologică și socială. Nedesprins de peisaj, omul acesta investigat și iubit de Virgil Birou este individualizat, în primul rînd, printr-un sistem de gîndire ilustrativă pentru mentalitatea formată în tradiții păstrate de veacuri la sate, dar transpuse uneori în condiții cu totul noi la orașe și în centrele muncitorești. Omul comunică, în orice împrejurare, mediu și peisaj, căldura vieții, iar interesele și reflexiile sale sînt răsfrînte asupra laturilor practice ale existenței, fără să piardă omenia sa funciară, esențialitatea sa morală. Chiar dacă destinul său de exploatat — într-o lume nedreaptă, strivitoare și inumană — are un sens tragic, sentimentul de ortăcie și de suferință îi dă o demnitate și o deosebită frumusețe sufletească. Personajul lui Virgil Birou se adîncește într-o viziune de noblețe feconfortantă, salvatoare, transpusă pe un plan imaginar, de unde izvorăsc pe neașteptate surse de umor, de bonomie și năstrușnicii pline de farmec și savoare. Virgil Birou desăvîrșește, în acest fel, umorul de proveniență folclorică al poveștilor și anecdotelor reflectate și în scrierile cele mai reușite ale lui Victor Vlad Delamarina, George Cătană, Tata Oancea, George Garda, Dimitrie V. Păcățeanu și ale altora, care au încercat să profileze disponibilitatea umoristică a țăranului bănățean.

Oameni și locuri din Căraș a apărut ca o carte scrisă inițial cu intenția de a sluji ca un ghid literar și i s-au adăugat, în acest sens, 48 de fotografii originale făcute de autor. Calitățile surprinzătoare ale celui ce se autointitulează cu ironie „*un fel de reporter*” — și care-și părăsește pentru un timp prietenii de la

Oraș, iubitori de frumos, pentru a-și regăsi patria mirifică a copilăriei, nu fără a le făgădui „pictorului raze de soare din Căraș, sculptorului tipuri noi, iar poetului tot aurul .Nerei” — ca și puterea de evocare, viziunea sa barocă și mentalitatea etnografică în care a fost scrisă, fac din carte a neegalată monografie a peisajului sufletesc al Carasului.

Față de unele descrieri de călătorii ca bunăoară acelea ale scriitorului danez Andersen, care trecînd pe Dunăre, în mai 1841, fusese cucerit de peisajele și de fiii de țărani români întîlniți pe aceste meleaguri, sau ca scrierile lui Nicolae Iorga din ale sale *Priveliști bănățene*, evocările lui Virgil Birou au, desigur, un plus de vibrație și de pătrundere sufletească, înlesnite de faptul că autorul se identifică, în cuget și nostalgie, cu oamenii și locurile prezentate. Varietatea stilistică și compozițională a scrisului, schimbarea de ton și de perspectivă, bogăția datelor și umorului anecdotelor, folosite cu îndemînare literară, ne dau posibilitatea să considerăm unele capitole ale cărții — cum ar fi, de pildă, *Cum se nasc doinele și cîntecele cărășene*, *Moș Pau Piele are supărări* sau *Iancu Bobu* — ca veritabile nuvele sau schițe, iar oamenii despre care se vorbește în ele pot fi priviți ca tipuri deplin reușite de personaje literare. Deși este primul prozator bănățean care descrie frumusețea locurilor admirate și „înviorate de prezența omului”, Virgil Birou nu lungeste aceste descrieri, ci evocă odată cu ele amintiri istorice sau datini păstrate în comportarea oamenilor.

Depășind documentarul și relevînd pe cel mai înzestrat prozator al Banatului interbelic, cartea conturează, în mod sugestiv, ceea ce are Carasul mai expresiv, o mulțime de figuri de oameni întîlniți de autor sau evocați de sufletul nostalgic al celui ce își revede locurile dragi. Fiind scrisă, în deceniul al patrulea al veacului, e firesc, ca reportajele lui Virgil Birou să oglindească, nu numai problemele ce preocupau și nemulțumeau pe intelectualii generației născută la începutul veacului, ci și repercusiunile morale, limitele ideologice ale evoluției sale, dezorientările ei. Virgil Birou făcea parte din grupul principal

de colaboratori ai revistei *Vrearea*, care apărea în 1932 ca „săptămînal de informare politică, economică și culturală”, avînd o netă orientare democratică și progresistă. În coloanele ei, Virgil Birou publica articole sociale și economice. El înțelegea să denunțe și să acuze, într-o formă literară accesibilă, o orînduire socială incapabilă să soluționeze gravele probleme ale timpului. Nu este așadar de mirare că tocmai aceste probleme ridicate în cartea sa de reportaje au fost reluate mai tîrziu, chiar cu numele unor oameni pomeniți aici, în romanul scris peste cîțiva ani. Astfel, cele două cărți ale lui Virgil Birou au o înlănțuire organică, atît pe planul ideologic, cît și pe acela al creației artistice, evocînd o lume „cu zăbranic negru”, așa cum ținea el să caracterizeze, sentimental și îndurerat, ținutul natal, chiar în epilogul primei sale cărți.

Resursele psihice „năstrușnice” și discernămîntul uimitor algîndirii nepervertite întîlnite la omul simplu colorează descrierea și comentarea faptelor povestite de Virgil Birou și le învăluie cu un suflu generos și cu suavitatea caldă a umorului.

- Dintre figurile cele mai reprezentative prezentate în *Oameni și locuri din Căraș* se desprind, cu vioiciune și pitoresc : „pilarul” (neguțătorul) Gheorghe Mingea, strungarul Brebenaru, artistul popular Tudor Adam, sfătosul moș Pau Piele, entuziastul „dascăr” confesional de altădată Braia, „primitivul” Iancu Bobu, minerul Ghiorghe Rață „gin Sasca” — eroul virtual al romanului de mai tîrziu, — tînărul tuberculos Vasile, moș Pavel Almăjanul. Fiecare are o dramă a lui, mai mult sau mai puțin destăinuită și duios intuită de un reporter care se dovedește înzestrat, tot timpul, cu cea mai importantă dintre facultățile unui scriitor și anume aceea de a „simți în permanență prezența omului”. El nu prinde numai nota de bonomie și haz senin ce înoarcă vorbele țăranilor bănățeni, ci se transpune în gîndirea și simțămintele săteanului sau minerului pus în lumină :

— „La ce naiba trebuie atita cărbune, dacă numai nenorociri aduce ?

— La multe. La tren, in locomotive, la Recita și în alte locuri: la încălzit, bunăoară! '

Pavel admise. La tren trebuie, pentru că acela merge cu foc. După ce se gândi bine, găsi totuși că ceva nu se potrivește.

— Dar dă-l dracului de tren, că nu merge cum trebuie. Nici nu te poți căra cu el unde vrei, ca bunăoară cu trăsura. Aceasta e de noi, te duce pe orice drum, fie cit de rău. Și te duce oriunde. Vrei să mergi la Ilidie, prinzi caii la trăsură și ești acolo cit ai pocni din bici. Te saltă și peste groape și te trece, dacă știi să mini încet și cu grijă.

— Te duci, făcu din cap Stolojan. Inșă cu ea știi când pleci, dar niciodată nu știi când ajungi.. "

Structura mentală a limbajului atribuit personajelor provoacă un efect umoristic în măsura în care ne dăm seama că viața suflătească a oamenilor descriși sau evocați de Virgil Birou e autentică și neprefăcută, însoțită de o vibrație emotivă, ciuda sau ranchiuna exprimată asounzînd o răsucire mai adîncă a eului contrariat de evenimente.

, Astfel, în nuvela *Oglinda lui Moș Ion Stăvan*, care se voia, după cum îi spune subtitlul, *O poveste cu haz, dar și cu întristări, din Banatul de demult*, continua mărturisit exemplul povestirilor publicate în foile culturale și calendarele cu largă circulație, în lumea satelor bănățene din trecut. Autorul ironizează aici, cu amară compasiune și înțelegere, trăsăturile psihice de vanitate refulată la un țăran bătrîn, fără urmași, dar nu și fără imaginație — gratuită și păgubitoare, — pentru a voala de fapt o dramă omenească, real condiționată social și economic de spectrul pauperizării. Moș Ion ar vrea să opună rezistență speriată constrîngerilor, din ce în ce mai repetate, exercitate de nevestă, cu scopul de a-l face să le predea nepoților averea, spre a fi îngrijiți de aceștia, la vîrsta neputinței. Alarma aceasta internă, accentuată de o banală durere de gingie și tratată cu răchie și cu leacuri băbești, găsește fortuit o supapă de evadare. E vorba de extravaganta lui pornire de a cumpăra, la licitație, spre stupefacția soției, o oglindă de restau-

rant, scumpă; și nefolositoare, sfărâmată mai apoi, chiar înainte de a o fi transportat acasă, cu carul. >

Aluziile la neînțelegerea mai adîncă și mai obscură dintre cei doi consorți, și care nu s-a formulat încă din nici o parte, dar care crește gradat, cu fiecare întîmplare nouă, în bătrîna lor gospodărie — condamnată la o dișoluție inerentă, din motive de ordin material — primesc o funcție metaforică, de subtilă pătrundere psihologică. Bătrînul țăran va fi nevoit să-și piardă, pînă, la urmă, casa și pămîntul, după ce s-a convins, pentru ultima dată în viață, că închipuirile omului sînt tot atît de inconsistente, ca și aburii beției..

Romanul *Lume fără cer*, reeditat de *Facla* în 1972, după ce la apariția sa în prima ediție n-a mai putut fi pus în vînzare, iar la cea din 1957 nu s-a bucurat de o recunoaștere competentă și legitimă din partea criticii literare, oglindește exploatarea minerilor și viața lor nefericită care cutremură viziunea scriitorului cu perspectiva tragică a unui destin nemeritat. Catastrofa căreia, după primul război mondial, îi cad victime ocnari din minele de cărbuni de la Anina este legată, simbolic, de soarta unui personaj drag, întîlnit și descris ca om real în prima carte de reportaje a autorului. Prăpastia în care omul bun se prăbușește, alături de cel rău în acest roman, nu trage totuși zăbranicul negru peste existența multiplă și ineputabilă a eforturilor ymane.

Cunoașterea directă și în profunzime psihologică a vieții mizere, în care erau nevoiți să trăiască minerii, e completată de scriitor cu reflecții și ipoteze lucide, făcute asupra unui complicat aparat economic, generator de stări sociale specifice, într-o lume în care se interferau consecințele morale ale celor două mari transformări istorice : schimbarea stăpînirii austro-ungare și criza de adaptare a mentalității rustice, la condițiile de exploatare burgheză. Virgil Birou a avut totodată și puterea artistică să pătrundă în inima realității din care se plămădește drama psihologică* a ocnarului Gheorghî Rață și a tovarășilor săi,

Văzuți din afară, ocnarii par „manechine stricate”, condamnați la o singurătate eu atît mai greu de suportat, cu cît întunericul străin, care îi înconjoară din toate părțile, i-a despărțit definitiv de lumea frumoasă din mijlocul naturii, dar nu le-a oferit nimic în compensație. Aici, în adînc, truda și încordarea în muncă — înfățișate în pagini de analiză unice în literatura română — dau alte dimensiuni realității, și desigur alte semnificații. Omul are conștiința nedreptăților suferite de el. Deznădejdea, scîncetul durerii comprimate, nu-i desclamește dîrzenia și conștiința dorințelor înăbușite, nici demnitatea unei îndelungi și călite așteptări.

Personajele romanului lui Virgil Birou sînt oameni cu trăsături morale și disponibilități uimitoare, neobișnuite, ciudate. Din această cauză ei, după momentele surprinse de autor, acelea ale expansiunii lor neașteptate, devin ridicoli, chiar pentru ei înșiși, mai ales din punct de vedere al comportării practice, li simțim firești totuși, căci sînt victime ale propriilor lor închipiri, ale imaginației lor ultragiate. Omenia lor e profundă, căci e expresia unei afectivități deosebite, vii. Aceasta poate să fie, după cum afirmă însuși scriitorul, „un sentimentalism exagerat, inerent firii bănățeanului, din dragostea prea mare a tot ce-i frumos și pompos, care-i soră bună cu vanitatea”. Poate să fie — așa cum s-a mai spus și despre latura specifică a operei lui Victor Vlad Delamarina și a celorlalți creatori bănățeni — o formă literară de *gasconism* al oamenilor din acest colț de țară.

Mobilitatea și farmecul acestor personaje cîștigă prin oralitatea stilului, întrebuițat întotdeauna cu succes, accentuat prin ipocrizia neîndemînică de a-și exprima gîndirea, raportată practic la datele concrete ale existenței.

Talentul scriitorului bănățean se relevă în crearea atmosferei sumbre sub oare se desfășoară acțiunea și soarta amară a unor oameni necăjiți ca Gheorghî Rață, Klempa, Stolojan cel șchiop și a celorlalți oameni ai adîncurilor, într-o „lume fără cer”, dar și în umorul, de o deosebită savoare și bonomie, ce

£ redă limbajul interior al mentalității țărănești, omenia funciară a omului simplu. În nici un episod, personajele luate din lumea intelectualilor sau a pseudointelectualilor —, în mare parte caricaturizate în acest roman — nu au vivacitatea și autenticitatea și bineînțeles nici năstrușnicia celor ce s-au format în lumea satului și a principiilor sale morale. Eroii aceștia nu sînt instinctuali și cruzi chiar atunci cînd fac unele fapte defăimătoare, în sinea lor, mai devreme sau mai tîrziu, ei au remușcări, stări sufletești nu prea bine ascunse, și își duc, neuitată și usturătoare, pata considerată compromițătoare. Uneori, vina ce și-o recunosc își caută o necesară sancțiune obiectivă, ca de exemplu, atunci cînd socotindu-se vrednic de ocară, Rață apare înaintea nevestei sale : „*Gheorghî stătea în fața ei mutălău, ca un făcător de rele înaintea "judefului. De atîția ani trăia cu ea și se înțelegea, cîteodată se și sfădeau, și acum nu știa ce să-i spu?iă: auzea dar nu deslușea vorbele care curgeau ca riul în gîrla din ocnă, cu gilgiit trist și fără culoare. Ridica mîinile să se explice și iar le lăsa neputincios. Numai de nu i-ar tremura gușa așa de tare, se gîndi ofînd, asta mă mînîncă. Dar gușa continua să tremure și cînd femeia demult a încetat să mai vorbească, iar el a intrat cu capul plecat, în vîrful picioarelor, în casă, unde copiii dormeau încă ...*”.

Realitatea socială și psihologică a ocnarilor și a țărănilor de la Anina și din valea Carasului se oglindește fără ostentația demonstrației, pentru oă transmite vibrația afectivă uneori mărturisită a scriitorului. Iată de ce un alt personaj al romanului, inginerul Svoboda — un alter ego al autorului — își pune problemele, pe care desigur le-a gîndit acesta : „*Ai văzut atîția ocnari în viața dumitale, poți să-mi spui cîți își mai păstrează elasticitatea după doi, trei ani de ocnă ? Ce crezi, este ușor să cobori în fiecare zi în propria ta groapă ? Unii, din afară, ar putea spune că omul se obișnuiește și cu sentimentul acesta. Se poate. Dar aș vrea să-i întreb pe cei ce gîndesc așa, dacă își dau seama ce preț trebuie să plătească ocnarii pentru această obișnuință ?*”.

^t*• - „K posibil ca întreg romanul să fi fost scris tocmai pentru a
*!!• * „așputld« la asemenea întrebări. E remarcabil însă faptul că
v , • Virgil Birou nu schematizează și nu moralizează, <ci creează
Imagini artistice de cutremurătoare claritate realistă. Preface-
rile sociale dar și de conștiință prin care sînt dezvoltate evolu-
m ; **ția și** acțiunea personajelor depășesc procedeele și mai ales
• • mentalitatea naturalismului superficial, atribuite lui Virgil
Birou, care — în ciuda unor sesizabile dificultăți: stilistice și de
tehnică- romanescă — realizează o valoroasă frescă socială a
epocii.

NICOLAE ȚIRIOI

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Volumul reproduce textul cuprins în cărțile *Oameni și locuri din Căraș*, cu 48 fotografii originale făcute de autor, ediția a II-a, editura Asociației Scriitorilor Români din Banat, anul 1943, 192 p. și *Oglinda lui Moș Ion Stăvan, o poveste cu haz, dar și cu întristări, din Bănățul de demult*, cu desene de Catul Bogdan, Colecția Asociației Scriitorilor Români din Banat, anul 1946, nr. 1, 64 p., nuvelă publicată pentru prima oară în *Revista fundațiilor regale*, anul XII, nr. 6 (iunie 1945)

Față de prima ediție „încheiată” în 1939 și apărută în 1940 în editura Astrei bănățene Timișoara, 204 p., textul reportajelor din *Oameni și locuri din Căraș* a fost corectat și completat de autor. Editura noastră păstrează în mare parte aceste mici adaosuri și reproduce, în mod selectiv, o parte din fotografii.

Notele, din ultima parte a volumului, în afara unor comentarii și deslușiri necesare înțelegerii conținutului, dau informații menite să justifice atitudinea, limitele ideologice, reflecțiile autorului sau să contribuie la sugerarea culorii locale și înlesnirea înțelegerii unei anumite mentalități, specifice, oamenilor din locurile evocate.

Cuvintele mai greu accesibile din graiul bănățean le-am explicat în chiar subsolul paginii unde au fost folosite. În rest, am respectat, în majoritatea cazurilor, ortografia limbii române actuale, chiar dacă am mai păstrat și cuvinte scrise după ortoepia care știm că i-a fost dragă scriitorului.

N.Ț.

**OAMENI ȘI LOCURI
DIN CĂRAȘ**

CĂRAȘ

Undeva departe, aruncat la granița dinspre Soare-Apune a Țării, deschilinit de restul lumii printr-un lanț de munți, două rîuri și o pustă, dar mai cu seamă prin sufletul său unic, este așezat Carasul.

În Căraș Natura a dozat totul ou grijă. Forțele generatoare de Carpați ale spasmelor geologice aici și-au epuizat ultimile svîcniri, totuși în Căraș munții cei mai mari nu sînt prea mari, văile nu vor să-și umfle apele în fluvii, nici cîmpia nu-și desfășoară întinsul în nemărginire de pustă.

Dacă însă Natura nu a voit să impună prin atribute de ordin pur cantitativ, cu atît mai darnică a fost în profunzime și în împodobirea reliefului. A ascuns în sînul munților aur și argint, metale care au ațîțat pofta hrăpărețe în toate timpurile, începînd de la agatirși, poate și mai demult, trecînd prin romanii civilizatori, prin hoarde năvălitoare vremelnice, prin turci și austriaci jăcmănituri, pînă la anonimii acționari belgieni, englezi și francezi. A îndoliat regiunea între Delinești și Dunăre cu zăbranicul cărbunelui aducător de civilizație și mizerie și a încleștat în pumn de oțel vrerile românești la Ocna de Fier și Recita. Pe coastele munților a atîrnat păduri de nepătruns, pe

plaiuri vii dulci, grădini cu pomi și flori de fin, iar spre cîmpie aurul holdelor preamărește dărnicia luxuriantă a Naturii.

Cum e regiunea, așa e și omul. La vedere sumară poate nu spune mare lucru. Dar făcîndu-l să-și trăiască frămîntările, va descoperi un exuberant caleidoscop de calități. Vom desprinde din privirea-lui licărirea unui bizar amalgam de conștiință de sine și de nepăsare, o ciudată împerechiere de spirit critic și de sentimentalism, de minte șmecheră și de bonomie. Dacă spiritul critic l-a dezvoltat pînă la satiră, aceasta o face față de sine însuși în aceeași măsură, ca și față de lumea înconjurătoare. Mozaicul întreg se compune într-o rezultată aproape de cel mai veritabil donchișotism. Toate acestea însă nu sub masca supărătoare a unei ipostaze de circumstanță, ci spontan și natural, toate calitățile și defectele fiind elemente organice ale unei firi simple și sincere

De aceea cărășanul niciodată nu va fi antipatic. Pentru că, vorbind în limbaj cărășan, el își poartă gama calităților sale cu aceeași trăire vie, unii îi spun făloșenie, cu care își poartă bunăoară un cocoș creasta măreață și penajul pestriț din coadă. Sînt ale lui și fără ele n-ar fi ceea ce este.

Lucian Blaga a spus undeva că Bănatul reprezintă barocul etnografiei românești. Dacă e vorba de un complex pompos de calități și atribute, o intuiție mai inspirată nici nu se putea găsi. Dar un cărășan cu duh, sculptorul Ladea^ după o scurtă experiență timișoreană a oftat :

— O fi aci Metropola Bănatului, dar așa simt că Bănatul numai în Căraș mai este !

Sculptorul Ladea este observator fin. Căci pusta, ea însăși lipsită de relief, denivelează și uniformizează și caracterele². Dar cele patru văi cărășene, despărțite de dealuri izolatoare, prezintă, patru fațete ale unei culturi minore brodate pe același

fond comun, care s-au dezvoltat și păstrat destul de ferite în intemperiiile veacurilor :

Valea Bîrzavei, unde satira populară se dezvoltă tropical și unde furnale și fabrici dau formă și conținut tendințelor, românești de neatarnare economică ;

Valea Carasului, unde plaiul și florile nasc cele mai frumoase cîntece și hore, locul celor mai vechi coruri țărănești și locul, unde tuberculoza năbușă cele mai frumoase hore și cîntece ;

Valea Nerei, cu aur lucios în nisipuri, cu oameni săraci care cîntă cele mai frumoase doine și poartă cel mai împodobit port;

Valea Dunării — în Căraș și Dunărea e vale — izvor de balade vitejești, cu montagnarzii sobri și cu minieri fără mine, pe care spirit întreprinzător îi poartă pînă în Siria și pînă în Abisinia.

În deasupra tuturor, cu pieptul lat cît jumătate de județ, Muntele Semenic, dominînd liniștit oameni și cîntece, oile și rîurile, ca un tată blînd și păzitor. ,

Celor ce vor să descopere frumusețile Carasului, Natura singură le stă în ajutor. Nu a presărat cu rîpe adinei căile drumetilor și nu a opus adversitatea prăpațiilor neatacabile, celor ce vor să-i urce culmile. Turismul în Căraș nu cere eforturi de recordman. Oricine poate să ajungă oriunde. Cine face turism, pentru delectarea sufletului și nu ca să adauge încă un trofeu la isprăvile de ieri, să vină în Căraș. Va fi răsplătit din belșug. După fiecare șerpuire de drum, după fiecare coastă de deal, aspecte noi, delectări noi. Ca o sirenă te îndeamnă peisajul :

— încă un pas, mai unul, hai și aci, urcăm și pieptul acesta !
— nesfîrșit, cu mii de ademeniri și cu farmec nespus. Acesta-i cuvîntul, ce se potrivește peisajului cărașan, farmec. Plăcerile sufletului nu le turbură corpul frînt și delăsarea membrelor trudite ; la cîțiva pași de la cărare ești în mijlocul unei naturi

nedeformate, care ți se oferă din plin. Dar niciodată și nicăiri nu încerci nostalgia părăsirii. Simți în permanență prezența omului. Un plast de fin atîrnat într-un copac în așteptarea iernii, ecoul îndepărtat al unui fluier, un cîntec abia perceptibil, ciocănitul estompat al stînjenarilor ascunși în desișul codrilor, o colibă ce-și așteaptă stăpînul, o piatră anonimă de hotar, toate indică prezența omului. Nu a omului distrugător de Natură, vandal nemilos în preocupările sale de ordin economic, ci a omului care se integrează organic în Natură, completîndu-se cu ea pînă la identificare.

Carasul este situat în Bănat, la granița de vest a Țării. Așa spune Geografia.

Dar cine a cutreierat Carasul ca mine, stînd de vorbă cu oameni și flori, cu cîntece și locuri, acela va găsi situat Carasul în inima sa.

Pentru totdeauna.

DE VORBĂ

CU GHEORGHE MINGEA

sau puțină sociologie aplicată

Am plecat din Timișoara în zori.

În curbă elegantă linia ferată mă duce în jurul orașului și-i desfășoară panorama în plină splendoare de răsărit. Turnuri de biserici, castele de apă și coșuri de fabrici accidentează orizontul viorint. Fumul slab, ce iese din coșuri, arată că orașul nici la ora asta nu se odihnește. Prin cețurile dimineții copeřișele răsfrîng raze de aur. Un galben pal plutește deasupra lor despărțind masivele clădirilor de albastrul întunecat al cerului.

Uruitul metalic al podului aruncat peste Bega întrerupe brusc reveria. Încă două minute și în fața trenului pusta timișansă își deschide larg cuprinsul.

Sînt cam obosit. Peisajul de pustă nu-mi poate reține atenția. Aseară, la masa de bun rămas, am întîrziat cam mult și sculatul de dimineață, sau despărțirea, mi-a umplut gura de amăreală. Aud ca prin vis tachinările prietenilor :

— Deci iar în Căraș ?

— Iar în Căraș !

— Măi, să-mi aduci albastrul cerului de pe Valea Carasului, galbenul cromului de la Moldova Nouă, sau veche, unde o fi, și negrul cărbunelui din Anina, să vă fac eu peisajul bănațan, mă, că voi nu-l știți face, mă, se ambiționa pictorul după a nu știu cîta halbă de bere.

Pictorul, siluetă fină cu degete subțiri și lungi, nu s-a născut pe meleaguri bănațene, dar armonia liniilor și culorile de intensitate caldă ale peisajului bănațan i-au legat sufletul de Bănat'.

— Mie să-mi aduci un bolovan de aur din Nera, își etala pretențiile poetul veșnic în goană după editor.

— Oare fi-va adevărat, că trebuie să iei în gură o bucată de cărbune, cînd cobori prima dată în mină ? Întrebă grijuliu sculptorul. Întrebarea a fost blîndă, dar viza direct slăbiciunea mea pentru bazinul negru al Aninei.

Numai istoricul asculta liniștit poveștile mele despre un Căraș minunat. Doar din cînd în cînd arunca priviri semnificative către ceilalți.

Și așa pînă la ore mici. Cînd ne-am despărțit, ne-am îmbrățișat cu promisiunea solemnă, că voi aduce fiecărui a ceea ce dorește inima. Pictorului raze de soare din Căraș, sculptorului tipuri noi, iar poetului tot aurul Nerei.

Trenul gonește întins pînă la Voiteni. -Aici face o întoarcere de 90 de grade spre Recita și ritmul sacadat al liniei drepte se transformă pe neobservate în șerpuiuri dulci în jurul colinelor. Căldura dimineții și ondularea lină a vagonului îmi produc o moleșală vecină cu somnul. Cu ochii întredeschiși, privesc peisajul, dar simțurile percep lucrurile de la distanță, ca printr-un ochian întors. O tablă imensă, înfiptă în doi pari, filfaie vertiginos prin geamurile vagonului :

Viile Perla Bănatului.

Tabla dispare și sînt prea obosit să mă ridic pînă la geam. Mai văd undeva departe, pe o colină, un castel de grof, apoi pleoapele mi se închid, obosite.

OpririM mal lungă a trenului mă deșteaptă. În timpul somnului compartimentul de clasa treia s-a populat. O femeie îmbrăcată în' negru șade tăcută lângă mine. Bagajul, un coș cu minerul de-a curmezișul, l-a așezat lângă picior. Cearcănele vinete din jurul ochilor și atitudinea ei tristă arătau că nu de mult a trecut printr-o încercare grea.

În fața mea doi țărani în plină vîrstă discută daraverile lor. Mai în fund, la geam, un caporal cu statura de copil andru vorbește cu cineva de pe peron. Chipiul tras pe ochi și vestonul deschiat la gît sfidează vădit disciplina de cazarmă. Aici se poate, căci în apropiere nu-i nimeni să-i facă observații. În celălalt colț al vagonului un soldat cu fața tuciuire s-a tolănit pe bancheta de lemn și-și plimbă ochii pe plafon. Privirea întoarsă înlăuntru și zîmbetul timp ce apare din timp în timp pe buzele vinete dau de bănuir că parapanghelul de pe acum savurează bucuria concediului și plăcerile întîlnirii cu Gherghina.

Țăranii au părul roșu și creț, iar picioarele lor sînt vîrîte în obiele roșii. Pe cap poartă pălărie neagră, cu bordurile întoarse cuminte în sus. Unul e scurt și îndesat. Pe fața roșie mustețele se zburlesc aspre ca peria. E fără bagaj. Celălalt e lung și deșirat. De băț are legată o traistă voluminoasă. Cu toată căldura începutului de vară, amîndoi poartă laibăre de lînă împodobite cu șuitașuri vinete.

Cel fără bagaj povestea :

— Fusei la Tormac după cai, că la Gătaia nu căpătai.

— Ai aflat ceva ?

— Am aflat. La Friț am aflat doi mîzni buni. I-am și căpărit.

— îi iei pentru tîrgovină ?

— îi duc la tîrg la Văsiova, o dată cu boii de la vermeșan. Dar caii mai rămîn la Friț pînă către tîrg.

Somnul mi-a zburat din ochi. Trenul s-a oprit la Berzovia, unde linia se bifurcă spre Recita și spre Oravița. Am intrat în plin Căraș și în plină arheologie.

Multă cerneală s-a vărsat pentru a se stabili dacă străvechiul Bersobis datează numai din timpurile invaziei Romanilor în Dacia, sau origina lui se pierde în negura timpurilor dacice, sau agatirse. În special istoricii unguri au avut mult de furcă cu el. Acești mari meșteri ai mistificărilor l-au aruncat cînd la cursul superior al rîului Bîrzava, cînd în hotarul Carașovei, ba s-a găsit unul, care l-a coborît tocmai la Sasca.

Fapt este că Traian a ridicat un oraș puternic peste un așezământ străvechi. Plugurile țăranilor au dezvelit ruinele în 1783. Inginerul cameral Braun a ridicat planuri precise despre edificiile descoperite și le-a înaintat Direcțiunii miniere din Oravița. Aceasta ordonă continuarea săpăturilor. Un funcționar suprazelos al Direcțiunii însă face raport Curții din Viena și lucrurile se încurcă, deoarece guvernul austriac interzice orice lucrare la săpături. Motivele nu le cunoaștem bine, dar se pot bănuir. Țăranul valah, disprețuit și hulit, este întrebuițat de guvern doar ca mînă de lucru la canalizări și drumuri făcute în interiorul și pe pămînturile coloniștilor străini aduși nu de mult în Bănat. De ce să vadă el urmele unui trecut măreț, care a fost trecutul său, de ce să descifreze pe cărămizi și inscripții cuvinte, care au fost și sînt limba sa ? De ce să se dea conținut viu unei tradiții, care s-a permanentizat indestructibilă în cursul și în obida atîtor secole în sufletele acestor valahi „visători” și „leneși” ? N-au încurcat ei și așa mersul „liniștit” al coloniștilor cu nenumărate răzvrătiri și revolte ?

Hotărît lucru, interesul guvernului din Viena nu putea să fie acesta. Numai că soarta a voit altfel. Birocratismul austriac a fost cel mai formidabil-birocratism ce s-a pomenit vreodată. Pînă ce ordinul de opreliște a ajuns la fața locului, ruinele au fost scoase la lumină aproape în întregime. Iar localnicii făceau haz pe spinarea stăpînirii neputincioase.

Așa au ieșit la iveală șanțurile castrului și urmele întăririlor, care se întindeau pînă sub satele vecine. S-a dezgropat vatra orașului, coridoare, bolți, fundații, scări, apeducte și ca-

nalizări, temple și vile, utensilii de fier și vase de pământ. S-a găsit chiar și închisoarea.

Edificiile aveau aceeași împărțire, ca și cele din Pompei. Cu peristil, cu *calidarium* și *frigidarium*, cu tot confortul unei civilizații avansate.

Guvernul din Viena nu s-a dat bătut. În 1796 a dispus „regularizarea” imediată a satului. Regularizare înseamnă sistematizare, dar pe atunci în mâna guvernului austriac regularizarea însemna un mijloc coercitiv de *gradul al doilea*, aplicat românilor bănățeni cu predilecție uimitoare. (Mijlocul coercitiv de gradul trei era aprinderea satului din mai multe părți). Însemna nici mai mult, nici mai puțin ca mutarea satului din locul său original într-alt loc stabilit de înalta cîrmuire. Bineînțeles numai din motive *urbanistice și de siguranță a locuitorilor* . . .

În cazul de față s-a dispus ca regularizarea să se facă exact peste ruinele dezgropate de curînd. Scopul măsurii luate în acest fel e străveziu : s-a urmărit ca țărani, tentați de cărămizi și de celelalte materiale de construcție ce se găseau la fața locului, să distrugă singuri ruinele. Pe de-altă parte, zidurile erau foarte groase, în unele locuri grosimea atingea doi metri. Demolarea lor era atît de anevoioasă și atît de costisitoare că ușor ar fi putut lua pofta valahilor să-și ridice satul tot în acest loc și să-i facă să plece.

Însă nici regularizarea nu a mers tocmai după placul celor de sus. Berzovienii iubitori de glie au rămas pe loc. A fost necesară o *persuaziune* mai energică din partea guvernului, căci regularizarea începe abia la 1803.

Azi între Mureș și Dunăre toți bănățenii spun satului *Jidovini*.

Un cărășan mucalit mi-a explicat origina numelui. După teoria lui, în concepția cărășană noțiunea de jidov este indisolubil legată de pistrui, păr roșu și creț și de gheșeft. Cum mulți berzovieni au părul roșu și creț și cum din băbăluc sînt recunoscuți drept foarte buni tîrgoveți, bănățenii n-au avut nevoie

de prea multă fantezie, să le poreclească satul Jidovini.⁴ Sînt puține sate în jur, în care ei să nu-și fie manifestat aptitudinile comerciale. Iar cînd localnicii s-au dezmeticit, jidovinenții erau peste șapte țări cu cumpărături cu tot.

Nu știu cît adevăr cuprinde această toponimie cu gust prea personal, cert este că și situația geografică a satului favorizează înclinările de ordin mercantil ale locuitorilor. Așezați la străvechiul nod de căi de comunicație și în imediată apropiere de Văsiova, locul celor mai renumite tîrguri de țară din regiune, ei scormonesc neobosiți satele de pe cuprinsul unui județ și cumpără și vînd tot ce se poate vinde și cumpăra. Cînd în părțile de jos piatra a zdrobit prunele, ei aduc țuică din jurul Reciței, iar cînd inundă Berzava, ei pleacă la pustă după grîu. Afară de aceasta comerțul de animale spre Recita, Timișoara și Lugoj mai tot prin mâna lor trece.

Bucuros că pot întrerupe monotonia călătoriei de unul singur și că pot sta de vorbă cu un tîrgovăț veritabil din Jidovini, mă amestecai pe neașteptate în vorbă :

— Spune-mi, rogu-te, ce fel de tîrg făcuși cu neamțul, de-ți ține caii atîta vreme, că pînă la tîrgul Văsiovei mai este vreme lungă ?

Roșcovanul se întoarse către mine, mă examina un moment, apoi îmi răspunse tot cu o întrebare :

— Dar de unde vii dumneata, domnule, că prin părțile noastre nu te-am mai văzut ?

Precauțiunea este cea mai de seamă calitate ce se cere unui gheșeftar * bun. Vis-a-visul meu nu pare a fi lipsit de ea. A trebuit să-i vorbesc destul de mult ca să-l conving că nu am nimic de a face cu Percepția și că nici cai nu vreau să cumpăr. Abia atunci i s-a dezlegat limba, cînd i-am povestit unele daraveri neplăcute, pe care le-am avut nu de mult cu oamenii răi de la Percepție. Atunci s-a prezentat cuviincios :

* **Afacerist.**

— Mă recomand Mingea Gheorghe, cu prietenul meu Ogherlaci Ion.

Am strâns două mâini aspre și masive.

— îmi pare bine de cunoștință. Dar nu-mi spuseși ce ai făcut cu neamțul ?

Gheorghe Mingea n-a mai putut ocoli răspunsul :

— Să vezi, domnule, cum a fost. Am un prieten vechi la Gătaia, cu care mă țin ortac de multă vreme. El l-a cunoscut pe Fritz, că-s vecini cu satele. Alaltăieri mi-a trimis vorbă că neamțul are doi mînzi buni pe care i-a scos la vînzare. A fost cu ei la Ciacova și a căpătat douăsprezece mii. A încercat la Deta, la Buziaș, dar n-a avut noroc. Vreo două săptămîni a umblat pe la tîrguri, însă *pilarii* ** parcă s-ar fi vorbit, nu i-au dat prețul. El ținea morțiș la treisprezecemii. De la tîrgul Lugoju-lui a plecat negru de supărare că a pierdut atîtea zile de lucru și că nu i-a dat din prima zi.

M-am dus ieri dimineață la el. Mîndrețe de cai, domnule. Cînd i-a scos din grajd și i-a plimbat prin ogradă, le tremurau nările și le juca soarele pe șolduri, de-ți era mai mare dragul să te uiți la ei. I-am și spus neamțului :

— Frumoși mînzi ai, jupîne, pun rămas că ai căpătat pe ei opt mii ca nimic !

Neamțului i-a venit să leșine :

— Tum-ta bați joc la mine, cai de șinsprezeșe tum-ta tai opt, tum-ta nu fi pun la cap !

Am înțeles că neamțul dracului se ține tare și atunci l-am luat cu mereuțul. Pe la amiazi ne-am ajuns la douăsprezece mii și cinci sute. Cînd să batem palma, iese neamțul cu farba că el ar mai avea nevoie de cai cîteva zile, că a început să care gunoi și dacă nu oară cu două trăsuri, rămîne în urmă de tot cu lucrul cîmpului. Am mirosit eu de la început că a pierdut prea mult timp umblînd pe la tîrguri, dar mi-a mai șoptit ortacul de la Gătaia că neamțul trebuie să plătească o amendă pentru

** Negustori, precupeți.

ceva tutun pe care a uitat să-l anunțe. Am început deci tîrguiala din nou și pe la trei după amiazi m-am lăsat înduplecat să -nu iau caii cu mine, ci să-i las la el. Drept zălog i-am cerut cărțile. Neamțul nici n-a voit să audă așa ceva și eu iar am dat să plec. Din poartă însă neamțul m-a chemat înapoi. El știa ca și mine, că nimeni nu-i dă așa preț de acasă. Spre înserat, în sfîrșit, am ajuns la înțelegere. Îi las caii pînă către tîrg, el îmi dă cărțile neiscălite, iar eu îi dau trei mii căpară.

— Ai prînzit la el ?

Mingea protestă vehement față de această insinuaire :

— Nici vorbă, domnule, de prînz. Fir-ar al dracului, nici cu un șol * de lapte nu m-a îmbiat. Cînd am ajuns seara acasă, de foame numai stele roșii am văzut cu ochii !

Un zîmbet gras se furișă peste mutra prietenului său.

— Nu ți-e teamă că neamțul scoate cărți noi și-i mai vinde o dată, sau că-i slăbește prea tare cu lucru ?

— Tîrgu-i cu zgoabă ** domnule. Dar neamțul nu face d-astea și ține bine mara. Ș-apoi am lăsat pe ortac să se uite din cînd în cînd la cai.

Iar mai tîrziu adaogă oftînd :

— A fost greu pînă am scos cărțile de la neamț !

Vîrî două degete în buzunarul larg al laibărului să scoată o țigaretă.

Nu termină însă gestul și se întoarce către tovarășul său :

— Ioane, tu nu doonești ! ? ***

Pe buzele lui Ion flutură un moment răspunsul optativ, dar înghețată pe loc. întrebarea a fost mai mult confirmarea unei situații împlinite, căci Gheorghe nici nu așteaptă răspuns, ci se ridică și se îndreaptă către colțul opus al compartimentului :

— Camarade, dă-mi voie !

Camaradul se întoarce de la geam, se uită o dată la roșcovan, oarecum atins în țîfna de caporal, apoi dezlipi de sub tu-

* Ceașcă.

** Nimereală.

*** Fumezi ?

leele subțiri mucle și-l întinse fără vorbă, Roșcovanul însă știu să-l dezarmeze :

— De la Sebeș ?

— De la Sebeș !

Întrebare inutilă, căci pe chipiu și pe veston se putea citi numărul regimentului de la Caransebeș, regimentul de casă al cărașenilor. Dar bună pentru a începe o conversație.

— La care ?

— La a doua.

— Feciorul meu e la opta. Mingea, Pavel Mingea. Dar el încă nu-i caporal.

— Îl știu pe Pavel, se îndulci caporalul. Vine și el luna viitoare.

Roșcovanul schiță un gest de mulțam, veni la loc și deschise din nou vorba cu prietenul :

— Tu unde zici c-ai fost ?

— Fusei la Sama după vin și acum mă reped la Recita cu proba.

— Al tău l-ai vândut tot ?

— Ba și acum e în vase. Încă nu s-a ostit și mi se pare că are și ceva acreală. Asta de la Sama e dulce și tare. Ce vrei, vin de doi ani !

Arată spre traistă, în care o ploscă își rotunjea burta.

— De ce nu probești să le amesteci ?

Insinuarea veni ca untul pe rană :

— Păi o să fac eu ceva, dacă văd că așa nu-l pot trece. La Recita îl beau lucrătorii și crașovenii, numai tare să fie și lesne.

Vorba lunganului era molcomă și târăgănată. Însă sub aspectul molan simțea ascuns vulpoiul veșnic în pîndă. N-aș îndrăzni să jur că proba din ploscă nu era tocmai rezultatul unei manopere de ordin combinatoriu.

Trenul se puse în mișcare. În dreapta și în stînga liniei dreptunghiuri verzi de porumb alternează cu holde galbene de grâu. Pe fundal se profilează viorint dealurile Bocșei și ale Oc-

nei de Fier. Atîta culoare și atîta forță radiază cîmpia că nu mă pot dezlipi de ea.

— Frumoși bani scoateți voi de aici ! !

Cel cu caii răspunse precaut :

— E frumos cîmpul, n-am Ce zice, dar dacă ne-am lăsa numai la asta, nu am ajunge departe.

— E mare cheltuiala, domnule, întări ca un ecou molanul.

Gheorghe Mingea trase cîteva fumuri și cerînd din ochi aprobarea tovarășului său, îmi explică :

— La tîrgul mare de la Văsiova trebuie să fac cel puțin șapte-opt mii de lei. *Am pămînt*, două lanțe la vale și vreo opt pe coastă. Dar tata-i neputincios și nu-mi poate fi de ajutor. Trebuie să iau năimitori. Fecioru-mio, Pavel, mai are un an pînă scapă de la cătănie. Pînă atunci în fiecare lună trebuie să-i trimit cîte ceva, ca să trăiască bine cu șarjii. De fiecare dată, cînd vine acas, duce cu el o damigeana de țuică sau vin. Din cînd în cînd cîte o gîscă îndopată. El are două fetițe. Astea trebuiesc îmbrăcate. Apoi unde pui cheltuiala casei ? Și ta"ta-i mort, dacă nu are în fiecare zi pachetul cu tutun !•

Luat cu binișorul, Gheorghe Mingea își dezvăluie necazurile. Cu multă gravitate în voce povestește, cum s-a stricat tatăl său după război, cînd a aflat că Ion, fiul său cel mare, nu mai vine din Albania. El, Gheorghe, pe vremea aceea încerca să iese din Rusia pe la Vladivostoc și de trei ani n-a mai avut nici o știre de la cei de acasă.

Pe Ion un atac de malarie l-a doborât chiar în timpul evenimentelor de la Salonic. Austriecii, neputîndu-l transporta în debandada retragerii, l-au lăsat într-un lazaret. Camarazii întorși între timp au adus vești de la el și moșul îl aștepta din zi în zi. Ion întîrzia. A trecut revoluția *, a trecut Crăciunul,

* **Revoluția din Ungaria, unde s-a stabilit o dictatură a proletariatului (noiembrie 1918—martie 1919).**

iU înmugurit pomii și a venit și Sfintui Ilie, care a adus trupele române, de la Ion nici o veste. Toamna, târziu, a sosit la Primărie o scrisoare cu multe ștampile și scrisă într-o limbă pe care nimeni nu o cunoștea. Doar două nume au putut descifra : Pavel Mingea și Ion Mingea soldat la Regimentul 43.

• Vinerea viitoare un avocat din Recita a tălmăcit-o. Crucea Roșie Franceză înștiințează Primăria că Ion Mingea, soldat la Reg. 43 austro-ungar, fiul lui Pavel Mingea, se găsește înmormântat împreună cu mai mulți soldați glorioși ai trupelor aliate teritoriale și coloniale, într-o groapă comună la Janina. Avocatul care pe vremea aceea a călătorit în Bosnia, a mai adăugat, că ar fi auzit de o epidemie de holeră ce a bîntuit după retragere.

Patru zile de-a rîndul moșul n-a ieșit din birturi. Cînd l-au adus acasă, numai figură de om nu avea.

Cincisprezece luni a bolit și poate nici nu s-ar mai fi sculat, dacă venirea neașteptată a lui Gheorghe din Rusia nu i-ar fi dat puteri. La cîteva zile, cu boala în oase încă, a poruncit să prindă caii și să aducă trăsura în fața casei. A urcat în ea o saltea, o perină și s-a ghemuit pe ele.

— Mergem la Bocșa, la notarul public !

— Dar tată, drumu-i greu și tu ești beteag. Trăsura te scutură. Să mai așteptăm !

— Nu mai așteptăm nimic. Adu-mi o pătură și cheamă pe vecjnu Rusalin ! La Bocșa vom găsi al doilea martor !

Așa au ajuns la notarul public.

— Îi las, domnule, tot binele, și cel mișcător și cel nemișcător, în pierit. Chiar dacă mă scoate din casă și mă aruncă pe drumuri ! Ce am pățimit eu în doi ani de zile, numai Dumnezeu știe !

Gheorghe însă nu l-a scos din casă. L-a grijit, l-a căutat, pînă de bine de rău l-a pus pe picioare.

— Nu moare omul, cît se ține pe picioare și o dată ridicat, tot va fi bun de ceva treabă, și-a spus Gheorghe, căruia pribegia prin atîta amar de lume i-a deschis ochii. Nici de

rîsul lumii n-a vrut să se facă, deoarece copilul său, Pavel, a crescut și a ajuns la vremea de însurat și ce fată ar fi venit după el, într-o familie unde copilul a scos din casă pe tată-său ?

Și așa, cu timpul, starea bătrînului s-a îmbunătățit, dar de lucru nu a mai fost bun. Cînd a fost treaz, a păzit gîștele prin pruni, sau a grijit de casă cînd ceilalți erau la cîmp. Dar cît ce a luat o înghițitură de țuică, a început să plîngă după copilul său prăpădit prin străini, care nici groapă cum se cade nu are. Lacrimile și amarul au cerut altă țuică, pînă cînd moșul se amețea de tot. Urma de obicei o boală de cîteva zile. Mirare că-l mai ține pămîntul !

Îi întrerupsei povestirea cu o întrebare, care mă chinua de mult :

— Acum, spune-mi, te rog, ce se alegea de moș, dacă, Doamne ferește, și dumneata rămîneai prin Rusia ? Ce se alegea de casa voastră și de toată familia ? De ce nu vreau bănățenii să facă mai mulți copii ?

— Facem noi, domnule, dar e foarte greu pînă-i aduci la brazdă. Și cînd sînt mari, ce să le dăm ? Că sărăcia noastră abia ajunge pentru noi !

Conducătorii bănățenilor, chemați și nechemăți, s-au ocupat mult cu problema alarmantă a depopulării Bănățului, și cu ravagiile sistemului de *un copil*, sau de *nici un copil* *. S-au cercetat la fața locului cauzele și origina, s-au întocmit monografiile sociale cu trudă și interes, s-au propus chiar remedii. Dacă toți sînt de acord, că-i păcat să se lase în părăgînire rasa de valoare a bănățenilor și că-i crimă împotriva românismului să nu lupti pentru salvarea ei, în ceea ce privește aprecierea fenomenului social, ca atare, dar mai cu seamă în analiza sufletului bănățean și a structurii sale intime părerile sînt foarte diferite⁵. Unii dau vina pe șvabi, afirmînd că românii ar fi învățat de la aceștia practica siste-

* Cercetări serioase în acest domeniu au făcut Dr. I. Nemoianu, directorul Spitalului de copii din Timișoara, Dr. P. Rămneanțu de la Universitatea din Cluj și Dr. C. Groșoreanu, președintele Institutului Social Banat—Crisana, cu cîteva echipieri ai Institutului. (N.A.)

9

(V
n

Jfr

fi

melor nenorocite. Constatarea poate fi valabilă la cîmpie, unde bănașenii au în vecinătate mase mari de șvabi⁶. Dar în Căraș, atît pe văi, cît și la munte șr»în toate locurile, unde românii sînt mai feriți de contactul cu ei ? De ce au slăbit satele de pe văile Carasului, cînd tocmai în unele din ele bănașenii au mulți copii ?

— Cauze economice și situația materială precară, răspund alții, care nu se grăbesc să aducă un verdict condamnatoriu pripit- și care cunosc stările din Bănat mai de aproape.

— Unde sînt guri mai puține, se mănîncă mai mult și mai bine, decretează teoria burții sociologii mai aprigi.

Aceștia din urmă stau departe de sufletul țaranului. Contactul lor cu țaranul bănașean a fost doar de interes electoral. Crezui c-ar fi interesat să-i comunice lui Mingea aprecierile sociologilor din această categorie. Izbucnirea lui fu instantanee :

— Dar ce trai bun poate fi acela, cînd trebuie să duc la oraș toate bunătățile din casă, laptele, untul, mierea, puii, poamele și strugurii cei mai frumoși, lîna și ponievile și să las acasă numai ce la oraș nu are preț ? Trai bun este acela, cînd țaranul numai la zile mari, la Crăciun și la Paști bagă cocoșul în oală sau cînd e bolnav, el sau cocoșul ? Cînd restul anului trăiește cu fasole și curechiu * și cu nesfîrșită zeamă de crumpi ?**

Țaranul meu a devenit serios, cînd a aflat ce părere au despre el domnii de la oraș, pe care *el îi ține în domnie*. Îmi veni în gînd alt sociolog de ocazie, care într-o revistă din Timișoara căuta să demonstreze cu toată seriozitatea că țaranii bănașeni numai din cauza unei stări de demoralizare josnică, numai dintr-un sentiment de egoism brutal și de comoditate exagerată nu fac copii. I-o spusei și asta convorbitorului meu roșcovan. A stat un moment pe gînduri, parcă nu i-ar fi venit să creadă auzului, apoi răspunse acru și apăsător :

* Varză.

** Cartofi.

— O fi și așa, că domnii știu multe. Dar și noi știm ale noastre. *Decît să facem copii și să rămînă slugi, mai bine nu-i facem !*

Țaranii nu-și mai puteau ascunde amărăciunea. Oprirea într-o gară însă schimbă firul conversației :

— Am ajuns la Văsiova, domnule !

Gară fără însemnătate la vedere, dar localitatea este de o copleșitoare importanță economică în relațiile cărășene. Tîrgurile de țară ale Văsiovei sînt evenimente. Ele sînt așteptate cu multă înfrigurare de țaranii cu dările în restanță și de meseriașii dornici după cîștig. Aici își dau întîlnire cojocarii din Lugoj cu turtarii din Oravița, olarii din Biniș cu țarvenii din Greoni, tăbăcarii din Bocșa și opincarii din Ducnecea cu *toțării* din Timișoara, căbănicerii din Sasca cu *pilarii* de cai de la Ciacova. Nu există meserie, sau industrie casnică, fie cît de modestă, care să nu fie reprezentată la acest tîrg. Două sate și cîmpia dintre ele se transformă într-un imens bazar, cu alee formate din rînduri de șatre și străzi din căruțe țărănești întoarse cu inima una către alta.

Lingurari, cîrnățari, tinichigii, uiegar, cărbunari, pescari și ghicitori, cartăși și cerșitori se adună din toate colțurile Bănatului*. Iar printre șatre mișună populația a trei județe. Aproape tot a doua șatră e circiumă. Acolo se veselește Ghiță Briptă după ce și-a cumpărat o pălărie nouă, bînd prețul a încă trei. Pălăria cea nouă a pus-o peste cea veche. Așa-și petrece, cu două pălării pe cap, să vadă lumea că nu a venit degeaba la tîrg, ca oricare gură-cască. Lăutarii sînt dați naibii, așa-ți cîntă de la inimă, că pleci pe jos de la tîrg. Dar și pre-cupeții unși cu toate unsoarele o pățesc cîteodată, multe perechi de cai au rămas în șatrele de la Văsiova.

Aici își vînd mai cu preț țaranii de la vale grîul, porumbul, ovăsul, varza, ardeiul, caii, boii, vacile, și vițeii, lîna, brînză și oile și își cumpără cu preț mai avantajos, cred ei, cele trebuincioase casei. Aici se leagă prietenii între locuitorii din părți diametral opuse ale județului, prietenii care vor

, v

forma baza unor legături de decenii. Și aproape nu este om, care să nu facă o învîrteală la târgul de la Văsiova. Căci târgul nu e numai un simplu schimb de ordin economic. După truda și monotonia unei munci neîntrerupte, după nesiguranța și îndoiala de atîtea luni, fi-va recolta bună, avea-vor preț grînele, târgul vine ca o descărcare, ca o uitare a tot ce a fost necaz și otravă. El vine ca ploaia după secetă ...

Trenul vesel că a scăpat de monotonia pusteii, strănută pe nări jucăușe caiere de aburi.

Poate contribuie la zburdălnicia lui și rîul Bîrzava, care își șoptește povestea la doi pași de linie. Aici curge curată și străvezie, limpezită de uleiurile și scursorile fabricilor de sus. In unele locuri își strecoară undele prin bruscălanii cu frunze imense, prin tufe de răchită nestrăbătută și atît de deasă, că abia-i bănuiește calea prin desiș.

Din dreapta, stînci aspre și reci se îmbulzesc amenințătoare, gata să strivească trenul pentru obrăznicia cu care le scuipe fumul în față. Pe alocuri brîul de stînci se retrage, lăsînd loc unor poieni cu finul pînă la brîu, îndemnare irezistibilă la un Weekend fără sfîrșit, Folomoace de aur săgetează aerul dimineții, cîntăreții codrului s-au trezit de mult.

Aur, smarald, splendoare.

Mă întorsei din nou către țăranul sociolog :

— Ce gînduri ai cu fetițele ?

O umbră se așternu peste fața lui :

— Asta-i, domnule, singurul lucru pe lume, care mă muncește.

— Nu sînt sănătoase ?

— Ba sînt sănătoase ca doi bujori, domnule. Mi se umple inima de bucurie cînd le văd alergînd vesele prin curte, Buba-i altunde !

— Unde ?

— Nu știi, domnule, să-ți spun, ori să nu-ți mai spun, că ajutor nici dumneata nu cred că-mi poți da. Dar văd că

ai inimă pentru necazurile noastre și am să-ți arăt lucrurile așa cum sînt.

Umbră de pe față se mai îngroșă. Cu fraze repezi și întretăiate povesti :

— Am spus, domnule, că toată averea mea sînt cele zece lanțuri de pămînt, opt pe coastă și două la vale. Față de alți țărani din sat stăm destul de bine, pentru că nu are orișicine două lanțe la vale. Acum, cît timp rămînem la un loc, tata, nevastă-mea și cu mine, ferioru-mio și familia lui, din pămînt și din ce mai cîștig eu cu târgovina, trăim mulțumitor și nu ducem lipsă de nimic. Dar vremea trece, fetele cresc și va trebui să mă îngrijesc de măritiș. Pe una trebuie s-o dau din casă noră undeva și trebuie să-i fac parte. Un lanț la vale și două-trei la deal, cum ne-om înțelege. La cealaltă trebuie să aduc ginere. Ginerile iarăși nu poate să fie prea bogat, căci un băiat cu avere nu se bagă la pămînt puțin și slab. Ori pămîntul de pe coastă trebuie muncit din greu, ca să dea ceva cucuruz. Nu se știe cît va tîrpi ginerile. Căci ușor se poate întâmpla, ca într-o zi să lase casă, nevastă și tot chinul și să se ducă frînar la Bocșa, sau să intre în *vere* * la Recita.

— Acolo va trăi mai ușor ? Cît poate cîștiga el acolo ?

— Nu despre cîștig e vorba, domnule. Copiii noștri sînt învățați de acasă cu trai mai modest. Cîștigul de 50—60 de lei pe zi, ce-l au într-o slujbă ca asta, le va părea foarte mare. Apoi faptul că în timpul liber se pot plimba printre domni, căscînd gura la ferestrele mari ale prăvăliilor și că în fiecare sîmbătă seara se pot duce în strada gării la muieri, le va face serviciul ușor. Orașul are destule momeli pentru cei slabi de înger și-i poate face să uite de soția lăsată acasă. Avem noi cîțiva în sat, care au plecat la oraș după slujbe, țărani buni și s-au întors stricați, de nu mai poți face azi nimic din ei.

— Și nu-i chip să legi pe ginere de casă așa fel, ca să nu-i vină să plece ?

Uzină.

— Ba ar fi una. Să-i dau averea toată din viață. Dar atunci se poate întâmpla ca după o ceartă să ne scoată pe toți din casă și să rămînem pe drumuri la bătrînețe.

— Nu s-o nimeri tocmai ginerele dumitale să fie așa de rău !

— Se poate să nu fie, dar se poate să fie. Norocul omului nimeni nu-l știe. Ca să cunoști un om, trebuie să mănînci un vagon de sare cu el. Așa spune zicala. Pe Achim Pia după optsprezece ani l-a scos din casă ginere-su, Ion Cușu. Moșu Achim i-a dat averea, că Ion a fost copil lucrător și bun și multă vreme treaba a mers bine. Dar deodată lucrurile s-au stricat. Cînd a murit vecinu-său, Tudor Roșu, lui Ion i s-au aprins călcîiele după văduvă. A avut copii de însurat, măgarul. Și dacă aceștia nu l-ar fi luat de piept, azi Ion Cușu ar fi ortăcit cu Lena Roșu în casa lui Moșu Achim Pia, iar socrii ar fi cerșitori pe drumuri, sau năimitori la gazde.

— Dacă așa stau lucrurile, de ce nu vorbești cu feciorul dumitale să mai facă copii, dar dacă vei avea norocul și de vreun nepoțel ?

— *Dar domnule, dacă voi avea mai mulți nepoți, pămîntul se va împărți și mai mult'.*

— Nu trebuie să-i lași pe toți acasă, la pămînt, mai sînt meserii, îi poți trimite la Recita, la fabrică, sau îi poți da la școală, dacă învață bine. Dumneata ești sănătos și voinic și văd că știi, să te învățezi în lume și știi să cîștigi bani ca să-i crești !

— Ai dreptate, domnule, sînt sănătos și voinic și știu cum se cîștigă banul. Și tare mult aș vrea să am și doi-trei nepoți. Că pentru nepoți pirotesc eu noți de-a rîndul prin gări și birturi, așteptînd trenuri și tîrguri și pentru ei mă dărîm de oase, iarna-vara pe drumuri hodorogite, umblînd după tîrgovină. Mi se rupe inima cînd mă gîndesc că numai cu fetițele mi se stinge viața și-mi rămîne numărul pustiu. Am vorbit cu Pavel și voi mai vorbi. Dar mai sînt muierile, care au și ele gîndurile lor. Ce se întâmpla, dacă — Doamne ferește — eu mor

înainte de vreme ? înainte de a fi putut aduna ceva pentru copii ? *Că dacă noi am dus o viață chinuită, n-am vrea, ca și copiii noștri să chinuiască la fel! Și-apoi spune-mi, te rog, e așa de bine în fumăria din fabrică ?*

Gheorghe Mingea își apără cu îndîrjire poziția. Știe și cunoaște toate paleativele, cu care domnii de la oraș vreau să-i vină în ajutor. Dar el mai știe ceva. Mai știe și își trăiește necazurile lui. Cine are dreptate, el sau domnii de la orașe, care vorbesc despre el ?

În felul cum pune el problema, deschide perspective nestudiate îndeajuns pînă acum, pe terenul psihologiei și al sociologiei aplicate. Sentimentalismul — exagerat și deplasat, dacă putem spune așa — al bănățeanului, ca factor care contribuie la depopularea provinciei ! Din iubire și din duioșie, bănățeanul *de la început* vrea să-și scutească copilul de grijile unei existențe plină de lipsuri și renunțări. Să fie o butadă menită să acopere comoditatea meschină, sau pornire spontană, izvorîta din structura sufletească intimă a bănățeanului ? Cazul merită nițică atenție.

Produsele spontane ale sufletului bănățean, cîntecele și doinele populare, un folclor întreg, arată multă iubire în inima bănățeanului pentru copii. Și pînă acum trei-patru generații, bănățenii aveau mulți copii. Pînă aci meșteșugarii bănățeni erau organizați în bresle puternice, cu faimă cunoscută departe (...).

Astfel de bresle s-au format în primul rînd în jurul industriilor țărănești, cum era și natural. Breslele — tăbăcarilor, pielarilor, cojocarilor, opincarilor, fierarilor, lemnarilor și dulgherilor — erau foarte puternice și absorbeau un număr mare de ucenici.

Alt debușeu pentru români erau regimentele de graniță, compuse aproape în întregime din români. În fine să nu uităm faptul că pînă la mijlocul secolului trecut, războaie cu amici și inamici și dese revolte țineau populația într-o continuă decimare.

Din 1867, anul în care Austria se împacă cu Ungaria, lucrurile se schimbă. Austria lasă mână tot mai liberă Ungariei în politica de maghiarizare și de înlăturare din viața publică și economică a tot ce-i românesc. Pe rînd dispar breslele și grupările românești, care au încercat să le ia locul și tot mai grea devine posibilitatea de afirmare a românului. Se desființează și regimentele de graniță și se porcede la cadastrarea pămîntului. *Foamea cea mare din 1863—64 a silit pe cărășeni să-și vîndă pămînturile cu un crișar jugherul !* Cadastrarea aduce cu sine împărțirea moșiei între tată și copii, între ginere și socru, aduce cu sine fărâmițarea pămîntului sub cota de exploatare rentabilă. În schimb mărește cheltuielile aferente transmițerilor de proprietate. Ușile se închid, ici-colea numele unui maistor celebru mai rămîne, dar individual și nu ca organizație colectivă.

Stăpînirea străină umple satele bănățene cu meseriași străini, pe care îi favorizează în toate chipurile. Colonizările de străini, făcute în masă, iau pămîntul de la gura românilor, iar industriile pornite cu avînt, sub pretextul specializării aduc roiuri noi de străini. Românii, nefiind organizați nici pentru o rezistență colectivă, necum pentru luptă de front și dată fiind natura lor de un sentimentalism incorigibil *s-au retras în agricultură*, singura posibilitate de a se permanentiza în conformitate cu structura și cerințele sufletești specifice.

Mai tîrziu Partidul Național Român, Astra, precum și Liga Culturală au recunoscut pericolul și au făcut eforturi enorme pentru a grupa pe toți românii din Ardeal și Bănat într-o colectivitate solidară, dar samovolniciile stăpînirii și brutalitatea mijloacelor de guvernare ale ungarilor și, *să recunoaștem*, slăbiciunea unora din conducătorii firești ai popoului din acele timpuri, au îngreunat mult opera pozitivă de consolidare.

Din această retragere forțată la o agricultură deficitară, cauzată de apăsarea unei subjugări barbare, avînd drept ur-

mare condiții economice precare și lipsă de pămînt, dintr-un sentimentalism exagerat, inerent firii bănățeanului, din dragostea prea mare a tot ce-i frumos și pompos, care-i soră bună cu vanitatea, și poate și-din imitație, s-a dezvoltat în timpuri sistemul de un copil. Cărășanul iubește copiii. Iar dragostea și în aceeași măsură și vanitatea îl face să-i poarte frumos și să le lase o stare bună : *Dacă am chinuit eu o viață întreagă, nu vreau ca și copiii mei să chinuiască la fel !* Dar cărășanul cu minte clară a fost silit să experimenteze pe pielea proprie, că prin divizare mica sa avere se fărâmițează în așa măsură că toți trebuie să sufere și că din puținul pămînt, oricît și-ar lua de la gură, nu ajunge pentru mulți copii. Atunci a adus cea mai mare jertfă, a rupt din sufletul său, și el, care prin esență este sociabil, și-a luat singur pe umeri crucea unei solitudini amare și chinurile unei bătrîneți lipsite de urmași și petrecută în frămîntări pustii.

Năpraznică manifestare a unui instinct de conservare și a unei formidabile capacități de adaptare la condiții de viață vitrege, în vederea unei existențe demne și nealterabile !

Răpăit de macaze îmi întreprinde reflecțiile. Ne-am apropiat de gara Reciței. În stînga, arena de fotbal, în dreapta, pe o coastă plină de lumină, cimitirul. În fața lui, o stîncă de var negrită de vreme. Printre ele drumul ce duce la minele din Domăn și mai departe la Carașova.

Noii mei tovarăși se ridicară de pe banchetă. Molanul își luă traista legată de băț pe umăr și-mi întinse mîna :

— Apoi sănătate bună, domnule!

— Sănătate bună să dea Dumnezeu !

Roșcovanul îmi întinse și el mîna. O clipă stătu la îndoială, apoi izbucni din el întrebarea :

— Acum, domnule, că ai vorbit atîta de mult și atîta de frumos cu noi, fii bun nu te supăra dacă te întreb și eu ceva. *Fii bun, spune-mi*, domnii ăia, care scriu așa despre noi prin foi, cîți copii au ei ?

Venirea conductorului după bilet mă scuti de răspuns.

RECITA

Dacă aş fi artist plastic, aş prezenta Recita o ca un mon-stru apocaliptic, în semne de alb şi negru, care a tăbărit la capul Văii Bîrzavei, acolo, unde apele şi-au terminat prăvala pe coastele dealurilor şi unde lunca începe să domolească năvălnicia râului.

L-aş face pe monstru cu o mie de mâini, zdrelind neîncetat măruntaiele pământului şi devorînd pantagruelic tot ce scoate, într-un stomac cu dimensiuni de mitologie indiană.

I-aş mai face nişte fălci imense de oţel, cu care muşcă şi macină crestele dealurilor de var din jur — desert la hrana de cărbune şi fier — şi un gurgălău, prin care toată apa Bîrzavei dispare dintr-o sorbire.

L-aş face ca pe un uriaş. Fioros şi jucăuş. Namilă crudă şi ucigaşă în căutarea hranei sale şi copil darnic, după ce s-a săturat.

Darurile sale sînt ca şi ale copiilor. Poduri, locomotive, maşini, pluguri, traverse şi tunuri. Jucării frumoase pentru cei 'ce-l stăpînesc, viaţă sau moarte pentru aceia care îi poartă mîinile.

De aceea între alb şi negru aş amesteca şi puţin roşu de sînge.

Aşa aş simboliza Recita, dacă aş fi artist plastic. Cum însă nu fac decît simplu reportaj cărăşan, zic şi eu cu cărăşanul, care trece nepăsător pe lîngă tot ce nu-i sentiment :

*Hai la lucru la Recita,
Acolo-i dulce guriţa.
Hai la lucru, hai!*

Recita nu-i numai acolo, unde este. În Căraş, Recita este omniprezentă. Ea începe prin gările în care ajungi din urmă trenuri cu fier vechi şi cu locomotiva în aceeaşi direcţie ca ^şi tine. Ea este acolo, unde întâlneşti lungi convoiuri de platforme, încărcate cu legături de fier rotund, pătrat şi profilat, acolo, unde vagoane nenumărate duc maşini acoperite cu pînză impermeabilă, pluguri, grinzi de poduri, arbori de vapor, bandaje de roţi şi osii de vagoane, var şi cărbuni stropiţi cu var. Acolo, unde pe lîngă drum încep să apară tot mai des căsuţe cu aspect oficios, cantoane zugrăvite în galben, cuptoare de var, terenuri îngrădite cu sîrmă şi curţi cu hale şi cu ferotină. Acolo, unde vezi munţi şi creste atacate de ciocane sîrguicioase şi pădurari sprinteni, cu haine verzi, cu puşca pe umeri şi cu floare la pălărie. Ea e acolo, unde linii ferate înguste se amestecă şi vin în ajutor liniei* oficioase, unde camioane imense, roşii şi numerotate, gonesc neîncetat pe şosele. Pe crestele munţilor, unde stîljenarii tund pădurea, prin văi, în nenumărate ateliere şi uzini şi în măruntaiele munţilor, unde minieri trudiţi îşi sfredelesc viaţa în comori. Acolo, unde aerul este îmbîcsit de miros de acetonă şi de ape amoniacale. În pedante centrale electrice şi în colibe de zileri.

Spre Recita merg şapte drumuri. Spre Recita îşi precipită miile de chilovaţi văile şi torențele Semenicultului şi tot acolo se opresc şi sutele de vagoane de lemne, cărate de torenţi.

Recita e la rîurile Breazova, Bîrzava, Căraş, Buhui şi Nera. Pe Radimna, pînă la Moldova la Dunăre. În tot locul. Aducînd în case şi în suflete bucurie, sau zile negre. Ca Providenţa.

Cînd ajungi la sfîrșitul călătoriei și cobori din tren, plictisit de tăria banchetei de lemn și obosit de 'palavrele' unor vecini gălăgioși, îți cade bine tăcerea care te , îmbrățișează într-un oraș de provincie. La Recita însă e altfel. Abia ai ieșit de pe peronul îngust al gării de sus, Uzina te și ia în stăpînire. Uruitul podurilor rulante, lunecarea vagonetelor și a cărucioarelor electrice, răpăitul ciocanelor de nituit, rostogolirea valțurilor de la laminoare, țîșăitul arcurilor de sudat, răbufnitul surd al forjelor, zumzetul la diapazon înalt al motoarelor electrice și al volanelor, toate se combină într-o sonoritate îndepărtată și uniformă, care te copleșește. Peste ele se suprapune din cînd în cînd țipătul de sălbătăciune al ferestrăului metalic, care taie traverse, șine și blocuri de fier.

Zgomotul muncii îți împăroșează pielea și-ți încarcă nervii, îți potențează simțurile și te îndeamnă să iei parte activă la trăiri de productivitate erotică.

Pînă la poarta uzinei. Căci acolo- portarul calm și complexant te ia în primire, întrebîndu-te de permis de intrare. Îl prezinți și atunci îți dă un pompier, căruia îi spune un nume :
— -Brebenaru !

Și pompierul te duce la Brebenaru, care-ți va fi mentor în ziua aceea prin fabrică.

L-am găsit aplecat pe un strung. în mîină avea un instrument, cu care măsura din timp în timp piesa din lucru. Mic de statură, cu părul retezat scurt și ridicat aspru în sus. Bluză de lucru vînată. Pe nas ochelari cu ramă de sîrmă prin care privirile fulgerau tăioase.

Era atît de concentrat asupra lucrului său, încît nici n-a observat că ne-am oprit la el. Apoi și-a ridicat ochelarii pe frunte, a oprit mașina și a plecat cu noi.

Am luat-o de la început. Ne-a arătat cum vine minereul de fier de la Ocna de Fier și manganul de la Delinești. Ne-a arătat cum se umple furnalul cu minereu, cărbuni și piatră de var, care vin în vagonete, pe o schelă înaltă, la gura de sus.

Printr-un ochian vînat ne-am uitat' în iadul furnalului și am văzut cum plînge piatra lacrimi de fier. Ne-a explicat că prin țevile care se încolăcesc pe burta furnalului și sînt groase cît un mijloc de om, se suflă vînt cald. Aceasta ajută topirea fierului în furnal. Am asistat la focul de artificii al golirii furnalului ; fierul topit curgea ca laptele prin șanțuri de argilă într-o căldare mare, captușită cu șamotă. Și în curgerea sa arunca miliarde de stele, ale căror parabole luminoase au umplut hala de feerie.

Ne-a arătat cuptoarele unde se fabrică oțelul Siemens-Martin. Am văzut cum apucă cleștele imense blocurile de fontă și le vîră în cuptor, împreună cu grămezi de fier vechi, care dă oxigen și îmbunătățește calitatea. Am văzut apoi cum se toarnă oțelul în lingouri, în bucăți de vreo doi metri lungime.

Apoi am urmat calea lingourilor de oțel pe linia ferată pînă la laminoare. Am revăzut aci iadul cuptoarelor de încălzire a blocurilor. încălzirea se face cu praf de cărbune. Se macină cărbunele de calitate cea mai bună pînă întrece finețea fainei celei mai albe. Așa se suflă în cuptorul încins. încălzirea blocurilor trebuie făcută cu mare grijă. Atît trebuie să încalzit, încît să nu se poată răci înainte de a se termina procedeul de laminare. Altfel înțepenesc în valțuri. Sau nu intră în ele. Nici prea mult să nu se încălzească, deoarece încălzirea costă bani mulți și se pierde timp. Ceea ce iarăși costă bani.

Am văzut cum oameni dezbrăcați pînă la brîu supraveghează încălzirea și cum mută cu cîngi și cîrlige lungi blocurile din partea *mai rece* a euptorului spre partea mai caldă și le întorc de pe o latură pe alta ca să se încălzească uniform. Am văzut para focului storcînd șuvoaie de sudori și zgura negrind figurile oamenilor.

Am văzut cum se deschide de la distanță ușa cuptorului și cum se vîră pe ușă o ghiară enormă, care apucă blocul înroșit și-l lasă pe sulurile portative ale laminorului. Am văzut cum aceste suluri îl împing inert, și-l vîră fără milă, cînd de o parte, cînd de alta, în vîrtejul valțurilor, care îi dau formă și

țel. Am văzut lupta titanică a valțurilor cu blocul roșu și am auzit țipătul de frică disperată, geamătul de resemnare și horcăitul de moarte al acestuia. Căci civilizația e fără milă și după o luptă, al cărei rezultat nu poate fi îndoielnic, blocul este domesticit în traversă, în șină, în tablă de cazan sau în coastă de vapor.

Am trecut la *linia fină*. Aici se laminează profile mai mici, sârma și fierul de beton armat. Gurile valțurilor sînt aproape una de alta. Blocurile care vin aci sînt mai mici. Bar din ele valțurile gîtuiesc șerpi de foc de 50—70 metri lungime. Aici e periculos. Sârma înroșită e foarte capricioasă, nu vrea să nimerească totdeauna pe gura laminorului. De aceea la fiecare pereche de guri e pus un om și un butuc solid de fier. Omul stă între butuc și valț. Cînd șarpele și-a ivit capul pe o gură, omul îl apucă repede cu un clește lung, îl trece cu o întorsătură și mai repede pe după butuc și-l vîră în gura următoare, să Se ducă de cealaltă parte a valțului, de unde a venit, iar dincoaci, după butuc, șarpele împins, subțiat și lungit de valțuri, se întinde, se răsuțește, se îndoiaie, se ridică în sus. Ar vrea să muște carne de om. Dar butucul nu-l lasă. Singura apărare a omului. Cîteodată se întîmplă că fierul se încurcă. Valțurile îl aduc fără încetare, tot mai mult, tot mai încolăcit. Oamenii sar cu topoare și-l bucătesc. Atunci însă ușor se întîmplă că șarpele își vîră capul fierbinte în piciorul omului. De aceea oamenii care stau la valțuri sînt aleși după probe grele. Nervii lor trebuie să fie liane, iar mușchii de oțel. În zgomotul asurzitor al oțelăriilor ciocnite ei trebuie să-și păstreze calmul. Cu ochi de felină trebuie să pîndească fierul și cu precizia răpitoarei trebuie să-i apuce capul cînd și l-a scos dintre valțuri. În ritmul valțului trebuie să se întoarcă cu el și să-l treacă după butuc și cu ochii închiși să știe să nimerească gura următoare a valțului. Altfel s-a prăpădit. Și fierul vine, vine mereu. Tot la două minute un bloc nou. îl mînă implacabil volanul imens de la capul valțului. Iar omul trebuie să facă chinuitoarea întoarcere din șale la fiecare trecere prin valț. Opt ore pe

zi. Și a doua, a treia zi din nou. Pînă la carnetul de invalid. Sau pînă la groapă.

De aci ne-am dus la fabrica de locomotive. În hala de cazangerie mai întâi. De la distanță ne întîmpină o gălăgie infernală. Răpăit, pocnet sec, uruitură, clinchet de tablă, amestecate și estompate de ușa groasă de lemn. Dar cînd intri, zgomotul te izbește drept în față. Simțurile-ți sînt atacate din zece direcții deodată.

Zeci de mașini, înlocuind sute și mii de oameni, sînt dispuse în hala cu acoperișul din fier și sticlă. Burghiuri de diferite mărimi, strunguri, raboteze, nituitoare și multe altele, pe care doar specialiștii le știu. Într-un loc o presă de nituri în formă de potcoavă uriașă atîrnă de macara. Pare o gorilă imensă, legată cu lanțuri, care s-a cocoțat pe tabla unui cazan și roade din tablă. Un om aduce cu cleștele nituri roșite în foc, altul le potrivește în gaura de nit, al treilea privește fălcile gorilei, o apăsare și nitul de 20—25 milimetri grosime e turtit și strînge marginile tablei cu o putere de cîteva sute de kilograme, ca vaporii fierbinți să nu poată ieși din cazan. Toată operația nu durează zece secunde. Urmează alt nit, pînă ce întreaga *cusătură*, lungă de doi metri, s-a terminat.

În alt loc nituirea se face cu ciocane pneumatice. Cu răpăit de mitralieră izbesc acestea în tabla sonoră de cîteva sute de ori pe minut. Zgomotul lor strătaie sala pînă la tavan. Cîteodată pornesc șapte, opt deodată. Ai impresia că creerii vor să-ți desfacă craniul.

Pe jos șerpi metalici, lucioși, se încolăcesc și se vîră în burghiuri și ciocane portative. Cabluri electrice și conducte de aer comprimat în blocaj de oțel. Oamenii de la spatele mașinilor-unelte croiesc tabla, fac găuri pentru nituri și șuruburi, o îndoiaie, o *coasă* cu cusătură de fier, o prind de focar, îi leagă tuburile de fum, într-o învălmășeală febrilă. Dar învălmășeala e numai aparentă, fiecare operație își are locul și timpul ei, fiecare mașină funcționarea sa, fiecare om îndeletnicirea precisă. Cînd o operație s-a terminat, macarale uriașe, montate pe

îc
îll
•
W
K

1

f

plafon, vin și ridică piesa și o mută la altă capră, unde urmează altă operație. Pînă cînd cazanul e gata pentru proba de apă. Atunci vine inginerul verificator, și pompează apă în cazan. La 150 de atmosfere. Apoi controlează, dacă se ivește vreun fir de apă la încheieturi, la șuruburi, la antretoaze, la nituri. Unde iese un strop face un cerc cu creta. La cîteva sute de găuri e natural să fie două-trei defecte. Dar nu e greșală, vin monterii și refac. Apoi proba începe din nou, pînă cînd cazanul nu mai *lăcrimează*. Atunci e trecut în hala de ajustaj.

Aici i se adaugă toate piesele și mecanismele, care face din cazan locomotivă. Aici se pune pe șasiu și pe roate, aici i se montează cilindrele și pistoanele, culisa, dispozitive de reglare, conductele de apă, aburi și ulei, manometrele, reflectoarele, fluierul, supraîncălzitorul, toate, toate, pînă la etichetă. Aici i se învește corpul cu vată de sticlă, ca să nu-și piardă căldura în goana curselor.

Cînd e ajustată cu toate cele trebuincioase, încep probele de funcționare *în casă* și pe linie. Se verifică din nou toate piesele. Se măsoară consumația de cărbuni, viteza și forța de tracțiune. Cînd s-a controlat ultimul șurub, locomotiva trece la vopsitorie, unde i se dă culoarea frumoasă de verde și brun și i se pune eticheta. Atunci se poate preda C.F.R.-ului.

Ne-am întors la fabrica de bandaje de roți. Acî am aflat că roata de fier a vagoanelor de cale ferată nu este făcută dintr-o singură bucată. Se toarnă mai întîi din fontă butucul cu spițele și o coroană, care leagă spițele jur-împrejur. Apoi peste coroana de fontă se aplică strîns o coroană de oțel. Bandajul.

Am asistat la fabricarea acestor colaci. Și aici se pornește de la blocul de oțel. Se încălzește și se ciocănește cu un ciocan mecanic, pînă blocul se face turtă. Turta e trecută apoi la o presă care scoate din mijlocul ei un sîmbure ca de un mălai. Inelul rămas se așază pe laminorul circular, care-i dă forma de cerc perfect și profilul buzat al roții, așa cum se vede la vagon. În două, trei minute.

— Instalația asta e una dintre cele mai moderne, mi-a explicat Brebenaru cu oarecare mîndrie. Numai să dea Dumnezeu să aibă Recita atîtea comenzi, cîte ar putea îndeplini cu mașina asta. Dar să mergem, să vă arăt ceva și mai frumos.

Am trecut prin alte hale. Forje și prese imense, adevărați mamuți, apasă și frămîntă neobosite, pe toate laturile, oțelul. Arbori, cu și fără cot, osii și tot felul de piese cu destinație necunoscută spectatorului laic.

Ne-am oprit la o mașină mică și neînsemnată. Ca o măsuță. Avea două gheare de fixare și un fereștrău circular.

— Ioane, tăiați ceva ? întrebă Brebenaru pe omul care trebuia în jurul mașinei.

— Tăiem osia asta, răspunse Ion, arătînd o grindă de fier la care se chinuiau vreo trei muncitori.

Prinseră osia de macara și o ridicară deasupra măsuței. O fixară în șuruburi și Ion dădu drumul mașinei. Circularul se apropie de bară, se potrivi la semnul de pe ea și dinții mușcară în oțel. Nici n-am întors bine ochii prin sală, și, bara a fost tăiată de jumătate.

— Dinții sînt din oțel Videa, explică Brebenaru.

— Și osia asta de oțel, de 12 centimetri diametru trebuie tăiată într-un minut și jumătate, interveni pe neașteptate un inginer, care se apropiase neobservat de grupul nostru.

Am revăzut cu bucurie un prieten, de care m-am despărțit mai de mult. Ne arată cronometrul. La un minut și patruzecișiopt de secunde capătul tăiat se desprinsese.

M-am zăpăcit la cap. Acasă am mai văzut eu fereștrăie circulare, cu care mi-au tăiat lemnele toamna, cînd le-am băgat în pivniță pentru iarnă. Dar acolo dinții erau din fier și tăiau în lemn. Am văzut și firiz pentru fier, dar ca să taie o sîrmă de cîteva milimetri, lăcătușul a frecat cu el o jumătate de ceas.

— încă nu e pusă la punct, lămuri inginerul. Am adus-o curînd și acum studiem comportarea ei față de oțelurile noastre. Mică la vedere, dar grea la ridicare, continuă el zîmbind. își reglează automat presiunea pe osie și gramul de dinte

fV
IM.

II

costă cît gramul de aur. Tăiem cu ea piese pînă la 22 centimetri grosime.

Am căscat ochi mari și am încercat să înțeleg. Apoi ne-am despărțit de inginer și am plecat mai departe pe țarmul Bîrza-vei, care aci curge prin mijlocul uzinei.

Am lăsat la dreapta laminoarele și am trecut la fabrica de poduri. Aci se încheie traversele în linii elegante de viaduct, sau pasaje, aici se confecționează turnuri svelte de zăbrele metalice, care țin conducte electrice și antene și aci se fabrică masive poduri de cale ferată. Pentru România, Jugoslavia, Bulgaria și Turcia. Munca românească a cotropit Balcanul.

În tot locul Brebenaru cu noi. În tot locul ne-a dat deslușiri atît de clare, că n-a rămas nimic neînțeles. Nu știam de ce să mă mir mai mult, de minunile din fabrică, sau de cunoștințele strungarului Brebenaru. Cu atîta însuflețire vorbea, că la sfîrșit nu m-am mai putut reține și l-am întrebat :

— Ce școli ai făcut ?

— Patru clase acasă la Tîrnova.

—• Și după aceea ?

— După aceea m-au dat, la școala civilă din Recita, dar pe clasa doua *am buctat* și atunci tata m-a scos din școală, mărturisii Brebenaru nu fără oarecare jenă.

— Și cum ai ajuns la fabrică ?

— De mic mi-a plăcut să fac și să desfac lacăte și să meșteresc cu pila. Am făcut și o broască, pe care tata a dus-o la Recita. Nu știu ce a făcut cu ea și cu cine a vorbit, dar vinerea următoare m-a urcat în căruță și m-a adus aci.

— Ai rămas aci tot timpul ?

— Am rămas, că mi-a plăcut. Societatea m-a scutit de armată în timpul războiului. Atunci am lucrat la șrapnele și am cîștigat frumos. Acum sînt strungar la fabrica de mașini.

— Ești căsătorit ?

— Nu m-am însurat. Cine lucrează în locuri de astea, mai bine face, *dacă rămîne așa*. Nu se știe, cînd se poate întîmpla ceva și ajunge muierea pe drumuri și copiii orfani.-

N

— Dar cum se face de cunoști toată fabrica, parc-ai fi lucrat în tot locul ?

—• Apoi, domnule, în timpul liber, după schimb, m-am mai dus și în alte părți și am umblat cu ochii deschiși în tot locul. Și am mai stat de vorbă și cu alți tovarăși...

Stam de vorbă cu inginerul pe terasa restaurantului „Oltenia”, unde ne-am retras după hărmălaia din uzină, ca să spălăm de pe gîtlej funinginea cu un pahar de vin din Ramna.

— Înțeleg fenomenul la străini, care de la înființare și pînă azi, din tată în fiu au fost lucrători aci și au tradiția fabricii, intervenii eu, dar la români, care abia de ieri, de alaltăieri sînt în fabrică ?

— Aci este o greșală care s-a comis pe vremuri și care azi trebuie rectificată. Românul a fost prezentat ca fiind cu desăvîrșire neapt pentru lucrul din fabrică. Or această afirmație nu este adevărată. Sau, mai bine zis, numai în parte este adevărată. Ungurii singuri au dezmințit-o, cînd au menținut în lucru atîția lucrători români într-adevăr bine dotați. Dar ei au trîmbițat incapacitatea românului, ca să mascheze colonizările de străini într-o regiune cu o populație curat românească. Pentru că, vezi, și cazul lui Brebenaru. Puțini strungari avem ca el. Dintre degetele lui subțiri ies cele mai precise piese. Nici nu măsoară totdeauna cu compasul. Are un simț în degete, care-i spune infailibil, dacă piesa iese bine, sau nu. Apoi maestrul Munteanu. A inventat o mașină cu care poți *tăia* găuri de 15 centimetri diametru în tabla de doi, trei centimetri. N-ai nevoie de burghiuri scumpe. Și-n a treia parte din timp. Sau Minda, care a inventat o pompă nouă. Dacă este ceva adevăr în acuzațiile puse în cîrca românului, apoi este adevărat numai aceea, că nu-l poți înhăma, zeci de ani la același lucru. Încă nu-l poți ține atîta vreme la aceeași mașină, să fabrice aceeași piesă de sute de ori, de mii de ori, cum cere fabricarea în masă

de azi, într-o repetiție infinită și ucigătoare de spirit (...). Dacă însă-l pui într-o situație, unde calitățile sale specifice, inventivitatea, perspicacitatea și cutezanța se pot evidenția, nu-i găsești rival; Muncește cu însuflețirea unui copil. Pentru că față de timpurile de industrializare exagerată de fapt este copil. Să nu-l prinzi nimic în lume la munca de răbdare prelungită dintr-o uzină cu fum, la munca de bou, căci asta-i lipsește din fiziologie și din concepția sa. El trăiește și azi contemplativ în natură și încă nu-l îndeamnă mare lucru să intre activ și agresiv în lucruri. Or fără ca aceasta să-i fie în sînge, în fața pretențiilor de record, de azi, munca sa e calificată ca fără randament și persistența zero. Omul la cea dintîi ocazie fuge,

— Vorbesc, bineînțeles, numai numericește, cu miile, cum am vrea noi să vedem pe muncitorul cărășan în fabrica noastră. Căci exemple de talia lui Minda, Brebenaru și Munteanu găsești la noi cîte vrei. Dar nu ei constituie media și aspectul general al problemei. Ei constituie numai începutul unei perioade, care acum este în formare. Azi Recita și-a deschis larg porțile față de munca românească. Numai să vină atîția lucrători români, pentru cîți avem azi de lucru. Mai cu seamă în timpul din urmă, cînd lumea noastră, în fine, a ajuns la constatarea că produsele din țară sînt măcar atît de bune, ca produsele străine (...).

PE SEMENIC

**Semenic, vai, Semeni*;
Cum nu-ți pasă de nimic,
Nici de trăsnet, nici de piui,
Nici de dor de buze moi.**

(Poporală din Căraș).

Dacă pentru vechii egipteni s-a dat un rîu cu undele binecuvîntate, pentru azteci și incași un vulcan fără nume, iar pentru nordici un animal domesticit care să le modeleze viața pe plan cotidian și metafizic, oamenii dintre Pogănici și Nera, de la Cerna în jos pe Căraș din cele mai vechi timpuri și-au împletit ființa cu o coastă de munte, imensă, prietenoasă și îmbelșugată ca o masă de praznic întinsă pentru pașnice trăiri.

La începutul așezărilor omenești, cînd popoarele și semințiile puteau hoinări mai mult, sau mai puțin în bună voie, fiecare popor s-a așezat într-o regiune, care i-a asigurat mai bine existența materială. Așa spune preistoria.

Această teză a științei materialiste credem că trebuie completată. Nu la toate popoarele au fost decisive în primul rînd posibilitățile materiale. Nimic nu silea popoarele pe acele vremuri să trăiască într-o regiune, în care se simțeau străine. Și nimic nu era mai ușor, decît ca într-o bună zi să-și adune catrafusele și să plece spre alte tărîmuri, unde să se simtă acasă. Totuși multe popoare trăiesc în regiuni unde numai cu mari eforturi își pot cîștiga cele necesare traiului zilnic. Pe multe le-au pironit acolo popoare mai tari. Dar nu mai puțin este adevărat că cele mai multe au rămas pentru ea peisajul

lor sufletesc a găsit corespondență în peisajul în care își duc zilele. Omul și-a ales locurile, iar locurile l-au legat pe om.

Așa au ajuns oamenii pe Semenic. Oricare a fost origina lor, ei s-au simțit bine aci. Sufletul lor s-a împletit cu Natura ce-i înconjură, spre a forma un tot armonios, așa cum îl avem azi. În cursul veacurilor atât de intimă a devenit încheierea între om și munte, încât nici insistentele încercări de penetrare ale civilizației industrializatoare n-au fost în stare să o destrame. La poalele muntelui, spre apus, furnalele Reciței, la miazăzi galeriile bazinului carbonifer, la răsărit și la miazănoapte ferestraie de lemn, funiculare de transport, baraje care închid cursul apelor în vederea unor preocupări de ordin economic, în fine oamenii străini care au stat lângă lucrurile acestea, n-au putut să modifice structura sufletească a aceluia, pe care voim să-l numim Om al Semenicului.

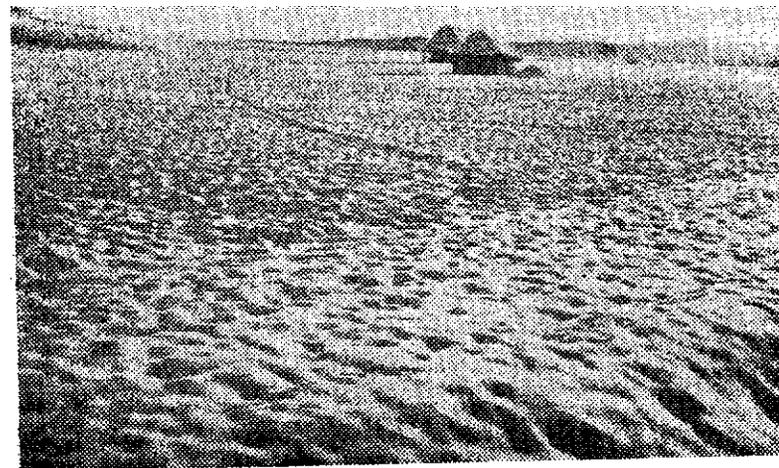
El nu-și mai poate despărți ființa sa de Semenic. Pentru că iarba Semenicului a îngrășat laptele oițelor sale, vâgăunile Semenicului l-au adăpostit când jos la poale bîntuia furtuna hoardelor năvălitoare. Apele lui duc belșug spre toată cîmpia Bănatului și, ce e mai important, Semenicul dă aliment neîntrerupt jocurilor fanteziei sale.

De aceea îl cinstește ca pe o ființă supranaturală.

Am luat din cabană o pătură și m-am retras la marginea puieritei de stejar. Toată ziua am cutreierat platoul în lung și lat și acum simt nevoia unei reculegeri. Pe iarba de o palmă, dublată cu un strat de mușchi elastic, mă odihnesc mai bine decît în puf.

Soarele de iulie arde pieziș deasupra capului meu, însă arșița lui e potolită de boarea ușoară a vîntului. Tolănit pe spate privesc lunecarea mută a norilor. Am impresia că i-aș putea prinde cu mîna.

— Am urcat astă-primăvară pe la BlagdVeštenie, mi-a spus azi dimineața păcurariul. •

Idilă de iarnă

— Ai putut urca așa de timpuriu ?

— Mai era neaua, dar vreo trei zile suflase un vînt moale.

«Cînd suflă vîntul moale, iarna nu mai are dinți și oile își pot vîri botul sub neaua, pînă la iarba încolțită. A mai viscolit după aceea de vreo două ori, clar oile au stat liniștite în staul. Atunci nici eu nu aveam treabă prea multă, mă uitam cum se bat norii la poalele dealului.

— Nu ți-a fost frică-de lupi ?

— Nu se leagă lupii de om cu una, cu două, cînd mit oase cîini în apropiere. Ş-apoi avem boţi şi securi (...)

Termină fraza cu un gest mulcom.

Omul stătea în soare cu băţul subsuoară. În praştie avea înfipt un fluier şi un cuţit. Era atît de calm şi atîta fermitate în atitudinea lui, cum numai o forţă, care se simte de neîn-vins, îi poate da. Ochii lui se ţinteau ascuţiţi spre mine, aproape batjocoritori.

Nu vrusei să mă las mai jos.

— Cîţi oameni ai tăiat cu cuţitul acela ?

— Niciunul, domnule. Dar cuţitul ne prinde bine de multe ori.

întinderea de două zile a stîncii i-a dat tăria mocnita. Al-bastrul cerului şi verde* ierbii s-a revărsat în seninătatea şi încrederea lui. Iar izvoarele, care pe Semenici ţîşnesc la fiecare cută de teren, i-au umplut sufletul de cîntece.

— Cînd ai fost mai pe urmă în sat ?

— De cînd am urcat, n-am mai coborît. Tot ia două <[p-tămîni vine frate-mio şi-mi aduce făină şi cămaşă albă. E mv;]lă treabă la oi,

— Muierile nu vin pe aici ?

Asprimea din ochii omului se mai muie.'

— Vin şi ele cîteodată. Dar, vezi, vara muierile au destule griji pe lîngă casă. A mea vine deseară cu un nepot de soră la scaldă, că-i beteag.

— Ce are ?

— Cînd a fost de patru ani a căzut de ps scară şi i-a ii-mas piciorul ţeapăn.

— Nu l-aţi dus la doctor ?

— Am fost, dar nu i-a ajutat nimic. Copilul a crescut şi piciorul tot mic i-a rămas. Acum îl aduce la Scaldă Vulturului.

Soarele a coborît la o suliţă deasupra platoului. Mă ridicai. Nu poţi dormi cînd în jurul tău în fiecare fir de iarbă, eu" fiecare adiere de vînt vibrează viaţă şi forţă.

Pe Semenici nu poţi rătăci. Între urcuşurile pieptişe se întinde podişul din care se ridică, abia cu patruzeci de metri, trei vîrfuri. Spre răsărit vîrfurile Semenici, care a dat nume masivului, la nord vîrfurile Gozna, iar spre sud Piatra Nedeei, loc probabil al unor practici de străvechi ritual. Între aceste două din urmă, cam pe la mijloc, într-o scobitură de teren, este Baia Vulturului sau, cum îi zice mai nou, Izvorul Tămăduirii. Un lăculeţ alimentat de un fir de apă ce iese nevăzut din coastă şi din care curge, la vale pârâiaşul vesel. La cîţiva paşi Direcţiunea exploatărilor Recita a ridicat o cruce mare de fier.

Pe podiş se încrucişează nenumărate cărări. Toate duc la Baia Vulturului. Şi pe toate se scurg grupuri, grupuri. Femei, bărbaţi, moşnegi şi copii. Toţi în haine de sărbătoare. Mîine e Sfîntul Ilie. Cine se scaldă mîine de şapte ori în Baia Vulturului, dacă e olog, se înzdrăveşte, dacă e copil plîpînd, se va face bărbat voinic. Iar păcatele femeilor tot cu apa izvorului se duc.

Pelerinii sosesc în roiuri nesfîrşite. Bărbaţii cu trais-tele pline, că ziua băii e zi de sărbătoare şi se cuvine să fie cinstită cu praznic la faţa locului. Femeile au legături pe cap. Velinţe şi cojoace. Noaptea e răcoroasă pe Semenici, uşor te pomeneşti cu înţepeneală în oase, care nu iese un an de zile.

— De unde vii, nană ?

— De la Cornea, maică. Sîntem toţi de la Cornea, numai dumnealui e de la Borlova.

— Cînd ai plecat ?

— Cînd a răsărit soarele. Să fie fost vreo opt ceasuri, în iulie soarele nu răsare la opt. Dar dacă baba a plecat la răsăritul soarelui, pînă pe înserate a mers vreo einsprezece ceasuri.

Şirurile nu mai conţinesc. La Baie toţi sînt gravi şi solemnii, îşi desfac bagajele şi se descaltă. Se aşează pe marginea lacului cu picioarele în apă ; ca să-şi scoată oboseala din membrele trudite, închină cu ţuică. Un unchiaş din Tîrnova, care

La Baia Vulturului

și-a însurat copilul de cealaltă parte a Semenicultui, tocmai la Pngor, de bucuria revederii își îmbie nepotul :

— Bea, Ghiță, cu taica, bea, că asta îți dă putere să nu te răcești în apă.

Ghiță, un puștan de vreo doisprezece ani, trage o dușcă de-l trec lacrimile. Moșul îl sărută pe obraji apoi se întoarce către fecior :

— Bea și tu, Ioane, că nu-i de la birt, e friptă de mine de două ori. E din cea bună !

Ion beu și beu și moșul. Apoi sticla merse în jurul Băii, să vadă și ceilalți cum e țuica bună de la Tîrnova. Unul scoase un caș, altul o jimlă albă de la Recita, la urmă ieșiră din legături și din traiste cîrnați, slănină, pui fripți și colaci.

Cei mai mulți n-au mîncat de aseară și acum înghit cu Rochii sticloși de beutură. încetul cu încetul atmosfera gravă de la început se dizolvă într-un murmur general. Oamenii mă-nîncă, beau și vorbesc deodată.

Înserarea s-a lăsat. Dinspre apus doar o geană subțire și palidă mai încearcă să rivalizeze cu stelele. Se amestecă și femeii printre bărbați. Șoaptele și -chicotele se întetesc. Sticlele trec la femeii și ele beau lacome.

Noaptea a cuprins lucrurile. Cineva a aprins un foc mai la vale. Oamenii însă nu se apropie de el, stau în jurul Băii cu sîngele încintat de alcool și povestesc. Tîrziu de tot se rînduiesc pentru culcare. Femeile aștern cojoace pe jos, se ghemuiesc lîngă bărbați și, învelite în pături calde, adorm cu gîndul la ziua mare de mîine.

A doua zi, la Sfîntul Ilie, soarele a răsărit cu raze de foc. Platoul, cît vezi cu ochii, s-a umplut de lume. Toată noaptea s-au scurs convoiuri de trăsuri și grupuri pe jos. De la Bocșa pînă la Mehadia. Și de la Soceni pînă la Almăj. Români, unguri, nemți, bohemi, cehi și polieci din atelierile Recitei și din subteranele Aninei. Credința românului i-a adus și pe străini :

— Vulturul cel bătrîn își scaldă puii în izvor. De aceea sînt puternici și au viață lungă.

La crucea de fier un preot în odăjdii face sfeștanie. Oamenii improvizați în cor cîntă răspunsurile. La izvor femeii și bărbați goi, acoperindu-și goliciunea doar cu palma, sau cu poale scurte, se aruncă în apa rece ca ghița. Înoată pînă la celălalt mal, apoi cu chiote isterice se prăvălesc în razele fierbinți ale soarelui.

Mai la vale, unde apa revărsată din Baie șerpuieste în pîrîu, o femeie scoate din traistă șapte pumni de tărîte și unii de sare. La amestecă și stropește de șapte ori cu apa din izvor. Cînd coca s-a muiat bine, o leagă în cîrpă și o pune la ioc m traistă.

— O dau la vaci, să fete mulți viței și să dea lapte bun. Rîtualul păgîn se împacă foarte bine cu slujba.

AUR

între rîurile Căraș și Bîrzava, care în partea nordică a județului curg în direcție est-vest, cumpăna de ape o formează o spinare de munte bogat împădurită, nu prea înaltă și cu multe ramuri ce merg spre nord și spre sud și coboară pînă în văile rîurilor.

în acest bloc roca purtătoare de aur este sienitul, care se întinde între Ducnecea" și Bocșa în forma unui masiv puternic de la sud spre nord. El începe pe versantul sudic cu o grosime considerabilă. Pe partea de nord a clinului, între Valea Bîrzavei și a Pogănicului, se lățește la 6—8 kilometri și dispare sub aluviunile văii Timișului, ca să reapară mai spre nord pe culmile de pe ambele țărături ale Mureșului.

Straturile de aur apar în sienit atît pe partea nordică a masivului, la Cracul de Aur, pe creastă, la Poiana, cît și pe latura sudică, în Ogașul lui Buzărin și au fost cunoscute din cele mai vechi timpuri.

La *Cracul de Aur* pînă acum se cunosc șase straturi aurifere. Cel mai bogat în aur este stratul al patrulea, exploatat din timpuri preistorice.

Patru puțuri străvechi sînt săpate în strat la distanță de cinci metri unul de altul. Cel mai adînc coboară 50 metri. Celelalte abia ajung la 15—20 metri.

Mult mai tîrziu, în coasta dealului, la 17 metri sub gura puțului principal, s-a săpat o galerie mare, care după 20 metri ajunge la strat. Ea leagă puțurile și urmărește zăcămintul în lung. Cum spre adîncime conținutul stratului se arată mai bogat, iar exploatarea prin aceste metode primitive tot mai anevoioasă, într-o perioadă și mai tîrzie s-a săpat încă o galerie de 54 metri deasupra nivelului văii. Galeria a fost săpată cu explozibili, pe o înălțime de 3 metri și merge prin sienit drept la zăcămintul de aur. După toate probabilitățile ea a fost săpată la finele evului mediu.

La aceste lucrări miniere se pot constata precis patru perioade de lucru. Nici Istoria Minelor, nici arhivele vechi și nici hărțile de odinioară nu dau indicații, cînd s-a făcut exploatare în această regiune. Însă din construcțiile miniere, din instrumentele și ustensilile găsite la fața locului se poate stabili neîndoios, că în timpuri preromane, mai precis dacice, s-a lucrat în aceste mine. Epoca dacică este caracterizată prin exploatarea cu cele patru puțuri primitive și nu prea adinei. Sînt urme precise, care arată că această perioadă s-a întrerupt brusc.

A doua perioadă de exploatare a fost în timpurile romane și este reprezentată prin galeria superioară. Ustensilile și metoda de lucru sînt toate de origină romană și sînt identice cu cele găsite la minele de aur din Munții Apuseni.

A treia perioadă este perioada galeriei mari, de jos, în care exploatarea s-a făcut prin explozibili și care datează, precum am mai amintit, cam de la finele evului mediu.

În fine a patra, și ultima exploatare, s-a făcut pe la mijlocul secolului XIX, cînd minerii localnici au încercat să scoată ceva aur, ca să-și poată duce viața de pe o zi pe alta.

Pe creasta cumpenii este *Poiana*, Din numeroasele aflorimente de aur aci s-au cercetat trei, iar pe versantul sudic, în *Ogașul lui Buzărin*, unul. - Cu excepția Poienii, la toate se văd

bine. urmele exploatării dacice, foarte intensă pentru mijloacele de atunci.

Toate perioadele de exploatare au durat timp scurt și toate s-au curmat brusc. Cauzele se pot bănuși, războaiele ce au trecut peste această provincie, năvălirile barbare, ocuparea țării de către turci, căroră chiar Coranul le-a interzis mineritul, apoi foarte probabil epidemiile și perioadele de foamete ce au urmat după grozăviile războaielor, au-făcut să înceteze lucrul.

După analizele făcute la Oravița, la Recita, la Schemnitz * (Slovacia), la Clausthal **, (Hannovra), la Freiberg *** (Saxonia), la Viena și la Berlin, conținutul minimal de aur al rocii este de 6,87 grame de aur și 4,75 grame de argint la tona de rocă. La Cracul de Aur conținutul a fost între 8 și 16 grame aur și 3—5 grame argint la tonă. (Cota de rentabilitate minimală este de 3 grame aur la tona de minereu). Aceste cifre fac ca zăcămintul de la Bocșa-Ducnecea să fie înserat printre cele mai bogate zăcăminte din Europa. Toate pîraiele din jur duc aur în nisipuri. Pînă la 1854, cînd s-a modificat Legea minieră austro-ungară, fiecare țigan din jur trebuia să-și plătească darea de cap cu aur spălat din aceste pîraie.

Bogăția de aur a fost cunoscută și guvernului din Viena, care a avut o grijă deosebită, ca terenurile aurifere să nu ajungî în mîini românești. Legea minelor din 1854 la articolul 44 spune : „Concesionarea minelor numai atunci se poate • încuviința, cînd mineraliile sînt explorate în zăcămint așa fel, că în *împrejurări locale* se «pot declara de exploatabile».

Iar regulamentul Legii la art. 37 zice :

„Noțiunea de exploatabilitate este foarte relativă, însă în fiecare regiune minieră se formează o judecată practică și corectă, care poate fi chemată în ajutor la lămurirea situației în spiritul legii.

* în R.S. Cehoslovacă.

** în R.F. Germania,

*** în R.D. Germania.

Intenția Legii minelor este să ajute numai acele întreprinderi miniere, care au însemnătate și în relații național-economice, numai acestora să le câștige credite și să le asigure capital".

Mai clar nici nu se poate. Proprietarii mici ai suprafeței, românii, nici nu se puteau gândi la concesionarea avuțiilor din subsol în stil mai mare, pentru că neînsemnatele lor întreprinderi individuale nu puteau conta în relații național-economice. Ei erau a priori condamnați să cedeze terenurile lor unor societăți puternice cu relații la Viena și să intre salahori la aceste societăți.

Tot conținutul bogat de aur l-a făcut pe Iulius Bauer, Bergwerk-director în Bocșa Montană, să afirme următoarele : „Și dacă zăcămintele de la Bocșa-Ducnecea nu se pot compara în bogăția conținutului cu cele din California, totuși între minele din Europa stau în frunte. Pe lângă procentul de aur ridicat se adaugă și ușurința și ieftinătatea, cu care se poate face exploatarea. Chiar și un procent sub 3,75 grame aur la tonă, aci ar da o exploatare rentabilă, pentru că s-ar putea face în condiții locale foarte favorabile. Roca este destul de moale ca să se poată extrage cu icul și cu ciocanul și nu este sfărâmi-cioasă, pentru că stolnele deschise cu câteva secole mai înainte, stau și azi.

Împrejurările locale extrem de favorabile fac, ca suma totală a cheltuielilor să fie de 3,3 galbeni la tona de **minereu** preparat. La conținutul minim de 3,75 grame de aur și la prețul de 1380 de galbeni al kilogramului de aur, tona de minereu preparată valorează 5,79 galbeni. La fiecare tonă preparată rămîne deci un profit de 2,49 galbeni. (Un galben austriac de atunci face azi cea 100 lei. (N.A.). Cu o extracție de 150 tone pe zi și cu 300 de zile de lucru pe an, valorificînd argintul numai cu 15 000 de galbeni și detrăgînd o anuitate de 22,500 galbeni pentru amortizarea capitalului investit în instalații, exploatarea ar aduce un beneficiu curat de 104,820 galbeni pe an. Ceea ce pentru o societate care s-ar înființa cu un capital

de 500,000 de galbeni, pe lângă amortizarea capitalului în 28 de ani, ar da o dividendă de 90, *zii nouăzeci* procente !"

Așa afirma la 1884 d-l Iuliu Bauer, director de mine în Bocșa-Montană, într-o expertiză făcută de d-sa, în care se ocupa de rentabilitatea zăcămintelor de aur de la Bocșa. În expertiză însă a omis să arate că împrejurările locale extrem de favorabile înseamnă jăcmănirea minerului român din loc și stoarcerea puterilor lui vlăguite, pentru o leafă mizeră.

Zăcămintele de aur și azi stau ascunse în munți, ca atunci, aproape neatînse. Capitalul necesar nu s-a adunat, ștolnele nu și-au înfipt gura flămîndă în coastele dealurilor și șteampurile nu s-au ridicat să zdrobească piatra de aur. Iar cele câteva mii de mineri români din Ocna de Fier și Ducnecea își duc și azi viața mizeră de pe o zi pe alta. Cînd este lucru la Recita, e bine. Atunci se scoate fier din dealurile ducnecene, din Mărcuș și din Dănilă. Atunci este de mîncare și la ruga de la Sfîntă-Măria Mică se petrece bine. Dar cînd din furnalele din Recita *nu iese fum*, atunci la Fierul * și la Ducnecea e jale. Atunci ou drept cuvînt se poate spune că minerii trăiesc din piatră și din aer.

Ocna de Fier și Ducnecea, ca toate așezările miniere din Căraș dealtfel, se înșiră în lungul unei văi înguste. Frumusețea regiunii, limpezimea cristalină a aerului și liniștea aduc mulți vilegiaturiști, care caută întremare după viața zbuciumată din oraș. Cînd e vremea bună, câștigă și localnicii un ban, pentru că nefiind nici un hotel în localitate, musafirii închiriază camerele curate ca oglinda ale bufenilor.

Șoseaua merge strîns pe țărnul pîrîului. Ca să se poată intra de pe șosea în curtea de pe celălalt mal, fiecare casă are un podeț în fața porții, ceea ce dă un aspect aparte satelor. Multe clădiri la stradă par a fi cu etaj, în curte însă parterul

* **Oana de fier.**

dispare în panta dealului. Și dacă pentru casă a mai fost loc în vale, grădina a fost cocoțată pe coastă. Pe alocuri, în curte, oamenii și-au săpat în deal mici magazine. În răcoarea lor s-ar păstra foarte bine alimentele, dacă ar fi.

Pe aci doar bogătașii au câte o vacă. Vaca minerului sărac este capra. Toată ziulica sare din piatră în piatră și smulge iarba ce crește în smocuri rare pe coastă. Seara vine acasă cu ugerul plin. În vremea negrului șomaj ce a urmat crizei din 1930—1932, luni de zile laptele de capră a fost unicul aliment. Doar câteva găini dacă mai ouă.

Găinile însă au gusturi aristocrate. Nu se mulțumesc numai cu iarbă, le trebuie cucuruz. Și cucuruz îi trebuie și minerului. E aliment spornic și mai ușor de procurat.

Cucuruzul crește numai la vale în cantitate negociabilă. La Ticvani și la Vărădie. Minerul sărac trebuie să-și trimită nevasta la Ticvani și la Vărădie după cucuruz. Bani nu are. Dar are ceva, ce în vale are valoare de monetă. *Cîmațul de dinamită*, pe care îl economisește de la exploziile de stâncă. Sau îl fură. A fura e mare păcat. Dar a fura de la Societate, care e atât de bogată și care și-a adunat bogățiile de pe spinarea lucrătorului, nu e păcat. Și astfel nevasta minerului schimbă cîrnații de dinamită pe două, trei măsuri de cucuruz.

Ticvănenților și vărădenilor le place peștele din Căraș. Cum îngă nu le place să dea bani pentru permisul de pescuit, dar mai cu seamă cum n-au răbdare să-l prindă cu undița, sau cu plasa, aruncă în apă dinamită. Se prinde mai mult în felul acesta și merge mai repede.

Pentru țărani din vale peștele e mîncare de zile mari. Și-l mîncă, cum îl mîncă mișul. Dar rareori ajung ei să-l mînce. Căci domnilor din sat le place și mai mult. Apoi e foarte cuminte să te pui bine cu domni. Așa se face că peștele pușcat cu dinamita minerului din Dogriecea și Ocna de Fier ajunge pe masă la domnul notar, la domnul perceptor, la domnul jandarm. Mai rar la popa. În schimb foarte 'des • la "'domnii" din Oravița. Însă niciodată nu ajunge pe masa minerului sărac.

El e mulțumit să-și poată coace sub țest o roată de mălai din cucuruzul adus în șale de nevastă-sa cale de 20—30 kilometri. Vara, toamna, iarna și primăvara. Totdeauna, cînd se isprăvesc gologanii cîștigați cu atîta trudă, cam după mijlocul lunii. De zeci, poate de sute de ani.

Miner-ul însă are măsură justă. Cînd a văzut chinul nevestei, s-a apucat la luptă cu piatra și afară la suprafață. Și-a împrejmuț grădina cu zid de piatră brută, ca să nu-i sufle vîntul puținul pămînt. Iar ca să nu i-l spele ploile în prăvala lor pe coastă, și-a' făcut grădina cu terase. A încercat să sădească în ea pruni și meri, rar câte un cais. Pe unde pămîntul a fost mai gros, a semănat cucuruz, ceapă și fasole care se urcă pe tîrșul cucuruzului. Și să-l vezi pe bietul miner, cu cît chin și cu cîtă sîrguință scarpină piatra cu sapa, ca să se facă ceva. Se scoală cu noaptea în cap și înainte de a se duce la mină, lucrează în grădină. De multe ori are de făcut cale de 15—20 kilometri, dar după ce s-a întors acasă, nu se dă odihnei bine-meritate, își lasă lampa și hîrlețul de mină la locul lor și se urcă pe coastă la grădină. Așa își petrece zilele, nu știi cînd mai are vreme să doarmă. Veșnic dereticește ceva în jurul casei, veșnic tăcut și singuratec. Tocmai ca sub pămînt.

Mașini cu sute de excursioniști și camioane pline cu mărfuri gonesc prin fața casei speriind găinile și puii. Ele îi amintesc de bogăție, de timpuri cînd se câștiga la lucru. Cîteodată se ridică de la sapă și din înălțimea coastei privește lung după mașină. Prin creierii lui zvâcnesc, poate, frînturi de gânduri, care îi spun că și el are drept la viață mai bună, că și el ar fi demn de altă soartă. Mîna însă nu i se încleștează mai tare pe dirjala sapei. Oftează rezemat și se apleacă din nou pe sapă. E prea obosit. Prea l-a frînt viața și mizeria. Dar lucrează mai departe. Căci el nu vrea altceva. Nu cere subvenții, nu cere favoruri. Cere numai lucru. Cere numai ca să se poată înfunda în negura de iad a ocnei, să frămînte noroaiile șuvoaielor subterane cu corpul său sfrijit și răsucit și să poată săpa cu gura uscată și cu jigăritele fierte de chimul trudelor amare

bolovanul de fier. Ca să nu mai umble nevestă-sa prin păduri după uscăciuni și după ciuperci și să nu mai cutreiere satele din vale după cucuruz. Nici copiii să nu și-i mai poarte în zdrențe și cu zgăibi.

Atît.

PEISAJ

De pe dealul Andriei panorama se desfășoară adînc spre miazăzi și apus. La poalele dealului, cu căsuțe atîrnate pe coastă, se întinde satul. În față, coperișe ruginii se gudură de nucii încălași. Ulmi înalți și cîrniți izbucnesc din gardurile ce împrejmuiesc grădinile într-o cumpănită geometrie de cadastru. Primăvara însă nu prea ține seamă de limitele rigide, căci pomii înfloriți își revarsă exuberanța peste garduri, peste opreliști. Pruni cu floarea albă, piersici și caiși cu floare roz. Accentuarea o face brunul verzui al crengilor. Pe alocuri razele de soare vibrează timid în pete galbene de frunziș plăpînd. Ici-colea caiere de fum albastru. Privind din înălțime, bogăția neșfîrșită de flori îți stîrnește în suflet un palid ecou de zumzet de albine, care subliniază și mai mult tăcerea peisajului.

Din creștetul dealului drumul coboară prin mijlocul satului. Banda albă îți aduce privirea peste toate satele din vale. Perspectiva este întreruptă numai de masivul Chiliilor, care se întinde dinspre miazănoapte ca o pată întunecată în lumina gălbuie a după-amiezii. Mai în fund albăstrimile cețoase ale dealurilor Vîrșețului *. Pe unul din ele un pătrat ciuntit indică

* Localitate în R.S.F. Iugoslavia.

locul unui turn de veghe : Cula Vîrșetului. La orizont privirile se pierd în apele roșietice ale pusteii de nisip de la Balvaniște și Deliblata.

Valea Carasului...

Spre stîngă dealul coboară în prăpastie abruptă spre rîu. Pietrarul. Din rîpile Pietrarului își scot oamenii piatra de construcție, piatră vînată, sau piatră galbenă, după gust și posibilități. Ca un șarpe argintiu, Carasul înconjoară dealul, se strecoară sub poalele lui, apoi se pierde în cîmpie printre tufele de răchită de pe țărături. Peste Căraș cîmpia se întinde pînă la Prisaca Oraviței. Aici se cufundă în șes ultimele dealuri, cu forme moi și dulci, ca sîinii de femeie. Numai stînce golașe a Rolului protestează semeț, ultima strajă dîrză a Munților Ciclovei.

Între rîu și prisacă, pe la mijlocul cîmpiei, se ridică două movile mari. Cercul lor, aproape perfect, arată limpede că nu le-a produs Natura. Se spune, că în băbăluc, pe cîmpie, s-ar fi dat o luptă mare între creștini și turci și că sub movile ar fi îngropați morții, într-una creștinii, în cealaltă păgînii. Dar de movile pînă azi nimeni nu s-a atins.

Jos în sat drumurile se încrucișează într-o piață largă, în mijlocul pieții, sub teiul uriaș, mîini duioase și cucernice, sau pumni arși, încleștați de revoltă, au ridicat o cruce de piatră. Au împrejmuț crucea cu gard de fier și în umbra teiului au ridicat scaune de odihnă pentru cei de pe drumuri (...).

În piatră, cu naive potcoave bătrînești, au săpat întru amintire numele a doi preoți. Vremea a ros piatra și lumea nu-i mai știe. Viața adesea își împletește urzeala, fără să țină seamă de cei căzuți, iar uitarea acoperă întîmplările, cum acoperă azi iedera numele dăltuite în lepede! Doar doi-trei moșnegi mai știu povești, că în acel loc preoții au adunat poporul satelor din jur și l-au îndemnat la răzmeriță împotriva stăpînirii străine. Pe atunci satul era așezat mai sus, pe colinele

de sub Bărcăș. În locul unde azi este piața, atunci se întindeau mlaștinile Carasului. Luminișurile dintre răchiți și trestii ofereau ascunziș sigur răzvrătiților.

» — Popa Costa și Popa Drăgan s-au dus în fruntea gloatei, dar nu s-au mai întors. A venit, în schimb, un ghinărar neamț, îmbrăcat tot în aur, cu medalii multe pe piept și cu coif de aur. Mergea călare pe un cal mîndru și avea oameni cît frunza și iarba și a aprins satul din trei părți și a aprins toate satele din jur, pînă la Vîrșeț. A fost prăpăd mare, muierile și-au luat copiii, care a putut, în covată, care nu, în traistă, peste merindea apucată în grabă și așa au fugit în codrii Mărganului, pînă a trecut urgia. Acolo călăreții ghinărarului nu i-au putut urma, dar tot de acolo venea și haiducul Stoia cu voinicii săi. Așa a scăpat și străbunicul meu, povestește Moș Toma Milosau cu glas potolit și nimeni nu mai știe ce tragedii acoperă cuvintele simple ale moșului.

Dar prăpădul a trecut, rebegiții au coborît din codri, au stîns tăciunii și cu dîrzenie îndoită și-au durat din nou lăcașurile, înnodînd firul vieții satului acolo, unde făclia aprinsă a ghinărarului l-a întrerupt. Au coborît doar satul ceva mai spre rîu, ca la un nou pîrjol să aibă apa mai la îndemînă. Cu timpul s-au furișat în sat și cîțiva bărbați cu bărbi încîlcite și cu fețele trude. Ei aveau ochii tot spre uliță și piciorul pe fugă ; puținii supraviețuitori din luptătorii care au plecat cu Popa Costa și cu Popa Drăgan. N-au fost mulți care au reușit să scape din ghiarele stăpînirii „pacificatoare”.

De atunci vremile s-au scurs cu undele Carasului „pacificat” și el în alvie geometrică la marginea satului. Iar în locul unde odinioară vrerile românești au strîns pumnii conspiratorilor în măciucă, în piața largă, cu crucea adumbrită de tei, azi este hora sau cum îi spun sătenii, *jocul*. În dreapta jocului Primăria, în stînga crîșma. Printre ele ulița urcă spre biserică și mai sus iese spre dealurile Năndrașului, în spatele căroră bănuiești vag codrii Cîrnecii.

CUM SE NASC DOȘTELE ȘI CÎNTECELE CĂRĂȘENE

Ne-o spune acela, în sufletul căruia și-au găsit lăcaș, țăranul cărășan.

Cînd vinul i-a urcat măsura bunei dispoziții pînă la exuberanță, cînd zîmbetul de pe față arată că inima sa a cuprins lucrurile pînă la integrală și tembelă diluare în ele, cînd și-a epuizat tot repertoriul de cîntece mai vechi și mai noi, Ghiță Briptă se întoarce către țigan, îl îmbrățișează cu o mîna pe după cap și-i spune :

— *Num-acum, Alexo, să-mi zici una d-ale de pe coastă !*

El ascultă solemn doina difuzată vaporos de pe strune. Dar sufletul său copleșit de o revărsare de lumină, saltă și plînge odată cu melodia jucăușă.

Cărășanul a rezolvat problema în cîteva cuvinte. Fără concepte de estetică savantă, fără sondări în subconștient, cu cîteva sute de ani înaintea tuturor eseistilor, înaintea folcloriștilor.

Cînd cărășanul cere *una d-ale de pe coastă* o face cu importanța unei ceremonii solemne. Sufletul său este pătruns de cunoașterea că a cerut ceva mare. Ceva curat și cules imediat la izvor. Din felul cum o cere, se poate înțelege, că *cea de pe coastă* este cea adevărată, că numai ea îi poate oferi plăcerea frăgezimei și farmecul originalității. în materie de

Duminică, după-amiază. cîntă în cor

cîntec nu este gurmand mai mare decît cărășanul. De aceea cînd se pregătește să asculte *una d-ale de pe coastă*, își îmbracă sufletul cu dispoziție de sărbătoare.

Doinele și horele cărășene cresc pe coaste, împreună cu florile. Pe plaiuri înflorite își amestecă parfumul. De acolo le culege cărășanul cînd iese primăvara să are de cucuruz. De acolo le culege vara, cînd cosește fînul și toamna, cînd bate prunele. Iar ciobanii^ sau cum le zic cărășenii în străvechi

grai, *păcurarii*, pe plaiuri cu soare și cu flori de fin își culeg melancolia singurătății.

La vedere Todor Adam nu se prea deosebia de ceilalți flăcăi din sat. Statură potrivită și bine îndesată, umeri lași. Doi ochi căprui luminau o față mare și arsă de soare. Pe partea dreaptă a frunții părul crescut în sus. *L-a lins vaca*, spun sătenii.

Din fire era tăcut, în suflet însă nu avea răutate. Ziua muncea singur la câmp, nici seara nu se ducea la cor, pentru că tatăl său, om slăbănog și veșnic bolnăvicios, a lăsat grija gospodăriei în seama lui Todor, iar Todor își vedea de ea și nu se amesteca în treburile altora. În consecință nu avea nici o perspectivă să ajungă *cinova* în sat.

Primăvara aceea însă l-a schimbat. Suflul cald, care a topit zăpezile, sau poate apropierea rocului de cătanie, i-au vîrît O' neliniște în suflet. Simțea că nu se mai cufundă așa de ușor în singurătatea câmpului. De vorbit nici acum n-a vorbit prea mult, dar îl trăgea ceva către sat, către ceilalți flăcăi. Pînă aci n-a avut pe nimeni, de cine să-și fi aninat sufletul.

Și într-o duminică după-amiază s-a dus la joc. Nu se știe, întâmplarea a făcut, sau ce, dintr-o dată s-a trezit lîngă Lenuța lui Ion Roșu. Fata stătea pe marginea jocului și privea perechile care se învîrteau.

— Te-am văzut alaltăieri la câmp, începu vorba Todor.

— Am dus de mîncare argaților, răspunse fata.

Urmă o pauză. O sfială de neînvinș a oprit glasul și gîndurile lui Todor. De mai de mult i s-a părut lui că Lenuța se poartă mai altfel deei prietenele ei, chiar și cotrința îi stă mai bine, dar pînă azi nu s-a apropiat de ea. Cu ultim efort continuă :

— Io am îngropat cucuruzul în Valea Dumii atunci.

— Te-am văzut, cînd ai întors plugul la capăt. Dar eu am luat-o pe la locul lui Pavel Burdea, ca să ajung mai repede cu mîncarea, că m-a ținut de vorbă baba Mătoane, spuse fata vioaie.

Aici conversația s-a oprit. Fata parcă a mai spus ceva, Todor însă n-a auzit nimic. În sufletul său a pornit o vijelie de sori și de stele, care toate dansau după o melodie cerească.

— Și ea m-a văzut, tremură emoția prin el.

— Ea te-a văzut, glăsuiră soarele și stelele în jurul său.

— Ea te-a văzut țipă arcușul pe coardele lăutei lui Ghiță Muzicantul, care cu capul plecat pe instrument, cu pleoapele lăsate de jumătate și cu buzele întredeschise băga focul unui *De doi*, aprig ca furtuna, în perechile ce se învolburau în jurul crucii, cu poalele în vînt.

Feeria n-a durat mult. Romulus Măcsîn a chemat fata la joc. Ea s-a uitat la Todor, dar văzînd încremenirea acestuia, a plecat măreț și zîmbitoare.

Todor a căzut pe pămînt. Fier roșu i-a trecut prin inimă, Romulus a spart multe case și multe fete au ajuns de poveste din cauza lui. Acum se apleacă la urechea Lenuții și-i spune ceva. Femeile, care țopăiesc resemnate cu mutălăii lor, îi aruncă priviri de invidie. Lenuța știe și gustă din plin plăcerile orgoliului satisfăcut. Poate o gîdilă și vorbele lui Romulus, îi rîd ochii, îi rîd sîinii, tot corpul îi rîde. Ce pocitanie de om e Romulus ăsta ? Lung și deșirat, cu mustețele arse de tutun și cum aleargă muierile după el!

Todor se întoarse. Din circiuma din față răbufnea confuz cîntecul flăcăilor. Todor intră. Ceru un pahar de vin și-l beu dintr-odată. Mai ceru unul și începu să cînte cu ceilalți. Nu deschise bine gura, un pumn în coaste îl amuți. *Feciorii* țin foarte mult să iese bine cîntarea. Pe cei care nu știu bine meșteșugul cîntării nu-i suferă ...

Încrunțat, Todor plecă. Trei zile n-a ieșit din curte. Se mistuia singur. Apoi și-a luat inima-n dinți și s-a dus la dascăl.

— Domnule'nvăstor, să mă primești la cor !

Bătrânul dascăl îl privi multă vreme. TodCr a mai încercat o dată să cînte în cor, dar l-au scos ceilalți coriști. Urechea lui de bit... Și acum dă buzna cu atîta vehemență.

Dascălul mai ridică o dată ochii la Todor. Acesta aștepta cu obrazii dogoriți și cu gîtul sec. Era atîta încordare în așteptarea lui Todor, încît dascălul nu mai ezită :

— Bine, Todore, vino sîmbătă seara la probă.

Dascălul a îmbătrînit în sat. După treizeci de ani sufletul țăranilor nu mai avea nici o tainiță pentru el. Nu-i puteau ascunde acești copii mari nimic, citia în sufletul lor ca într-o carte deschisă. Impetuozitatea lui Todor însă l-a uimit.

Todor a venit sîmbătă seara. A venit și duminică după-amiazi și mai în vreo două seri. Apoi n-a mai venit.

S-a cufundat din nou în muncă. Dimineața a ieșit la lucru cel dintîi și seara s-a întors cel-din urmă. De chinul frămîntărilor tot n-a scăpat.

— De astă iarnă, de la scroafă, am șapte florinți. Cucuruzul din pod, dacă-l vînd, capăt patru, puii de gîscă un florint optzeci. Dar în porția dean mai am să dau trei florinți, cocina trebuie s-o șîndrui, că ploaie în ea. Asta-i trei și patruzeci. Mie o praștie, tata n-are opinci ...

Aici se oprea disperat. Dacă nu repară cocina, nu mai poate îngrașa porci la toamnă, pierde un venit sigur. Pe de altă parte, tată-său, dacă nu-i cumpără opinci, se poate supăra și se întoarce către nepoții de soră. E destul de șuchiat pentru asta și mai vine pe ascuns și cuscrul Pavel cu poșta de las o casă la alta. Cuscrul Pavel crede că el nu știe nimic. Dar Todor știe tot !

Cînd ajungea aici cu gândurile, îi venea să turbe de necaz.

Sfîrșitul lui mai își vărsa zăduful. Într-o după-amiază Todor a plecat mai de vreme de la cîmp. Trebuia să treacă pe la covaci pentru niște potcoave, apoi, pe însărat, să ducă

un sg(c de cucuruz la moară, să-l macine pînă pe la miezul nopții.

"*

La marginea satului, în vad, a oprit boii, să-i adape. De cealaltă parte a rîului, Ianoș, destinul, lui Todor din ziua aceea, ședea pe țărm cu spatele răzimat de o salcă și dormita. Insignele demnității sale, gîrbaciul cu pana lungă și cornul de bou erau aruncate lîngă el în iarbă.

Ianoș era purcarul satului. Căldura a alungat porcii de la amiazi în rîu, acum stau cufundați în nămol pînă după urechi. Nici rîtul nu-l mișcă, să alunge muștele așezate pe el.

Cînd a văzut oă porcii trag la gîrlă, Ianoș i-a numărat, apoi s-a așezat la umbră. Ca să scurteze din vreme, a scos de la briu un fluier și a început să cînte din el. Fluierul i l-a dat boactăru Pilă astă iarnă, cînd a căzut la pat. Săracu Pilă. Parcă ar fi știut că nu mai are zile și că în curînd se duce după baba lui.

Pilă i-a dat și primele îndrumări lui Ianoș, cum să țină fluierul în mîină, cum să pună degetele, cum să tremure din buze la locul potrivit, ca să scoată înflorituri :

— Îți va ține de urît, cînd ești afară cu porcii. Eu cu fluierul mi-am trecut vremea lungă, vara, cînd am păzit singur casa comunală.

Ianoș a prins ceva de la Pilă, dar i-a venit foarte greu că nu cunoștea cîntecele românești. Nicidecum nu putea să facă înfloriturile, pe care le făcea cu atîta măiestrie Pilă. Intre timp Pilă a murit și acum Ianoș trebuie să se chinuie singur.

Vîrî plictisit fluierul la loc. Se scotoci prin buzunare și adună în palmă cîteva fire de tutun și de cîlți. Scoase hîrtia mototolită a pachetului — foițele s-au terminat de mult — rupse din ea ca de o foiță și vărsă cu grijă tutunul din palmă. O lipi și dădu s-o aprindă. Rămase numai la intenție, deoarece Rezi, nevastă-sa, i-a luat chibriturile de dimineață. Resemnat ascunse țigarea în buzunar și se așeză sub salcă.

Todor l-a deșteptat, cînd a oprit să adape boii. S-a ridicat de sub salcă și s-a dus încet spre vad :

— O n-ai cita foc, să-mi dai, Todore, că am lăsat chibriturile acas ?

— N-am Ianoș, că nu doonesc, răspunse Todor din car. Ochii lui se lipiră de fluier.

— Dar ce faci cu fluieru ăla ?

— Mai zic și eu din el, ca să treacă vremea. Vrei să-ți zic una ca să bea boii mai bine ?

Scoase fluierul și începu să cînte. Todor rămase încremenit.

— De unde știi, Ianoș, să cînti din fluier ?

— M-a învățat Pilă, Dumnezeu să-l ierte, unde-o fi. Apoi am pșorbit și eu, pînă a mers. Numai aici nu prea știu cum vine zicala, ascultă, tu nu știi cumva ?

Schiță citeva triluri și la locul cu buba se opri. Todor n-a știut cum vine zicala. Cu gîndul aiurea spuse :

— Să vii deseară la noi, Ianoș, să-ți dau o bucată de clisă, să dai la copii !

— Bodaproste, mulțumim, Todore, că bine faci, că eu nu am strop în casă ! îmi pare rău, că n-ai foc, aș mai fi tras și eu; un fuim, că de la fruștuc * n-am băgat nimic în gură. Și mai este un ceas bun pînă se lasă soarele și pot pleca cu hîța acasă.

Todor n-a auzit nimic din ce i-a spus Ianoș. A plecat frămîntat de gînduri.

— Toți cîntă, itoți petrec. Pînă și amărîtul acesta cîntă. Nu cunoaște nici măcar zicălile. De ce nu pot eu cînta, cînd simt că am toate cîntecele în mine ? Le simt în vîrful degetelor, le am în piept, le aud în ureche. De la birt m-au scos. La cor rîd de mine, că am urechi de bît. Dar eu n-am urechi de bît, eu știu cînd cîntă cineva bine și cînd greșește. Eu glas nu am. De aș avea și eu glas ca Romolus ! Nici Ianoș nu are, totuși cîntă. Zice din fluier. Așa ar trebui să zic și eu. La fluier ai! găurile gata, dai numai din degete. Nu poate fi greu. Trebuie numai să probesc. Așa a învățat și Petre Cușu să zică

* Micul dejun.

din lăută și aia-i mai greu. Dar nu va trece iarna și voi cînta și eu. Nu-mi pasă ce se va întîmpla cu cocina, mama ei, nici cu porția de an, voi cînta și eu !

A fost greu pînă a luat hotărîrea. Fluierul lui Ianoș însă i-a dat îndemn.

Vinerea următoare a coborît din pod cucuruzul ce i-a rămas de an, a legat puii de gîscă în două coșuri de nuiele, a prins caii la căruță și s-a oprit la Vîrșeș. Cînd s-a întors de la tîrg, s-a întors cu o cutie neagră de piele, pe care a vîrît-o în traistă, ca să nu se prăfuiască.

— Todor Adam și-a cumpărat o trompetă ! zbură senzația de la un capăt al satului la celalalt.

— Todor Adam și-a cumpărat o trompetă, dar mutul tot mut rămîne, rîdeau flăcăii duminică după amiazi la birt.

— Todor și-a cumpărat o trompetă, șușoti cuscrul Pavel la urechea tatălui, dar ție ți-a adus opinci că umbli desculț ?

Firește, Todor n-a putut cumpăra și opinci. Degeaba a căutat el să explice, că va cumpăra mai tîrziu din piparcă și din castraveții ce-i va duce la Recita, moșul s-a supărat foc.

— Arunci banii pe fleacuri, clar ce trebuie la casă nu știi să cumperi, urla moșul de se auzia pînă la al treilea vecin. S-o duci dracului de trîmbiță, la mine în casă tu n-o ții !

Todor s-a executat. S-a mutat la sălaș, pe Valea Dumii, de acolo își vedea de treburi. Dar de trompetă nu s-a despărțit. Cînd a avut puțin răgaz, a scos-o din cutie și a dat să cînte. A cîntat la amiazi, cînd toată lumea își culca truda sub umbra puieriiței din slog < a cîntat seara pe lună și stele, pînă noaptea tîrziu. Duminica nu cobora în sat, ci se așeza în fața colibei și cînta. Cînd se sătura de cîntat, ștergea cu grijă trompeta și o culca în cutie cu atîta dragoste, ca pe un copil în leagăn.

Așa i-a trecut-vara, așa l-a prins Sfînta Mărie și culesul de cucuruz. Toamna se apropia cu pași repezi, diminețile și înserările veneau cu ceață. Todor încă n-a coborît. Acum tatăl său, ar fi voit ca Todor să vină acasă că de cînd cu cearta s-a adunat multă treabă în jurul casei. Apoi lemnele trebuiau tă-

iate pentru iarnă și moșului nu-i prea plăcea să iese la frig. Todor însă a rămas neînduplecat.

— Voi veni, cînd vă voi putea arăta de cine v-ați bătut joc.

Lumea din sat de mult nu-și mai bătea joc de Todor. Oameni, care au avut treabă pe valea Dumii, au adus vestea :

— Todor cîntă din trompetă. Și să vezi ce cîntă !

Satul a tresărit. Încăpățînarea lui Todor a pus pe oameni pe gînduri.

Patru Cușu, care știe notele și conduce corul tot așa de bine ca dascălul a întîrziat într-o seară pe Valea Dumii. I s-a pierdut vaca din cireada și el a plecat să o caute. Pe la miezul nopții, cînd s-a întors, a ciocănit la vecinu-so Ion Craia la fereastră :

— Ioane, l-am auzit pe Todor Adam. E mare lucru.

— Vaca ai aflat-o ?

— Am aflat-o.

— Atunci e bine. Io totdeauna am zis că Todor nu-i copil rău !

Ion Craia e corist vechi și se pricepe și el în ale cîntării. Dacă Patru Cușu zice că-i mare lucru, să știi că-i mare lucru. De aceea satul aștepta cu nerăbdare întoarcerea lui Todor. Și o dată cu vara mică, Todor s-a întors.

Cei mai în vîrstă din sat își aduc aminte, parcă ieri s-ar fi întîmplat. Lucrul la cîmp s-a cam isprăvit și oamenii derticau în jurul casei. În seara aceea, ca și cum s-ar fi vorbit dinainte, toți au cinat mai de vreme și pe rînd au ieșit la uliță. A ieșit vecinul Gheorghe, a ieșit cuscrul Pavel, a ieșit Munteanu, care e mai la deal. A ieșit și Pavel Radu și Ghiciu de peste drum. Pînă sus la Primărie, cît se vedea, au ieșit cu toții și s-au așezat pe scaunele de piatră din fața casei.

Luna s-a ridicat de un stînjen deasupra dealurilor de la Ștaier. Sub umbra pălăriei nu puteai vedea bine fețele arse de soare, dar în bătaia lunii albeața cămășilor lumina ca ziua. Și în tăcerea înserării deodată s-a ridicat doina. Inafîi timidă

și dibuitoare, apoi cînd s-a regăsit, a umplut măreața valea. Tot mai sigură, tot mai cuprinzătoare.

Satul asculta încremenit. Era în sunetul trompetei chemarea iubitului și melancolia înstrăinatului. Era îmbrățișarea pămîntului, pe unde mîndra a călcat cu picioarele. Era țipătul mamei după copil și era durerea senină a resemnării.

Pe fețele aplecate ale bărbaților umbra pălăriei s-a lățit. Iar femeile, care ascultau rezemate de stîlpul porții, își ștergeau lacrimile cu colțul sucnei. Sufletele lor s-au topit în doină și întreg universul lor mic și totuși mare, nu era altceva, decît doina.

Todor Adam de mult nu mai iese seara pe piatra din fața casei, să umple satul cu doina. Destinul i-a scuipat în plămîni un glonț rusesc și acum oscioarele lui putrezesc undeva pe la Rohatin *.' Cei mai tineri nici nu-l știu. Dar *Doina de pe Valea Dumii* a rămas și p cîntă și azi Carasul.

* în Galiția (U.R.S.S.).

MOȘ PAU PIELE ARE SUPĂRĂRI

Sîntem într-un sat pe Valea Carasului. Soarele de duminică dimineața umple de veselie piața din fața bisericii. Pe maidan școlarii se zburdă în jocuri zglobii. Sătenii se grăbesc spre biserică. Cei mai tineri sînt îmbrăcați în cărrfăși albe scrobite, laibăre albastre și ciorapi negri, pînă la genunchi. Cei mai gravi au pe deasupra iancăre vinete.

Lîngă biserică, așa cum se cuvine, e școala. În fața ei, sub umbra unui pui de tei, noul învățător-director cască. E băiat tînăr, a făcut toate clasele normale, a ascultat o vară cursurile la Văleni și a citit noile Metode Didactice de cutare și cutare domn mare de la Minister.

Cînd are treabă la Revizorat, cam de două ori pe lună, niciodată nu uită să cumpere ultimul număr din „Neamul Românesc”. Singurul exemplar ce se vinde în orășel. Acasă, notarul, perceptorul, agentul sanitar și alți intelectuali ai satului îl așteaptă în fața farmaciei. Acolo le explică el din foaie *situația generală mondială și politică*.

La față e nițel cam brunet, poate prea brunet. Dar el își dă seama că nu e un învățător oarecare, un înapoiat și rămas la nuiua de gutui ca suprem argument și corectiv, cum a fost antecesorul său, Moș Braia. Noul nostru învățător-director se pregătește de Seminarul pedagogic și își așteaptă avansarea.

Dinspre deal coboară încet moș Pau Piele. Moșu Pau are și nume onorabil, dar pe acela nu-l cunosc decît bătrînii. Tineretul așa-i spune, Moș Pau Piele. Porecla asta a cîștigat-o din cauză că el confecționează de Crăciun și sărbători cojoacele și clăbețele noi din sat și jur. Din Ciudanovița pînă la Clopodia lumea așa-l știe, Pau Piele. În consecință, fiind *persoană*, poartă haine nemțești, iar la Paști și la Rugă umblă prin biserică cu tasul al treilea.

Pîntecelul cam umflat al moșului se sprijină pe două picioare scurte și strîmbe. Pantalonii strimți și vîrîți în tureci negri de piele scot în evidență și mai mult strîmbătura picioarelor:

Moș Pau a făcut războiul și a adus de acolo o jucăușă tremurătură a genunchilor și niște înțepături pe la șolduri și pe la încheieturi, care mai cu seamă atunci îl chinuiesc, cînd se schimbă vremea și cînd își meșteșugește tăbăcăriile, cu mîinile goale pînă în cot, stînd afară la umezeală cîtă-i ziua de mare.

Dar avînd în vedere că azi e duminică și că de dimineață a tras o dușcă pentru întărire e rumen la față, solemn și cu gust de vorbă :

→ învăștorule, nu aduni copiii, să-i duci în biserică ? întrebă el arătînd ceata zburdalnică de copii.

învățătorul modern ridică din umeri consternat :

— De ce ? Eu sînt popa lor ?

Și dorind să demonstreze că discuția nu-i este pe plac, înfundă mîinile în buzunarele pantalonilor și își îndreptă privirea în susul străzii. Dar brusc se întoarse iarăși către maistoru Pau :

— Te pomenești c-ai vrea să-i trag de urechi din strană, dacă au greșit tonul, sau să le cîrlesc palme, dacă se înțepă în buci cu vreun cui ? Eu nu sînt Moș Braia. Copiii trebuie să umble la școală, nu la biserică !

Lui Moș Pau i se puse nu știu cum pe suflet. Cu domnișoara dăscăliță era nemulțumit de mai de mult, că o vedea cu

țoalele când trase deasupra genunchilor, când cu ele lungite peste călcîie, ba în ultimul timp, Doamne ferește a văzut-o cu sucna * despîcată dinapoi pînă sus, mai că i se vedeau rotunjimile ! Și-apoi, clăie peste grămadă, mai-deunăzi a găsit pe nepoțica și pe fata vecinului pitite după grajd vopsindu-și buzele și unghiile cu hîrtie roșie.

— Prăpădite ce sînteți ! De unde ați învățat voi asta ?

— Să nu ne, hî, bați, taico Paule, am, hî, văzut, că și domnișoara își, hî, vopsește, hî, unghiile și buzele ! Are hî, o cutie cu, hî, niște cuțite și cu alea, hî, își face unghiile, hî, când noi* scriem, hî, în caiet!

Cu tot plînsul, taica Pau nu s-a putut reține să nu le întindă urechile. Degeaba, așa a fost el crescut, bătaia e din rai.

Acum l-a dezamăgit și dascălul. Mai cu seamă aluziile la Moș Braia l-au amărît. E drept, că pe cînd Moș Braia cînta în strana întăia, în multe duminici se întîmpla că peste viersul dulce al dascălului se suprapuneau cîteva plesnituri neașteptate, dar pline de vigoare, sancțiune promptă pentru ghiduşiile comise în timpul liturghiei. Dar viersul nu se întrerupea. Așa era Moș Braia, cu glasul la tropar, cu ochii la copii.

Lui Moș Pau i-a pierit cheful de vorbă. Plecă de-a-ndoa-selea către biserică. Făcu o ultimă încercare :

— Nici dumneata nu mergi ?

O ridicare din umeri mută fu răspunsul.

De cealaltă parte a străzii, ceva mai sus, este crîșma. În fața ei cîțiva flăcăi stăteau de vorbă. Cei mai mulți erau cătâne venite acasă în concediu. Între pahare de vin și *ciocane de răchie* povesteau isprăvile lor *cazone*. Vechile cunoștințe din cazarmă, subofițeri și reangajați reînviu în vorbele lor și din cînd în cînd fredonau cîntecele învățate la cazarmă.

Pe neașteptate izbucni un cîntec insipid, al cărui refren după fiecare șir era :

" „Zumbalai zumbalai, meștere ...»

* **Rochia,**

Moș Pau e vechi corist. A cîntat cîntări de Vidu, de Dima și de Porumbescu. Cunoaște și pe Muzicescu, iar Kiriac l-a dirijat în 1906. Din pragul bisericii le trimise binecuvîntarea plină de indignare :

— Fire-ați ai dracului, cu cîntec, cu tot!

Intrai.după Moș Pau în biserică. Un popă înalt și palid celebra de zor. Din față hu i se vedea decît fruntea înnourată și un caier de barbă, de culoare nehotărâtă, care începea deasupra urechilor și care la fiecare cuvînt al părintelui pălăpaia fantastic în aer. Înalt Presfinția Sa, în grija-i pentru mîntuirea credincioșilor săi, a dat ordin ca preoții să poarte barbă cît mai mare, ca și prin aceasta să se deosebească de papistașii tunși și rași, ca actorii de cinema. Dar liniile supte și ochii triști îl făceau pe preot aidoma ou asceții din pustiu.

Răspunsurile liturghiei le dădeau cîțiva copii de școală. Gălăgie afonă de pisici chinuite. În biserică doar doi^trei moșcodani căscău a plictiseală.

Ieșii. Dascălul dispăruse de pe orizont și eu putui să aștept pe Moș Pau în tihnă.

N-am așteptat mult. Moș Pau ieși din biserică dansînd din genunchi și cu ochii umezi.

— Cum se face, Tată Paule, că în^comuna asta mare nu cîntă corul în biserică, doar voi aveți cor mai bun decît multe alte sate din jur ?

— Aia a fost pe vremuri și vremurile alea nu se vor mai întoarce pînă-i lumea ! '

— Că n-or fi murit toți cîntăreții din sat ?

— De murit, n-au murit, dar s-a întîmplat ceva și mai rău. S-au certat și s-au dezbinat și nu-i cine să-i țină în frîu. De cînd l-au pus în pensie pe dascălul cel bătrîn, tot așa o ducem, în sfadă și mînie. E poveste lungă, dar dacă vrei s-o ascuți, vino acasă la mine. Acolo putem vorbi liniștit.

Așa s-a făcut că am ajuns la Pau Piele în *soba mare*. Camera spațioasă sclipind de curățenie. La ferestre soarele juca

în perdele albe ca neaua. Pe pereți chipurile mărite ale părinților și fotografia corului la jubileul de 25 ani. Aici, în răcoarea camerei, cu două păhărele de țuică în față, mi-a povestit Moș Pau destrămarea corului, care a fost și destrămarea satului.

— Politica-i de vină, și ambiția peste măsură a unui ajutor de primar. A voit omul să ajungă primar întreg și pace. Avere am, birt am, cu președintele organizației sînt prieten. De ce n-aș fi eu primar ?— s-a întrebat omul.

Pînă aci satul era una în toate treburile sale. Tot ce s-a făcut, de la cor a pornit. Corul nostru e vechi, are Statute, dar la înființarea Fundațiilor Regale a venit spărtura cea mare. Ca să-și facă partid în sat, omul nostru a trebuit să spargă corul. Și să vezi ce al dracului a fost.

La o ședință a corului a venit cu propunerea :

— Toate satele din jur au fanfare. Cea din Vrani e chemată în toate părțile. Numai noi stăm cu limba în gură și nu facem nimic. Uico Nicolae, ți-ar sta rău dumitale, dacă la înmormîntarea dodei Măria ți-ar cînta și cor și fanfară ? Ca să nu rămînem de rîs, facem fanfară și 6 alipim la Fundații că atunci nimeni nu ne poate porunci !

Sămînța zizaniei a fost aruncată. Uica Nicolae are cel mai mult pămînt în sat, dar din partea minții nu prea stă bine. Pe deasupra de multă vreme a pus ochii pe Ana a lui Ion Drăgan, să o aducă în casă în locul neveste-si, care era cu un picior în groapă. L-au și prins într-o seară la Ana și a auzit și doda Măria și tare l-a rușinat. Uica Nicolae a crezut că cu o înmormîntare frumoasă și-ar putea răscumpăra greșala :

— Dau cinci mii pentru fanfară, numai să-mi puneți numele meu și al Măriei pe steag !

Pavel Icma care niciodată; nu a vrut să se lase mai,-jos, a îngălbenit. Și de data asta bogătașul tăul * i-a luat-o înainte.

Nebun.

Cu glas tremurat oferi și el :

— Dacă Uica Nicolae dă cinci mii, dau și eu cinci !

S-au adunat vreo patruzeci de mii, din care s-au cumpărat instrumente. Pînă aci n-a fost nimic, dar cînd au început probele,, lucrurile s-au stricat. Cei mai mulți spuneau că fanfara e a corului, deoarece coriștii au hotărît înființarea ei, chiar și partea cea mare a banilor ei au dat-o. Oamenii subprimarului, în schimb, cereau ca fanfara să se despartă de cor, pentru că nu pot cînta aceiași oameni și la cor și la fanfară. Apoi la probe se conturbă unii pe alții.

Lucru curat, primarul cel mic voia să aducă fanfara la birtul .său. In sala cea mare pot să facă probe separat de cor. Mai trece o țuică, mai un pahar de vin, dar mai cu seamă așa putea mai ușor să cîștige partizani. Asta însă n-a spus-o, îmbăta pe oameni cu apă rece, promițîndu-le domnii în comitetul fanfarei.

Și oamenii s-au spart. Înțelegerea n-a putut să facă nici protopopul, nici prefectul, nici inspectorul trimis de la Fundații. Ajutorul de primar avea țuică din belșug și oamenii îndîrjiți își apărau *dreptul* cu patimă. Pe prefect l-au huiduit, iar Prea Sfinția Sa era să se aleagă cu o sfîntă bătaie, cum nici în copilărie n-a mîncat.

Dușmănia a bîntuit cînd fățișă, cînd ascunsă. Trei ani de zile s-au pîrît oamenii unii pe alții pentru fărădelegi făptuite și închipuite. Niciodată n-au avut atîta de lucru judecătoriile, ca atunci. Trei ani de zile și-au aprins sătenii paie și fînul din ogradă. Pînă și bietecele vite au trebuit să sufere din porcăria oamenilor. Aprinși de patimă, sătenii și-au tăiat prunii în livezi și în izlazuri, sărăcindu-și copiii. Seara nu puteai ieși pe uliță că te pomeneai ori bătut pe întuneric, ori arestat de jandarmi.

Sfîrșitul luptelor a fost la un Crăciun, cînd corul după o lungă pauză a încercat să cînte la sfînta slujbă. Abia a început, a și mers vestea la birt, la fanfară. In zece minute primarul birtaș și-a adunat oamenii cu instrumente, cu tot și i-a trimis la biserică, iar după evanghelie s-a trezit bietul popă că-i cîntă

corul din pod și fanfara din tindă. Deodată. Fiecare cu liturghia sa.

Liniște a făcut procurorul, care a ieșit la fața locului, să cerceteze pentru câteva capete sparte și pentru un cuțit înfipt în foalele unui biet corist. De atunci cântă în biserică școlarii.

Moș Pau oftă cu amărăciune :

— Așa am petrecut noi, de rîsul lumii, de cînd dascălul cel bătrîn ne-a părăsit. Ar mai fi putut el să lucreze, c-a fost om tare. Nici n-a avut cincizeci de ani. A îngropat nevasta și trei copii și totuși nu s-a lăsat frînt. Și acum lucrează la notele lui. Și-i aproape de optzeci. Dar parcă azi la biserică l-am văzut mai palid și cu ochii supti. Cine știe ? Poate i s-a apropiat și lui rîndul.

Milă mare porni din sufletul lui Moș Pau către Moș Braia :

— După masă mă duc să-l văd !

DASCĂRU

Închin aceste rînduri tuturor dascărilor, care au trăit și au murit pentru Banat.

A ajuns în sat la 81. Fecior de țăran dintr-un sat vecin, a făcut școală secundară într-un orășel din jur, iar preparandia la o episcopie românească. L-au ales pentru că se zvonise că cunoaște notele, iar președintele Comitetului școlar, popa Rusu, un moșneag care a luptat la 48 în rîndurile lui Avram Iancu, a voit anume ca noul dascăl să-i facă un cor din țărani.

N-a trecut anul de la alegere și la Pastile următoare a cîntat corul în biserică. Pentru prima dată în acel șat.

A fost așa de frumos că a cucerit pe toți. Cei doi preoți s-au oferit cu toate ale lor în ajutorul corului și de aci înainte probele se țin în școală, în fața comunei întregi. După un an dascălul înjghebează și cor mixt, cu muierile treaba merge totdeauna mai greu, apoi în scurt timp se aranjează cu școlarii primul maial și cu corul prima serată. Au tipărit și invitații. E înduioșător să vezi fila îngălbenită :

Invitare la serat'a de cantu și dansu ce se va arangia prin •Reuniunea de cântări și musica a plugarilor Sâmbăta în 14/2 Februariu 1885 în Sal'a claselor sup. dela Scoală din locu.

Intrarea 50 cr. de persoana. Music'a o va esecuta :, „Capela lui G. Vasila din Ciclova". Programa seratei de cantu, ce o va esecuta chorulu vocalu alu Reuniunii de cântări este :

1. *Resunetulu „Desteaptă-te Romane”, quartett pentru horu barbatescu,*

2. „*Cântecul gintei latine*” de C. Porumbescu,

3. „*Ștefan cel mare si mam'a lui*” de I. Popfiu,

4. „*Arcasiulu lui Stefanu Voda*”, solo,

5. „*E'ata diua triumfala*”, choru mixtu,

6. „*Diorile frumoase pe ceriu se arată*”, de Vasilescu,

7. „*Mosiu Martin*”, de Grozescu,

8. „*Canteculu tricolorului*” de Porumbescu,

9. „*S'o vedi mama*”, quartett,

10. „*Noaptea de vera*”, de Kreutzer.

N.B. In pauza se va jocă : *Calusierulu si Batut'a*.

Succesul a fost enorm. Nu se știa ce e mai mare, rîvna dascălului sau însuflețirea sătenilor.

La cor a ajuns Pau mai aproape de dascăl. Pînă aci a fost supărat foc pe el, deoarece dascălul a fost de vină că pe Păvăluță l-au scos din orînduiețile părintești și l-au dat la meserie. Trei ani grei a petrecut la Oravița la maistorul. Pipelca, să învețe frumoasa meserie a cojocăritului. Și trei ani de zile toate ofurile și toate scrișnelile din baierile inimii au mers la adresa dascălului. Dar a trecut și timpul de ucenicie, cum trec toate. Pau s-a întors acasă cald și luîndu-se după lume, s-a înscris și el la cor.

Zilele petrecute în casa maistorului Pipelca i-au deschis ochii. In scurtă vreme și-a dat seama cît se trudește dascălul cu oamenii, fără să aibă vreun folos al său din toata munca. Izolat de lume, după ce făcea lecțiile cu copiii, trecea la cor, unde lucra pînă noaptea tîrziu. Aci a văzut Pau și ce este în stare să facă invidia și răutatea omului. Noaptea, cînd ei se căzneau să învețe cîntările, crîșmarii au pus pe niște bețivani să spargă geamurile școlii ca să sperie lumea de la cor. De cînd dascălul a pornit-o cu corul, crîșmele rămîneau seară de seară tot mai goale.

Dascălul nu s-a lăsat. Gînd a văzut că a riștigat încrederea oarbă a coriștilor, probele de cor le-a transformat pe nesimțite în lecții de istorie. A arătat oamenilor figurile mărețe din trecutul românilor, le-a arătat că la cîțiva kilometri mai spre răsărit este o țară liberă, pe care o cheamă România, unde poți vorbi și cînta românește și unde te poți purta românește fără să-ți fie teamă de jandarmul cu pană de cocoș in pălărie, care vine și te duce și ani de zile nu-ți mai vezi satul și părinții. Seară de seară a tot ciocănit dascălul în conștiințele oamenilor punînd cărămidă lîngă cărămidă, ani de zile, pînă a ajuns că aproape fiecare sătean s-a înscris în Partidul Național Român și s-a abonat la Foaia Partidului. Așa s'a realizat, cu mult chin și sudoare, blocul cărășan, care în cele mai cumplite lupte politice a ales în parlamentul unguresc deputați naționali, bătînd aproape totdeauna trimișii guvernului.

În curînd și în cîntare s-a văzut rezultatul trudei dascălului. La diferitele emulări și concursuri de cor aranjate de *Astra* și de alte societăți culturale, corul nostru a început să ia trofeele mai importante. La Oravița a luat Diploma de Recunoștință dată de Societatea pentru fondul de teatru român, la Lugoj Pocalul de argint și Diploma cu litere comemorative ale *Astrei*, tot la Lugoj, cîștigă de la Episcopie un armoniu, iar mai tîrziu în Recita lui Velceanu, prieten bun cu dascălul nostru, corul ia Placheta de argint.

Între timp dascălul a avut răgaz să scrie și să tipărească două liturghii, cîteva cărți de școală, teatru sătesc, un potpuriu de cîntece populare cu coruri și să colaboreze la diferite reviste și gazete.

A rămas poreclit definitiv Dascălul, sau cu expresia rotacizantă a cărășenilor *Dascărul*. Au mai fost și alți dascăli în comună, dar cînd s-a spus dascărul, lumea a știut că despre el e vorba.

Mai tare l-a îndrăgit Pau pe dascăl, cînd acesta i-a scăpat nevasta de la moarte. O apucaseră pe măistoriță niște fierbințeli, care au ținut-o vreo zece zile, după oare au scuturat-o fri-

guri, de credeai că atunci îi iese sufletul. A adus maistor Pau doctorul din satul vecin, a mai adus doi din Oravița, dar totul degeaba. Era mare tristețe în casă când s-a dus dascălul la el, căci era să rămână maistorul văduv cu doi copii mici, S-a uitat dascălul la bolnavă, i-a pus mâna pe frunte și când a dat să plece, l-a întrebat pe Pau :

— Nu i-au făcut nimic doctorii ?

— Nimic, învătoriale.

— Atunci lasă-mă să încerc eu ceva.

Paul a dat din umeri.

— Doar Dumnezeu îi va mai putea ajuta.

Peste un sfert de ceas veni dăscălița :

— Scoate, Paule, covată cea mare din pivniță și umple-o cu apă.

Pau nu știa ce să facă. Dar a scos covată și a umplut-o.

•— Acum ajută-mi să scăldăm pe măistoriță.

Oamenii casei au sărit îngroziți de această tentativă de omor. Dar Pau, înlemnit, asculta ca prin vis. Au apucat-o pe bolnavă și au cufundat-o în apă. Apoi au scos-o, au frecat-o aspru cu prosopul și au culcaț-o în pat, oblojind-o bine în dușăg. Și așa încă de vreo trei, patru ori pînă seara. Măistoriță era mai mult moartă decît vie, dar noaptea a dormit buștean. Prima oară de trei săptămîni. A doua zi a cerut un pahar de lapte că i s-a făcut foame.

După această vindecare miraculoasă, maistorul Pau și-ar fi dat și viața pentru dascăl. El l-a dus cu trăsura pe la judecătoria și tribunale, când l-au cercetat pe dascăl pentru anurne scrisori și cărți oprite, aduse de peste graniță, pe care le-a răs-pîndit prin sat. Era să facă moarte de om, când a aflat cine i-a pîrît. Dar dascălul l-a liniștit :

— Lasă, Paule. Un fir de păr nu se clintește fără ca undeva, într-un răboj mare, să nu se însemne. Și fiecărui, i se va plăti după fapta sa.

A înțeles, nu a înțeles Pau cuvintele biblice, nu se știe. Dar mai tîrziu, în primele zile ale marelui război, l-au găsit pe

vînzător împușcat pe la spate. Atunci s-au văzut adevărate cuvintele dascălului.

Așa au trecut anii, în muncă grea, pînă a venit anul 1906, când s-au împlinit 25 de ani de la înființarea corului. Atunci dascălul a aranjat un jubileu cum nu s-a mai văzut. După obiceiul breslei cîntărețe, a invitat la serbare șapte coruri din jur. Le-a așteptat comlezant, cu steaguri în frunte, la marginea satului. Pe fiecare din direcția, din care trebuia să sosească. Acolo au închinat steagurile și au cîntat cîntece de bun sosît, după care ceremonial le-a petrecut pînă în piața din fața școlii. Aici era ridicată bina, pe care a decurs festivalul. Poezii, cuvîntări și cîntece. Iar la urmă, ca încoronare, toate corurile reunite, vreo șapte sute de cîntăreți, au intonat sub cerul liber *Deșteaptă-te Române,*

Bărbați vînjoși, pățiți de multe neazuri, oameni din diferite sate de pe Valea Carasului care atunci s-au văzut poate pentru prima oară, s-au regăsit într-o îmbrățișare frățească și multe lacrimi s-au scurs pe obrajii prăjiți de soare. Venerabilul protopop, cu plete albe ca zăpada, care a făcut ani grei la Seghedin, plîngea cu hohote, iar intelectualii musafiri și-au pierdut și ei cumpătul. Maistorul Pau, ca și ceilalți coriști, au simțit de vreo cîteva ori inima săltînd în gît și părea chiar că imnul se dizolvă în emoția generală, dar energia neînfrîntă a dascălului a biruit și atunci'și imnul s-a încheiat cu juruința :

*Murim mai bine în luptă, cu glorie deplină,
Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost pămînt.*

A fost un spasm general și a fost un semn de prevestire că nu mai este putere, care să poată ține la un loc, subjugate, popoarele Monarhiei, dornice și coapte pentru libertate.

Jubileul a mai fost ceva. A fost proba generală a cărășenilor pentru un eveniment de mai mare anvergură, pentru deplasarea la București, la Expoziția cea mare. Căci Moș Braia și aci și-a dus corul. Și, ca în tot locul, cărășenii nici aici nu

s-au dezmințit. Au adus acasă Diplomă de onoare, Medalii de aur și un Brevet Regal cu Plachetă.

Pentru maistorul Pau și pentru ceilalți coriști drumul la București și serbările au fost un vis. Trăiau topiți în măreția clipelor. La întoarcere au strâns și mai tare rîndurile. Din majoritate naționalistă au devenit unanimitate naționalistă. Atunci și-a meritat satul porecla de Leu al Banatului, când au ales candidatul Partidului Național împotriva candidatului guvernamental, un român renegat.

Atunci a fost dascălul la apogeu. Stăpînirea însă a văzut lucrurile cu alți ochi. Și-a trimis iscoadele și inspectorii să facă marea curățire. Așa l-au prins și pe dascăl :

— Elevii dumitale nu știu conversa ungurește !

Dascălul a înțeles că totul s'a sfîrșit. Atunci a izbucnit din el cărașanul. Atunci și-a permis primul sarcasm față de superior, care a fost și ultimul :

— Păi bine, domnule inspector, cu cine să converseze elevii mei ungurește, cu gîștele, cu porcii, sau cu boii pe care îi păzesc?

Inspectorul n-a răspuns la întrebare. A răspuns în schimb stăpînirea, scoțând pe dascăl din învățămînt, în puterea vîrstei. Cu patru copii neisprăviți...

Rîndurile de mai sus nu le-am scris numai cu gîndul de a nu lăsa în uitare figura dascălului Braia. Numele lui nici nu este Braia. Numele lui este Liuba, Lința, Bogdan, Alexandrescu, Novacovici, Molin, Drăgulescu, Crețu, sau numele oricărui dascăl confesional. Și putea să fie din Maidan, Vărădie, Ticvani, Cacova, Răcășdie, Oravița sau din oricare sat de pe Valea Carasului. Pentru că dascălul nu a fost o figură izolată. El a fost un *fenomen social* pe această vale. Mulțumită dascălilor a ajuns Valea Carasului fala Banatului. -

CU PAU PIELE LA DASCĂL

L-âm găsit la masa de lucru, încovoiat asupra unui teanc de hîrtii.

Cînd am intrat, s-a ridicat. Frunte mare, umeri frînți. De sub bolta frunții, ochi veșnic căutători își plîng tristețea. Nas drept și puternic completează înfățișarea dascălului. Un zîmbet fugar luminează chipul său :

— Vînt bun de primăvară vă aduce la mine. În pustinicia asta cu săptămînile nu calcă nimeni !

Figura trudită a dascălului a răscolit sufletul lui Moș Pau. Abia putu îngăima :

— Am venit să mai stăm de vorbă, că ți s-o fi urît tot singur. Și am făcut un foliar din piele de miel tînăr, mi-a rămas de la Botez, ți l-am adus. Îți ține cald la șale, cum stai toată ziua gîrbovit lîngă fereastră. Parcă ar fi frig aici, în odaie ?

Într-adevăr, în odaia dascălului te cuprindea frigul. Frigul însă nu venea din cauza anotimpului. El se degaja din austeritatea camerei. Ieșea din mobilele mai mult decît sobre, o masă, cîteva scaune de lemn, patul și un dulap mare cu cărți. În colț o sobă de fier, neagră și lucioasă, oare te amorțea cu indiferența. Vrafuri de cărți pe scaune și pe jos. Singurul lucru cald și luminos era masa de scris a dascălului, așezată lîngă geam, în

bătaia soarelui. Manuscrise, foi cu note muzicale, penița pe care încă nu s-a uscat cerneala, toate demonstau o activitate întreruptă.

«Dascălul luă pachetul vădit emoționat. Vru să spună ceva, dar Moș Pau nu-l lăsa :

— Tot cu notele ?

— Tot*cu ele. Dacă mi-ar da Dumnezeu zile să isprăvesc și asta că atunci mă mai odihnesc și eu. Las rîndul celor mai tineri că eu de-acuma mi-am făcut veacul.

Mă uitai la manuscris :

„Flori de pe Căraș, 300 cîntece populare adunate și întocmite pentru coruri bărbătești și mixte ...”

— Ar fi păcat să se piardă, spuse dascălul.

— Cum se pot pierde, dacă sînt din popor ? Țăranii nu le mai cîntă ?

— Pe cele mai multe abia dacă din auzite le mai știu. Eu le adun de 50 de ani. De la părinții și bunicii celor de azi.

— Să știi, domnule, se amestecă Moș Pau în vorbă, azi și în cîntare e ca și cu moda. Se cîntă un cîntec o vreme, apoi nu se mai cîntă. Lumii i se urăște de el și vine altul nou. Aduce Ghiță Briptă destule de pe la târguri !

— Fapt este că din drumurile sale, țăranul prinde multe. Se duce cu varză la Recita, ori cu struguri la Ștaier. După vânzare mai totdeauna intră și el, ca omul, într-o crîsmă, să ude vânzarea și să ia putere pentru drum. Acolo dă de tîrgoveți din alte părți și de muzicanți adunați cine știe de unde. Pe drum către casă cu ce-și scurtează cele șapte, opt ore de drum ? Cîntă. Cîntă de răsună codrii, pe unde-i trece calea. De multe ori de-ale lui. Dar tot de atâtea ori de cele auzite la chef.

— In felul acesta se aduc multe cîntece străine în Căraș.

— Se aduc destule. Și de multe ori e foarte greu să stabilești origina cîntecului, e de la pustă, din Ardeal, sau chiar din altă parte a Bănățului. Cărașanul totdeauna transformă cîntecul după tiparul său. Un accent, un acord care i se pare mai

potrivit și transformarea e gata. De la străini, cu excepția sîr-
• bilor, cărașanul a luat foarte puțin.

— Teoreticienii noștri afirmă că împrumutul de la sîrbi ar fi important, întrerupsei eu pe dascăl.

— Este și nu este. Pentru mine problema este deschisă, -deși așa zicînd *trăiesc* în muzica populară de jumătate de veac. Căci să vezi cum stau lucrurile. La unele cîntece de la prima audiție se poate stabili origina sârbească. Pe acestea cărașanul, care a umblat în multe birturi între Biserica Albă și- Panciova, așa le și cîntă, drept cîntece sîrbești. De multe ori îl poți auzi :

•— Asta-i sîrbească. Numai sîrbii fac așa !

La altele, în schimb, nu se recunoaște atît de evident nota sîrbească, totuși se zice despre ele că ar conține elemente sîr-
„bești. Pe de altă parte, sîrbii cîntă nenumărate cîntece curat românești și afirmă că sînt sîrbești. Mutație și împrumut, se spune. La cîntece simple mai merge, dar la doine, ca producție de gen superior, lucrurile nu se pot explica prin teoria simplistă a mutației. Cîntecele se iau la birt, la joc, la nunți, chiar și la mort, foarte ușor. Dar doina este un gen închis, ea cere calități și condiții speciale, are notă și specific mult mai bine definit. Se și mută mult mai greu. Și dacă nu găsește rezonanță în sufletul aceluia care o împrumută, pierе în scurt timp. Ca să se poată împrumuta cîntarea în mod durabil, cele două specificuri trebuie să aibă un teren pe care se întîlnesc și unde se supra-
pun, trebuie să aibă o rezonanță comună. În realitate lucrurile sînt și mai complicate. Melodiile originale cărașene sînt mult mai apropiate de cele bulgărești. Apoi turcii transmit de la Istambul cam de trei ori pe'săptămîna muzică populară turcă. Și ce sînt cîntecele populare turcești în majoritatea lor ? Jocuri cărașene. *De doi, Pe loc și Brîuri*. Așa cum le-a cîntat odinioară Bîrcă, Sfetcu și Cocoș, așa cum le cîntă azi Sitariu, Gore și Alexa și toți muzicanții cărașeni. Să le fie împrumutat compozitorii turci ? Foarte probabil. După audiții de la Radio însă nu se pot face studii comparative. Ca să cunoști muzica populară, trebuie să o studiezi așa, cum o cîntă tarafurile originale, ieșite

din popor. După părerea mea, pentru a cerceta originea și înrudirile muzicii populare române și în special cărășene, teoreticienii noștri ar trebui să se deplaseze în Bulgaria, în Sîrbia Mare, în Șumadia, în Albania și puțin prin Asia Mică. Acolo vor găsi material documentar destul. Mai ales cercetarea elementului vechi bulgăresc poate fi fructuos.

Dascălul se opri un moment. Apoi continuă zîmbind :

— Nu știi la ce rezultate ar ajunge cercetările. Și la ce bun să te trudești să afli adevărul. Nu e destul *că ai* muzică populară și că e frumoasă ? Se poate că adevărul va satisface un îndreptățit orgoliu național. Se poate că nu. Dar nu este mai frumos să-ți imaginezi că doinele și cîntecele cresc pe cîmpii întinse, pe coline însorite și în surducurile munților ? Și cum o anumită regiune crește numai anumite flori, tot așa într-o anumită regiune se nasc numai anumite cîntece. În timpuri, bulgarul, sîrbul și cărășanul au trăit și în parte trăiesc și azi, cam în aceleași regiuni. Fiecare a cules aceleași flori și aceleași cîntece. Toți trei le-au făcut chită. Unul le-a pus la pălărie, celălalt la brîu. Al treilea la cheptoare. Asta e toată deosebirea . . .

Oboseala a trecut de pe chipul dascălului. Divagația pe terenul atît de drag lui i-a făcut bine. Înviorat continuă :

— De ce m-am zbatut și mă zbat și azi atîta pentru cîntarea populară ? Pentru că am convingerea că singură cîntarea ne-a menținut pe noi, cărășenii, pe linia existenței naționale (...)

Ce era să facă cărășanul plin de simț și de viață ? în politică nu avea ce căuta, din școală și din biserică l-au scos, ce-i mai rămînea, decît să-și irosească puterile în artă, în cîntare. În cîntec a putut să facă politică și acte de vitejie, în cîntec și-a epuizat plusul de vitalitate și dexteritatea, căci se cere multă știință, ca să faci un cîntec frumos. Nici nu l-a costat nimic. Dumnezeu i-a dat instrumentul gratis, iar în codru și pe țarină nimeni nu l-a putut urmări pentru cîntare. Și, tot cîntînd, degeaba s-au trudit (...) să-l deznaționalizeze. Degeaba au forțat

limbi străine în școală și în biserică, de cărășan nu s-au prins.

•" Pentru că el cînta românește . . .

Dascălul a făcut școală veche. Didacticismul i-a pătruns toate celulele. Ține să documenteze tot¹². Și vorba i-a căzut bine, căci în pustnicia sa 'nu a avut des ocazie să-și descarce sufletul. Neobosit, continuă :

— Și mai e ceva. De niciunde nu se desprinde mai clar caracterul minunat al cărășanului, ca din cîntec. Iată de ce țin eu să fixez cît mai mult din sufletul său, din cîntecele sale. Căci timpurile noi nu sînt de loc favorabile manifestărilor de ordin mai înalt ale țăranilor. Un modernism rău înțeles îi cuprinde tot mai mult și-i abate de la căile tradiționale. Pericolul e mare, dar pentru salvare tot nu-i tîrziu. Cei competenți cu o politică școlară potrivită ar putea ușor combate răul. Trimitearea dascălilor la sate după un criteriu mai nimerit ar putea schimba situația.

— Mie nu-mi plac dascălii cei noi, afirmă și moș Pau. Nu știu să cînte în strană.

— Nu sînt bine pregătiți ? întrebai nedumerit pe dascăl.

— Ba din punctul de vedere al instrucției sînt foarte bine pregătiți. De la Unire am asistat la toate examenele școlare din sat și la toate întrunirile învățătorești din jur. Pot afirma că dintre dascălii tineri optzeci, nouăzeci de procente știu să țină lecții model.

— Atunci de unde vine nemulțumirea ?

— La noi în Cărăș pe lîngă carte se mai cere ceva. Se cere nițel *șlij local* *, ca să mă exprim în grai localnic. Mă vei înțelege mai bine, dacă-ți voi arăta o față importantă a caracterului cărășan. E vorba de înclinarea lui de a se lua la întrecere cu toți și cu toate. Și în toate domeniile. Pare cam donchișotesc, dar așa este. Poate climatul dulce și o natură blîndă, care face ca țăranul să-și poată cîștiga destul de ușor un minim de existență, a favorizat dezvoltarea acestei, calități. Cine muncește în

* **Rafinament, local, politețe.**

ateliere de fabrici și tot n-are cu ce trăi, acela nu are chef de exhibiții (...).

Ce să-ți mai explic? în cântare se luau la întrecere cu mine, care eram conducătorul (. . .). Veneau cine știe de unde și numai mă pomeneam :

— învățătorule, să vezi, ce-am auzit eu la Șasea, la birtul lui Rogovan !

Și eu totdeauna trebuia să fiu gata, să-i *cînt una și mai frumoasă*, ca să nu rămîn mai pe jos. Pentru că așa-i firea cărășanului, se *măsoară pe bîț* și cu prieteni și cu dușmani. În această emulare numai alt cărășan poate să-i țină piept vrednic și cu rezultat. Cine știe să se folosească de această împrejurare face treabă bună cu el. Aici văd și una din cauzele decadenței țaranului cărășan, mulți dintre intelectualii care l-au condus după război, n-au fost totdeauna pe măsura lui ! Individualitatea și egocentrismul său puternic, apoi cunoașterea că lucrurile au mers și pot merge și azi mai bine, l-a pus în gardă, iar simțul critic, cu care pipăie infailibil slăbiciunile adversilor, i-a situat pe aceștia pe plan inferior. Așa s-a făcut că deși țararii aveau conducători, în realitate au rămas fără ei. îndepărtați în suflet, îndepărtați în preocupări.

— Poate și războiul a contribuit mult la „decadență”, încercăi eu să intervin în favoarea intelectualilor vizați atît de direct.

— Poate, dar nu în măsură decisivă. Războiul le-a deschis numai orizonturile. I-a purtat prin toate țările Europei și prin pustele Asiei. Au văzut viața sub diferite aspecte. Mai mult, în împrejurări cu totul străine de cadrul lor sufletesc și cu totul neprielnice și-au făcut viața proprie. Oamenii aceștia au văzut cu ochii lor carnajul formidabil al ofensivelor rusești din cincisprezece, au fost zdreliți de granatele și țândările stîncilor tiroleze și au fost sufocați de gazele frontului apusean. Țărani pașnici, cu orizontul pînă la satul vecin, unde se ține tîrgul săptămînal, sau cel mult pînă la Judecătoria de ocol din orașelul apropiat, oameni, pentru care moartea unui vițel echiva-

lează cu o catastrofă cosmică, au asistat la prăbușirea a trei împărății (...). Și oamenii aceștia nu și-au pierdut frîul. Cînd s-au întors acasă, n-au umplut birturile sub pretextul că grozăviile trăite le-au ruinat nervii. S-au apucat de coarnele plugului și au legat viața acolo, unde au întrerupt-o în patrusprezece. Iar duminica următoare au venit la mine : „Domnule învățător, ce facem cu corul ?”. Pe oamenii aceștia nu războiul i-a stricat, ci intelectualii fără nivel, după război. Dovada ? Cînd au văzut că au rămas fără conducători și că popa și dascălul de toate se ocupă, numai de baiurile lor nu, s-au grupat singuri și și-au ales conducător din sînul lor. Au adunat ban cu ban și au trimis pe cei mai iscusiți dintre ei la conducătorii de coruri mai bătrîni, ca să învețe notele. Și în scurt timp au apărut conducătorii de cor țărani. Eu personal am instruit din Ticvaniul mic trei, din Comoriște patru, din Răchitova doi. De ăștia îmi aduc aminte în grabă. Noi în sat am avut mai mulți pregătiți încă dinainte de război. Dar nu mi-au luat-o înainte. Au venit la mine și m-au rugat să-i conduc.

Evident, la 65 de ani e greu să faci eforturi de felul acesta. Dar tot m-am dus cu ei. Nimic nu-i mai frumos și folositor, decît o legătură-strînsă între țărani și conducătorii lor, care nu se mărginește numai la relațiile și îndeplinirea funcțiunilor oficiale. Să vezi ce bine-i stă preotului din Mîrcina, — îl amintesc numai pe el, deși mai sînt și alții — cînd îmbracă haine țărănești și pleacă cu corul său în toate părțile. Și ce progres a făcut acel cor ? A cîntat la București invitat la Radio, iar pe aici ia toate premiile de la întreceri. Și dacă stai de vorbă cu un eorist, nu-ți vine că crezi că nu vorbești cu un intelectual.

— Dar cum i-a stat lui popa Burtă, cînd oamenii i-au agățat izmenele de ușă la drăguță-sa, întrebă moș Pau clipind din ochi.

Dascălul lăsă întrebarea fără răspuns :

— Iată d-asta cred eu că cei chemați ar trebui să dea o deosebită importanță muzicii în școlile normale și măcar unul din dascălii trimiși în fiecare sat bănațean, să fie bănațean și

muzicant.-Numai în felul acesta va putea dascălul să scoată pe țaran din indiferentismul și amorțeala ce l-a cuprins față de tot ce pornește de la intelectuali și să-l atragă din nou în sfera preocupărilor de ordin mai înalt. Căci dacă nu există și legătura spirituală și a locului, aricit de buni ar fi dascălii, din țărăni nu vor putea scoate decît *olteni* *, gata în orice moment să-ți calculeze din cap cîți bani capătă pentru 160 de părădăisi, 800 de pipărei și 46 oche de struguri. Dar cîntecele noastre vor pieri și odată cu ele va pieri și elementul, care -a ținut totdeauna vie,.în secole, romanitatea noastră pe aceste locuri. în locul lor vor pătrunde tot mai mult cîntece cazone și mahalagisme de talia lui:

*Dacă Elizabet
N-ar avea picior cochet,*

și

*Cînd ara venit la cazarmă,
Eu eram fricos,
Mă speriam și de-o ceapă,
Ce era pe jos,*

și se va pierde posibilitatea de a reveni la nivel cultural. Căci de frică, sau numai din ordinul oficialităților, țaranul cărășan nu face nimic. Se îmbracă în indiferentism, ca ariciul în blana-i țepoasă. Nu poți pătrunde la el decît prin stimulentele ambiției, în felul cum arătai.

— Azi dimineață, cînd m-am dus la biserică, la birtul lui Alexa cîntau feciorii una tot cu Zumbalai, zumbalai, meștere, confirmă moș Pau, și dascălul stătea și se uita la ei.

— Au ei mai multe de felul acestora. M-am interesat mai deaproape de repertoriul lor de acest gen și pot să-ți spun că m-am întristat. în locul frumoaselor cîntări populare și eroice de odinioară, acum circulă niște orori, care dacă nu sînt pornografie curată, sînt o absurdă lipsă de gust.

Sens figurat.

Să nu interpretezi cele ce-ți spun eu drept regionalism, continuă dascălul văzînd în ochii mei un fel de nedumerire. Nu de aceea am luptat noi dascălii bănățeni decenii de-a rîndul pentru ideea românească. Nu de aceea ne-am lăsat tîrîți în procese, suspendați și pensionați înainte de vreme ca acum să ne gîndim la așa ceva. Nu de aceea ne-au închis la Seghedin și ne-au schingiuit prin tabere de concentrare, ca acum să ne gîndim la regionalism. în 1919 am întîmpinat jandarmii români la hotarul satului cu flori, cu preotul în odăjdii și cu corul în frunte, căci am văzut concretizată în rezultat pozitiv toată truda noastră și am văzut răzbunate toate persecuțiile de secole. Dar mă doare inima, cînd mă gîndesc ce valori se pierd și cît de ușor s-ar putea păstra ele. Te-ai gîndit ce comori de folclor am putea salva, dacă în fiecare sat bănățean am avea și azi un Gheorghe Cătană, un Novacovici, sau conducători de cor de talia lui Velceanu și Popovici¹³, ca să nu amintesc mai mulți? Unde s-ar pune ridica această țărănime atît de bine dotată de Dumnezeu?

— Cînd am cîntat la Lugoj *Arcașul lui Ștefan Vodă și Măi Anuță, nume mîndru*, a venit episcopul pe bină și l-a țucat pe domnul învățător pe amîndoi obrazii, își aminti moș Pau.

Dascălul are dreptate. Legăturile tainice și indisolubile, ce se nasc între oamenii din același loc, același aer, spun cărășenii, pot stimula eforturi nebănuite în favoarea unui localism creator. Și dacă pentru cărășeni s-a dat cîntecul drept fel de afirmare specifică, de bună seamă și celelalte regiuni vor fi avînd o condiție și o posibilitate de evidențiere, prin care pot lua parte în concertul specificurilor regionale și care în felul acesta ar putea fi accentuate și exploatate tot mai mult în interes unitar.

Cu gîndul să văd mai de aproape lucrurile, întrebai pe dascăl:

— Oare condițiile de sănătate nu contribuie mult la agravarea stărilor? După cîte știu, tuberculoza și mortalitatea infantilă "fac destule victime!

— Ai atins un capitol dureros. Când stau și mă gîndesc că la *drumul mare* aproape tot a doua casă a rămas pustie, mi se lasă o negură pe suflet. Și totul în primul aspect este în funcție de condițiile economice.

— Mi se pare că aici este o contradicție. Pămîntul de pe Valea Carasului este socotit de pămînt bun !

— Tocmai asta-i buba, lămuri Moș Pau. Este socotit de bun, dar de fapt nu este așa de bun ca pămîntul din pustă. Și nu toți au pămînt la vale. Pentru cei care n-au, e greu să-și cumpere chiar și litra de petrol. Iar cei care au trebuie să muncească din greu ca să facă bani. Nici nu se face atîta grîu ca să se poată vinde. Când s-au recoltat 1 000—1 200 de kile la jugher, a fost an bun. De aceea la vale se pun zarzavaturi. De la Secaș pînă la Mîrcina țărnuț Carasului este o imensă grădină de verdețuri. Să vezi cum împing oamenii la roata cu care scot apa din Căraș, să-și ude varza, pipărcile, părădăsele, chelul, morcovii și cealalte verdețuri pentru supă. Din primăvară pînă toamna. Din zori pînă în noapte. Iar noaptea nu închid ochii că trebuie să le păzească să nu le fure cei de peste apă. Și la sfîrșit ce iese ? Când este lucru la Recita, se vinde bine. Când nu, vindem suta de pipărci cu doi, trei lei, și verzele două, trei la leu. Iar dacă nu sînt bani, nu este nici doctor, nici doctorii pentru multele beteșuguri, oare vin peste om. Ai noștri nu fug de doctor, dar Bînd n-ai cu ce-l plăti, e mai bine să 'nu-l vezi.

— Văd însă case frumoase la oameni. Cum le-au putut ridica, dacă nu este cîștig ?

— Casele sînt zidite în cea mai mare parte înainte de război, răspuse dascălul. Atunci posibilitatea de cîștig eră cu mult mai mare, căci cărașenii aveau încă două debușuri (...). Recita singură nu poate compensa în întregime. Afară de aceea, pînă mai ieri, alaltăieri, din cauza crizei economice și a unei politici păcătoase, la Recita nu s-a lucrat lung timp, din lipsă de comenzi. Atunci mizeria neagră a centrelor industriale a coborît și în satele de pe Valea mănoasă a Carasului.

— Ce are de a face asta cu sănătatea ? Doar oamenii din sat nu prea se duc la Recita la lucru (...).

Avej, impresia că Moș Pau nu prea are la inimă breasla lui Esculap. După necazurile care le-a avut în familie, nici nu e de mirare. Dar dascălul continuă :

— în tot cazul situația s-a ameliorat. în vremuri ungu-rești abia era un medic la 15 comune. Dar pînă cînd nu are fiecare sat medicul său, echipat cu toate mijloacele necesare, nu se va face prea multă treabă. Mortalitatea infantilă va rămînea urcată și tuberculoza își va culege victimele mai departe.

— Dar pînă atunci rămîne satul pustiu. Medicii și sociologii, care s-au ocupat cu aceste năpaste, sînt foarte îngrijorați.

— Eu nu sînt atît de pesimist, răspuse dascălul. Și cred că am motive să nu fiu. Trăiesc în satul acesta de cincizeci și trei ani. Interval destul de lung, deci, ca să pot avea o privire sinoptică asupra vieții satului. Am prins timpurile, cînd oamenii aveau trei, chiar și patru copii. Am văzut cum au redus numărul la doi, la unul, ba chiar la niciunul. Am văzut cu ochii cum au rămas goale șiruri întregi de case. Dar *au văzut-o și țărani !* Au văzut și s-au înspăimîntat. Și ei, pentru care viața, neamul înseamnă tot așa de mult ca familia, poate chiar mai mult, au luat singuri măsuri. Au trecut la sistemul de doi copii. În Ticvanu Mare și Ticvanu Mic azi asta e moda, doi copii. Modă, spun ei. Dar eu cred că este manifestarea unui instinct politic ancestral, care a călăuzit prin veacuri poporul român și care totdeauna l-a făcut să găsească cea mai bună cale, care-l scoate din impas. Scăpați din strîmtorările robiei străine, țărani încep singuri să arunce balastul însingurării. Libertatea le dă putere. Pentru că libertatea politică, pe lîngă conducere cuminte, poate ajuta pe plan moral și-i va ajuta și pe plan economic. Lucrurile, evident, nu se întîmpla de azi pe mîine, pentru oa procesul să se cristalizeze, trebuie timp. Și cu timpul moda va prinde și în alte sate, fapt pe care am început să-l constat.

Același lucru se întâmpla și în satele șvăbești din Banat. Șvabii erau și mai amenințați de deznaționalizare ca românii, în vreme ce biserica românească întreținea peste"trei sute de școli confesionale, șvabii abia aveau șase. În România li s-a dat libertate deplină. Nu este sat șvăbesc fără școală germană. Acolo unde nu sînt în număr suficient pentru o școală întregă, au secție germană cu învățători germani. Și în toate ramurile se poate vedea progresul făcut în urma libertăților politice. Au ziare, au început de literatură, au viață economică și de unde înainte de războiul mondial sistemul de un copil i-a gîduit mai rău ca pe români, azi au început să formeze familii numeroase, cu doi, cu trei copii (...)

Afară de aceea trebuie să-ți mai atrag atenția asupra unui fenomen. Cărășenii de la munte, care toți au copii mulți și toți sînt sănătoși, coboară la cîmpie. Vin mai cu seamă almăjenii și dunărenii din Padină Matei. Argați la gazde, sau cu ceva capital, realizat din vânzarea avutului de acasă. În doi trei ani își cumpără o casuță. Mai ieftină, mai la marginea satului. Apoi după cinci, șase ani, vînd casuța altuia, venit proaspăt, iar cei vechi coboară mai la centru. La *drumul mare*, cum se spune, în rînd cu gazdele. Astfel, ce a pierit din băștinași, se completează cu cei veniți de la munte. Fiind săraci, localnicii toți îi ajută :

— Îi sărac, săracul, are cinci copii !

La început îi numesc cu numele locului de unde au venit, Ion Tîrnovănu, Costa Almăjanu, Filip Pădineanțu. Câteodată le învață și numele adevărat și așa, cu încetul, se aclimatizează și nu mai sînt deosebiți de cei localnici, decît doar prin rămășițe din portul original și prin *aerul* lor aparte.

— Oare procesul de aclimatizare nu merge pînă la însușirea sistemului de un copil ?

— Pînă acum toți au copii mulți, răspunse moș Pau în locul dascălului. Omul sărac și de urît face copii.

— Ceva s-a prins totuși de ei, lămuri dascălul. Dragostea de lux. Cînd vin în sat, vin în îmbrăcămintea sobră a munte-
nilor. Cum s-au încălzit puțin, schimbă încetul straiete făcute

de ei cu țoale pestrițe, cumpărate de la negustor. Mai cu seamă muierile cheltuiesc bani mulți pe cîrpe de mătasă și pe sucne de *crepdeșină* și de *crepi cum vrei*. Asta au învățat-o de la localnici, într-un sat vecin, la o rugă, am văzut copii de țaran îmbrăcați pe *sub cămașă cu combinezoane de mătase*. Pînă acolo merge rătăcirea țaranilor și ce e mai trist, lipsa de control a conducătorilor. La noi în sat n-am văzut încă schimonoseli așa de stupide, oamenii păstrează oareșicum măsura.

— La noi oamenii își mai aduc aminte de nuiua de gutii a dascălului și de bățul, cu care arătam la mapă, lămuri moș Pau.

— Le întrebuița des ?

— Au mamă ! Să-l fi văzut pe dascăl pe vremea lui făcînd dreptate. Culcam pe școlarul păcătos pe scămnie cu fundul în sus, doi îl țineau de mîini, doi de picioare și dascălul îi croia la fund cu nuiua sau ou bățul 6, 8, sau 12, după greșeală. Au și ieșit din mîna lui zmei de oameni.

Moș Pau savura postum scena. Dascălul încercă să-l contrazică :

— N-oi fi fost eu chiar așa de rău. Dar mai știi ? Vorba poetului, oamenii îmbătrînesc, moravurile se modernizează și cîntecele pier. Un lucru însă știu sigur. Niciunul dintre aceia,* pe care i-am dascălit odată cu metodele acestea, nu^mi este dușman și nici nu este capabil de nerozii de felul acelor care se petrec azi, sub ochii noștri în vecini.

Ne strînse mîna de rămas bun, căci înserarea ne-a întrerupt vorba.

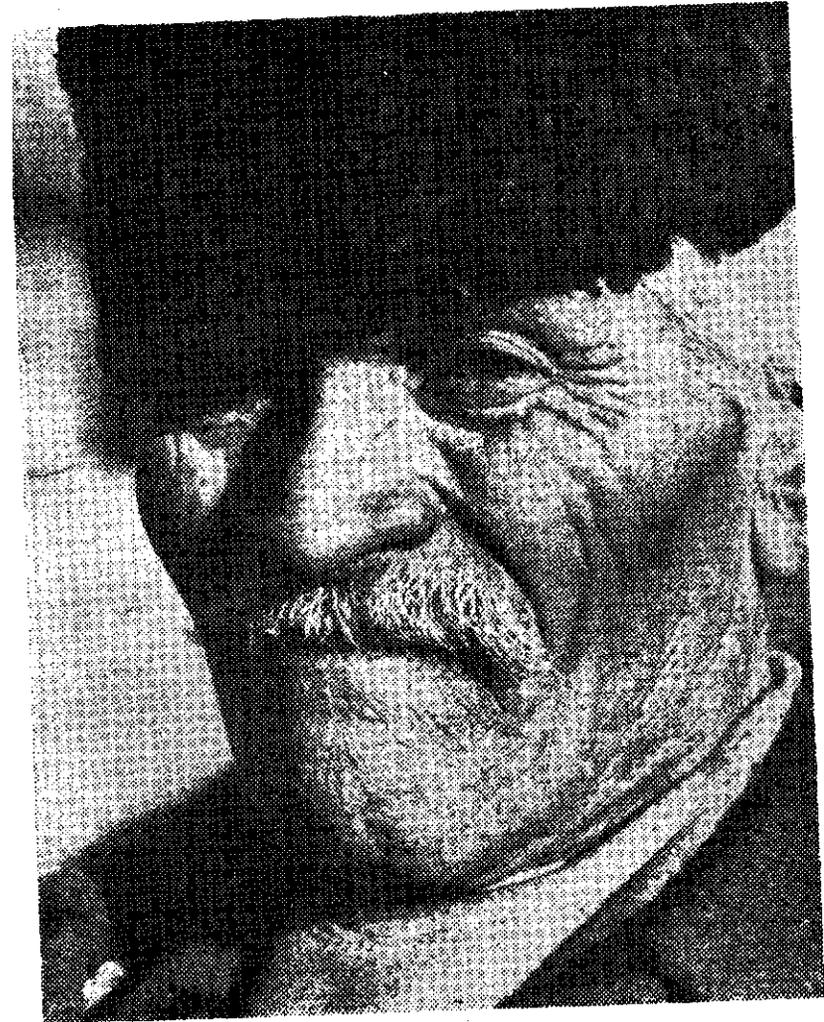
IANCU BOBU OMUL PRIMITIV*) DIN CĂRAȘ

Un învățat arheolog german, într-un impozant volum, se ocupă de preistoria Banatului începînd din cele mai vechi timpuri. Studiind cioburi, instrumente, tot felul de ustensile și alte mărturii despre viața omului primitiv, scoase la iveală de săpături, ajunge la concluzia că tracii ar fi urmașii direcți ai omului din neolitic. Cum o ramură a tracilor a fost acasă în Căraș și dată fiind continuitatea elementului autohton primordial, am plecat într-o zi să caut pe omul primitiv din Căraș. Și l-am găsit.

Îl cheamă Iancu Bobu și e din Ticvani. Statură potrivită, dar bine legată. Torace puternic, care spre mijloc se îngroașă, ca la gorilă. Frunte nu prea înaltă și teșită. Pomeți ieșiți, fălci enorme. Poate zdrobi ușor oase cu ele. Gît scurt și cînd stă în picioare, mîinile îi ajung aproape de genunchi. La capătul brațelor două palme enorme, care se joacă cu sacii de o sută de kilograme. Tocmai cum l-a descris savantul arheolog.

Numai că omul meu mai avea ceva, ce ilustrul învățat n-a putut reconstitui din resturile fosile. Omul meu avea doi ochi de culoare albastră, din care izvora un calm senin și avea pe mustața albă și în cutele din jurul gurii un zîmbet blînd și pri-

* Străvechi, din timpuri imemorabile.

Un om „primitiv” din Căraș

tenos, care aduna copiii din vecini și-i urca pe genunchi ^ cînd ședea, la sfîrșitul lucrului, pe scaun m fața case!. Ei se lipeau cu încredere de pieptul său.lat ș: Iancu nu se supăra cînd năstrușnicii îi zburleau mustața.

— Ciacia Iancu, îi spun copiii.

„Ciacia” înseamnă în limba satului frate mai mare. Pe craniul alungit omul meu are păr cărunt, dar -pentru copii tot Ciacia Iancu a rămas. Căci el le făcea cărucioare cu roți de do-vleac, lăuți cu două coarde din tulei de cucuruz și cărăbi din bășică de porc. Din tinerețe, de când s-a întors din cătănie.

Viața lui Ciacia Iancu e simplă, ca a oamenilor primitivi în tot locul. La fetiși de piatră nu se mai închină, dar ziua în care și-a cules porumbul și l-a urcat în podul casei e sărbătoare pentru el. Afară de aceasta mai ține vreo două, trei sărbători, *măsuratul laptelui la oi*, cam pe la „Sfântul Gheorghe”, *friptul rachiului* toamna și ziua *Simțului*, când face praznic. Asta e la „Sfintu Ion”.

Mănâncă orice, când are. Mai cu seamă vegetale. Curechiu, fasole, crumpi. O schimbă și în brânză de oaie. Apoi iarăși crumpi, fasole și curechiu. Cîteodată însă are vădite manifestări de carnivor. La Crăciun, bunăoară, taie porci, iar la praznic omoară o oaie și o sumedenie de găini. Atunci ies din el și semne de străvechi cult idolatrie, întxucît aduce strașnice jertfe unei zeități mitologice din produsele prunului și ale viței de vie (...).

Goarna l-a chemat de cîteva ori și el s-a dus, unde l-au trimis. Pentru domnii cu birurile, îngrașă boi. Primăvara cumpăra doi juncani. Vara își făcea treburile cu ei, iar toamna, după terminarea lucrului, îi pune pe îngrășat și la târgul mare de la Sfintu Arhanghel îi scotea la vînzare. Cîștăga două, trei mii lei. Cu o mie și șase sute își împăca darea, de rest își cumpăra porc, își șindruia casa, ori repara cocina și grajdul. Pentru sare, tutun și petrol nevastă-sa ducea pe cap la târg, în fiecare săptămînă, un coș de ardei, de varză și de ceapă. Cîteodată gutii și marmeladă de prune.

Așa a făcut și în anul acela. Cînd a văzut că s-au umplut scofurile la boi, i-a țeselat, i-a periat frumos și i-a dus la târg. Îi cumpărase în primăvară cu douăsprezecemii. După cum stă-

teau prețurile atunci, ou puțin noroc ar fi putut căpăta pe ei cincisprezece. Dar și cu patrusprezece și jumătate i-ar fi dat.

Cînd a ieșit din curte cu boii, tocmai trecea spre târg un cîrnecean. Cunosuți vechi, s-au oprit de vorbă.

— Iancule* io caut o pereche de boi buni.

— Ai mei sînt de dat !

— Știi ce ? Să nu ne tocmim mult, îți dau treisprezece și mă întorc acasă cu boii.

— Nu pot, vecine, cu atîta.

— Treisprezece și jumătate !

— Tot sîntem departe.

Vecinul se mai uită o dată la boi, le pipăi spinarea și șoldurile, apoi îi apăsă pe scofuri.

— Îți dau patrusprezece și nici un crițar mai mult !

— Că nu-i pot da de la cincisprezece.

— Apoi să ai târg bun, Iancule. Eu mi-aș lua doi juncani mai mici.

Așa a ajuns Ciacia Iancu la Cacova la târg. Acolo s-a întîlnit cu alți săteni. Și-au cîntărit din ochi boii, le-au potrivit prețurile și s-au pus pe așteptat. Forfotea multă lume prin târg, ticvănenți cu iancăre și cioareci vineți, goruieni cu cojoc spălăcit, văleni cu șorț vînat în față, delureni cu șube de lînă și cu pîsle de oaie pe cap. Printre boi umblau și doi, trei nemți cu căput scurt și cu tureci, pilari din Recita și Timișoara. Unul s-a apropiat de boii lui Ciacia Iancu, dar nu i-a spus nici o vorbă.

Pe la zece, oamenii se mai uitau pe furiș unul la altul. Nimeni n-a vîndut nimic. La unsprezece au căzut pe gînduri. Numai vrănieții au reușit să vîndă patru perechi pentru Recita.

Iancu Bobu dădu funia boilor unuia, care-și aștepta norocul lîngă el :

— Ține-i o leacă, vecine. Trec drumul la Drincea, să mă desmurd *, că mi-au întepenit picioarele. Dacă ar întreba cineva, îi dau cu patrusprezece.

Dezmorțesc.

Ieși din birt înviorat.

— N-a întrebat nimeni, vecine ?

— Nimeni, Iancule. •

— Ii trecem noi miercurea viitoare, vecine. Tu nu vrei să te încălzești ?

— Nu mă mai duc, că o veni fecioru-mio și nu m-o găsi. Iancu luă boii de funie și își împinse clăbățul pe ceafă.

— Apoi sănătate bună și mulțam vecine.

— Sănătate bună, Bobule.

Miercurea viitoare iar s-au dus. Lume destulă și acum, dar nu ca săptămîna trecută. Boii însă nu s-au căutat și Iancu s-a întors cam abătut. Vecinul de la deal l-a așteptat în poartă.

— Iar îi aduseși acasă, Iancule ?

— Nu le-a venit lor omul, Ioane. Pînă miercurea viitoare !

Acasă nevastă-sa, Lena, gătea de prînz. Ea a trecut mai repede piparca și verdețurile și cum a sosit, a pus de turtă. Miros cald de mălai copt îl întâmpină pe Iancu și asta îl umplu de voie. Se așază lîngă sobă să-și încălzească oasele. Scuipă printre dinți de cîteva ori, dus pe gînduri, apoi grăi :

— îmi pare rău, Leno, să-i vînd. Așa boi buni de mult nu am avut. Ar trage și singuri la plug.

— Sînt blînzi, Iancule, ca mieii. Nu dau din coarne și nu smuncesc funia, cînd îi porți în breazdă.

Baba Lena și acum simte între coaste locul unde cu vreo doi, trei ani mai înainte a lovit-o ou cornul un bou jucăuș.

Turnă din strachină fasolea fierbinte in cele două blide de pămînt. Scoase dintr-un dulap de scînduri un blid cu moare de curechiu și dezveli din șervet turta caldă de mălai. In fasolea din blidul lui Iancu înnota și o costiță afumată, pe care Lena o rase de pe fundul oalei de untură. Fața lui se umplu de poftă robustă.

Mînca fără vorbă. O lingură de fasole, una de moare. Sub pielea prăjită de soare mușchii fălcilor se umflau și se întindeau viguros.

Mînca adîncit în gînduri. Dar mîncarea îi umplu stomacul și-i vîrî în membre putere și căldură. Pe frunte apărură broboane de sudoare.

Fruntea își trăia viața separat. Pielea ei, adăpostită de pălăria și de clăbățul tras totdeauna pe ochi, a rămas fină și albă. Geamul din fața mesei arunca un reflex de lumină asupra ei. Totuși părea nourată. Capul acesta, osos și puternic, bătut de atîtea viscole și ploii, lovit de atîtea năpaste, nu mai înțelegea legătura dintre lucruri. Simțea nenorocirea, dar nu se îndura să o încerce.

Iancu termină fasolea și pe fundul blidului rămase numai costița. Scoase din praștie briceagul și o tăie în bucăți. Dinadins a lăsat-o pe urmă, ca să o guste cu mai mare plăcere.

Iancu nu și-a ridicat ochii din blid. Dacă i-ar fi ridicat, ar fi văzut că în blidul neveste-sii nu este costiță. De vreo cîteva săptămîni nu mai este. El știe asta, căci a băgat de seamă de prima dată. Ar fi putut să o împartă în două. Atunci însă nici " pe un dinte n-ar fi ajuns. Ar fi fost și de prisos, căci Lena n-ar fi luat-o. Așa e rostul lucrurilor, bucatele bune se cuvin celui puternic, celui ce duce greul. Costița însă l-a readus în lumea reală :

— Dacă n-ar trebui să cumpăr porc de Crăciun, nici nu i-aș vinde.

— Nu avem iernatic pentru ei, Iancule. Ce ne facem, dacă vine o iarnă grea și se isprăvește frunza din frunzar și va trebui să dăm fînul la oi ? întrebă Lena. Ți-am spus să faci frunzar mai mult !

Iancu nu răspunse. Adevărat, trebuia să facă frunză mai multă, dar a fost prea obosit. Nici el nu-și da seama cum de n-a putut cumpăra astă primăvară doi porci. I-ar fi ținut vara cu dovleci și cu lobodă, iar de la Sfîntă-Mărie i-ar fi pus pe cucuruz. Dar nicicum nu a putut să facă în primăvara aceea șapte, opt sute de lei, cît ar fi costat porcii. Toamna trecută cucuruzul a fost slab, iar prune nu s-au făcut de loc. Altceva Iancu nu avea ce să vîndă.

A treia miercuri s-a dus din nou la târg. Pe la nouă s-a pus o ploaie mărunță de toamnă, care i-a intrat pînă la oase și care a spart lumea de la târg. Cînd a sosit acasă, a găsit casa rece. Lena nu se întorsese.

Iancu a legat boii în grajd și s-a dus la vecin, care cu cîteva zile mai înainte și-a fiert țuica.

S-a întors beat lulea. Intre timp a venit și Lena și udă leoarcă se apucase de prînz. În Iancu clocotea mînia.

— Unde-mi stai gură căscată, Dumnezeii și soarele tău, urlă din el amarul, căști gura la târg și pe mine mă ții pe drum ?

— Dar, Iancule, nu fi năbun, tu știi ce a fost la târg. N-am putut trece nimic, am adus mai bine de jumătate de cotăriță acasă. Mi-am deșelat oasele degeaba.

Omului i se făcu negru în fața ochilor. Necazul muierii îi întunecă mintea. O apucă pe biata Lena de beregată și o bătu de doctor.

A cincea miercuri, într-o sloată de neaua și ploaie, a vîndut boii. Cu șasă mii și cinci sute. De două mii a cumpărat porc. Cu o mie și șasă sute și-a împăcat darea. Vreo două sute a beut.

La sfîrșit i-au mai rămas vreo trei mii de lei, căci a mai avut prin casă cîteva sute rămase de la varză. Cu banii aceștia a voit să-și cumpere în primăvară viței.

Primăvara Iancu Bobu cu trei mii n-a putut să-și cumpere viței. Nici în anul următor și nici în alt an, de atunci și pînă azi. Banii s-au strecurat printre degete, în dare, pe bumbac și pe multe altele. Pămîntul nu și l-a mai putut lucra singur. L-a dat în parte. Mai tîrziu și cu darea a rămas în restanță.

Cutele din jurul gurei sale enorme s-au adîncit. Mustațele, odinioară albe ca porumbelul, acum s-au murdărit în cenușiu. Iar zîmbetul blînd din ele a fugit și în locul lui s-a aciuiat amărăciunea.

Iancu Bobu ar mai face și acum jucării copiilor, dar copiii nu mai vin la el, căci albastrul senin din ochii săi acum s-a tulburat.

Iancu Bobu însă nu se lasă. Prea e puternic, ca viața sa treacă atît de ușor peste el. Pe țărani înglodați pînă în git în datorii i-a salvat conversiunea. Iancu Bobu niciodată n-a avut vreo datorie, dar criza din 1930-1932 a scos din rosturi cîteva mii de țărani. Pe aceștia nu-i va putea salva decît hărnicia de stup a lor. Într-o nouă orînduire, cuminte și cu dragoste de omul primitiv.

ORAVIȚA ȘI ORĂVITENII

Multă lume aduce bănățenilor acuzația că din rîndurile lor nu a ieșit nici o persoană marcantă, nici un nume, care să se fie impus pe vreun teren oarecare. Și mai mult se aduce acuzația aceasta orăvițenilor, pe care un confrate, cu fervoare juvenilă, se grăbește să-i declare oameni mici cu ambiții mari.

Evident, în timpurile recordurilor de tot felul, acuzația supără. Dar cel care o susține pățește ca omul din poveste, care a tot căutat pădurea, dar n-a putut-o vedea de copaci. El trece pe lîngă istorie și întîmplări și nu le simte pulsul.

Am cunoscut la Oravița trei domni. Toți trei din familie de țărani din cîte un, sat din jur. Unul a studiat matematicile la Budapesta. Războiul îl prinde într-un orășel românesc din Bănat, îl poartă prin noroiurile Galiției și prin pustiurile Siberiei. De aci se întoarce cu primul transport de voluntari, după ce a bătătorit jumătate din Rusia în organizarea batalioanelor, în 1918 îl găsim în Moldova, iar în 1919 vine la Sibiu, cu grad de locotenent. Are legături de prietenie cu toți potențații zilei. Ar fi putut să se căpătuiască, să ajungă în diregătorii înalte, ca mulți alții în acele vremuri tulburi, cînd oamenii titrați se căutau cu lumina. Pe el însă toate acestea nu l-au tentat. A rămas în armată pînă la demobilizare și atunci a venit acasă.

A venit profesor la Oravița, să instruiască pe „nespălații” care erau suflet din sufletul său și pe care războiul i-a lăsat destrăbălării.

Al doilea e medic. A studiat medicina la Paris. Ziua muncea în laboratoare și clinici, iar noaptea citea în biblioteci. Pînă la ora de închidere. Războiul îl duce pe frontul italian. Ca mai toți cărășenii, care nicidecum nu au înțeles să lupte sub steag străin împotriva fraților italieni, se lasă prins la cea dinții ocazie. Cînd se înființează legiunea de voluntari români, îl găsim printre promovatori. În scurt timp, aceluia, care cu cîteva luni în urmă era socotit printre speranțele Facultății de Medicină din Paris, i se oferă conducerea spitalelor centrale din Roma. El refuză, trece Mediferana cu legionarii ardeleni * și se stabilește acasă, la Oravița. Ca să vindece pe necăjiții sateilor cărășene și pe țiganii din Ciclova, gratis, sau în cel mai bun caz pentru cinci lei.

Al treilea a fost preot unit. După studii strălucite la Facultatea teologică din Budapesta, după ce a învățat latinește și grecește și după ce a scris o carte de filozofie și cea mai bună gramatică latină pentru școlile românești, vine popă într-un sat ascuns între munții Carasului, apoi profesor la Oravița.

Nu l-ar fi costat mare lucru să se fie așezat la umbra unei Episcopii, să fi cîștigat brîu roșu, burtă și tichie viorintă pe cap. Dar el a ținut să se oprească într-un sat, despre care se spune cu oarecare malițiozitate că este cel mai înapoiat sat din Căraș și să facă acolo pe mucenicul, mîncînd șase zile pe săptămînă brînză de oaie cu mălai, iar a șaptea, pentru variație, mălai cu brînză de oaie.

De ce s-au întors oamenii aceștia — și ca ei mulți alții — acasă ? De ce au dat cu piciorul unor situații strălucite și au preferat existența ștearsă și degradarea cotidiană într-o mUncă migăloasă și cenușie, cînd ei altundeva ar fi putut cuceri viața *en gros* ?

* **Prizonieri din Austro-Ungaria, voluntari în legiuni organizate de Antantă în primul război mondial.**

Răspunsul este unul singur. Pentru că au avut suflet. Și pentru că sufletul lor era strâns legat de solul cărășan cu acel *produs specificum*, acea atracție specifică și miraculoasă, care leagă atât de mult și pe țăran și pe intelectual de acest colț de țară. E vorba iarăși de sentimentalismul și de gingășia sufletului bănățean, care nu poate înfrunța cu arme egale brutalitatea vieții materialiste și artificiale dintr-un oraș mare, dintr-o capitală străină. Este același sentiment, care-l face pe recrutul cărășan să-și plîngă-n doină înstrăinarea într-o cazarmă uriașă, rece și pustie.

De aceea eu aș modifica definiția confratelui despre orăvițeni. Mai de grabă le-aș spune oameni cu zile cenușii, dar cu suflet mare.

De altfel despre lucrurile din Oravița nu se poate vorbi, decît la gradul superlativ. La Oravița toate sînt *cel mai* și *cea mai*.

Astfel:

La Oravița este *cel mai vechi oficiu minier*, înființat la 1730.

Cele mai vechi baraje s-au construit la Oravița, la 1733.

La Oravița *vin mai întîi pentru schimbare de aer*, în lunile de vară, autoritățile civile și militare din Timișoara, în anul 1756

La Oravița s-a hotărît *mai întîi înființarea uzinelor de fier de la Recita*, în anul 1768.

Cel mai vechi teatru din țară s-a construit la Oravița, în anul 1816.

La Oravița începe *cea mai veche linie ferată din țară*, linia Oravița—Baziaș, terminată în anul 1847.

Și tot între Oravița și Anina este *cea mai frumoasă linie ferată*. Pe această linie sînt *cele mai mici curbe și cele mai mari pante*.

La Oravița se deschide cea *dintîi expoziție de industrie și comerț* din fosta Monarhie, la anul 1869.

Și în fine, la Oravița s' a măcinat *cea mai bună făină*, care se exporta pînă în Japonia și care se cota la Bursa din Londra sub numele de *Făină din Banat*.

Era să uit.

Oravița este *cel mai lung oraș din România*. Cel puțin așa scrie profesorul Vîlsan în minunata sa geografie.

La Oravița viața pulsează în plină romanță. Parcă aci s-ar fi concentrat tot romantismul cărășenilor. Pe lunca Prisăcii, prin ascunzișurile văilor și prin tufele nepătrunse de pe coaste, cete de copii se hîrjonesc în lupte voinicești. Cu pistoale făcute din țevi de gaz, cu spionări-de viclenie indiană și cu bravuri demne de peana lui Karl May, ei reînvie viața de haiduc. Tinerii se întîlnesc în grădinile publice, atît de frumoase-la Oravița, dansează shimmy și black bottom, ca să fie moderni, dar gîndul lor tot la clar de lună rămîne. Se plimbă și își fac curte cu anii, într-o idilă de gust perfect vienez din vremea bătrînelui Schubert.' Aci se mai dau serenade nocturne la ferestrele fetelor și lumea se mai căsătorește din dragoste. De aceea și cred că sînt așa de frumoase fetele din Oravița. Dar nici cei ostoii nu sînt mai puțin romanțioși.

Contribuie mult la asta aerul. Regiunea și tradiția. Oravița, așa zicînd, stă pe aur. La nord de orașel sînt rîpele minelor de aur și din mijlocul lui pornește spre Maidan o galerie de cîțiva kilometri spre zăcămintele de acolo. La sud este situată Ciclova, cu minele de aramă și de argint și cu șteampul de bani de odinioară. Și peste tot sînt împrăștiate urmele străvechilor exploatare minere, care au început, se crede, în epocă romană, dar cu siguranță și mai de mult.

La gura puțului

Mai este vie încă în sufletul oamenilor amintirea aceluia salamander, ceremonialul cu care se îngropau minerii căzuți în mină. Începea noaptea la unsprezece. Minerul a trăit și a murit în întunericul minei, pe întuneric, deci, se va și înmormînta. Afară de aceea noaptea nici nu se văd lacrimile celor rămași și amarul că într-o noapte și ei vor 'fi duși la fel. Și cum au pornit de la casa mortului, ei trec peste toate străzile, străbătîndu-le în spirală, cînd deoparte, cînd de alta. Pe două părți merg mineri cu făclii aprinse. Privit de la distanță, convoiul funerar

părea un șarpe uriaș, încins în puncte de foc, care se zvârcolea dureros în ondulări nesfîrșite și care nu se termina decît la cimitir, unde în tremurări de făclii se putea da drum durerii.

S-au croit drumuri lungi și grele, pe care și numai să le străbați, este act de eroism. Toate sînt tăiate în stîncă pentru că bogățiile sînt ascunse în munți. E o minune a tehnicii rutiere șoseaua ce pleacă la Ștaier și, de acolo, pe Valea Minișului, spre Bozovici. Serpentină după serpentină urcă pe munte și în jur brazii falnici stau mărturie seculară la strădaniile oamenilor, dîndu-le vigoare și voie bună.

S-au zidit biserici. Biserica nemțească a fost zidită de erariu și a fost închinată vieții de miner. Deasupra altarului, pe cheia bolții, au fost pictate, de demult, două tablouri. Unul reprezenta o gură de mină. În fața ei un miner se ruga în genuchi pentru ajutor. Lîngă el scara, lampa și sculele de mină. Fața lui resemnată, privirea tristă și barba lui albă îi strîngeau inima de înduioșare. Mîinile lui întinse spre cer implorau milă și îndurare. Parcă ar vrea să amine cu un moment coborîrea în adîncuri. Soarta însă e surdă, el va trebui să intre, lăsînd afară soție, viață, soare și copii.

Pe celalalt tablou e sfînta Varvara. Patroana și apărătoarea minerului. Întinde spre miner o mîină blîndă și delicată:

— Atîta am, atîta îți dau.

Și el se încrede în ajutorul fragil. Se înfundă în noapte, în noroi și în ploaie, condus de destinul său crud.

Azi cele două tablouri nu mai sînt. S-au pictat peste ele convenționale semne, un potir și o ancoră. Și ca grupul să fie complet, s-a adăugat al treilea semn, o cruce ieșită dintr-o inimă în flăcări. Banalitatea a acoperit simțirea, cum lîncezeala de azi a acoperit viața înfloritoare a timpurilor din trecut. A acoperit-o numai, dar n-a șters-o. Pentru că ea subzistă acolo, ascunsă în adîncuri ".

Biserica românească a fost ridicată de un român inimos. A venit bogat din Macedonia. Nu i-a plăcut vechea clădire, care

de bună seamă a fost mică și modestă. A vorbit cu alți români din loc, mai cu seamă cu neguțătorii bogați și cu minerii cu câștig, a comandat meșteri și a adus pe cel mai vestit zugrav al vremii de la 1790. Și au cheltuit. Nu s-au uitat la bani, ci au ținut să iasă cât mai frumoasă. Cinci ani a lucrat pictorul. A și împodobit-o, cum nu mai este alta în jur, iar ornatele și recvi-sitele le-au adus de la Ierusalim.

Nicolae Dimitrie Hadșia, ctitorul bisericii, a venit din văile macedonene. De acolo, unde, păstorii cîntă din fluier și din caval doine despre eroi legendari, despre căpitani și despre haiduci. La Oravița însă n-a adus noutate. Aci "tot de atîta vreme se cîntau fapte vitejești. Poate tocmai aceasta l-a ținut aci. S-ar fi putut duce la Buda, sau în alt oraș mare, cum au făcut atîția comercianți români din Macedonia. Dar el s-a fixat aci. L-au oprit cîntecele și baladele, care semănau cu acelea pe care le-a lăsat acasă. În jurul Oraviței, ca și în Macedonia, mișunau legendele cu haiduci. Și n^au murit nici astăzi. Și azi se vorbește de ei, și azi se cîntă faptele șirului lung de haiduci, care abia acum 70—80 de ani s-a încheiat cu cel mai popular, cu Adam Neamțu. N-a fost neamț, cum ar trăda porecla. Nici nu l-a chemat Neamțu. Numele său a fost Adam Duma. Dar l-au poreclit așa pentru că el, niciodată nu ataca oameni săraci (...). Or în Căraș toți care umblă îmbrăcați în haine străine, pentru popor sînt nemți.

Și dacă domnii străini din Oravița, în șirul deceniilor, au știut să taie drumuri și galerii pentru a exploata bogățiile de pe coastele și din sînul munților, domnii români din Oravița au știut altceva. Au știut să sape drum în sufletele țăranilor de prin văile din jur. Iară în aceste suflete au găsit cea mai prețioasă comoară, conștiința împlinirii naționale a poporului român. Toți au lucrat la acest drum, avocați și preoți și umili învățători, toți au muncit la augmentarea acestui patrimoniu, ziua-noaptea, cu rîvnă inepuizabilă, împotriva tuturor urgiilor, împotriva tuturor ingerințelor, pentru ca aceia să stăpî-

Colț din Oravița

nească pămîntul care de sute și de mii de ani l-au smuls pămîntului, care de sute și de mii de ani și-au împlinit cu el vîta într-o legătură indestructibilă (...).

LOCURI CE TREBUIESC VĂZUTE

Dacă turistul poposit la Recița a văzut minunățiile de acolo, s-a plimbat pe spinarea barajului de la Văliug și s-a urcat pe Semenice, neapărat să treacă și prin partea din sudul Reciței, pe la cantonul silvic de la Comarnic al U.D.R.-ului¹⁵. Să ia călăuză un pădurar și cu două lămpi de earbit să coboare în peștera Comarnic. E cea mai mare și cea mai frumoasă peșteră cu stalactite din țară*.

Situată în imediata apropiere a șoselei Recița-Anina, peștera a fost săpată în cracul Putnata al muntelui Glăvan de pîrîul Punieva, care a străbătut dealul în direcția nord-sud.

În peșteră au luat trup visurile unei fantezii de bogăție orientală. Cel ce intră în ea va vedea înmărmurite în gheață povești pentru copii și încântări pentru oameni mari. Pomul de Crăciun încărcat cu daruri și Gemenii pierduți. Urechi de elefant, imense orge gotice și Barba lui Mohamed. Trunchiuri de palmieri și flori cu forme, cum numai pe fundul mărilor se pot vedea. Coloane svelte, altare, zebre și draperii nesfîrșite. Toate tăiate în var.

* Ulterior a fost descoperită, în țara noastră, Peștera Ursului.

Pe unele locuri mii de vîrfuri de suliță, sau morcovi cu vîrfurile ascuțite atîrnă amenințător deasupra capului. Nu sînt nici morcovi, nici sulițe, sînt stalactite izbucnite din tavan.

Se poate, savura — firește numai figurat, deoarece piatra de var e cam tare — o conopidă de vreo doi metri și o ciupercă de mărimea unui parazol. Formații, pe care cel mai mare meșter, Natura, le-a făcut cum a putut mai frumos.

Vizitatorul va fi condus în Capelă, în Criptă și se va putea delecta în drăguța Cetate a piticilor. Ziduri minuscule, pe un platou imens în raport cu dimensiunile Cetății. *Cu puțină fantezie omul își poate închipui și piticii urcați pe parapete.

Mai încolo va trece, cu un pas, peste Zidurile chineze, dacă e vară, tîrzie sau toamnă, pe uscat, dacă e primăvară, prin apă. Se va înfiora de un Crocodil și se va emoționa prin Gura Iadului. Va asculta tictacul cu precizie de cronometru al Orologiului și dacă va avea autorizație specială și curaj, va putea intra în Camera virginelor, zăvorită de altfel cu un lacăt mare, cum se cuvine pentru astfel de ființe rare.

Iar cînd va ajunge la capătul celălalt al grotii și va ieși la lumina zilei, va putea admira miile de curcubeie învolburate de razele soarelui deasupra pîrîului, care pe aci intră în grotă. Pîrîul azi nu mai curge prin galeria principală, pe unde a curs acum cîteva milioane de ani cînd a dat naștere frumuseților din grotă, ci la mică depărtare de la intrare cade în abis printr-o înghițitoare. Și-a tăiat în stîncă de var altă galerie mai jos, aproape paralelă cu cea principală.

De la capăt omul poate să facă drum întors tot prin peșteră, sau se poate întoarce la canton ocolind coama dealului, printr-o poiană cu flori de fin pînă la brîu și de un pitoresc nespul. Oricum va face, orele petrecute în peșteră îl vor chema de multe ori, din orice depărtare.

De la Comarnic abia la o săritură este Crașova, cu crașovenii originali, cu cetatea străveche și cu minunatele chei ale Carasului, care o înconjoară de trei părți. De sus, din înăl-

țime, râul pare un fir argintiu, podoabă simplă, ca brățara pe mină. Panorama e splendidă. La răsărit Navesul mare (în limba crașovenilor Naves înseamnă nevastă) și masivul Semiculului, la miazăzi Brădetul și platoul 'Gîrliștei' de pe linia Anina-Oravița, iar spre apus privirea se duce pe Valea Carasului în jos, pînă la ruinele cetății romane de la Vîrșeț.

Al doilea loc de văzut este Ochiul Beiului și Cascadele. Drumul pleacă din Oravița prin comunele străvechi Ilidie și Socolari. La ieșirea din Socolari o ia la stînga pe un piept de deal pînă la stîncă Cetății, care și azi a mai păstrat ruine din mărețiile vechi. Urcăm și mai sus pe serpentine amețitoare pînă ce se deschide în față Valea Beiului. Pînă aci creasta este pustie, doar cîțiva arbuști uscați și răzleți se căznesc să-și înfigă rădăcinile în stîncă de var. Peste vale dealul e împădurit. Verdele viu contrastează plăcut cu aspectul carstic de pînă aci.

De pe creastă drumul coboară spre apă și merge aproape de ea. Intr-o poiană încîntătoare întâlnește în cale 'cele două locuri cu ape vinete ca oțelul. Ochiurile. Cotim la dreapta, trecem un șanț și la capătul unei înfundături apar Cascadele Beușniței. Sînt trei și sînt așezate una deasupra alteia, în etaj. N-au impozanta Niagarei, dar farmecul lor nu-l întrece nimic. Apa a scobit vâlăe în tuful de calcar și curge cu mii de șuvițe spumegînde. În tot locul, unde piatra a ieșit din apă, strat gros de mușchi a năpădit-o. În dreapta și în stînga, peșteri, în gura cărora plante de origine necunoscută și de exuberanță exotică întind frunze cît cearșaful. Jos, apa și-a săpat bazin. Toate plantele acvatice și-au dat întîlnire în el. Poezie și farmec. Nu-ți mai vine să vorbești, ca să nu profanezi ritmul de murmur și șușotit al undelor.

Cea mai frumoasă este a treia, adică cea mai de sus. În stîncă de 50—60 metri înălțime apa a tăiat albie adîncă și acum cade de la 5—6 metri în raze cu forme de evantai. Frumusețea locului este prilej de adîncă reconfortare.

Cine are timp suficient, în același drum să treacă de la Sasca prin cheile Nerei pînă la Șopotul nou și să poposească și la peștera fără fund de la Lacul Dracului.

Cine se încumetă la treaba asta, va avea emoții, cum numai o dată poate avea omul în viață.

ORAVIȚA ANINA

La Ștaier * și la Anina s-au găsit imense zăcăminte de cărbuni. La Oravița începe linia ferată, construită în 1847¹⁵, care duce pînă la Baziaș, la Dunăre, de unde vaporul face legătură directă cu Viena. Afară de acesta munții din jurul Maidanului, Oraviței și Ciclovei sînt plini cu metale prețioase, iar pe coastele lor și a tuturor munților din regiune s-au înființat și se mai pot înființa exploatare de păduri, care aduc bogății neasemuite. Iată motivele, care au dus la hotărîrea ca Anina să fie legată de Oravița cu o linie ferată.

Oravița însă este situată la 218 metri înălțime, iar Anina la 556. Trenul va trebui să urce 338 metri pe o distanță de 15—16 kilometri. Locomotivă care să urce panta asta, nici azi nu s-a construit, necum pe la* 1860, cînd s-a pus problema. Atunci omul, care fh preocupările sale de ordin economic nu se dă ușor bătut, mai cu seamă cînd e vorba de cîștig mare și imediat, și-a zis :

— Ca să micșoreze panta, lungesc linia !

Și a lungit-o în jurul munților de la Maidan **, a trecut-o prin văile Jitinului, a urcat-o la Carașova, aproape de Recita și numai după 34 de kilometri a coborît-o în Anina.

* Steierdorf.

** Brădișorul de jos.

Ca să poată face treaba asta, a fost silit să sape 21 kilometri în stîncă, să ridice 10 kilometri de vale, să găurească 14 tuneluri și să zidească vreo 10 viaducte. Din lupta cu Natura și cu Economicul a ieșit biruitor Frumosul. Căci s-a construit cea mai grandioasă linie ferată din țară. Isprăvirea ei a însemnat triumful unei munci întreprinzătoare și pline de romantism asupra unei concepții de stat absolutiste, incapabilă și inertă, care la 1853 a decretat prin *beamtării* săi că rezultatele ce se așteaptă la nici un caz nu vor compensa cheltuielile și investițiile necesare. Împotriva acestor pronosticuri oficioase pesimiste, linia s-a terminat îndată ce guvernul austriac absolutist și-a vîndut bunurile din Căraș Societății de Căi Ferate Austriace, antecesorul U.D.R.-ului de azi¹⁵.

Să descrii frumusețea liniei ? Dar ea trebuie trăită ! Ea nu se poate povesti, cum nu se poate povesti farmecul unui tablou făcut de un meșter mare. Trebuie să trăiești cu linia, să te cațări cu ea pe coaste, cu ea să te guduri sub frunziș de fag și să te scalzi în razele de lumină ce se strecoară prin frunziș. Trebuie să ametești cu ea deasupra prăpastiilor și pe viaducte înalte, să te înfioare fluierul locomotivei cînd ai intrat în adîncul tunelului și să te zburzi cu voioșia unui copil cînd ai ieșit la lumină, ca peste un minut să intri iar în negura din sînul muntelui. Pe dreapta, stîncă înaltă ; pe stînga, prăpastie abruptă. O întorsătură, un salt de pe un munte pe altul și tabloul se schimbă, acolo, unde ai avut coastă, privirea și se afundă într-o vale însorită, în care păcurarul și se pare copil, iar oaia cît pisica. De cealaltă parte, în schimb, nu poți scoate capul pe geam, că-ți frece nasul de stînci. Iar sufletul tău se bucură că stă sigur între ele pe o platformă lată de trei metri. Căci mașina merge încet și cu precauție, din cinci osii două totdeauna sînt frîmate !

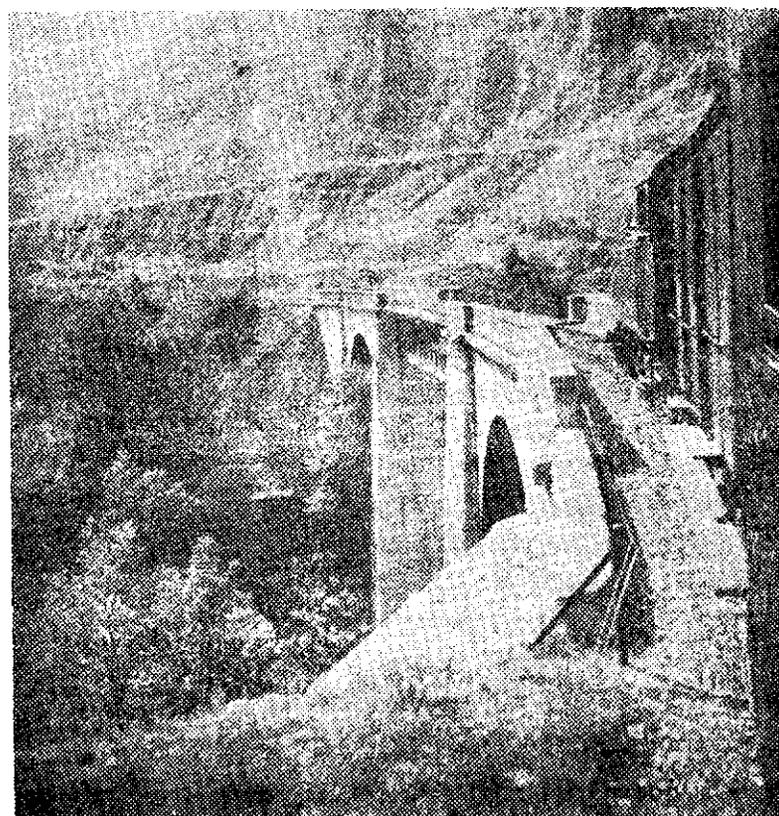
Linia a fost construită în 1864, dar tăieturile și azi par răni deschise în trupul muntelui. De aceea muntele se răzbună din cînd în cînd. Primăvara și toamna, cînd vin apele și suflă Vîntul Mare, adesea aruncă pe linie cîte o stîncă. Mîrșav, totdeauna

după cotitură. Atunci trenul se oprește și oamenii se necăjesc, pentru că trebuie să iasă din moleșeala vagonului în vînt și apă, ca să curețe linia. Necazul însă niciodată nu ține mult și oamenii se pot întoarce în vagon, ca să continue povestea acolo, unde au întrerupt-o.

Mai multă caznă e iarna, cînd Coșava umple tăieturile cu zăpadă și se înfundă și trenul și plugul. E greu să lucrezi cînd viscolul îți umple ochii și fața cu ace de gheață, iar de vîrfurile mustețelor îți atîrnă țurțuri de o palmă. Și în locul unei lopeți de neaua, ce ai aruncat în prăpastie, îți aduce trei.

Omul însă nu se dă biruit. Mai cu gluma, mai cu înjurătura, însă în primul rînd cu *rom cu ceai* și linia se desfundă. E mare lucru, să știi să înjuri frumos și să plasezi la ioc potrivit o glumă care ustură. Frunțile se descrețesc, mîinile se dezmoțesc și sîngele circulă mai repede prin mădulele înghețate, căci și cel din urmă salahor știe să savureze o vorbă de duh. Iar romul cu ceai și aprecierea auditorului aprinde scînteieri noi în fantezia șefului de echipă și a picherului. Glumele înțepătoare curg neîncetat, pînă ce grămada de zăpadă scade și trenul își poate continua drumul cu bine.

Asta i-a intrat în sînge ceferistului cărășan, trenul trebuie să circule bine. Asta o știe și picherul și conductorii, și frînarii și muncitorii, trenul trebuie să meargă bine, pentru că de la Anina vine cărbunele și lemnul neîncetat. Fără oprire curg vagoanele cu aur negru și dacă linia nu ar fi în ordine, ele s-ar aglomera și bietul ceferist ar rămîne fără pită. De aceea viața lui este o veșnică luptă cu șefii, care-l gonesc, cu regulamentul, care nu iartă, cu natura grea și cu U.D.R.-ul care țipă. Ceea ce însă nu-l oprește, ca în moment de calm și liniște să nu se transforme în Don Juan. Cu chipiul tras pe ochi și cu mîna pe frînă ciorovăiește cu nevestele, care se duc la Anina cu tîrgovină pentru piață, sau cu mîncare pentru bărbați. Rîsete vesele răsplătesc truda sa, dar nu rareori aventura continuă după coborîrea din tren, la Anina sau la Orașuța ...

Poduri spre Anina

După ce trenul te-a trecut prin grădinile de pruni de la Maidan și ți-a desfătat sufletul prin livezile de pe valea Lișavei, după ce frînarul, sau minerul ți-a arătat între două guri de tunel, compusă din bizare jocuri de lumină și umbre, icoana Maicii Domnului, apărătoarea liniei care nu lasă să cadă trenul în prăpastie, după ce te-ai înfiorat pe podul Jitinului, construit între ieșirea din coasta unui deal și intrarea în altul, minune a tehnicii de construcții, cu pante de 20% la capete și în curbă cu raza de 114 metri, ajungi în partea cea

mai nordică a liniei, în regiunea Carstului de la Carașova. Vîrfurile de calcar sînt roase și negrite, iar coastele dintre ele seci și pline de crăpături, ca după un cutremur.

După această viziune de dezagregare, verdele vioi al păduricii de pini de deasupra Gîrliștei și desișurile de fag și anin ce urmează după aceea, apar ca o recreație pentru ochi. Mai o întorsătură, mai un tunel și de pe viaduct se deschide, în plin, peisajul miner al Aninei, încălecat de două versante ale văii. În față, pe coasta din dreapta, Puțul Central și spălătoria de cărbuni. Pe cea din stînga, colonia de mineri.

În spatele puțului, hale de mașini. De la ele șine și sîrmele unui funicular duc în adîncimea panoramei, la gară, sau la alte puțuri. Pe planul din mijloc, unde valea se lărgeste, uzina electrică tîmîiază spre cer aburi și fum, prinos pentru 65 000 de volți, care fulgeră printr-o conductă suspendată pe piloni de fier peste văi și peste dealuri, pînă la Recita. Aproape de uzină firizul mecanic și siluieta unui puț de extracție. În fundal valea se închide și printre coastele dealurilor nu rămîne decît o despicătură îngustă, după care se întinde Ștaierul.

În hărmălaia trenului toate par a fi mute. Vagonetele lunecă fantomatic pe cablurile funicularului, iar roțile de pe turnul de extracție par a se învîrți fără rost. Oameni nu se prea arată, dar le simți prezența lucioasă de unsori și de praf de cărbune în dosul mașinilor. Cîteodată se și ivește de după ele o față mînjită. Omul îți zîmbește vesel, îți face semn cu cheia din mîină, apoi dispare în treburile lui. Mai spre gară, oameni ce-și așteaptă muierile și mineri ieșiți de la lucru își etalează curiozitatea în pilcuri tot mai dese.

"Imaginați-vă un toc de pălărie bărbătească, negru și tras pe calapod, îngropat în nisip. Imaginați-vă, mai departe, că acest toc este așezat cu partea mai lungă în direcție nord-sud. Imaginați-vă, în fine, că acest toc are o lungime de șapte, opt kilometri (atîta s-a constatat pînă acum la Ștaier, dar în Căraș

cărbunele începe deasupra Reoiței, la Dragomirești și merge prin Secul, Doman, Anina, Valea Almăjului și Moldova pînă la Dunăre, ba trece și peste Dunăre în Sîrbia) și aveți icoana fidelă a zăcămintului de la Anina. Fundul tocului, care ar acoperi creștetul de la frunte la ceafă, a fost spălat în timpuri geologice de ape și intemperii împreună cu roca ce l-a acoperit. S-au găsit azi doar obezile în formă de elipsă, care se lărgeste spre adîncuri. În fruntea elipsei a fost înfipt Puțul Central, iar pe flancuri, la est Puțul Gustav și mina Breuner, la vest Puțul Friedrich și Kolowrat. *

Se afirmă că la Anina cărbunele ar fi fost descoperit de cărbunarul Matei Hammer la 1790. Hammer se îndeletnicea cu arderea cărbunilor de lemn. Săpînd odată groapă, ca să arbă o bocșă de cărbuni, la fundul groapei a dat de *piatra neagră*. Cînd a scos din groapă prima bucată de cărbune, el n-a știut ce valoare ține în mîină și a aruncat-o. Dar cînd a aprins bocșa de cărbuni, a văzut cu surprindere, că piatra neagră arde cu flacăra.

Multă vreme numai ciobanii, pădurarii și cărbunarii au întrebuițat cărbunele de la Anina. Nu trebuia să muncească mult ca să-l extragă, cîteva lovituri de tîrnăcop și aveau combustibil berechet. Mai tîrziu antreprenori particulari au săpat cărbune, dar exploatare serioasă numai la 1846 a început, cînd minele din Anina au ajuns în posesia erariului austriac.

Statul însă nu s-a bucurat multă vreme de mine. Ca toate întreprinderile comerciale și industriale conduse de beamteri, și minele din Anina în scurt timp au ajuns să lîncezească, așa că la 1854 statul se vede nevoit să le vîndă Societății de Căi Ferate Austriace. De aci începe viața Aninei. Una după alta se formează în jurul cărbunilor industriei anexe, cuptoare de cocs, furnale, turnătorii de fier și oțelăriile, fabrică de cărămidă refractară, fabrică de șuruburi și o puternică centrală electrică.

* Azi, firește, au alte denumiri.

Concurența pe teren economic însă cere o raționalizare a producției. Un postulat al raționalizării este centralizarea. Deschiderea exploatărilor mari de fier de la Ducecea și Ocna și furnalele ridicate la Recita produc o criză în viața Aninei, deoarece direcțiunea societății este nevoită să mute turnătorii, furnalele și oțelăria la Recita, unde belșugul minereului de fier din minele amintite dădea o exploatare mai rentabilă. Muncitorii de fier se mută odată cu instalațiile la Recita și Anina rămâne așa, cum o știm azi, numai cu cărbunele.

Ne-am dus drept la Direcțiune.

— Vreți să coborâți în mină, întrebă inginerul zîmbind, — și în hainele astea ?

Mă uitai la costumele noastre de turiști impecabili și nu înțelegeai ironia inginerului.

— Uitați-vă cum ieșiți, explică el și ne arată hainele de mină ale unui coleg, care zăceau aruncate pe o lavișă. Apă, praf de cărbune, noroi și unsoare. Cizmele, ude pînă sus, plîngeau lacrimi negre din tureacul îndoit. Ne uitaram unii la alții.

Tot inginerul ne-a scăpat din dilemă :

— Vă dau hainele ștaigărilor din schimbul de noapte, dacă vă convine, nu sînt ude și le cruțați pe ale voastre.

Ne îmbrăcarăm și pornim spre puț. În curte inginerul ne opri la un geam, prin care se vedeau cîteva sute de lămpi, curățate cu grijă și atîrnate de rafturi în ordine exemplară.

— Patru lămpi !

Omul ne scoase pe geam lămpile și pornim spre puț. O gaură neagră, de cea 4X4 metri, înconjurată cu grilaj. Deasupra ei construcția complicată a turnului metalic.

Două cabluri fișiau în negreață găurii, coborînd din vârful turnului. Unul ridică în sus colivia cu vagonetele pline, celălalt coboară pe cele goale. Uruit crescînd arată că cele pline se apropie. Cablurile își încetinesc goana și cînd fundul coliviei ajunse la nivelul solului, totul se opri. Un dispozitiv mecanic

împinse vagonetele cu cărbune pe șine, de unde pleacă spre separație, încercă să mă uit în puț, dar inginerul mă apucă blînd de braț :

— Poftiți !

îmbierea inginerului mă răcori,

— Ce adîncime are puțul ?

„ ~ Mașina e construită pentru o adîncime de o mie de metri. Dar noi mergem numai la 820 metri. De acolo scoatem acum cărbunele.

„ Mă trecu un val de căldură și o moliciune neexplicabilă mi se băgă în oase. Dar n-am avut încotro, intrai în colivie. Mărturisesc, n-am avut curaj să mă uit în fața celorlalți tovarăși. Cred că nici ei în a mea.

„ Mai pe urmă a intrat inginerul. Se trase grilajul și un clopot bătu de patru ori.

— Ce fu asta ?

întrebarea o pusei ca să curm tăcerea apăsătoare.

— Sună a carne, lămură inginerul. E semnal pentru mașinist, să nu lase colivia cu viteza mai mare de 12 metri pe secundă. Asta-i viteza cu care coboară oamenii.

O smucitură și ne cufundarăm în întuneric. Pe rînd, întii genunchii, apoi mijlocul și în fine umerii. Simții cum fundul coliviei fugi de sub picioare și în momentul următor stomacul mi se urcă în gît. Instinctiv întinsei mîna, ca să mă prind de ceva.

— La spate este o bară, vă puteți sprijini de ea.

Căderea continuă. Uruitul de la gura puțului se transformă într-un zdrăncănit de tablă goală, care se amplifică odată cu viteza. Și colivia cade în puț, irezistibil, lunecînd pe șinele conducătoare de pe marginea puțului și atîrnă de sîrma desfășurată de roțile imense de pe vârful turnului.

— Dacă se rupe sîrma ?

întrebarea fu pusă atît de încet, încît abia se auzi.

„ -r- Colivia are dispozitiv de siguranță, care o prinde de șinele conducătoare la caz că se rupe cablul.

— Funcționează sigur dispozitivele ?

— Mda, răspuse inginerul. Dacă nu se rupe mult cablu, care să cadă pe colivie și să o împingă în jos, atunci, atunci e bine.

— Și dacă se rupe mult ?

Colivia gonia în jos cu patru oameni. Unul era miner și unul artilerist. Și totuși toate patru lămpile aveau o tremurătoare ciudată.

Ridicai pe furiș ochii spre inginer. Lumina slabă a lămpilor de mină venea din jos, ceea ce dădea fețelor o expresie stranie. În momentul acela n-am putut să văd pe fața lui decât o delăsare apatică, aproape de plictiseală :

— Nu-i acesta cel mai mare pericol în mină.

La mijlocul căderii întâlnirea cu colivia ascendentă făcu să ne ție urechile.

— E presiunea aerului, lămurii inginerul. În momentul întâlnirii cele două colivii umplu aproape în întregime secțiunea puțului și produc o perturbație în coloana de aer din puț. De altfel prin acest puț intră aerul proaspăt în toată mina.

Căderea nu mai contenește. Nu îndrăznesc să mă ginde^c, că sub fundul de tablă subțire al coliviei cască o adâncime de câteva sute de metri.

Pe neașteptate câteva lumini fulgeră în întunericul goanei.

— Oamenii repară grinzile puțului...

Părul mi se făcu măciucă. Să stai cu picioarele încolăcite după o grindă, — când poți să-ți aranjezi o seîndură de un lat de mînă, ești prea fericit, — cu o mînă să te ții de o scoabă, sau de un tub, cu cealaltă să masori, să tai, să găurești, să potrivești, să ciocănești, de multe ori cu cârligul lampei între dinți că n-ai unde să-l așezi și cu un abis de câteva sute de metri de desubt ! Frumoasă introducere la trăirile din mină.

Deodată o lumină sură scoase la vedere pereții puțului.

— Ne apropiem de sfîrșitul călătoriei pe verticală.

Pe ce coboram, lumina se întărea. Atunci am văzut că pe pereții puțului sînt fixate o mulțime de lucruri, tuburi de apă,

conducte de aer, cabluri capsulate în țevi de plumb, semnalizatoare, scări. Scări din fundul puțului pînă sus la suprafață. Dacă am ține seamă de regula militară, că soldatul urcă într-o oră o diferență de nivel de 200 metri, atunci minerul condamnat să urce de jos pînă sus, ar ajunge la suprafață în 4 ore. Cum însă în puț minierul orbecăiește pe întuneric și mai trebuie să lupte cu înțepenirea mușchilor de la picioare, din cele patru ore se face o jumătate de zi. N-ar fi de loc simpatic să se defecteze ascensorul.

În lumina mare a stației de încărcare colivia se opri. Și-luiete negre deschiseră grilajul puțului și ușa coliviei. Inginerul ieși.

— Noroc bun !

— Noroc !

Emoția nu m-a lăsat să ies. Dar curentul de aer rece mă grăbi, Buimăcit puțin, pășii în coridorul larg și boltit. Siguranța pasului pe teren solid, în loc de fundul pendular și înșelăcios al coliviei, mă ameți de tot. A trecut un timp, pînă m-am recules.

Am pornit înainte pe galerie. După o cotitură lumina de la stația de încărcare a dispărut. Tot orizontul nostru s-a mărginit la un cerc pal de doi metri.

— Arma minerului e lampa, ne spune inginerul, ca și cum mi-ar fi ghicit gîndurile. Ea-l duce pe cărările sale, ea-i arată, dacă este grisou în mină. Fără ea n-ar mai ajunge la liman, dacă s-ar rătăci.

În curînd înălțimea galeriei se micșorează, întrucît trebui să mergem gîrboviți. Într-un loc o luarăm la stînga.

— O să vă arăt ceva interesant aici, spuse inginerul.

Galeria se înfundă. Un morman de moloz, — mi s-a părut mie, — ce închidea galeria pînă la tavan, ne-a oprit locului.

— Aici acum două săptămîni a fost o galerie, ca și aceea, pe care am venit.

—r Și de ce ați astupat-o ? — întrebă unul dintre noi.

Un tânăr din Stinăpar care lucrează la Anina

— Nu noi am astupat-o, ci *presiunea pământului*. Grămada asta de moloz a ieșit din talpa galeriei. Alaltăieri nu ajunsese încă la tavan și din curiozitate m-am vîrît în crăpătură» Atunci

buitura a avut 18 metri lungime. Azi, după cum se vede, s-a închis.

Atunci inginerul ne-a explicat că unul din cei mai mari dușmani ai minerului din Anina este presiunea dealului. Cînd se deschide o galerie nouă în roca virgină, apa și aerul înfoaie roca, iar presiunea enormă — 800 de metri de munte deasupra — o împinge în galerie ca pe mămăligă. Galeria trebuie curățată și întărită neconținut cu armături, căci presiunea frînge stîlpii de lemn de 25—30 cm grosime, cum frînge omul scobitoarea între degete. Noaptea ai pus ștenapi noi. A doua zi îi găsești i'rînți și pămîntul buit din frîntură. Dar și după de roca și-a găsit o poziție de echilibru și s-a liniștit, presiunea produce surprize neplăcute și strică linia ferată.

Ne-am întors în galeria principală.

— Acum să vă arăt de unde vine cărbunele în vagonete.

Ne vîrîrăm într-un coridor lateral scurt. La capăt zărirăm un vagonet, deasupra căruia o gură de scînduri, ieșită pieziș din perete vărsa intermitent cărbuni. Nu-i mare lucru, mi-am zis eu, nici o senzație așa de grozavă.

— Vreți să vedeți abatajul, unde se extrage acest cărbune ?

— Dacă sîntem aici, să mergem și pînă acolo, zise careva dintre noi.

Inginerul luă dintr-un cot o scurtătură și cînd cărbunele nu mai curse, bătu cu ea puternic în scîndurile gurii. După un timp răspunseră niște bătăi surde.

— Acum putem urca. Am dat semn celor de sus, să hu mai arunce cărbuni. Suitoarea este lîngă rostogolul pe care se varsă cărbunii. Un șir de grinzișoare le desparte. Dar se poate ca unele să lipsească și vreo bucată de cărbune să treacă în suitoare, ceea ce n-ar fi tocmai plăcut în capul celui ce urcă.

„ Sări în vagonet și își agăță lampa de o butonieră. Apoi cu mîinile se trase în sus și dispăru în gaură.

Ne uitaram unii la alții. De rușine mă urcai în vagonet. O gaură neagră, de 50 cm de înaltă și cam tot atît de lată, rîn-

jea batjocoritor deasupra capului meu. În gaură însă văzui trepte de scară.

— Păi e ușor, spusei tovarășilor, avem scară pînă sus.

Mă ridicai în gaură. În stînga un tub de fier mergea paralel cu scara. Mă apucaii de el și-l încercaii. Se ținea solid.

Urcatul nici n-a fost greu. Scara era aproape verticală, dar spițele ei în bună stare. Ceea ce mă jena era faptul că în strâmtoarea suitoarei mă simțeam ca într-un coșciug. Gaura era căptușită cu dușumele de stejar despicat și corpul meu îi umplea secțiunea.

Am urcat vreo zece, doisprezece metri, cînd pe neașteptate auzii deasupra capului meu glasul inginerului :

— Am uitat să vă spun. Acum urmează o porțiune unde lipsesc spițele de la scară. Le-a rupt un bolovan, care a scăpat pe suitoare și echipa încă n-a avut vreme să le înlocuiască. Dar dacă vă proptiți cu spatele și cu genunchii de perete și vă împingeți cu coatele în sus, merge ușor. Lampa o agățați la cheutoare. Dacă vreți, vă puteți trage și cu mîinile în sus pe tubul de aer.

Și o luă înainte. Agățai lampa de butonieră și mă uitai *m* sus. Praf și fărămituri de cărbune îmi umplură ochii. Începui să mă cațăr înjurînd.

Am înfipt genunchii și spatele în dușumelele de stejar și cu coatele am început să mă târăsc în sus. În câteva secunde mă trecură apele și mi se zdreliră oasele. Niciodată în viață mi mi-am putut închipui iadul. Dar atunci, în câteva minute, l-am trăit. Praful și lipsa de aer mă sufoca, iar lampa, ce ardea 3 a ^ palmă de nas, mă amețea. Pe deasupra mă chinuia și groapa că-mi alunecă picioarele și nenorocesc și tovarășii, care gîfîiau la trei, patru metri sub mine. Cercuri roșii și vinete dansau înaintea ochilor mei, iar membrele-mi tremurau ca la un carne bătut, cînd am ajuns din nou la capăt de scară. Urcai încă 30—40 de spițe și ieșii din horn.

Pe cît am putut să văd la lumina lămpii, mă găseam într-o încăpere de cea 3 metri de lată și de vreo 5—6 de lungă. Deo-

parte se închidea cu un zid de bolovani, de cealaltă se pierdea după o cotitură. O cale de seînduri mergea pînă acolo.

Inginerul dispăruse. În așteptarea tovarășilor mă așezai pe o roabă răsturnată.

Efortul în suitoarea sufocantă m-a frînt. Sudoarea picura în stropi grași de pe frunte. Întunericul n-a fost întrerupt de nici un zgomot. Nici nu mi-aș putea închipui o liniște mai perfectă, ca la 800 de metri sub pămînt. Și nu știu, tăcerea, sau singurătatea, a început să-mi strecoare frică în suflet. Mă neliniștea absența inginerului și întârzierea tovarășilor. Simt că inima-mi bate mai tare și sângele zvâcnește tot mai vehement în tîmple. Broboanele grele de sudoare, ce mi se preling pe față sînt tot mai reci. Inginerul nu mai vine. Aș vrea să țip, să curm tăcerea, dar gîtul mi se strînge în convulsiuni isterice. Să mă ridic nu pot. Membrele nu mă mai ascultă.

Și în încordarea asta grozavă deodată pornește undeva departe, în pîntecul pămîntului, un răpăit mut și estompat. Peste cîteva secunde se suprapune altul mai apropiat. E prea regulat, ca să nu fie produs de mîna omenească. Oameni, ca mine, sînt ascunși undeva în pămînt și lucrează. Așa a venit răpăitul în singurătatea mea, ca semnalele încurajatoare la un apel desperat de S.O.S. :

— Sîntem aproape și-ți venim în ajutor.

Tensiunea nervoasă cedează, uruitul vine acum din trei, patru, cinci direcții.

Auzii zgomot deasupra capului. Văzui două picioare bălăbănind în aer, apoi inginerul sări jos din suitoarea oare continua nevăzută în tavan.

— Mă repezii la *intermediar*, să văd dacă s-a mai frînt vre-un ștenap. Ceilalți n-au sosit încă ?

Prezența inginerului mă umplu de veselie. În curînd apărură și tovarășii. Unul căzu în dreapta, altul în stînga.

— A fost, poate, nițel cam neobișnuit, căută să se scuze inginerul cu nevinovăție. Ce să-i faci și nouă ne pare rău că nu ne putem plimba aci ca pe bulevard.

Tovarășii nu răspunseră. Gîfîiau trîntiți pe jos. Cînd s-au recules, inginerul o luă raainte. Tovarășii însă se înțepeniră.

~ Să fie al dracului cine va mai intra în vreo suitoare !

Mă uitai la ei și mă pufni rîsul. Din fața negrită de cărbune doar ochii le mai licăreau.

— Ce rîzi, bre, crezi că tu ești mai breaz ? Uită-te și tu în oglindă, să te vezi. Parcă te-ar fi frecat cu nasul de fundul ceaunului.

— Cînd te cațări în suitoare, nu e bine să-ți ștergi fața ou mîna plină de praf de cărbune, lămuri inginerul. Dar nu-i nimic, se duce tot în baie. Să mergem acum la cărbune.

Trecurăm după cotitură. Același coridor continua încă vreo opt, zece metri și se înfunda într-un perete negru și cu mii de luciri.

În fața peretelui o grămadă de bulgări negri. Mai încoace, așezați pe grămada de cărbuni, trei oameni goi pînă la brîu, mîncau. Slănină cu ceapă și cu mălai. Pe jos ciocane, icuri, securi și un tub elastic, care se termina într-o mașină cu ic la capăt.

Trupurile oamenilor erau slabe, elastice și negre. Sudoarea s-a sleit în praf de cărbune. În unele locuri a lins pe corpuri șuvoaie albe. Mîncau cu mișcări frânte și mestecau încet, lîngă ei un circeag cu apă, negrit și acela de cărbune. În lumina sumbră a opaițelor de mină grupul lor părea întruchiparea mizeriei umane.

— Noroc bun, le spuse inginerul.

— Noroc să dea Dumnezeu.

— Ați făcut cărbune ?

— Am făcut ceva, dar e tare greu. Iar s-a întărit cărbunele.

Unul dintre ei se ridică, luă un bulgăre și-l izbi. Bulgărul rămase întreg.

•— E tare ca piatra, zise.

— Lucrați cu ciocanul pneumatic, îi sfătui inginerul.

— Am încercat și cu acela, dar nu putem multă vreme, că ne rupe mîinile din umeri.

I Terminară prînzul. Băură cîte o înghițitură de apă și le-
l' / gară în cîrpe resturile de mâncare. Apoi unul ridică ciocanul și-l
I înfipse în peretele de cărbune. Răpăitul surd de dinainte izbucni
, ' acum lîngă mine, gălăgios ca o mitralieră. Mitraliera muncii.

I Minerul se așeza cu toată greutatea deasupra ciocanului,
i Acesta tremura, se indoia, gîfîia, strănuta aer comprimat și hî-
l / rîia mînios, dar de înaintat nu înainta. Atunci oamenii apucară
[icurile și baroasele și începură să bată. Și așa mergea anevoios,
f

— Cu ciocanul pneumatic în cărbune de tărie mijlocie se
' obțin rezultate foarte frumoase, ne spuse inginerul. Dar aici
cărbunele într-adevăr e foarte tare. Trebuie să le schimb acor-
dul, ca să iese la cîștig, adause el șoptindu-mi la ureche, însă
I nu le-o spun pînă la sfârșitul lunii, ca să nu se lenevească.

< Unul umplu roaba cu cărbune, o duse pe calea de seînduri
S pînă la rostogol și o răsturnă.

— Acum vedeți calea ce o urmează cărbunele. Scos ele
| aici, din abataj, e dus la rostogol, unde se răstoarnă în vagonet-
| ul ce așteaptă jos sub gura rostogolului și a suitoarei. De aci
/ vagonetele se adună în galeria principală, unde se formează
\\ trenul și de unde locomotiva cu aer comprimat le duce la puț,
| la stația de încărcare. Se introduc cîte patru în colivie și se ri-
| dică la suprafață. Iar oamenii îl scot neîncetat din cîteva zeci
| de abataje, din cinci mine la Anina, din Doman și din Secul.

I Plecarăm cu Noroc Bun. La suitoare o luarăm în sus. Aci
I scara era bună. Ne ridicarăm într-o galerie asemănătoare cu cea
I de jos.

| — Am ajuns la orizontul intermediar, spuse inginerul. Să
| vă arăt acum în linii mari, dacă nu vă plictisește, cum se atacă
| în mina aceasta zăcămintul de cărbune. Fiecare mină are felul
I său propriu de exploatare.

; îl asigurăm că nu ne plictisește. Între timp mai respirăm
" și noi;

î — Ați văzut Puțul Central, care coboară vertical în munte.
Ș Din el, tot la 90 de metri, pleacă orizontal galerii, care urmăresc
paralel stratul de cărbune. Acestea sînt *orizonturile*. La Anina

ele sînt săpate în stîncă, la alte mine se taie chiar în cărbune. Aici însă cărbunele, în contact cu aerul, după un timp oarecare se aprinde de la sine. De aceea îl lăsăm închis în culcușul său și descoperim numai atîta, cît putem scoate într-o lună. Din orizonturile direcționale, tot la 30 de metri, săpăm coridoare transversale, cum a fost acela în care am găsit vagonetul. Ele dau în stratul de cărbune și deschid zăcămintul, care în stratul principal are cam patru metri grosime. Din capătul traverselor tăiem în sus, în cărbune, suitoarele și rostogoalele, pînă ce întîlnim travesele de la orizontul superior. Pentru ușurarea lucrului, între două orizonturi principale mai săpăm unul intermediar, la 45 de metri, asemănător cu acesta în oare sîntem acum. El are aceeași împărțire, ca orizonturile principale.

Minerii încep să sape cărbunele chiar de la gura de sus a suitei, în dreapta și în stînga cîte 15 metri. Aceasta e lungimea care se poate extrage într-o lună fără pericol de aprindere. Ce se sapă se aruncă în rostogol, de unde cade în vagonet. Așa merg în jos, fășie după fășie, pînă ce se scoate tot cărbunele dintre două orizonturi. Golul ce rămîne după cărbune se umple cu piatră, ca tavanul să nu se dărîme brusc și să nu distrugă instalațiile. Alte mine nici cu asta nu trebuie să-și bată capul, tavanul poate fi lăsat neproptit, căci el se lasă numai după un timp mai îndelungat, cînd minerii au părăsit de mult frontul de lucru; La Anina însă părea necuratul a adunat toate greutatea ce pot amărî viața unui miner, apa, focurile, presiunea și grisoul.

— Se aprinde aici des cărbunele ?

— Acum mai rar, căci am scurtat mult durata de extragere, dar din timpuri mai vechi avem cîteva focuri închise, oare ard mocnit și acum.

— Și ce faci cînd izbucnește un foc ?

— Închidem toate coridoarele care duc la looul cu pricina, ca să nu lăsăm aer să se alimenteze focul. La repezeală întii facem baraje de lut, apoi facem ziduri groase de beton. Dacă l'am neglijat, sau dacă n-am lua măsuri instantanee, cărbunele

încins ușor ar putea aprinde grisoul și ar produce explozii catastrofale. Se întîmplă că se aprinde chiar în zăcămintul nedeschis. Atunci pericolul e și mai mare, că vine pe neașteptate.

— Cum poate să se aprindă cărbunele, dacă e închis și nu are aer ?

— Precis nu se știe. Se bănuiește că praful de cărbune din crăpături se aprinde, cînd mase mari se dizlocă și se freacă pe suprafețele crăpăturilor. De la praf atunci s-ar aprinde și cărbunele. După alții ar fi vorba de reacții chimice. Oricum stau lucrurile, un foc neașteptat e înfricoșător. M-a prins unul într-un abataj. S-a surpat peretele de cărbune și de după el a început să curgă jăratecul, ca apa dintr-o cascadă.

— Nu s-a întîmplat nimic ?

— A fost bună aerisirea și n-am avut grisou, altfel nici cătărămile de la curele nu ni le-ar mai fi găsit. Am fugit din abataj și am dat alarma pentru închiderea galeriilor. Au coborît și camarazii care erau disponibili și după, o m-uncă de treizeci și șase de ore, barajul provizoriu a fost gata. Nu s-a întîmplat nimic. Însă nu scăpăm totdeauna așa de ușor.

Plecarăm pe galerie. După un timp simții un miros acru care pe cît înaintam se făcea tot mai intens.

— Aici avem închis un foc izbucnit nu de mult. Mirosul acru e de la fumul care a intrat în grinzile de lemn și în porozitățile stîncii. Nu iese cu lunile.

Căldura în această parte a galeriei a devenit insuportabilă. La un loc inginerul ne opri :

— Vă rog să stați aci, pînă mă întorc.

Trecu înainte și intră în coridorul transversal. îl auzirăm vorbind cu cineva, apoi se întoarse.

— Putem merge pînă acolo. Nu-i nici un pericol.

Intrarăm și noi în coridorul transversal. Doi oameni goi alergau la o grămadă de lut, apucau un bruş, fugeau cu el spre fund și-l izbeau de zid.

— Am închis focul o dată, dar prin crăpăturile rocei tot - mai căpăta aer. Acum facem al doilea barai. Noroc că nu avem aici grisou mult, lămuri inginerul.

Cei doi se opriră să-și șteargă nădușelile. Unul era spătos, cu mustețe groase. Cel mai subțire era ciul de urechi.

— De unde ești dumneata ? întrebai pe cel spătos.

— Gi la Sasca, domnule.

— Gi pi Vîrîț ?

Vîrîțul e o vale în Sasca, unde locuiesc cei mai de treabă mineri. Accentul săscan, care-mi veni pe buze involuntar, umplu fața minierului de bucurie :

— Au domnu cunoașci pi la noi ? N-o fi cumva domnu gi pi acolo ?

Mi-a părut rău că a trebuit să stric bucuria de copil a omului :

— Nu mis gi pi acolo, dar am fost gi vreo cîciva ori pi la voi. Cum îți zîci dumitali ?

— Ghiorghî Rață, domnule. Rață gin Sasca !

— Apoi Ghiorghî, vino după amniazi la patru la birtu lu Banciu, să stăm cîta gi vorbă.

— Vine Gheorghe, cînd e vorba de birt, zîmbî inginerul.

— Noroc Bun !

— Noroc !

Ieșirăm din nou în direcțională. Nu peste mult timp se ivi un ochi galben și uruitul trenului miniatură umplu galeria. Ne lipirăm de perete între doi ștenapi. Dar și așa vagonetele aproape că se frecau de pieptul nostru. Numărai. Douăzeci de vagonete cu cărbune și patru cu piatră.

— Scoateți și piatră ?

— Piatra vine din înaintările galeriilor în stînca. Cea mai mare parte o vărsăm în golurile de unde am scos cărbunele. Dar tot mai rămîne o parte însemnată, care trebuie scoasă la suprafață.

— Atunci aveți o sumedenie de cheltuieli inutile observai eu.

— Avem destule, răspuse inginerul. Principala noastră preocupare este tocmai asta, să reducem cheltuielile inutile cît mai mult, ca să scoatem cărbunele cît mai ieftin. Și așa pornim la lucru handicapați că trebuie să facem exploatare la o adîncime, la care nu lucrează nici o mină din țară. Dar acela este inginerul cel mai bun care scoate cărbunele cel mai ieftin.

— Și ați obținut rezultate ?

— În parte. La început ne-am trudit mult. Rezultatele bune abia acum s-au arătat, în ultimul timp.

Simții că inginerul nu vorbește bucuros despre treburile astea. Modestie, sau opreliște ? Nu mă lăsași și, continuai investigația :

— Ați dat de cărbune mai moale, sau comenzile mari făcute în ultimul timp la Recita ?

— Nu, domnule, nici una, nici alta. Văd că insiști, și-o spun deci pe șleau. De cînd am scăpat de specialiștii străini, de atunci merge treaba bine. De cînd avem director român, cheltuielile inutile s-au redus simțitor.

— Directorul străin a fost slab ?

— Dimpotrivă, domnule, a fost o capacitate cu renume european. Cînd acționarii au pus mîna pe el au crezut că au prins pe Dumnezeu de picior.

— Atunci ?

— Acționarii n-au știut ceva. N-au știut că fiecare mină, fiecare exploatare își are problemele sale specifice, își are greutățile proprii, își are, dacă pot să spun așa, individualitatea sa bine determinată. Pe toate acestea numai acela le cunoaște care a trăit mult timp în ea. Cel care vine nou la mină, trebuie să le învețe pe rînd. În exploatarea minieră sînt și principii conducătoare generale, dar totdeauna împrejurările locale determină reușita. Directorul de care am vorbit a crescut la o mină. Acolo și-a făcut cariera. Și a cunoscut mina așa de bine, încît printr-o mecanizare rațională a exploatării a ajuns să scoată acolo cărbunele cel mai ieftin din Europa.

Acționarii au crezut că și la noi va putea face același lucru. Numai că la mina lui zăcămintul era orizontal, avea o întin-dere de câțiva kilometri și o grosime de 40—50 de metri. Pu-teai să tai din el ca dintr-un caș proaspăt. Tăiere mecanică, încărcare automată, transport în mină pe talpă netedă ca masa și iată producția ieftină. Când a venit la Anina, a găsit un zăcămint care cade în adâncime aproape vertical, e de patru, cinci metri gros și e tot faliat, tot șfârîmat. Are apă, grisou, focuri și presiune. Când a introdus în abataje mijloace mecanice și tot felul de mașini, în scurt timp s-a convins, că nu merge tocmai neted. Dar atunci banii erau deja cheltuiți. S-a cramponat să găsească mijloace rapide de extragere. După vreo doi ani de încercări a renunțat. În acest tip și noi bieții mineri am dus o viață îndobitocită. La urmă acționarii l-au rechemat de la exploatare și i-au dat o sferă de activitate mai mare, în control. În locul lui au pus pe cel mai vechi inginer dintre noi. La Anina este așa, totdeauna cel mai vechi este și cel mai bun. A văzut mai multe, a pățit mai multe și aici multe, trebuie să știe. El și-a zis :

Directorul cel vechi avea 120 000 de lei pe lună. Dau suma asta unui Inginer mai tânăr și-l, trimit pe șapte, opt luni în străinătate, la mine asemănătoare. Aici vede ceva, colo prinde alta. Și cu leafa de pe un an a directorului mi-am plimbat toți inginerii pe la minele din Europa.

Rezultatul care a fost ? Prestația unui miner a crescut de la 530 kilograme de cărbuni făcuți într-un schimb, la 803 kilograme. Ce înseamnă asta practic ? Minerul câștigă azi 3 000 și 3 600 lei pe lună. Iar Societatea scoate cu 15% mai ieftin cărbunele.

Inginerul tăcu. Niciodată nu mi-aș fi putut închipui că voi lua lecții de organizare industrială la 800 de metri sub pământ (...).

— Acum ieșim la sup"rafață, facem o baie bună și apoi trecem la Casinou, *pentru întărire* după peripețiile din mină.

După masă m-am întâlnit cu Rață. L-a adus și pe ortacul său cu urechile arse. Nu m-am putut opri să nu-l întreb ce a pățit cii ele.

— A trecut focul peste mine, domnule. S-a aprins tană-tul (așa numesc minerii români grisoul) și m-a prins în galerie. Asta mi-a, fost scăparea, că am fost în galerie. Cum am auzit pocnitura, m-am aruncat pe burtă și mi-am cufundat fața în apa din șanțul de pe margine. Explozia mi-a ars că-mașa, altceva n-aveam în spinare, și mi-a prăjit carnea pe spate. Urechile nu le-am putut cufunda în apa mică, acelea s-au dus cu focul. Așa m-a găsit Gheorghe, leșinat și cu capul, lângă șanț. M-a luat în spate și m-a dus la puț. Am bolit vreo zece săptămîni, dar m-am zv-iduit.

— Bine că ai avut în apropiere apă, zisei eu.

— Cine are noroc, are, și pe cine păzește Dumnezeu, scapă de orice primejdie, spuse ciulul. Uite ce a pățit mai deunăzi un neamț. Lucra la un puț orb, între intermediar și orizontul de jos. Repara chiar ia gura puțului niște armaturi și cum, în locul acela ploaie multă apă din tavan, era îmbră-cat cu pelerina de cauciuc. Face ce face omul, îi lunecă picio-rul de pe grinda udă și cade în puț. A căzut 45 de metri și nu i s-a întîmplat. nimic. Doar eîteva zgîrieturi și vînătăi, cum s-a lovit de pereții puțului. Numai după ce a ajuns jos și oamenii l-au ridicat, numai atunci s-a speriat și de sperietură a umblat vreo trei săptămîni năuc.

— Aerul l-a ținut, domnule, interveni Rață. Puțul . e îngust. Abia are un metru pe un metru. Când neamțul a căzut, s-a dus cu picioarele în jos. Aerul i-a umflat pelerina, că aproape a umplut puțul. Și el a căzut lin, ca ăia care sar din, avion cu parazolul.

Ciulul nu vrea să cedeze :

— Eu tot cred că Maica Măria a fost pe lângă el !

Curmai discuția de ordin teologic :

— Când a fost întîmplarea cu urechile ? La explozia cea mare, sau mai încoace ?

— Io la explozia cea mare n-am fost, dar de cînd m-a prins focul, pot să fie vreo șasă ani.

— Dar dumneata, Rață, ai fost la explozia cea mare ?

— Nici eu n-am fost, că n-am fost în schimbul acela, dar mi-a rămas în mină tata, uica și un frate.

Cînd omul iese din Anina spre Ștaier și trece de colonia Sigismund, în stînga, pe o coastă plină de soare, vede o tablă mare de beton. Silueta ei masivă domină coasta. În jurul ei cruci dese. Cînd omul se apropie mai bine, poate citi pe tablă :

„Aici se odihnesc victimele catastrofei minere din 7 iunie 1920”. Iar sub inscripție numele celor căzuți jertfă pentru pita de toate zilele.

— O sută otzecișase de oameni au pierit atunci !

— Atîta grisou a fost în mină ?

— Nu tanătul a explodat, ci dinamita. La începutul războiului, în patrusprezece, direcțiunea a băgat magazia de dinamită în mină, ci să o ferească de avioanele dușmane. Acolo a rămas pînă la sfîrșitul războiului, pînă cînd a explodat. Oamenii erau adunați la gura puțului, cei de jos să iese, cei de la suprafață să coboare, că era tocmai la sfîrșitul schimbului. Dinamita era la orizontul doi, de unde se scosese cărbunele de mult timp. Oamenii lucrau atunci la orizontul patru și cinci. Dar aerul, care intră tocmai prin Puțul central, a dus gazele otrăvicioase de la explozie în jos și a înneecat pe toți care erau la stația de încărcare.

— Dar de ce a explodat dinamita ?

— Nici azi nu se știe bine. Domnii care au cercetat au spus, că dinamita a fost veche și s-a stricat și că ar fi explodat singură. Eu unul nu cred. Eu tot cred că o mînă dușmană a pus foc, explică Rață posomorit. Pe atunci au umblat tot felul de oameni pe aici. Nimeni nu i-a știut de unde vin, îi vedeai numai că șușotesc la urechile muncitorilor. Apoi nu-i mai vedeai. Și mai tîrziu nu l-au pușcat pe directorul Hendrich și nici azi nu se știe cine ?

Rață vorbea cu convingere. Și nu este imposibil să fie un grăunte de adevăr în ceea ce spune el. În anii de după război lucrurile au fost cam tulburi. Nitroglicerina, care se separă din dinamita veche, într-adevăr este foarte irascibilă și la cea mai mică zgîndărire sare. Dar trebuie să o zgîndări ! Și omorîrea misterioasă a directorului, vînturată pe vremuri atît de mult în ziare ! Hotărît lucru, argumentele de ordin psihologic ale lui Rață sînt destul de puternice.

— Directorii sînt răi cu oamenii ?

— Depinde de om, domnule. Dar minerul ajunge rar la director. Iaca, abia acum, că avem director român,, ne putem spune și noi necazurile. Cel plecat nici de vorbă n-a stat cu noi. Să vezi ce am pățit ou el. Am dus-o greu atunci, că lucram numai cu jumătate de schimburi. Am trimis la el deputăție, să mărească acordul, că nu ieșim cu plata. A dat afară deputăția. N-am zis nimic. Mai tîrziu am trimis o nouă delegație, ca să-l roage să reducă schimburile la cei care au de lucru și să le dea și celor fără de lucru. Asta în urma unei înțelegeri de bună voie între mineri, că era sărăcia mape. Și de data asta directorul a rămas surd. Intre timp viața s-a scumpit și mai mult și nici cei cu lucru nu mai puteau trăi cu cîștigul; S-a dus a treia delegație la director :

— Măriți-ne acordul, domnule director, că nici pită goală nu putem cumpăra din cîștig !

— Mîncăți mămăligă, a fost răspunsul.

Atunci oamenii și-au pierdut răbdarea. Și-au umplut o dată buzunarele cu mămăligă și l-au pîndit pe director. L-au prins în curtea minei și i-au dat să mănînce mămăligă. Nu l-au bătut, nu i-au făcut nimic. L-au îndopat numai cu mămăligă, pînă a învinețit.

— Și mînca directorul ?

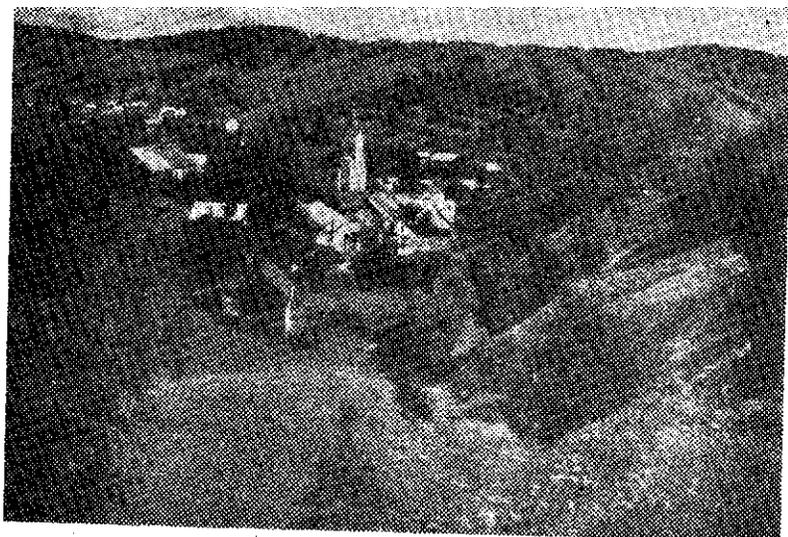
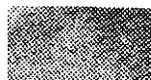
— Mînca, mama lui, de credeai că mănîncă scoverzi cu marmeladă. Pe **targa** l-au dus la spital. A și plecat în scurt timp din Anina.

Fața lui Gheorghe strălucea de satisfacție. Ciulul încercă din nou să îndulcească lucrurile :

•— Îs răi oamenii, domnule.

— Îs răi, că d-aia ne-au lăsat fără lucru și muritori de foame. De ce avem acum de lucru și de ce putem câștiga ? De ce avea el o sută douăzeci de mii la lună și premiu de un milion la an ?

Se contraziceau mereu, totuși nu păreau că se supără. Poate tocmai contrazicerile i-au legat atât de tare.

Ștaier

— Nu ți s-a urît, Ghiță, la mină ?

— Ba-i greu, domnule, și nu cred să fie altundeva viața mai a dracului ca la ocna de cărbuni. Asta ți-o spun eu, care neam de neamul meu au fost tot vișă de miner. Toți au lucrat la ocele din Sasca. Acolo a fost alt lucru. Dâr când astea au fost închise, a trebuit să ne mutăm la Anina. Eu am fost copil mic atunci. Nu trebuie să ne văităm. Muncim și răbdăm. Și muncim foarte mult. Că sănătatea și așa se duce în mină, ori muncești, ori stai. Dar dacă muncești mult în tinerețe, ai unde să-ți tragi oasele la neputință și poți lăsa o căsuță la copii, că ai putut agonisi. La Anina, dacă muncești, poți să câștigi frumos. Iar dacă nu muncești, la bătrînețe rămâi pe drumuri. Asta țăranii, care vin din vale la lucru, nu o știu încă. Ei și din asta fac cîntece și glume :

*Hai la lucru la Ponor,
Că acolo oameni mor.*

Dar noi, săsconii, care din băbăluc sîntem mineri, noi o știm. Și de aceea muncim, pînă crapă oasele în noi. Dar nici-odată nu voim să ne băgăm triști sub pămînt că ținem la o viață a noastră.

ALMĂJUL

Cenușăreasa Carasului

Să fiu avut cinci, șase ani, când a venit la tata un străin. Figură arsă de soare, barbă albă cu fire scurte și încâlcite. Într-o mână avea o legătură cu boarfe, în cealaltă un băț. Croiul cămășii, puii de pe ea și laibărul împodobit arăta clar că vine din altă regiune.

— Pe Ion și pe Ghiță i-a mâncat Ilova. Măgdălina, babă-mea, a căzut când a auzit. Nu sînt trei luni, de când am îngropat-o. În casă nu pot sta, că mă mănîncă pereții, în curte nu pot ieși, că mor, când o văd atît de pustie. Am plecat...

Atît am prins din conversația străinului cu tata. Dar cred că șirurile de lacrimi ce s-au prelins pe fața neagră și s-au topit în barba căruntă, l-au făcut pe tata să-l oprească la noi.

Moșul avea obiele cu șiruri vișinii și de multe ori mă lua pe genunchi. Ceasuri întregi îmi povestea cum dansează zînele hore nocturne în luminișurile de pe coastă, îmbrăcate în văluri țesute din raze de lună și prinse cu copcii din stele. Cîteodată horele lor se lărgesc și cuprind și grădinile din sat. Iar dacă în aceste jocuri dezmiertate găsesc vreun flăcău, care în miez de noapte se uită la lună, îi fură inima. Atunci flăcăul se pierde cu firea, pleacă prin codri să caute zîna care i-a furat inima. De multe ori numai cîntecele și amintirea rămîn după el.

Altădată mi-a povestit povești cu cătane. Mi-a vorbit despre ghinărari străini, care au tăbărit să ocupe cetatea Almăjului și despre căpitani almăjeni, care s-au bătut pentru Almăj. Aceștia erau cînd panduri ai țării, cînd haiduci ieșiți din sufletul poporului. Moșul știa multe. În poveștile lui fiecare loc din Almăj era amintirea unei isprăvi de vitejie și fiecare căpitan erou de legendă. Și cînta moșul din fluier jocuri de năvălnicie barbară, sau doine de inimă zdrobită.

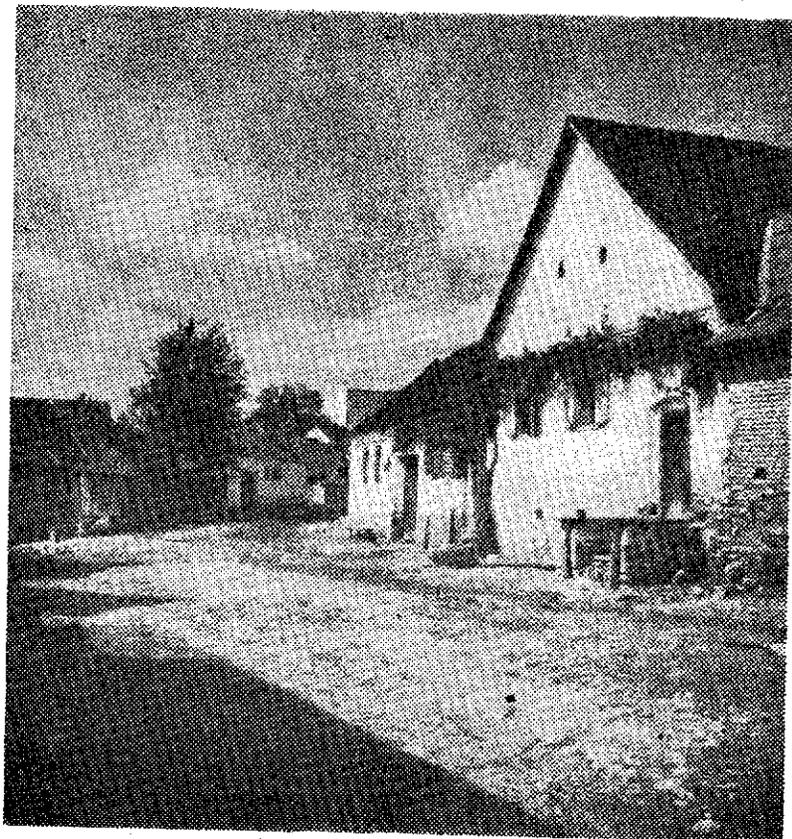
Oamenii din sat îi spuneau Pavel Almăjanul. Alții, mai răutăcioși, Pavel Țiganul, pentru că moșul cînta și din clănet. Dar eu, cînd vedeam figura de mucenic cărunt, vedeam și două zîne lîngă el, una deoparte, alta de cealaltă, mîngîindu-i inima cu mîini miloase. Iar cînd își căuta de treburi prin curte, mi se părea că moșul se mișcă în ritm ele dans.

Așa am cunoscut eu Almăjul în copilărie. Cu căpitani în haine strălucite, benchetuind cumplit în casele lor după izbînzii și cu zîne, care se furișează pe întuneric în jurul caselor și privesc pe geam ahtiate după mîndrii căpitani.

După vreo treizeci de ani am ajuns în Almăj. I-am cutreierat satele, i-am urcat colinele, i-am ascultat doinele, sorbind vinul amar al dorurilor nespuse. Acum am urcat o coastă piezișă. De la o, mie de metri înălțime privesc cum se desfășoară în fața mea toată Valea Almăjului. Înainte de a trece clinul spre alte văi, vreau să îmbrățișez Almăjul cu o ultimă privire.

Văd la *Capul Almăjului*, la Borlovenii vechi, cum coboară de pe Semenice Nera în Almăj. Văd cum se înșiră satele în lungul ei și văd cum iese din Almăj, tăindu-și alvia în stîncă, prin Cheile Șopotului Nou. Văd și satele mai îndepărtate de rîu. Unele stau pitite după coama de deal, le simt prezența în ceața albastră, ce plutește deasupra lor.

Văd trudnicia unor vieți prăpădite, văd și începuturile de vieți noi. Pe creștet, lîngă pîraie, ruine de cetăți și ruine de sate

Case almăjene

părăsite, cu pereți ce acuși intră în pământ. Pe ziduri se urcă iederă și șopîrle.

Stau la marginea cleanțului și privesc. Sacul din spate l-am așezat lângă mine, destinderea e perfectă. Soarele a oborît și umple de aur toată valea. Lucrurile trăiesc în contururi viorinte.

În tăcerea după-amiezii un pumn amar îmi strînge inima, amarul plecărilor de totdeauna.

Și cum stau pe cleanț, simt că se așază cineva lângă mine. Nici nu mă întorc, știu cine e, îl văd pe moșul Pavel, cel cu haiduci și cu zîne.

Nu mă surprinde, l-am așteptat chiar. E tocmai așa cum trebuie să fie o stafie bine stilată, transparent și parcă plutește în aer. Doar în ochi are o licărire de răutate.

— Ai venit să vezi Almăjul ? De ce n-ai rămas la poveștile cu zîne și cu căpitani, de acum treizeci de ani ? De ce ai venit aici ? Fiindcă ai venit, ani să ți-l arăt !

Vezi acolo, șerpuiește pîrîul de după creastă ? Pe acolo căuta feciorul meu, Ion, zîna, care i-a furat inima. Acolo, lângă crucea de la marginea dumbrăvii s-a întîlnit cu jandarmii. Și, fiindcă avea tricolor în piept, s-au încăierat. Frate-său, care s-a dus să-l caute, i-a sărit în ajutor. Sub cruce zace unul din jandarmi. Eu l-am îngropat, cum cere omenia, pentru că feciorii mei l-au doborît. Dar nici ei nu s-au mai întors de la Ilova.

Moș Pavel nu povestea ca odinioară, mulcom și cu mlădieri în glas. Acum vorbea în fraze scurte și tăiate.

— Îți place valea noastră, ți-i drag să o privești ? Dar nu știi că ruinele străvechi și vitejești ale cetății înseamnă tăierea căpeteniilor, noastre. Nu știi că de atunci am rămas o turmă fără stăpîn, tocmai ca aceste cetăți goale. Zidurile cu iederă pe ele sînt frumoase, nu-i așa ? Acolo a fost 'nu de mult un sat cu oameni, care își vedeau de treburi. Dar a venit apa mare și l-a șters, cum a șters și podul de peste vale. De aceea e valea ca făcută de moalăr. Oamenii s-au mutat cu șase sute de metri mai sus și acum stau o mie de oameni în optzeci de case. Nu se pot plînge. Sînt aproape de Dumnezeu și din înălțime au o priveliște minunată. Numai de mîncare n-au. Și riul nimeni nu vine să-l îndrepte.

Ți-a plăcut brînză din Almăj ? E plină de unt și-i gustoasă. Cei de peste Nera pot să mănînce brînză, că se suie primăvara cu oile pe Semenice și nu coboară decît toamna. Dar noi, cei de la vale, ce să ne facem ? Iarba de pe aci a otrăvit-o arama și fierul din pământ. La poale, unde dai cu sapa, dai de cărbuni,

cînd ție îți trebuie cucuruz. Ge să faci cu arama, cu fierul și cu carbunele ? Unde să le duci și cui să le dai ? Cînd n-ai cu cele duce și cu" ce să le scoți din pămînt!

Cei de lîngă apă au pămînt bunișor. Dar așa s-au înmulțit de tare, că pămîntul nu-i mai poate ține. Noi nu cunoașterm meșteșuguri dezvățate, noi știm că trăim ca să muncim, și să. iubim. Și acum, cu mațele chiorăind de foame, putem să facem: cele mai frumoase doine, putem să ne scăldăm sufletul în frumuseți că timp avem destul. Numai de mîncare nu avem. Nici cu doinele nu avem ce face, nimănui nu-i pasă de ele. Doar doi, trei copii de ai noștri își tremură inima în ele, dar și aceia duc foame prin orașe îndepărtate. Printre zidurile cu iederă și cu șopîrle mișună vipere. Viperele timpurilor noi, care mușcă din sufletul nostru și care ne vor prăpădi. Că sufletul nostru nu se poate prinde în alergarea nebună de azi a oamenilor fără astîmpăr. Nouă ne place să trăim din plin viața, dar ea azi fuge pe lîngă noi. Și nu este cine să ne arate calea, că noi poate* ne-am duce după el. . .

Moș Pavel se opri. Cu scîneet de copil mă întorsei spre el :

— Moș Pavele, nu-mi spune d-astea. Spune-mi o poveste cu zîne și cu haiduci, ca pe vremuri, Moș Pavele !,

Moșul se uită la mine cu ochi blînzi, ca odinioară cînd mă mîngîia pe cap, apoi se topi în aer.

La Timișoara trăiește un tînăr scriitor¹⁶. E din Almăj și a scris o carte frumoasă. Critica s-a ocupat puțin de carte. În modestia sa scriitorul n-a putut străbate zidul gros al indiferenței ce înconjură clicile literare. Poate nici n-a ținut s-o facă. Un profesor de literatură a spus că eroii din cartea lui sînt oameni-idei. Altul, care face pe criticul la o revistă literară dintr-o capitală de provincie, spune că romanul e utopist. Al treilea susține că abia după vreo două sute de ani va fi actual. Nimenea din cei chemați nu vrea să înțeleagă că în cartea aceasta viața pulsează sublimată pînă la chintesență, nimenea

"nu vrea să vadă că lucrarea este cea mai pură literatură, cizelată pînă la fineță celliniană. în îmbulzeală de arivism cei chemați trec pe lîngă carte grăbiți și preocupați de mărunte probleme de ordin personal. Ca pe lîngă Almăjul plin de bogății.

Soarta cărții, soarta Almăjului.'

Almăj, Almăj, țară cu zîne prin poiene, ou foc nespus în inimă și cu flori pe ii, cînd vei ieși din ursit de Cenușăreasă uitată, cînd vei smulge vieții drepturile ce ți se cuvin ?

SASCA sau paradoxul economic cârășan

Șoseaua națională, oare pornește din Oravița prin Răcăjdie și merge spre Dunăre, cu puține abateri în partea superioară, urmează aproape același traseu ca vechiul drum roman. Cam pe la mijlocul ei, la intrarea în munții metalici din sudul Carasului, este situată-Sasca. Regula de așezare împămîntenită în Căraș nici aici nu se desminte, partea nemțească a orașelului se ascunde în văgăuna dintre două creste, mai aproape de mine. Românii le-a trebuit mai mult aer și mai multă perspectivă — lărgămînt, spun ei — și de aceea și-au așezat satul la poale, lîngă Nera, cu privire spre colinele ce urmăresc rîul pînă în cîmpie.

Cînd spunem parte nemțească e numai un fel de a vorbi, în Sasca nemțească aproape toți locuitorii sînt români. Numai că acești români nu se poartă în straie țărănești ca românii din partea de la vale. S-au citadinizat. Își zidesc case de piatră și poartă țoale nemțești. Iar cărășenii, în expresie lapidară, poreclesc de nemți pe toți aceia care nu poartă haine țărănești.

Mai este o deosebire între cei din orașel și între cei din sat. Țăranii au botezat pe cei din oraș bufenii. Iar bufenii le spun țăranilor frătuți. Și să vezi discuții și frecături stărnite de antagonismul dintre oele două tabere. Tinerii nu se amestecă

în petreceri comune, copiii își sparg capetele, cei în vîrstă trec unul pe lîngă altul și nu se văd din cauza acestor epitete. Bufenii sînt aprinși, repede le sare țandăra cînd frătuții cu sîngele mai ostoit îi iau în ironie. Și rar se găsește neam mai batjocoritor ca frătuții.

Frătuții sînt țăranii băștinași. Bufenii, spune-se, au venit cu vreo două sute de ani în urmă din Oltenia. Fața palidă și aspectul negricios al lor i-a făcut pe frătuți să-i aducă în conexitate cu țiganii. De aici antagonismul atît de accentuat.

Fiicării veseli din Podișul pustiu

* S-au găsit și istorici, mai cu seamă printre unguri, care susțin teoria frătușilor despre originea tuciurie a bufenilor. Însă n-au dreptate. Bufenii sînt români și încă români foarte buni (...).

Numai după aspect nu poți categorisi pe cineva. După două, trei generații de minierit cel mai alb *Alb* are fața pămîntie. Asta n-o știu istoricii și nici aceia care nu cunosc viața așezărilor miniere (...).

Bufenii sînt minerii străvechi ai Carasului. Ei trăiesc la Văliug, la Recita, la Bocșa, la Ocna de Fier, la Ducnecea, la Oravița, la Ciclova, la Sasca și la Moldova. Numai acolo unde au fost din băbăluc mine și întreprinderi industriale.

Cuceritorii turci și austrieicii jăcmănituri au purtat pe mineri prin toate părțile, după cum cerea interesul. Cînd au ajuns turcii în Căraș, au găsit aici o viață minieră înfloritoare. Lor Coranul le-a interzis minieritul. Dar de tunuri, de ghiulele, de săbii* de platoșe au avut nevoie. La fel și de aramă și de cositor pentru vase și de metale nobile pentru bani. Au continuat deci exploatarea și în multe locuri le-au amplificat. În Căraș au fost mulți mineri pricepuți. Pe unii i-au luat și i-au dus la alte mine din imperiul otoman. Așa și la minele din Carpații Olteniei, la Baia de Aramă, la Cărbunești și la Baia Șie. La sfîrșitul veacului XVII, cînd au început să părăsească și la începutul veacului XVIII, cînd au părăsit definitiv Cărașul, au adunat efiți au putut și i-au luat în robie peste Dunăre. Pe de-o parte ca minele bogate să nu poată folosi adversarului lor. Pe de-alta ca robi pentru lucru.

Turcii s-au priceput foarte bine să-și exploateze cuceririle. Cînd raporturile cu austrieicii s-au normalizat, după pacea de la Pojarevaț, turcii închiriază acestora pe minerii robiți. Chiar și după douăzeci de ani, în 1738, un raport oficial austriac afirmă că peste trei mii de bănățeni stau în robie turcească și că aceștia trebuie să-și răscumpere libertatea cu bani grei. Într-alt raport se poate citi că în fiecare primăvară turcii au venit din Țara Românească cu lucrători români și că aceștia au

lucrat la topitorii. Banii pentru lucru însă nu i-au primit lucrătorii, ci pașalele care îi supravegheau.

Primăvara veneau la lucru și la începutul iernii erau trecuți înapoi. Mulți au dezertat. Dar cei mai mulți au fost siliți să lucreze în sclavie pînă cînd și-au adunat prețul libertății. După răscumpărare evident, s-au întors la vetrele vechi de unde au fost smulși.

La întoarcere, la granița austriacă, odissea a început de la capăt. Dacă soarta a ținut să-și bată joc de cineva, l-a dat pe mîna oficialității austriece. Controale, respingeri peste Dunăre, carantine cu lunile. Boli și foamete în lagăre. Copii înrăiți din lipsă de hrană, mame moarte de inaniție. Bărbați îndobitociți în chinuri. La urmă un „teritoriu rezervat”, pe care nu era permis să-l părăsească, sau o așezare la pustă, echivalentă cu deportarea.

Nici acasă n-au mers bine lucrurile. Tratamentul austriac în scurtă vreme face ca românii să ia calea inversă. Coloniștii iau locurile cărașenilor pe care beamterii fără suflet îi supun tuturor ingerințelor. Din cauza dărilor grozave, sate întregi se ridică și pleacă spre Țară, sau peste Dunăre în Sîrbia. Cei rămași trebuie să plătească și dările celor plecați.

Stăpînirea este nemiloasă și nu se poate dumiri de ce pleacă lucrătorii. Constată însă că exploatarea nu merg. Nu este mîna de lucru, pentru că minerii și metalurgiștii din țările nemțești nu schimbă bucuros liniștea de acasă cu nesiguranța locurilor cucerite proaspăt, oricîte avantaje li s-ar promite. Cu atît mai mult nu, că în Căraș și țărani se revoltă și sar în ajutorul lucrătorilor băștinași asupriți. De multe ori au șters de pe fața pămîntului cuptoare, topitorii și uzine întregi, alungind din regiunile românești pe străinii nepoftiți. În ura lor față de austriecci sînt în stare să se alieze cu turcii și să lupte cot la cot cu asupritorii de ieri, numai să scape de grozăviile stăpînirii străine.

Atunci stăpînirea schimbă tactica. Deschide porțile uzinelor și pentru bufeni și mulți găsesc de lucru. Interesele exploa-

țărilor cer ca ei să se mute des. Unii însă în noile așezări și-au durat alte rosturi și le vine greu să le părăsească. Stăpînirea nu stă la îndoială, le dărîmă casele și satele și-i alungă cu puterea spre exploatare noi.

Așa au început în secolul XVIII marile emigrări de români, adevărate transhumante, între Țările Românești și Căraș. Așa sînt goniți din loc în loc cărbunarii și minerii români între Sasca și Lățunaș, de la Radimna la Padina Matei, de la Moldova Dunării la Recifca și la Văliug. Apoi peste Dunăre în Sîrbia, sau dincolo de Orșova, în Țara Românească. Istoria lor nu e deplin elucidată. Dar cine o va lămuri va afla "formidabile afirmări despre unitatea poporului român, divizat și oprimat de atîtea stăpîniri și totuși totdeauna gata de a sări în ajutorul fratelui.

În peregrinările lor peste patru hotare, desigur, bufenii s-au amestecat mult. Mai cu seamă cu frații din Oltenia. De aceea găsim în caracterul lor lirismul cărașan dublat de vioiciunea spiritului oltean. Prin ei s-au permanentizat în Căraș baladele populare despre domnitorii Țărilor Românești, care pînă în secolul trecut circulau intens și prin celelalte sate bănățene, ajungând pînă la Lipova și Mureș. Azi ele doar în colecția lui Atanasie Mariescu se mai găsesc,

t

Unde au intrat bufenii au făcut treabă. Au muncit neobișniți și au câștigat frumos. Atunci și-a.u ridicat casele de piatră și amintirea acelor timpuri s-a păstrat la bufeni ca visul unei epoci de aur.

Prosperitatea însă n-a durat mult. * Stăpînirea austriacă incapabilă, care în cursul secolului trecut • a dus Monarhia de șapte ori la faliment, a dat gata și exploatarea cărașene. Pe rînd trebuie să le închidă, sau să le vîndă societăților particulare. De multe ori chiar și unor singurari. Din lipsă de capital și acestea se închid. Odată închise, închise au rămas pînă azi. Iar bufenilor nu le-a rămas decît speranța. Și galeriile părăsite cască negre în coasta dealurilor.

Sasca e dominată de un munte. Ca o namilă răutăcioasă își ridică spinarea deasupra orașului muntele Gheorghe, închizând spre sud valea de-a curmezișul. Pe șoferii din partea locului cele trei mii de curbe de pe drumurile cărașene i-au făcut dibaci, dar serpentinele lui Gheorghe îi pun la grea încercare. Mai cu seamă iarna, cînd ghețușul face drumul ca oglinda. Multe mașini s-au sfărîmat pe povârnișul greu și cel care coboară de pe Gheorghe în acest anotimp fără accident, trei săptămîni se poate lăuda prin birturi ou isprava lui.

Pe coamă însă Gheorghe e prietenos. Poieni vesele și o priveliște asupra văii, ce nu se poate uita. Nu degeaba a fost botezată pe vremuri Sasca *Aussee* bănățean.

Mai spre sud șoseaua urcă pe platoul Știnăparilor și al Cărbunariilor.. Peisajul se schimbă brusc. Verdele dumbravelor se retrage în depărtări și pe coaste apar arbuști galbejiți. Aici sărăcia e stăpînă. La stînga, pe o creastă, o pădurice atît de rară, încît fără să vrei îți evocă rînjetul fără dinți al unei babe hidoase. Pămîntul pare a fi ciumat, rîpe galbene și roșii îl desfigurează la tot pasul. Ici, coala cîte un copac gros, dar uscat, lasă să se bănuiască și mai mult pustiirea ce a trecut peste locuri. Crăcile ciuntite și negrite de putregai par mîini întinse, care cer, neascultate, îndurare de la soartă.

În sat sărăcia a mușcat pînă și din garduri. Cîțiva pari au mai rămas din ele. Casele se cufundă în pămînt. Copiii fug înspăimîntați din fața aparatului de fotografiat. Pe maidan un moșneag păzește trei gloabe uscate.

— Domnule, eu cred că dumneata ai venit să deschizi iar minele ?

Mă uitai nedumerit la el.

— Care mine, moșule ?

— Mina de fier din dealul ăsta, cea de aramă din celălalt și asta de aci, de sub noi. Nu te prefăce, că eu știu. Eu în tine-rețe am lucrat cu un domn inginer. Eu i-am purtat ochianul.

Maica Lena din Cărbunari

Moșul arătă cu mîna în trei direcții nehotărîte. Din ochii săi tulburi curgeau lacrimi de slăbiciune. A întors fața spre mine și aștepta să-i spun ceva.

Un țăran mai tînăr se apropie de noi. Genele subliniate de praf de cărbune trădau irevocabil minerul.

— Nu te supăra, domnule, că-i cam atins. Nici nu vede bine cu ochii. Așa-l conduc, copiii. Și are sminteala asta cu minele. Cînd vine vreun domn în sat, îl întreabă dacă a venit să deschidă lucrul.

Omul era slab, palid, cu ochii umbriți de suferință. Se mișca încet și, cu toată căldura din iulie, purta pieptar de oaie.

— Ești cam bolnav ?

— Cam. Cred că-i aia, la piept, tuberculoza. Doctorul nu mi-a spus, dar eu știu.

— De mult ?

•— Din bătaie mi-au rămas două gloanțe în plămîni. Cînd am ieșit din spital, m-au trimis la Anina la lucru. De cătănie n-am mai fost bun.

— Ai stat atîta timp la Anina ?

— La început n-am simțit nimic. Dar de vreo trei, patru ani am slăbit rău, după fiecare cotăriță de cărbune trebuia să mă odihnesc. Așa mă cuprindea sfîrșeala, că nu mai puteam face nimic.

— Nu ți-au dat concediu ?

— Domnul inginer m-a trimis la suprafață. Doctorul mi-a dat șasă zile și m-a trimis din nou în mină. Am mai făcut jos patru luni, apoi iar n-am măi putut.

— Și acum ?

— Acum domnul inginer vrea să mă dea la pădure, ca să stau la aer. A și vorbit cu domnul priminspector. A fost destul douăzeci de ani în mină.

— Se interesează mult inginerul de dumneata. Nu cred că are timp să se ocupe cu toată lumea la fel ?

— De cînd a venit la Anina, tot lîngă dumnealui am fost. Doisprezece ani. Acum s-a isprăvit.

Pe figura serioasă și blinda s-a așezat tristețea renunțării. Nostalgia unei vieți întrerupte și a prietenilor lăsați. A pericolelor înfruntate în suferință comună și anonimă.

— Dar ce-i cu minele despre care vorbește moșul ?

— Au fost pe aici, domnule, multe mine. Și tatăl meu a lucrat în ele. Tot jurul este găurit, dar locul multora numai bătrînii îl mai știu. Și poate domnii, din cărți. Au venit la noi mai de multe ori ingineri, care au căutat și au măsurat și lumea tot așteaptă să se pornească odată lucrul. Asta ne-ar scăpa de sărăcie, că-i greu la noi.

Am văzut că e greu. Același strigăt, care se aude în partea de sus a Carasului, acela țipă și aici. Lucru, lucru și iarăși lucru. În 1931—32 monstrul îngrozitor al inactivității și al foametei a filfiit din aripi deasupra regiunii, de la Bîrzava pînă la Dunăre. Toți îl cunosc și tremură de el. Anina și Recita azi lucrează din plin. Ocna de Fier și Ducnecea au început' cu avînt. Cînd se va deschide Sasca, Moldova și regiunea cuprinsă între ele ? Cînd se va abate coșmarul mizeriei prelungite de pe sufletele cernite ale oamenilor de aci ?

Din pămînt nu pot trăi. Unii s-au dus la Anina, alții sparg piatră pe lîngă drumuri. Cei tineri fac stînjeni prin păduri, dar foarte mulți stau fără lucru acasă. Cine cîștigă cincizeci de lei pe zi în lunile de vară, cîștigă mult. Și casele cu patru, cinci copii sînt cele mai multe.

Cărbunarul meu avea cămașă albă ca neaua, Mînecele, din umeri pînă în obezele, erau lucrate în ciuruială fină. Flori negre și roșii împodobeau, pe toată lățimea, pieptul și gulerul în broderie compactă. Copiii, care s-au oprit la distanță în jurul nostru,, purtau cămăși la fel.

Pe moșul cu sminteala cămașa era ferfeniță. Numai pe piept și la mînece era într-o bucată, acolo unde broderia masivă n-a lăsat-o să se destrame. Pînă și babele, pe care curiozitatea le-aiscos în poartă, aveau catrințe și ii brodate bogat. Intrigat de atîta podobie întrebai :

— Spune-mi, Vasile, cum -vine treaba asta, oamenii se plîng de sărăcie și toți poartă cămăși împestrate. Muierile voastre își pierd vederile pînă isprăvesc o cămașă d-astea !

— E mare sărăcia, domnule. Dar dacă nici o cămașă frumoasă n-am purta, ce dracu ar plăti viața noastră ? Și ce ar face muierile noastre, cînd n-au nici o treabă ? Noi sîntem duși cu săptămînile. Cu copiii n-au multă grijă, îi îmbracă dimineța, apoi nu-i mai văd pînă seara. La pămînt nu se duc, că nu prea avem, fasolea, cartofii și cucuruzul din grădină în două zile l-au cules. Ce să lucreze tot timpul ? Țeasă, coasă și împestres'c flori pentru noi și pentru copii.

— E frumos, Vasile, dar cu luxul acesta se cheltuiește toată munca de o vară.

— Asta nu-i lux, domnule. Lux este să porți papuci de lac. De aceea femeile noastre nici nu-și cumpără papuci de lac. Ele umblă desculțe. Cînd au, poartă ca noi, opinci, sau bocanci cu cuie pe talpă. Dar cine nu poartă cămașă frumoasă, nu intră în rîndul oamenilor de ceva. înseamnă că la casa lui s-a înscăunat lenea și nevastă-sa e rușinată. Nu știe să țină treburile casei în regulă.

— Sînt mulți de aceștia ?

—, Nu sînt, domnule. Și cel mai sărac își pune măcar un rînd de flori pe cămașă.

Nu mai știui ce să răspund.

Cicioabele îi adăpostesc de intemperii. Crăcile din codru le dau căldură, puținul cîștig le umple burta de mălai. Ce mai rămîne în plus nu ajunge ca să le ridice nivelul de viață, îl cheltuiesc, deci, pentru- a-și înfrumuseța existența asta mizeră.

Platoul pe care i-a cocoțat soarta este arid. Rar se vede ceva verdeață sau flori pe el. Din protest, poate, ei și-au împodobit iile și cămășile cu flori. Și flori au răsădit în grădinițele din fața cocioabelor. Sufletul cărășan, plin de forme, cu forță de neînvins tinde să modeleze aspectele vieții exterioare după tiparul său.

In drum spre bărbaii care fac stinjeni în codru

Viața popoarelor și a așezărilor omenești este dirijată de legi economice implacabile, spun economiștii. Arta, Frumosul numai într-o stare de bogăție pot înflori. Sasca, platoul pus-tiit și Almăjul, sfidează aceste legi. Cu cât sînt mai săraci oa-menii de aci, cu atît doresc mai mult Frumosul. Și nu rămîn numai la dorință. Egocentrismul său puternic îl situiază pe că-rășan în mijlocul lucrurilor și-l face să treacă toate fenomenele prin filiera sa. Acesta îl mîna neîncetat să-și realizeze Frumo-

sul, în ciuda doctrinelor, în ciuda tuturor teoriilor, în ciuda sărăciei negre.

Un explorator englez povestește că în pădurile virgine ale Braziliei trăiește o pasăre, care atunci cîntă mai frumos, cînd i se înfige în ochi un ac roșit în foc. Nu știu cine ar putea să comită astfel de barbarie, dar în multe privințe simt o perfectă analogie între cărășan și pasărea cu ochii storși.

MOLDOVA, DUNĂREA, ADA-KALEH

După platoul Cărbunariilor urmează partea romantică a drumului. Trecînd prin serpentinele deochiate ce coboară spre Valea Radimnei, adevărate capcane pentru automobilist], șoseaua se ondulează în avînturi largi, din culme în culme. În stînga codri nepătrunși, cu verde masiv ce-ți umple pieptul de vigoare, în dreapta imensele exploatări forestiere ale U.D.R.-ului, cu canalul care transportă lemnele pînă la Dunăre. Încă o creastă și începe coborîrea spre Moldova'pe țărmlu pitoresc al unei vîlcele.

Și Moldova e a trecutului, ca și Sasca de peste deal. Cîtă vreme s-a lucrat în minele ei, a avut importanță. Se scotea aramă și fier. Mai nou s-a descoperit crom. Se mai vîd în mijlocul satului ruinele exploatărilor puternice și gurile minelor părăsite. Poporul crede că în aceste mine sînt' ascunse comori. Chiar așa și este. Însă nu aur, sau nestemate. Ci sub forma potențială, mai nobilă, a muncii, care ar putea îmbogăți toată regiunea.

Pe străzi nu se prea vîd oameni. Minerii s-au împrăștiat de mult în lumea largă, peste mări, peste țări. În Recita am întîlnit doi mineri care arătau bucățele de platină nativă adusă din Abisinia. Erau plecați din Moldsva.

Țăranii și pescarii însă au rămas pe loc. Pe ei, Coșava, vîntul aspru care aduce iarna o dată cu toamna și primăvara P o lungește în vară, îi ține mai tot timpul în casă. Șueratul Copșavei și vîlvătaia focului le spun multe povești. Ei ascultă cu suflet avid și le spun și acelor care nu pot auzi glasul lucrurilor.

Pentru descărcare toți vînează. Evident, fac braconaj. Cine poate să plătească sumedenia de bani cît costă un permis de armă de vînătoare ?

Armele sînt de tip local. Unul are țevile. Cuscrul, de la celălalt capăt al satului, are patul și cocoșele. Jandarm să fie acela care poate dovedi că poți pușca mistrețul numai cu țevile. Sau cu patul. Nu se încurcă omul în Clisură nici cînd îl prinde cu capra în spinare. Încă din pădure a jupuit-o. Pielea ascuns-o într-o scorbură, pușca în alta. Nici briceag nu-și lasă în buzunare.

— Am găsit-o moartă, lămurește el pe plutonier, o fi pușcat-o altul. Și jandarmul n-are ce-i face. Se mulțumește doar cu o pulpă, să guste și camarazii din post.

În colindările prin desișuri fantezia îi poartă prin tot felul de aventuri vînătorești. Omul, care m-a cărat două zile prin codrii de la Berzasca, mi-a povestit una înfiorătoare :

— La noi cel mai bun loc de pîndă este la *Beutoare*. Cînd ieși din sat pe drumul de la vale, o iei la stînga pe lîngă puierită. Mergi vreo patru kilometri și dai de o vale. Aci trebuie să intri în apă, pentru că valea se strîmtează în rîpă. Găzești * vreo două sute de metri prin apă, apoi valea se lărgește din nou. Pe stînga se deschide poiana, iar pe dreapta este o stîncă de vreo cinci, șasă metri de înaltă. Beutoarea. Sus, pe creștet, stîncă e retezată. La picioarele ei vin să se adape toate jivinele codrului, lupii, caprele, vulpile și mistreții. Se opresc să bea și vînătorul, care a stat pitit sus pe retezătură, le ia ca din oală.

* **Oalei în picioare.**

Eram tînăr pe atunci. N-aveam pamatul * pe care-l am astăzi și am plecat singur după mistreți. Se vorbea că au făcut pagubă mare în cucuruzul lui Beloescu din apropiere și s-â dat ca sigur, că se pot prinde de la Beutoare.

M-am urcat pe stîncă și m-am întins la pîndă. Pușca încărcată cu poștă dublă, lîngă mine. Stau, cît stau, cînd deodată aud grohăit rar. Mă ivesc de după marginea stîlcii și ce văd ? Doi mistreți în șir, unul după altul. Iau pușca și trag. Cu amîndouă țevile. Văd că unul se clatină. Cobor repede pe partea de dinapoi a pietrii, mă strecor împrejurul ei și mă ivesc precaut de după ea. Urme de sînge arătau că unul a fugit rănit. Celălalt stătea pe loc încremenit, cu botul adulmecînd în aer. De printre colți i se prelingeau două șuvițe de sînge. La mine pușca goală și în jur țipenie de om. Am înghețat. Nu există fiară mai turbată, ca un mistreț rănit.

— Și ? ?

— M-am dezmeticit și m-am uitat mai bine. Mistrețul ținea în gură coada celui alt, pe care eu o rezezasem cu glonțul din rădăcină.

— ? ? ?

— Era orb, săracul. Celălalt îi băga coada în gură și așa îl ducea la apă și la cucuruz. Acum, fără conducător, stătea nedumerit. M-am apropiat încet de el, am apucat coada și l-am dus în ogradă

Cu multe sute de mii de ani înaintea epocii noastre, în perioada pe care Geologia o numește finele Terțiarului, lanțul Carpaților nu se termina ca azi, cu "Munții Cernei, la Orșova. Pe acele vremuri, Carpații se legau cu munții de peste Dunăre, din Serbia, într-un șir continuu. La fel și munții din sudul Carasului se închegau în bloc unitar cu cei sîrbești de vis-à-vis, formînd un baraj masiv.

* **Mintea.**

Tot pe atunci depresiunea din curbura Carpaților, cîmpia dintre Dunăre și Tisa, era fundul unui lac imens, care spre sud ajungea pînă în Torontal, la pusta Deliblatei *. Un braț al lacului se întindea pînă la dealurile care încep la Baziaș.

De cealaltă parte a barajului de munți, pe Bărăgan și pe Cîmpia oltenească, era altă apă stătătoare, Marea Neagră, care și-a împins valurile pînă la granița sîrbească în Severin. În fiecare apă se vărsa cîte un rîu. Unul izvora cam pe la Dren-cova și mergea spre Baziaș, celălalt începea prin Cazane și curgea spre Orșova. Evident, fiecare cu afluenții săi mai mici.

Rîirile, care izvorăsc în regiune muntoasă, cum ar fi cele din poveste, au o proprietate curioasă. Își lungesc albia^ către izvor. În căderea pe coastă apele lor tot sapă, sapă din alvie, pînă se ajunge ca alvia să despice muntele în două înapoi.

Așa s-a întîmplat și între Orșova și Baziaș. Fiecare rîu a înaintat de-a-ndărătelea spre celălalt tăind neobosite în stîncă, pînă cînd undeva pe lîngă Svinița văile lor s-au întîlnit. Apele, care pînă aci curgeau spre apus, deacuma și-au inversat cursul spre Marea Neagră mai joasă. În acel moment s-a născut Dunărea. Și s-a determinat soarta politică și economică a Europei centrale pentru o perioadă de mai multe mii de ani.

Cine au fost cei dintîi navigatori pe Dunăre, nu se știe. Legenda clasică povestește că argonauții s-au încumetat și pe aci în căutarea lînei de aur. Romanii, ca să o poată stăpîni, au croit drum pe malul drept de-a lungul ei, în multe locuri deasupra apei, atîrnat pe grinzi înfipte în peretele de stîncă. Tot ei sapă și primul canal navigabil la Porțile de fier.

Turcii au ridicat bastioane ca să aibă sprijin împotriva cetăților de pe malul stîng. În secolul al XVIII-lea, istoria se schimbă, austrieicii fortifică țărmlul stîng împotriva turcilor. Încă un secol și se taie drumul grandios de pe malul stîng între Baziaș și Orșova, iar la sfîrșitul secolului, guvernul maghiar, cu bani

* **In R.S.F. Iugoslavia.**

#

In Cazane

nemțești și cu muncă românească, execută regularea albiei pînă la Turnu Severin.

A fost trudă năpraznică. Dunărea, care la Viena e numai albastră, iar pe câmpia ungară poartă încă unde blonde, aci e furibundă. -Cascade spumegînde, vârtejuri amețitoare, stînci ascuțite ce spintecă fundul bărcilor, bancuri ascunse sub valuri, toate au făcut pînă aci mii de victime. Într-un loc un promontor, Greabănul, îi strînge brîul la 425 metri. Dar după stîncă

ea se lățește dintr-odată la 1400. Căderea bruscă izbea de fundul de stîncă toate vasele mai mari ce veneau de sus.

Pentru ca vaporul să poată trece cu siguranța de azi, s-au explodat cîteva sute de mii de metri cubi de stîncă de pe fund și de pe margini, s-au construit în apă baraje uriașe din două milioane de metri cubi de material și s-au tăiat canale kilometrice, unde apa nu avea adîncimea necesară navigației.

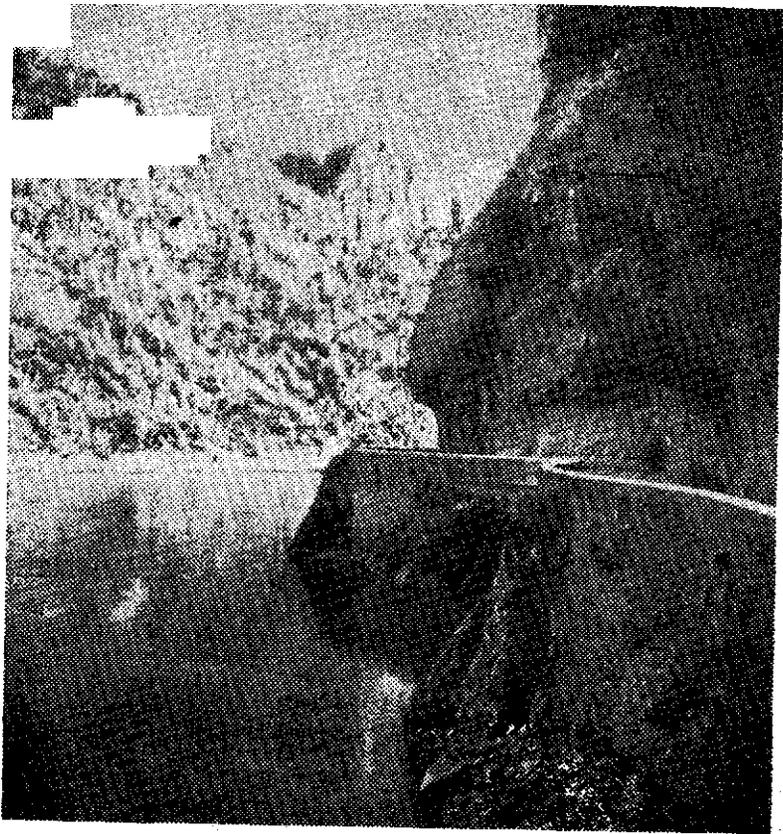
Pe la 1834, cînd s-a făcut drumul de pe malul stîng, conducătorii lucrărilor au stropșit spinarea muncitorilor români în bătăi, pentru că aceștia n-au vrut să lucreze în zilele de sîrbători ortodoxe. Azi urmașii celor bătuți, mateloții de pe vapor și țărani care te plimbă în trăsură prin aceste locuri fermecate, îți arată cu mîndrie opera strămoșilor lor.

Poporul Dunării în vuietul vîntului aude vaierele fecioarei creștine, pe care pașa turcesc a legat-o de piatra Babacai, deasupra undelor, ca să moară de moarte înceată și chinuitoare. Fantazia lui a aruncat în peșterile Golunibașului capul balaurului tăiat de Iovan Iorgovan. De fiecare vîrf de stîncă e legată o baladă, în fiecare vale și-a plimbat doina peste urmele unei tabere romane. A, ridicat cetăți mîndre pentru domni străini și sîngele-lui a curs cu sîngele vitejilor din cetăți. Vremea a vremuit peste ele, din multe nici zidurile n-au mai rămas. Dar faptele fiilor săi trăiesc și azi. Dincolo de Istorie, colorate și amplificate' în legendă.

De la Moldova călătorul poate pleca ou trăsura, sau cu vaporul. Oricum va face, momentul final al călătoriei va fi Ada-Kaleh.

Colț de lume Străină, aruncat de soartă, simbolic, între valuri ce trec. Aspect de viață din altă parte, lume care își vede de treburi indiferentă, resemnată și străină de curiozitatea vizitatorilor.

Căci Ada-Kaleh cel adevărat nu este în bazarurile pestrițe, în care se vinde rahat și țigaretule savuroase ale lui Aii Kadri,

Drum românesc pe Dunăre

sau mărgelele, papucii și nimicurile orientale, fabricate în Germania. Ada-Kaleh cel veritabil se ascunde după o legendă și într-un moment liric.

Legenda a creat-o un derviş bătrîn și blînd, Mischin Baba. Mischin pe arăbește înseamnă sărac. Și săraci au fost toți turcii din insulă și prăpădul îi amenința (...).

Momentul liric l-am trăit după zidurile ce au rămas din cazematele de odinioară. Am străbătut arcadele bazarelor, am

trecut de moschee și am ieșit printre niște garduri strimte în luncă. Acolo am văzut cimitirul vechi. Zleamăne de piatră în umbra unui plop sau ulm uriaș. Pe unele scrie ceva cu semne arăbești. Nu știu ce vor să însemne lăntișoarele fine de arabescuri. Poate spun că aci stă îngropat Ahib papugiul, sau Iusuf, vînzătorul de apă dulce. Poate sînt simple versete din Coran. Dar ceva lăuntric mă îndeamnă să cred că semnele ce se încurbează toate în formă de sabie turcească povestesc isprăvile unui vezir mîndru, care a bătut atîtea cetăți, a condus atîtea campanii și a omorît în lupte atîția ghiauri.

Cred că lespezile din lunca plină de soare sînt de vină. Ele au răscolit în gîndurile mele zvîrcolirile neamului otoman. Nașterea, epoca de glorioasă maturitate și decadența acestui popor măreț, care a dat altora izbituri decisive pentru secole și a primit la rîndul său răni fatale. Am retrăit luptele de peste două veacuri ale cărășenilor cu turcii, loviturile puternice care s-au dat pentru, cucerirea Dunării, timpurile de restriște ale invaziei, apoi retragerea. Așa s-au retras, cum se retrage de pe țărniștîncos spuma apelor umflate, nimic n-au lăsat în urma lor. Doar cîteva cuvinte în vorbă și două nume de sate. În sufletul cărășan n-au putut să răzbească. Prea era plin acesta de seva solului original și la forță a răspuns cu forță.

Turcul, care odinioară a zguduit trei continente, azi își vindecă rănilile acolo, de unde a plecat, în deserturile cu nisipuri calde. Iar cărășanul, copil cuminte, a șters din suflet pînă și amintirea timpurilor turcești.

Atîta farmec este în grupurile de lespezi împrăștiate alandala sub copacii din lunca Ada-Kalehului, că ordinea chinuitoare dintr-un cimitir catolic pare sacrilegiu barbar față de seninătatea morții.

Turcii, care au știut să-și poarte viața simplă în linii mari, au știut să se îngroape frumos.

BUN RĂMAS

Călătoria cea mare s-a sfârșit. Eram adunați iarăși în crîșma .cu bolți groase și cu mese de stejar masiv. Aceiași de la plecare, pictorul, istoricul, sculptorul și poetul.

Cuvîntul a trecut. Tăcerea se lăsa grea peste noi ca o stîncă'neagră, care strivește. Sufletele erau încărcate. Părea că în norii de fum de țigară fulgeră sclipiri de săbii.

— E frumos la voi în Căraș. Dar unele culori sînt cam mohorîte, parc-ar fi amestecate de El-Greco într-im tablou sumbru. Rar găsești ici, coala cîte o rază de lumină, sparse într-un tîrziu pictorul tăcerea. Și totuși, nu-ți poți dezlipi sufletul de el. Cu drept cuvînt i-ai putea spune Țara cu zăbranic negru.

— Mohorîte au fost și timpurile care au trecut peste el și care au iăsat răni ce sîngerează și astăzi, grăi mulcom istoricul. Bănatul și cu el Cărașul, a fost marele bulevard al cotropitorilor și făgașul tuturor transhumantelor. Oamenii de aci n-au umblat după cuceriri, ei și-au consumat energiile ca să poată da viață locurilor. De aceea, loviturile neașteptate i-au găsit de multe ori descoperiți. N-au fost ei vina că aci și-au dat întîlnire influențele vrute și nevrute ale celor din jur. Acum vremile tulburi sînt pe cale să se lămurească, poporul cărașan, odată vindecat de racile, își va putea croi drum in ascendență. Numai de l-ar lăsa Istoria îri pace.

— Poporul cărășan își va vindeca singur racilele. Cei ce i se pun de-a curmezișul, numai vremelnici îl pot stingheri. Tocmai Istoria ta ne arată că pe aceștia Carasul ori i-a înlăturat, ori i-a absorbit pînă la neființă. Chiar dacă a avut de suferit, din asta. Lupta cu amici și cu inamici i-a umplut sufletul cu încredere și cu demnitate bărbătească. Pe acestea bolile sociale, cu toată mulțimea lor, nu le-au putut stîrpi. Conducători cu minte sănătoasă să aibă, cu suflet, și Carasul va cădea în picioare.

Vorbele sculptorului erau aspre și tăioase. Izbituri de daltă în piatră. Ca un acord muzical se adăuseră cuvintele poetului :

— Eu cred că nu e nici un motiv de alarmare. Cleanțurile vor mai fi în stare să modeleze caractere de granit, cînd timpurile o vor cere. Ciobanul care-și paște oile rezemat de boată sub conducta de șasăzeci de mii de volți, mai aude melodia din freamătul frunzelor și șopotul undelor. Iar poporul care cîntă cînd suferă, nu pierie cu una, cu două.

OGLINDA LUI MOȘ ION STĂVAN

**O poveste de haz,
dar și cu întristări,
din Bănatul de demult**

Cocoșul se înalță pe ruda pătului, își izbi aripile una de alta peste spate și încurbă un gît lung, gulerat pompos către piept și cu pielea încrețită în firișoare sângerate de opinteală :
— Cuc' curiguuuuu....

Țipătul străpunse la început agresiv întunerecul, ca luciul unei săgeți, se rostogoli un timp în tremurări împrăștiate prelung și se topi într-un hîrîit întors și răgușit, ca și cum speriat de tăcerea nopții s-ar fi grăbit să se ascundă din nou în beregata peleagă și noduroasă. Porumba se feri în lături, pe prăjină, călcînd fără să vrea peste degetele rășchirate ale moșatei, care protestă înfoiată de indignare, cu cotcodăcit dojenitor. Fu o hărmălaie în patul de un minut, după aceea totul se cufundă iarăși în nemișcare.

În odaia scundă, cu aerul încropit de mirosurile mîncării de aseară și de sudorile nopții, anunțul zorilor sosi cu greutatea răvenelii pe aripi și muiat de ocolul pe care boarea a trebuit să-l facă în jurul casei ca să ajungă la ferestre. Se vîrî în urechile oamenilor obosit, ca o chemare de departe, peste ușa închisă a conștiinței.

Moș Ion scoase talpa de sub straiul înfierbîntat și o lipi de tăblia patului, a cărei răcoare îi tremură prin oase ca o gîdlitură plăcută. Se pomenise de mai înainte, așa cum își propusese de cu seară și cumsecade sa se trezească orice gazdă oare-și poartă treburile la rînd și pîndea doar, între somn și trezire, adevierea dimineții prin glasul deșteptătorului biblic, care nici nu întîrzie prea mult. Se întinse cu corpul încordat pe o dungă și căscă două fălci lenoase :

— Ai, hai.

Oasele au pîrîit și buzele moșului se largiră de plăcerea deștepenirii. Sîngele, care porni cald prin carnea așternută în pat, începu să-i dea imbolduri pentru muncile ce-l așteptau în

ziua aceea. Deschise un ochi. Pe cel de către perete. În colțul întunecos mai mult bănuî, decît văzu, pe baba Sulumia întinsă pe spate lîngă el, sfîrîind ușor, cu gura deschisă de jumătate și cu mîinile împreunate pe piept.

— Ca moartă, se gîndi moșul nu fără o urmă de invidie în suflet și cu grija la multele daraveri, pe care omul singur trebuie să le îndeplinească în casă și despre care muierea nu poartă nici o știre. Mai repetă o dată :

— Ca moartă.

Tot el găsi iertarea :

— Nu-i a mirare, că-i ostenită. Aseară o clipă nu i s-a oprit limba în gură.

Zîmbi mulțumit că a putut să dea, măcar așa, pe neauzite, o înțepătură babei, cu care s-a pus, rău de cîtva vreme și întoarse capul spre dreapta, către lumea care se cerea umplută de sîrgul său. Deschise și celălalt ochi. Era încă întuneric, licărul nopții străbătea greu prin ochetii mici și cu cruce de fier la mijloc, care-l împărțea nelămurit. În patru fășii alungite pe masa dintre ferestre. Privirea i se opri, dibuitoare la început, apoi tot mai lămurită, pe burta unei ulcele, rotunjită fumuriu între un blid gol și mălaiul scobit adînc deoparte. Sări ca fript din pat cu mîna la obraz :

— Au !

Durerea se învîrți sfredel în falca moșului. Se lăsă întîi cu o apăsare pe vîrful gingiilor, trecu apoi prin os, pe la rădăcini, mușcînd din fiecare colț o dată, ca să se înfigă în fine la întortochietura urechii, acolo, unde auzul se pierde în fundul creierilor. Moș' Ion îl urmări frecîndu-se cu palma, chipurile să-l alunge, dar nu izbuti și atunci întinse mîna după ulceaua care i-a adus aminte de durerile ce-l chinuiau atît de amar. Vag sentiment de tristețe-i se strecură în suflet cînd o simți ușoară, prea ușoară ca să fie ceva în ea și atunci șirul întreg de necazuri, suferite în ultimile zile, învie odată cu dimineața asta, care a început atît de mohorîta. Totuși, duse ulcica la gură și o întoarse cu fundul în sus. De pe pereții uscați nu se prelinse

niciun strop potolitor și el o lăsă pe masă bombănind. Toată seara a ținut răchie la gingii, din cauza durerilor, nu de altceva, și acum ulcica era mai arsă decît Valea Seacă în căldurile lui Cuptor.

— Trebuie să mă duc la clet * să o umplu, că nu mai pot de durere, se compătimi singur, după ce vîrî picioarele în bocancii cu talpă de lemn.

Îngrijorarea se abătu asupra lui neagră ca noaptea ce se sfîrșea, pentru că se gîndi că Sulumia, potcașă cum este, ar fi putut să ascundă trăgula și atunci ar fi trebuit să rabde, sau să o scoale și să înfrunte de la început sfada fără de capăt după cei doi stropi de răchie, care întruchipau alinare pentru durerile lui.

Măseaua era umflată de vreo patru săptămîni. O clătina cîteodată și numai cu limba, dar nu ar fi vrut să o scoată pentru că nu prea i-au rămas multe în gură. Pînă și mălaiul îl glodea mai mult cu gingiile.

De fapt măseaua era albă ca osul, nici măcar o crăpătură nu se vedea în smalțul ei. Moș Ion a început să o vindece cu frunză de colopăr, unsă cu scorpion, cum știa de la muma Sîmzîiana, bunică-sa dinspre Tobășoni, care era mare meșteră în ale lecuitorului. Ea-l-a pus în picioare pe Savu Ghita după ce l-au ținut frigurile galbene opt luni de zile, de s-a minunat satul întreg cînd s-a sculat. Tot prin mîna ei a scăpat de la moarte și Pavel Radu cel mic, căruia i-a scos un sîmbure de piersică din gît, cu care era să se înece și zbiera mumă-sa ca după mort.

Scorpionul poate i-ar fi ajutat, dar l-a luat de la falcă după vreo două zile cînd Ion Meloane i-a spus că acela-i leac băbesc și că doctorul obrîșcer, cu care a lucrat el, vindeca măselele cu rece. Meloane a făcut cătănia la săniteți, trecea deci drept om foarte priceput. A schimbat atunci Sulumia două zile cuțite la falca lui Moș Ion, pînă cînd a văzut-o Popa Simion cum le sco-

* Cămară

tea pe cele reci din șoferul cu apă proaspătă și le arunca pe cele încălzite. S-a oprit și s-a minunat.

— Ce faci, nană Sulumio ?

— Ia, ce să fac, părinte. Necazuri ce vin pe capul omului. M-am spetit cărînd apă.

— Da de ce-ți trebuie atîta apă ?

— Pentru cuțitele lui Ion.

— Cuțite ?

— Cuțite, dară. Le ține cu latul.de falcă, pentru că zice că-l doare măseaua.

— D-apăi nu știți voi că durerea de măsea cu cald iase ? Uite, și pe preoteasă, numai cu tărîțe calde am putut-o vindeca astă-iarnă, cînd i s-a umflat obrazul.

Baba a dat din umeri și i-a spus lui Moș Ion că ea nu mai cară apă degeaba. A umblat, deci, Moș Ion oblojit la cap cu tărîțe fierbinți, de i s-a pîrpoșit toată pielea de pe obraz.

Durerile nu i-au trecut nici de căldură. Singură țuica, ținută întruna în gură, îl făcea să le mai uite. Dar cum se pomea cumva să o scape pe lîngă limburuș — asta- se întîmpla destul de des — durerile reveneau și nu se potoleau decît cu o nouă porție de medicament.

Babei nu i s-a părut lucrul curat. Îl ajuta pe moș, dar nu-i venea să creadă că-l doare așa de rău, pentru, că mu vedea umflătură. Or toată lumea știe că fără umflătură durerea de măsele nu e beteșug.

Atunci moșul, ca să împăciuească lucrurile, a încercat leacuri noi și s-a uns cu uloi de susfîrag. Asta i-a spus-o Ana a lui Ion Tqader, cu care era încuscrit. După aceea s-a frecat cu mătrăgună, la îndemnul lui Găitan din deal, iar a treia zi i-au pus flașture cu seu de căprioară și cu leuștean la gît, ca beteșugul să se mute în lăturoni, că de acolo iese mai ușor. Și l-a tras Pavel Borca, de i-au ieșit ochii din cap.

În seara aceea a trebuit să bea mai multă răchie ca să-și revină. S-a cam cherchelit. Baba Sulumia s-a supărat de-a binelea.

— Nu se vede la tine nimic, Ioane, și ți strici numai blaga de răchie pe închipuiri. La vară nu vom avea pentru năimitori. Știi cum se uită de cordiș, dacă nu le pui în straiță și o uiagă de răchie când îi scoți la câmp. Dau cu sapa de mîntuială numai, de nu se alege spor după munca lor.

Gura ei nu înceta să bodogănească de-a surda. Moșul de dureri nu răspunse, ci se îndoia de mijloc, ca varga de răchită când o suflă vîntul dinspre pustă ; simțea că focul dinlăuntru îi frige tot mai tare falca. Tăcerea moșului înfurie și mai mult pe babă. Văzîndu-l însă că se ține cu amîndouă mîinile de cîrpele cu care și-a înfolit capul, îl căută din nou. După ce îl pipăi și îl apăsă pe toate măselele, ridică din umeri :

— Dacă tu zici că te doare așa de rău, iaca, chem pe Floarea Mătoane să-ți descînte. De descîntec îți trece, ca și cum ai fi luat durerile cu mîna.

Moș Ion, plin de nădușeli, dete' din cap a învoială și într-o dimineață Floarea i-a descîntat de măsele. Nici n-a simțit toată ziua nimic, dar când s-a lăsat seara și a ieșit la fîntînă să adape boii pentru noapte, l-a suflat boarea. S'a întors cu pumnii la falcă. -

— Nu mai pot, Sulmio, nu mai pot, gema printre fălcile strînse minghine. *

— Cum nu mai poți, se oțărî Sulumia. Că azi toată ziua ai fost vesel și ai mîncat cu măseaua, ca sănătoasă. Trei blide ai mîncat. Când descîntă Floarea trebuie să-ți treacă, asta ți-o spun eu. Dar te cunosc, cum cunosc calul breaz dintr-o mie ; cum vine seara, se aprinde tîrbanul în tine și trebuie să-l umpli cu beutură ca să-l stîmperi.

— Nu știu ce trebuie, nici ce nu trebuie. Simt numai că mă arde un fier roșu în gingie, dăntui într-un picior moșul de durere. Du-te de-mi scoate o trăgulă din butoi că mor, așa de rău mă doare.

— Ba să-ți scoată naiba care te învață, că io nu mă mai leg de vas, să știu că te lungești de poftă ca șarpele. Dacă mă iau după tine și după pocitura asta de beteșug, încîteva zile

rămîn fără strop de udătură în casă. De două săptămîni, de cînd zici că ești beteag, ai supt jumătate de butoi. Abia a mai rămas pe fund ceva. Du-te la bărbier să ți-o scoată, dacă zici că te doare așa de rău.

În gîndul său baba o ținea morțiș că moșul se preface numai, ca să poată bea răchie cît îl trage pofta și-l bruftuluia și cu cale și fără oale. El mormăi ceva despre trăznetul care nu vrea să scape lumea de muierile cicălitoare și despre furca lungă cu care bărbații ar trebui să-și facă singuri dreptate în casa lor. Baba însă nu se clinti și moșul fu silit să se ducă singur la butoi, însoțit de ocările ei, care răpăiau ca piatra pe șindrilele acoperișului, vara, cînd se dezlănțuie furtuna cu grindină. Se chinui cum putu, cu gura șovăită și umplu ulcica de pămînt cu răchie de prună, galbenă și dulce și cu miros de te sfințea.

A doua zi a trebuit să se convingă și baba că nu e glumă. Pe la amiazi, cînd s-a întors de pe ogrăzi cu lobodele pentru porci, Moș Ion avea falca umflată și pe dinafară și abia își putea deschide gura.

Îl căută încă o dată în gură. În inimă nu era nici acum împăcată pe deplin, pentru că de dimineață, cînd a plecat de acasă, l-a văzut pe Moș Ion șușotind în mare taină peste gard cu Brusture, care era cunoscut de poznaș neîntrecut. Să nu-i fi făcut ceva să i se umfle falca de formă numai, în adevăr însă ca să poată bea nestînjenit. A și slobozit prin curte o cetanie veninoasă la adresa vecinilor care își bagă nasul în toate casele fără să-i fie poftit cineva, dar vecinul tăcea mulcom în fundul buzanei și ca un înțelept ce era, nu voia să iasă la sfadă.

Baba văzu că nu este chip să-și scoată dreptățile împotriva fălcii umflate. I s-a părut însă că moșul i-a arătat-o cu un licăr de măreție în ochi cînd a aruncat sarcina de lobode de pe umeri și asta a tăiat-o ca un cuțit. Și pentru că cuțitul

o ținea într-una, încercă un tromf *, care trebuia să ducă apa la moara ei. Cîntă cu glas mios :

— Să chemăm deseară vrăjitoarea și dacă nici de vrăjitoare nu-ți trece, apoi sapa și lopata, că numai zeama de clește te va zvidui. ••

Spre asfințit a venit vrăjitoarea. Capul moșului se clătina de durere ca limba în clopot, ochii însă pândeau iscoditori și plini de bănuială dintre prosoapele ou care era învăluit, pentru că nu știa ce vor fi pus la cale cele două horhune **. Era supărat că s-a dat babei Sulumia atât de ușor, cum nu mai avea încotro, creierii lui lucrau de zor căutînd modul cel mai potrivit cu care să facă față încercărilor ce avea să vină și să nu iese rușinat din această cauză, pentru că altfel, pînă la sfîrșitul zilelor nu ar fi avut liniște din partea ei.

Din noroc, la început toate s-au petrecut cît se poate de bine. Vrăjitoarea îl pipăi la falcă pe dinafară cu degetele dibace — gura nu o prea putea deschide — și-l căută cu grijă și la urechi. Dete din cap către Sulumia, mulțumită și cu înțeles.

— E buba cea rea la Ion la măsea. Aici trebuie vrajă mare. Și începu vrăjile.

Întunericul buzanei, unde s-au retras, îmbia tihna necesară și-i ferea de ochii nechemați ai lumii, care le putea tulbura. Sulumia tocmai pusese acolo un mălai sub țest, pe cercul căruia tăciunii aprinși formau o coroană de foc, cu flăcări albastre ce fluturau în tremurături scurte, aplecîndu-se în dreapta și în stînga, după curentul de aer din buzană. Vrăjitoarea arată spre țest :

— Ne trebuie tăciuni. Asta avem aci. Apoi un vâtrai, un scăunel și cojocul cel mare al lui Ion.

Număra lucrurile cu glas schimbat, Sulumia se mișca argint viu, după cum cerea întîmplarea mare ce se petrecea în casa ei. Ridică vâtraiul și aduse dintr-un colț scăunelul de foc.

* Atu la jocul de cărți.

** Păsări de pradă.

— Cojocul e în cui, după ușăîn soba mare.

— Adu-l și să mai aduci un lucru de care i-i drag lui Ion. Sulumia se uită la moșul care sta într-un colț, speriat de atîtea pregătiri.

— Să aduc plosca de la nuntă ?

Moșul tresări.

— Hai, plosca ? Da, nu, ba nu. Să-mi aduci clăbățul de persian care a rămas de la taică-mio. O fi bun ăla ? întrebă el pe vrăjitoare.

— Bun, cum să nu fie bun dacă ții la el, dete din cap aceasta.

— Îl port numai o dată pe an, La Crăciun, cînd mă duc la biserică, bulgii dintre cîrpe Moș Ion. Și-l mai iau, rar, cînd mă duc la oraș. Îl țin ca pe un lucru sînt.

Vrăjitoarea încuviință. Sulumia veni cu cojocul și cu clăbățul. Rugă pe vrăjitoare, cu sfială în glas, să facă vrăjile bune, ea nu se uită la bani, plătește cît face, numai să-i treacă lui Ion. Știa că vrăjitoarea riu vine des în casele oamenilor, numai la întîmplări, deci trebuie să o cinstească după cum se cuvine. Aceasta o amîină :

— Lasă, Sulmio. Vorbim de plată cînd va fi gata.

Așeză scăunelul în fața vetrei și îndemnă pe Moș Ion să șadă. După ce îi puse clăbățul pe cap, întoarse ochii gînditori împrejur, prin buzană, mai cu seamă pe la căzi, de marginea cărora erau atârinate vreo trei sape, și două coase, cea nouă și cea veche.

— Sulumio, culcă sapele și coasele, să nu stea cu tăiușul în sus, că nu-i bine la dureri, zise ea către Sulumia. Sau stai. Știi cum ? Du-te în fundul grădinii și culcă-le acolo. Și scoate afară și cuțitele pe care le ai în buzană și orice lucru care taie sau împunge, să nu fie aici cînd vrăjesc.

Sulumia luă sapele, coasele și un târnăcop hîrb și scoase din buzană și mezdreala cu care Moș Ion meșterea codăriște și mînere. Inima i se făcu cît un purice cînd îl văzu pe acesta

ghemuit pe scaun, gătit ca de moarte, cu clăbățul solemn pe cap și privind la sîrgul lor cu ochi încruntați.

Puseră la cale cele trebuincioase. Vrăjitoarea se apropie de foc și întinse mîinile deasupra jarului. În întuneric, chipul ei luminat de focul stins, de pe țest, arată deodată fața lui Popa Simion cînd se îmbracă în odăjdii. Sulumia se cutremură. Privirea îi rămase înțepenită la vrăjitoarea care trase cîtiva tăciuni pe vătrai și cu gură ce părea că nu este a ei, începu să morfolească cuvinte de farmece abia șoptite. Ochii i se rostogoleau albi, mîinile alergau deasupra focului ca niște arătări aparte, ieșite din tainițele unui alt tărîm, frămîntînd și chemînd sorți și puteri de dincolo de pămînturi. Dintre degete căzu ceva peste vătrai — baba Sulumia nici nu văzu de unde ieșiră mirodeniile — și un fum albastru se porni către grinzile negrite de vreme și de foc ale acoperișului. Buzele vrăjitoarei începură să se agite mai avan, pașii o purtară, străină de toată lumea, în jurul vătraiului, oprindu-se de fiecare dată în cele patru colțuri, unde "striga cu glas mai ridteat pe Cel ce poate să facă brice," fie a bine, fie de rău, ca să vină și să tămăduiască pe Ion de 'toate relele ce s-au lipit de casa lui, de trupul lui sau de suflet și să rămînă Ion ușurat, ca mumâ-sa cînd l-a fătat. Mîinile i se confundară în sînul cămeșei de unde scoaseră cîrpa cu cele trei fire de păr, smulse din coadă de cîine negru, fătat în miez de noapte la Sf. Vartolomeiu, care cum bine se știe, au daruri tămăduitoare la multe nevolnicii. Le așeză cu grijă peste tăciunii de pe vătrai și cînd mirosul de păr ars începu să umple buzana, făcu semn Sulumiei, care se îmbleznea într-un colț cu pielea împăroșată pe tot corpul.

— Aruncă fuga cojocul peste capul lui Ion și acoperă-l bine de toate părțile, că acuma-i scoate fumul buba din falcă.

Ochii lui Moș Ion urmăreau bulbucăți mișcările vrăjitoarei, își simți inima în gît cînd Sulumia, trezită din amorțeală îi înveli capul cu mîinl tremurînde. Vrăjitoarea vîrî sub cojoc vătraiul de pe care fumul se înălța negru și în rotocoale cît brațul.

Moșul începu o tusă fără de sfîrșit. Gemea, ofta și iarăși tușea, lacrimile-i curgeau de fum, dar vrăjitoarea nu-l slăbi.

— Trage Ioane, pe gură, cît poți de mult, că numai așa te zvidui. Trage pînă spun eu toate vrăjile. Să fie cu leac. Să știi că-i buba la măsea, uite, m-au trecut și pe mine lacrimile, ceea ce e un semn.

Buzele i se puseră a treia oară în mișcare și moșul voia, nu voia, trăgea fum și ^se căznea să-și facă o răsufare pe sub cojocul pe care Sulumia i-l strîngea peste cap cu două brațe puternice, ca două chingi de fier. Și se nădușea și iarăși tușea din cauza fumului înneacăios, blestemînd în gînd toate babele de pe lume care nu-i dau pace să-și trăiască după pofta inimii zilele pe care le mai avea de viețuit; sudorile-i curgeau rîu pe față și afurisirea clipei, în care s-a lăsat în voia babelor, îi scrișnea între dinți, parcă ar fi spart pietre cu ei. Era aproape leșinat cînd vrăjitoarea a isprăvit vrăjile și i-a ridicat cojocul de pe cap. S-a clătinat ea un om beat, dacă nu-l ținea Sulumia, ar fi căzut de trei ori pînă la lavița din colț; de acolo ca prin somn a văzut cum stinge babornița într-un pahar de apă trei tăciuni de pe vătrai și întinde paharul Sulumiei :

— Să nu cumva să scoți tăciunii din apă, Sulumio, pînă dimineață. Atunci, pe inima goală, să i-l dai să-l bea, tot dintr-o înghițitură. Și cînd bea, să nu se gîndească la treburi lumești. Să te uiți bine pe Uliță să nu treacă vreo fată fetită, că se strică vraja. Tăciunii să-i pisezi după aceea și să-i legi într-un petec, să-i țină Ion la falcă trei zile, pînă cînd i-o ieși buba de tot.

Sulumia făcu din cap — las' pe mine, că mă îngrijesc eu de el — apoi varsă într-o cîrpă poala de faină și halca de clisă și-i întinse și florintul, plata vrăjilor, după care vrăjitoarea plecă cu fața veselă, legîndu-i de inimă ultimele sfaturi.

•• Vrăjile însă nu i-au ajutat lui Moș Ion. Se vede că totuși s-a gîndit la lucruri lumești cînd le-a băut și așa s-a făcut, că după încă o săptămînă de ceartă, au hotărît, cu inimă dușmănoasă și cu gînd de răzbunare, să se ducă la Oravița, la bărbier,

ca să scoată măseaua. Tot atunci, în același drum, voia baba să vîndă cucuruzul ce le-a prisosit din toamnă și juninca roșie, care nu voia să se gonească în nici un chip.

Presimțirile negre ale moșului se adevăriră, trăgula nu era la locul ei.

— Fir-ar a dracului de trăgula, să fie, că aici e locul ei sfînt, deasupra vasului.

Într-adevăr, trăgula avea locul ei anume, sfințit de multe rînduri de oameni, deasupra vasului, înfiptă cu țeava pieziș în rărîtura bîrnelor. Moșul știa asta de cînd era mic și umbla într-o cămașă ce-i ajungea pînă la glezne. Îi veni în gînd cum se uita, pe vremea aceea, pitit după lada cu făină la bunicu-său. Ion Tobașul cînd trăgea răchie ou ea și tușea la sfîrșit totdeauna, înecat de valul ce ieșea peste bulbuc.

El, Ioniță, îl pîndea cu ochii măriți de întunerice și de curiozitate ; bunicul se pregătea pentru această îndeletnicire ca pentru cuminecătură. Ștergea țeava cu multă grijă, să nu o bage cu praf în butoi și-i mîngîia burta pe amîndouă părțile, izbind-o încetișor ou palma, deși știa că trăgula nu poate fi spartă, pentru că nimeni nu avea drept să umble cu ea, numai bărbații, adică el, Tobașu și fiul său Gheorghe, după ce s-a întors din cătănie și a avut și el fecior pe Ioniță. O ridica în dreptul ochilor, cu țeava spre fișia de lumină ce se strecura printre bîrne și se uita scrutător cu un ochiu, să nu fie intrat ceva prin ea vreun păianjen sau altă gînganie, strîngînd în zeci de crețuri pleoapele celuilalt ca să vadă mai bine. Apoi o sufla de praf și pe dinlăuntru și o cufunda cu mișcări încete, ca prota cel bătrîn de la Oravița cînd ieșea cu darurile în slujba cea lungă, pînă ce burta ei ajungea aproape de gaura cepului. Urma suflarea repetată a aerului din plămîni, aplecarea peste butoi împreună cu mutarea praștiei mai în jos, pentru putere, și crăcănarea picioarelor spre a găsi poziția cea mai potrivită. Cînd toate acestea au fost îndeplinite, cu încetineala chibzuită,

necesară în astfel de treburi, buzele moșului se lipeau de găuricea bulbucului ca o ventuză și răchia suptă se urca în țeava și gîlgîia în bulbuc ca mărgelele pe scîndură, de-ți era mai mare dragul să le ascuți. Cîteva clipite, după aceea, nu se mai auzea nimic, semn că trăgula s-a îngreunat de cap și că moșul o ridică încet în sus, îndreptîndu-și din mijloc trupul. Izbucnea, în urmă, tusa moșului și, la scurt timp, gemetele lui de plăcere, provocate de dușca înghițită în preaplin. În aceeași mișcare, după ce țeava s-a ridicat pînă la gura vasului, degetul drept arătător închidea găuricea țevei, — asta a băgat bine de seamă Ioniță, totdeauna a fost arătătorul cel drept — iar capul trăgulei se lăsa cu multă dragoste pe umărul moșului, a cărui stînga căuta sticla sau ulcica de pămînt. Ceea ce a urmat atunci, a fost culmea plăcerii pentru Ioniță. Răchia izbucnea printre buza țevii și degetul întors puțin al moșului cu țîșăit aspru, parcă mîna puterea aprigă din el, în rază ascuțită, pînă cînd trăgula, deșertată de răchie, se ușura ca pana. Nici un strop nu se pierdea, toată treaba mergea cu o potriveală uimitoare ; cînd gata, moșul ciocănea cu țeava în gaura cepului ca să se scurgă în butoi toți stropii de pe ea. La urmă o vîra cu multă grijă iarăși la locul ei, între bîrnele cletului.

De multe ori a vrut și Ioniță să scoată, pe ascuns, răchie ca moșul, însă nu a prea putut ajunge la trăgula. Scaun se temea să aducă. A încercat deci cu țevi din pozdărie de cînepă, cu acestea însă toată răchia pe care a supt-o, a trebuit să o înghită și atunci de obicei i-a fost rău pînă seara.

Moș Ion oftă. Se aplecă după butoi, cotrobăi în lada de făină și ridică și capacul coșului de grîu, în care își vîrî mîinile pînă la coate. Nimic. Trăgula nicăieri. Se înălță pe scară pînă la ocna podului și pipăi cît îi ajunseră brațele și acolo. Coborî roșu de opinteală și indignarea ieși din el neînfrînată.

— Buba rea să lovească pe ăla care umblă la mine prin casă și-mi rînduie lucrurile de la locul lor, de nu le mai găsești, trei zile să le cauți. Lovi-i-ar frusul negru, să-i lovească Babo !

Și, dacă cele dintîi cuvinte erau spuse fără adresă precisă, apostrofa din urmă era categorică. Pe Sulumia însă nu mai trebuia să o strige, era la spatele lui de o bucată de vreme și privea cu ochi răutăcioși cum se opintește moșul și cum cotrobăiește prin toate colțurile după trăgula. Se pomenise și ea o dată cu cocoșii, dar rămase nemișcată în pat, ca să poată supraveghea nebănuită uneltirile moșului hain. Cînd aceste a ieșit difa odaie, s-a luat după el. Vorbele i se înfipseră în inimă ca douăzeci de cuie.

— Așa ? Să lovească buba pe cel care a ascuns trăgula și vrea să țină băutura în casă pentru lucru și pentru vreo întîmplare ? Dar pe ăla, care bea singur de nu mai știe ce face și care ar bea-o toată într-o singură zi, dacă ar putea, să nu-l trăznească ? Și pe cel ce zice că-l dor măselele și nu-l dor, să nu-l bată Dumnezeu ? Că io numai pentru binele casei mă trudesesc și cîta răchie am băut eu ? N-am adunat și eu prune și nu am cărat la cadă cotărițe de m-am spetit ? Cînd am fript comina, io nu am pirotit ca tine ? Nu am stat io la fucie și nu am adus apă cu căldarea ca să se răcească șarpele bine și să iasă răchia curată, cînd tu întorceai fusul la cazan, că ziceai că te doare umărul și că trebuie să-l ții la căldură ?

Otrava o ridică pe babă cu un cap deasupra moșului. Afară se făcea ziuă și lumina, intra printre bărnela -deslipite în fașii albe. Baba însă nu terminase vorba.

— Uite, s-a făcut amiază mare și tu umbli după răchie. Nici prin gînd nu ți-a trecut să arunci sacii în car și să prinzi boii la jug, ca să putem pleca din vreme la tîrg. Așa, vom ajunge după amiazi, după ce toată lumea se va fi spart pe la case și cînd nici dracul nu te mai întrebă de junincă sau de cucuruz.

— Taci, năprătitura dracului, urlă moșul atins unde-l durea mai rău. Taci, că omul cu tine moare în drumul mare. N-ai da ajutor unuia oare a căzut în lipsă, de i s-ar lungi gîtul. Aeolo l-ai lăsa să se prăpădească, de moarte chinuită. Știi că mă doare măseaua și știi că tot ce mi-ați pus voi, babele, nimic

nu mi-a ajutat. Nici descîntatul, nici frunza de colopăr, nici vrăjitoarea. Mi-ați împuțit numai sufletul cu păr de cîine ars. Dar nici eu n-am beut apa de pe tăciuni, să știi că n-am beut-o. Am aruncat-o pe fereastră, cînd tu ai ieșit din odaie. Da, am aruncat-o. Și a crescut inima în mine, cînd am vărsat-o. Auzi tu, să-mi pîrlească clăbățul de moarte și să-mi dea mie să beait apă cu păr de cîine ars ! Apoi nici la robie nu s-a pomenit rînduială ca la mine. Dar acum ți-am spus-o, poți să crapi de ciudă dacă ai poftă. Ori ați crezut că mă băgați cu zile în groapă ?

Baba Sulumia rămase trăznită. După cîteva momente își plezni palmele deasupra capului.

— Bată-te bunătatea lui Dumnezeu, să te bată, om netot ce ești, cum m-ai făcut tu pe mine să dau florintul muncit cu ghearele mele vrăjitoarei și poala de făină. Și eu, nebuna de mine, care am crezut să te vindeci și i-am mai trimis a doua zi și un peșchir ! Orice ar face omul, cu tine nu poate ieși la creangă verde, om năbun ce ești. Ai să împrăștii tot în vînt și ai să mă lași pe drumuri, să umblu cu tine de mîna, cum a umblat Patru Prota cu Dololoaia lui.

Moșul ridică mîna la falcă. Furia lui s-ar fi potolit după ce i-a spus babei că nu a băut vrăjile. Ocara însă îl întîrji mai tare :

— îmi scoți trăgula, ori mă lași să mă învîrtesc după ea pînă la amiazi ?

— Să ți-o scoată necuratul, cu ai lui copii, io nu ți-o scot.

— Păi tu nu vezi că mor de durere ?

— Rabdă, că nu te prăpădești două, trei ceasuri, pînă ajungi la bărbier. La ce să mai strici răchia pe măseaua, cînd și așa o scoți ? Ori te pomenești că ai umflat-o cu te miri ce, numai ca să poți bea răchie ?

Moșul nu mai zise nimic, ci întinse mîna după făcălețul din lada cu făina. Baba nu-l așteptă, zbură din clet cu cotrința flușturînd după ea. Cînd ajunse la fereală, în mijlocul curții, strigă : *

— Să știi, că pînă nu văd mășeaua în palmă, să mori și tot nu cred că ai ceva la ea.

Moș Ion nu-i putu face nimic. Aruncă doar o amenințare spre curte :

— Lasă că pun eu mîna pe tine, cotoroața dracului.. Tot măsele îți arăt eu ție.

De vreo patruzeci de ani îi tot promitea că dacă va pune mîna pe ea, o va scărmana în lege. Pînă aci însă nu a făcut-o, decît de vreo trei, patru ori, cînd baba, luată prea repede, nu a mai avut vreme să fugă și să aștepte pe după gardurile din grădină, sau prin vecini, potolirea moșului.

Așa s-a întîmplat și de data asta. De după grajd l-a pîndit pînă a urcat sacii de cucuruz în car și a legat de loitră juninca cu hibă. După ce-l văzu că se suie în car, își făcu de lucru în buzană, ca să nu pară că de frică rămîne în urmă, apoi închise poarta și sări în car pe dinapoi, unde se așeză pe celălalt capăt al sacilor. Boii duceau spre tîrg, în legănări de cap nepăsătoare, doi oameni întorși cu spatele unul către altul.

Moș Ion ședea pe saci și tare se gîndea ce o fi cauza că baba îl zducnește atît de amarnic de o vreme încoace. Nu poate să fie numai răchia, pentru că el a gustat și mai înainte din răchie și baba nu i-a zis nimic. Dar din duminica aceea, cînd Floarea, nepoata de soră a babei, a venit la ei din sațul vecin, unde era măritată, de atunci s-au întors lucrurile. A venit ea, nici vorbă, cu cinste în straița cea nouă, plăcintă cu brînză și urdă proaspătă, că avea oi Pavel al ei, și i-a sărutat mîna zicîndu-i taică-moșule. Și la plecare a lăsat cinstea cu tot cu straiță la ei, doară e tînără și își mai poate toarce alta. S-apurta frumos și Pavel, care-i copil isteț și lucrător și au vorbit tot timpul cum trebuie cu oameni mai bătrîni, mai cu seamă cînd aștepti un bine de la ei. Pentru că baba a adus vorba de mai de mult că ar trebui-să ia pe cineva în casă, amîndoi sînt bătrîni și fără copii și nu are cine să-i îngrijească.

— Dar decît să primești un străin, de la care nu se știe la ce te poți aștepta, mai bine iai un neam, chiar dacă-i sărac, în cazul acesta îți faci și o pomană pentru suflet. Își vor potrivi ei rosturile ou vremea. Dar sîngele nu se poate preface, zicea baba.

— Apoi de bună seamă așa-i. Sîngele tot nu te lasă, dacă-i de al tău, aprobă moșul. Greu e că nu știi cum se schimbă omul cu vremea. Uită-te numai la Măcei Cucu. A luat în casă un nepot de soră. I-a și scris averea pe numele lui. La început nu l-au mai scos pe bătrîn din dragă și uică și tot felul de vorbe frumoase. Dar după ce a apucat și a greșit de i-a scris averea și s-a văzut nepotul stăpîn în binele moșului, îl aruncau din cot în cot. Cînd a crezut săracul că a ajuns la liman, l-au scos din casă.

Baba căută să apere lucrurile :

Asta se întîmpla cîteodată cu bărbații. Dar fetele sînt altfel, ele se lipesc mai bine de om.

— Se lipesc ele de omul lor, pîcii moșul din lulea. Dar omul lor le poate băga gîrgăuni în cap.

Abia la cîteva zile a ieșit Sulumia cu farba anume.

— Ni-s bătrîni, Ioane, Floarea asta foarte bine s-ar lipi de bătrînețele noastre. E muncitoare, ne-ar ține casa ca ochiul. Vezi, eu sînt destul de slăbită, nu mai pot strînge cămașa la spălat. Mîine poimîine, oi cădea la pat, ce se întîmple atunci ?

Moșul căruia între timp i-a ieșit povestea din cap, a încuviințat.

— E bună fată Floarea. Se vede după cum își poartă bărbatul.

Baba a mai vorbit multe atunci și așa s-a făcut că duminica aceea Floarea și Pavel au venit la ei. După ce au plecat, baba iar l-a luat pe moș :

— Ai văzut ce nepoată vrednică avem, Ioane ? Straița e toarsă de ea, e din lîna lor și e țesută în război tot de ea. Pavel în cinci ani, de cînd s-au luat, a cumpărat două lanțe de pă-

mint. Dar numai atât nu le ajunge, trebuie să se sprijonească în mai mult.

Moșul iarăși dete din cap.

— E foarte greu să începi cu nimic. Muncești, muncești, nici vorbă. Dar dacă nu ai sprijin de la început, te zbați pe uscat. Și dacă îți vine un dram de noroc, așa rămâi toată viața.

— Ieste, aprobă și baba la rîndul ei. De aceea io m-am gîndit, Ioane, să le dăm pămîntul de la vale acum, ca să știe că au ceva. Și m-am gîndit că ar fi bine să le dai și tu casa.

Moșul nici nu clipi din ochi. Pîcîia numai din lulea și iarăși se gîndea. Într-un tîrziu deschise o jumătate de gură, în cealaltă ținea luleaua.

— Apoi io nu dau casa cît mi-s viu. După moarte, nu zic nu, dar cît mi-s viu, ba.

Numai atât a grăit moșul și cearta a fost gata. Că-i prost și nu-și pricepe rostul, că a făcut-o de rușine în fața nepoatei, căreia ea îi spusese că lucrul e ca și făcut și că ei trebuie numai să vină. Acum iese că de geaba a pus-o pe Floarea pe drumuri, prostia moșului vrea să strice tot ce ea a dres cu atîta grijă și dibăcie.

— Poate că nici nu vor vrea să se mai gîndească să se mute la noi, dacă află că nu vrei să le dai casa, încheie baba. Ce naiba, doar nu vrei să o tragi ou tine pe lumea cealaltă ? Vor zice că am vrut numai să ne batem joc de ei.

— O fi așa. Dar eu vfeau ca atunci, cînd mă vor scoate din casă cu picioarele înainte, să mă scoată din casa mea.

Încăpățînarea moșului nu s-a lăsat înduplecată cu nimic și de atunci nu mai duce zile bune cu baba. Din orice fleac face armăsar. Moșul oftă pe vîrful sacilor.

— Și i-am zis că după moarte le las lor tot. Că doară nu am alte neamuri. Dar cu nebuna asta cine se poate lua dacă și-a vîrît ceva în cap ?

Trase a ciudă cu biciul în boi.

— Dracul să vă ia. Oare nu vedeți drumul ?

Baba se întoarse.

— Nu bate așa boii, zăludule, că se sperie și răstorni carul, înșiri cucuruzul tot pe jos. Ce ai, omule, că nu-i mai chip de ieșit cu tine la cale ?

Moșul, cu dinții încleștați, mai trase o dată cu codărișca întoarsă în cel de brazdă. Slobozi o sudalmă pe care vîntul o purta spre boii ce zbughiră -într-un trap săltat, dar tot atât de bine o putea întoarce și spre Sulumia.

— Stai, strigă aceasta apucîndu-și cu mîinile de loitre. Oprește boii că eu într-un car cu nebunii nu mai rămîn. Trăz-ni-i-ar Sfîntul Ilie cînd le e lumea mai dragă !

Nu așteaptă să oprească, ci sări, într-o mină cu straița, cu cealaltă țînîndu-și poalele să nu se împiedice în ele. Moșul nu zise nimic pînă nu ajunse la pămînt, dar după aceea se întoarse cu biciul și-l scutură aprig către baba care venia pe jos la o depărtare bună, cu gura vînturînd într-una vorbe grele ce se pierdeau în zgomotul roților și eu capul arătînd spre car, spre cer și spre pămînt. Moșului nu-i păsa. Așa se vedea de dinafară, înlăuntru însă clocotea.

— îmi vii tu la mîină, îți arăt eu ție pentru toate astea. Te va ustura inima, cînd îți voi plăti eu pentru ele, de-i sări în sus.

Așa au intrat în oraș. Moșul în toiul fierberii a uitat, aproape, și de măsea. Dar după ce a vîndut cucuruzul în piața de jos și a vîrît în praștie și banii de pe junincă, a îndreptat carul spre partea de sus a orașului și l-a oprit în piața măcelarilor, unde își avea prăvălia Filip, știut de tot aritul * drept cel mai meșter în scoaterea măselelor. Baba Sulumia a rămas să între' la negustor să-și cumpere o sucnă neagră.

Pe maistorul Filip l-a aflat în fața casei uitîndu-se cu mult interes spre colțul pieții de unde o alee se urcă în grădina publică și unde mai mulți oameni trebăluiau cu mare îm-

* împrejurimea.

Cum dai, Iele, rațele ?

bulzeală. Era voinic, doi zulufi puternici înconjurau o față plină, la a cărei jovialitate nu cu puțin contribuiau buzele largi și groase, împodobite de mustețe bogate și răsucite cu grijă în sus. Ieșise cu capul gol, soarele se ondula în pletele încrețite cu măiestrie ale meșterului, care se răsfrîngeau multiplicat invers în farfuriile galbene, întinse pe o rudă deasupra ușei larg deschise, în dreapta acesteia, pe o tablă de fier, mare cât o jumătate de fereastră și curbată, un domn răbda zîmbind de plăcere

briciul meșterului. Domnul era săpunit pînă peste urechi, un șervet alb îi acoperea umerii și pieptul, iar lingă ținutele avea zugrăvită o măsea gigantică, aproape cît capul lui și un clește de mărimea unui topor.

Moș Ion trase boișorii la umbra băgrinilor de la marginea pieții, le scoase capetele din jug și-i legă de proțap. După ce le așternu un braț de fîn, se apropie de maistorul Filip.

— Bună ziua, maistore..

Maistorul se întoarse. Zîmbetul lui se opri la capul oblojit al moșului.

— Bună ziua, drăguțule. Ce-i, ne doare măseaua ?

— Măseaua, fir-ar a dracului de măsea. De trei săptămîni-mă chinui cu ea și nu vrea să-mi treacă.

Bărbierul dete din cap.

— Apoi dumneata nu ai auzit de maistorul Filip, care vindecă toate durerile, scoate toate măselele și orice colț frînt, fără durere ? El nu trebuie să trăiască ?

*— Ba am auzit, cum să nu fiu auzit, maistore," că de aceea sînt acuma aici. Dar m-am luat după muieri și am crezut că-mi trece și așa.

— Așa cred toți. Dar mie nu mi-i necaz. La urmă tot la mine vin cînd nu mai au încotro. I-ai pus frunză de colopăr cu scorpion ?

Moșul făcu din cap.

— I-ai pus și rece ?

— Și.

— Și i-ai și descîntat ?

Răspuns mut.

— Și te-ai uns cu uloi de susfirag și te-ai uns cu seu de căprioară și ou leuștean și ai umblat și oblojit cu tărîțe ?

Moșul a rămas stîlp de lemn. De unde naiba știe Filip toate cîte le-a făcut, că nimeni din ulița lor nu a fost de la Stretenie la oraș. Filip însă nu a isprăvit. Cu degetul arătător țintind un nasture al cojocului, pocni tromful cel mare.

— Și ai fost și la vrăjitoare ! !

Moșul își scoase clăbățul de pe cap și își șterse sudorile. Asta nu-i lucru curat, maistorul e cu șpiriduș.

— Noa, vezi, încheie cu zîmbetul îngroșat maistor Filip, bătfîndu-l pe moș pe umăr. Dacă ai fi venit la mine din vreme, nu ar fi trebuit să rabzi atîta. Că eu numai mă uit la om și știu tot ce suferă. Dar hai să vedem ce-i cu măseaua dumitale.

Moșul se gîndi să-i spună că necazul lui nu i-l va ghici, să se uite pînă poimîine la el, dar maistorul îl împinse pe ușă și îl așeză într-un scaun cu spatele înalt și cu pernă de piele la cap. Cînd ridică ochii, se văzu față-n față cu imaginea sa oblojită în cîrpe, care se încruntă la el dintr-o oglindă înaltă pînă la tavan. Maistorul îl desfăcu din cîrpe și se întoarse după clește. Atunci își văzu cojocul cel nou, cu șuitașurile încolăcite frumos de Achim Ranga, cojocarul cel bătrîn, și văzu și **Jălba-**rul albastru și praștia, a cărei cătărămi se înșireau galbene pe burtă. Văzu cămașa, călcată frumos, cu un cuvînt văzu tot de la fața rasă proaspăt de cu seară, pînă la genunchii care se ascundeau sub masa bărbierului. Așa ceva ar trebui să am și eu acasă, se gîndi el mulțumit și începu să-și răsucescă mustățele zburlite de legătură, să mă văd din creștet pînă în gurguiul opincilor. Nu avu vreme să-și înșire dorințele mai departe, pentru că maistorul îl răsturnă pe spate și-i desfăcu falcile.

— Țo, țo, țo, făcu el din limbă. Ia cască mai bine, să vedem ce e mai la fund.

Moșul căscă falcile cît putu și maistorul rămase aplecat multă vreme deasupra înghițitoarei moșului. Cînd se ridică, iar clătină din cap.

— E ceva rău, maistore, întrebă moșul umplut de grijă.

— Ba-i bine, bine. Foarte bine chiar.

— E bine cînd te doare măseaua și trebuie să o scoți ?

— Nu aia e bine. E bine că ai venit la mine și nu ai așteptat mai mult, că era foarte rău.

— Era rău dacă mai așteptam ? sări inima în moș.

— Puteai căpăta otrăvire de sînge.

— Dintr-o măsea ?

— Dintr-o măsea.

— Și acum mi-o scoți ?

— Ba !

•— Nu mi-o scoți ?

— Nu o scot și pace.

— Păi nu vorbești dumneata de otrăvire de sînge, dacă o mai las ?

— Ba vorbii. Dar măseaua asta nu o scot.

Moșul clipea de cîteva ori din ochi. Se uită nedumerit la pereții prăvăliei, apoi întrebă.

— Nu ești dumneata bărbir de măsele ?

— Ba sînt. Și încă ce sînt. Tocmai de aceea, măseaua asta nu se va scoate.

— E așa de rău la ea ?

— Nu-i rău de loc. Măseaua e sănătoasă ca piatra. Sfarmi osul cu ea.

— Nu mă nebuni, maistore, că de trei săptămîni nu știu unde mi-i capul de durere. De cîte ori nu mi-a venit să mă arunc în fîntînă'din cauza ei. Și dumneata zici că nu are nimic ?

— Măseaua nici nu are. Îți spun eu, e așa de asigurat, cum mă vezi. Dumneata ai altceva în gură. Dumneata ai mîncat într-o zi carne și un os subțire și s-a înfipt în gingie, chiar lîngă măsea.

Moșul numără în gînd.

— ' Patru cincii, ba nu, totuși sînt numai patru săptămîni de atunci. A tăiat baba cocoșul cel bătrîn că se bătea cu cel tânăr și-l tot crunta. L-a făcut zeamă. Știu, pentru că în ziua aceea a venit la noi Floarea, nepoata de soră a nevastă-mii, cu Pavel, bărbatul ei. Ea e măritată la Răchitova și Sulumia, nevastă-mea, vrea să-i aducă la noi, că pe noi ne-a sorocit Dumnezeu să rămînem fără copii.

— Vezi ? îl întrerupse maistorul. Am știut eu că-i os din carne. Nu ai simțit cînd te-ai înțepat ?

— Maistore, io nu-mi mai aduc aminte. Beusem cu Pavel câteva păhărele de* răchie mai înainte, pe inima goală și am mâncat tare cu poftă.

— Așa-i cum îți spun eu. Osul s-a înfipt în falcă și a făcut puroi.

Moșului nu-i venea să creadă.

— Mare minune. Și eu simțeam și cum se clatină, când ajungeam cu limba la ea.

— Aceea era buba care s-a făcut în gingie Și dumneata ai crezut că miști măseaua. Buba se umfla și se spărgea, apoi iar se puroia și din nou se pătrundea. Uite, acum iar a început să se adune.

Moșul respiră ușurat.

— De aceea o dată mă durea și altă dată mă lăsa. Dar acum ce facem ?

— Simplu de tot. Scoatem osul, spălăm buba cu spirt și punem la ea iotintum. În două zile nu mai ai nimic.

Ochii moșului sclipeau de bucurie. Își va păstra măseaua și va scăpa de dureri. Căscă gura din nou și Filip începu să caute osul cu un clește mic. Deodată moșul îl apucă de braț.

— Stai maistore, că nu-i bine.

Maistor Filip se ridică.

— Ce să nu fie bine ?

— Nu-i bine, dacă nu-mi scoți măseaua.

— Cum să scot eu măseaua, când e sănătoasă și nu are nimic ? Ce, eu sînt Schwartz, dentistul din Strada Principală, să îmbăt lumea cu apă rece și să găuresc măselele sănătoase ca să le plombez după aceea ? Nu ai încredere în mine când îți spun ceva ? Cum crezi că mi-am cîștagat eu numele pe care îl am, cu minciuna ? Când îți spun că măseaua asta nu se scoate, apoi nu se scoate.

Maistor Filip împinse spre moș Ion o burtă energică. I se burzulară zulufii, indignarea ieșea din el fără zăgaz. Moșul abia putu să-l oprească.

— Nu despre știința dumată e vorba, maistore, ci despre baba Sulumia. Ea vrea să scot măseaua.

— Apoi cine-i bărbir, baba Sulumia, sau eu ?

— Dumneata, maistore, de bună seamă că dumneata. Dar lasă-mă să-ți spun, că-i o poveste întreagă. Vreau să scot măseaua, ca să dovedesc că m-a durut în adevăr. Și trebuie să-i dovedesc că m-a durut, pentru că ea țipă să dau casa Floarei și eu nu vreau să o dau decît după moarte. Altfel, nu mai am zile bune pînă la capătul vieții. De trei săptămîni ne sfădim, vorba e, pentru măsea. De fapt cearta se duce pentru casă și pentru pămînt

Pe îndelete, moșul îi povesti maistorului tot necazul, cu deamăhantul, arătîndu-i cum l-a oprit ea de la răchie, pe care nici vorbă, a beut-o el și pentru măsea, dar mai mult pentru curaj, să aibă putere să i se împotrivescă și să nu rămînă pe drumuri. A povestit cum l-a îndopat cu doctorii și cum l-a chinuit vrăjitoarea de a vomat trei ceasuri întregi după afumare, pe ascuns, după lavița din buzană, ca să nu-l vadă baba și să-i pară bine.

— Maistore. M-a amenințat și cu aceea că mă face bețiv în fața legii și mă pune sub curator, acum lă bătrânețe. Auzi, maistore ? Eu care toată viața mi-am purtat rîndul cu omenie și nu m-a știut nimeni bețiv, acum să ajung la lege ? Trebuie să mă duc la ea cu măseaua în palmă, ori e sănătoasă, ori e vătămată, ca să nu-mi poată afla nici o oacă.

Maistorul, care la început îl ascultase cu multă compătimire, izbucni într-un rîs de-i săltau pîntecele.

— Apoi pentru atîta lucru ești dumneata necăjit ? Pentru un fleac ca ăsta ? Caută numai aici.

Deschise ușița dulăpelului de lîngă oglindă și Moș Ion văzu pe un raft o mulțime de măsele. Erau acolo de toate felurile, mai mari, mai mici, unele galbene curate, altele cu găuri negre prin ele. Se uită întrebător la Filip.

— Ce-i cu astea? De ce mi le arăți mie ?

— De ce ? Pentru că de zece crițari poți pune în palmă babei Sulumia măseaua care-ți place mai mult dintre ele, zise bărburul, ținându-se cu mâinile de pantaloni de atîta rîs.

Moșul numai cu greu pricepu.

— Să-i arăt una din măselele astea ? Dar dacă se uită la mine în gură ? Cînd mănînc, sau cînd dorm ?

— Ah, prostie. Dumneata ești copil mic să te caute în gură ? Cînd va vedea ea măseaua în palmă, își va înghiți otrava cum înghiți dumneata răchia pe care o ții la măsea. Hai, să nu mai pierdem vremea, să ne apucăm de osul acela blestemat, că am și alte treburi.

Moșul, nu convins în întregime, se lăsă din nou pe spate. Dinspre stradă se auzi urducăitură și maistorul ieși în, ușă cu cleștele în mînă.

— Ce-i maistore, ce se aude ?

— Acuma suiră în căruță pultul cel mare.

— Unde ?

— La căfana lui Novac.

— Dar ce i-a venit, se mută ?

— S-a mutat săracul de tot. La cei mulți. Acuma îi vînd lucrurile la licitație. A murit fără pic de urmași, la groapă nu i-a stat nimeni lîngă cap, afară de popa, deși l-a petrecut tot orașul. Că tare l-au iubit. Plîngeau țigani și cîntau din, viori, ca la un fecior tînăr. A rămas ceva datorie după el, executorul a ieșit cu toba. Mai, înainte trimisei calfa să-mi dea de veste cînd vine rîndul scaunelor că aş vrea să duc acasă vreo trei, patru. Știi, are niște scaune cu pluș roșu, stai pe ele ca pe pernă.

Moșul se gîndea cu gîndul departe.

— Vezi, maistore, ce rău e cînd rămîne omul fără urmași ? Că de aia vrea baba mea să o luăm pe Florica la noi, să nu ajungă casa și binele pe mîini străine. Dar ce mai este acolo de vînzare ?

— Oh, este o avere întregă. Trag toți din ea, care cum pot. Mese, scaune, oglinzi, dulapuri, măsaie, un biliard, farfu-

rii, linguri, cuțite și o casierită tînără și frumoasă. Pe asta o vînd mai bine, rîse maistorul. Mai este și o oglindă, care era la spatele fetei de se vedea în ea căfana întregă. Ar fi minunată pentru un atelier de frizerie mare, dar eu, mulțam Domnului, am tot ce-mi trebuie aici. Numai scaunele acelea le-aș duce acasă că tare frumos ar sta într-o odaie de oaspeți. Cînd gătăm cu măseaua, du-te și dumneata pe acolo, poate găsești ceva pe plac.

Moșul făcu din mînă ca și cum s-ar fi apărut de o muscă.

— Nu-mi trebuie mie lucruri de alea că la mine casa-i rînduită. Ce să fac eu cu lucruri domnești ? Nici așa nu am cui le lăsa.

Maistorul ridică din umeri.

— Se capătă lucruri frumoase acolo mai pe nimica. Dar să vedem de buba noastră.

Culcă a treia oară pe moș în scaun și vîrî cleștele între fălci. Moșul nici nu simți cînd Filip scoase un oscior ca de un lat de deget, ascuțit la un capăt și spart din fluierul piciorului, îl arătă victorios moșului, în vîrful cleștelui.

— Uite tîlharul care ți-a amărît zilele. Să înveți minte, altădată să nu spargi oase în dinți, zise rîzînd de gluma lui. Mai cu seamă după răchie nu. Ar putea să sară jumătate de măsea și aia ar fi treaba dracului.

Moșul se uită neîncrezător la așchia albă și își pipăi măseaua.

— Asta să fie toată buba de la măseaua mea ?

— Asta. Stai bine încă o clipă, să spălăm rana cu spirt.

Moșul simți întîi o înțepătură, apoi o răcoare plăcută, care îi aduse miros atît de cunoscut în nas.

— Asta, doar, a ținut viața în mine timp de trei săptămîni, zise el arătînd sticla de spirt. De n-aș fi avut răchie în casă, cine știe ce s-ar fi întîmplat.

— De, răchia e bine să fie totdeauna împrejurul omului, aprobă maistorul. Ajută la toate relele. Mai cască gura o dată, ș-apoi am terminat.

înfășură puțină vată pe o coadă de chibrit, pe care îl muie într-o sticlă brună. Când o scoase, jumătate din vată era neagră.

— Ce-i aia, întrebă moșul.

— Iotintum, lămuri Filip. Asta curăță puroiul să nu se mai facă.

Moșul căscă gura pentru ultima oară și maistorul frecă vata de rană. Moșul sări ca ars, apăsînd palmele de falcă.

— Ce făcuși maistore, îngîină cu gura strînsă parcă de niște arcuri. Vrei să mă otrăvești ?

— Nu te speria, că nu-i nimic. Ustură puțin că e tare. Însă te scapă de rele.

Moșul clătina din cap cu gura deschisă ca să-și facă vînt. După un timp se obișnuie cu drăcia aia și vîrî mîna în praștie.

— Apoi cît mis dator maistore ?

— Șaptezeci de crițari cu tot cu măseaua din palmă, zise bărbierul învelind-o pe aceasta într-o bucățică de hîrtie ruptă dintr-un ziar. Știu că se va bucura baba, cînd i vei arăta-o.

Moșul îndesă măseaua în chimir și-l întoarse cu buzunarul către spate.

— Las-o naibii de babă. Așa sînt muierile, nu ai ce să le faci. Țipă, se ceartă, dar la urmă, dacă știi cum să le duci, tot vin la brazdă.

—• Vin, dar pînă vin îți mănîncă zilele, se oțărî maistorul. Ce, io nu am una acasă ? Toată ziua brichinește pe bieții copii. Ba că s-au murdărit pe picioare, ba se trag de chică, ba le sînt ruți nădragii. Las' să se tragă, zic eu, și să rupă, că de aceea sînt copii. Dar ea nu și nu. Să se poarte ca îngerii. Apoi poarte-se cine-o vrea ca îngerii, copiii trebuie să zburde. Să vezi copilul primpretorului de lîngă noi. E cuminte ca un sfînt. Dar cînd s-a luat odată la întrecere cu al meu, să se urce în castan, că-s de o vîrstă, abia a apucat trunchiul de două ori, a și căzut palid ca hîrtia și s-a așezat la umbra zidului. Nici capul nu și l-a putut ține de frînt ce era. Pînă cînd al meu, de mult îi arunca din vîrf castane nedesghiocate. Din asta a ieșit bucluc, pentru că una l-a lovit în față și copilul a plecat acasă

plîngînd. După amiazi a venit fibirăul la mine supărat, că-mi arată el mie Lege sanitară și oglinzi murdărite de muște. Dar vezi, la mine oglinzile sînt ca oglinda, cum spune vorba, și încet s-a potolit, că nu avea încotro. Ca mine, nu-l rade nimeni. La urmă cînd l-am gătat de ras, mi-a spus cu destulă părere de rău că băiatul are prea multă vlagă de domn. Și că ar trebui să aibă și ceva de la țară în el. Seara acasă însă, muieria să aprindă casa, nu glumă. Îi bătuse și pe ceilalți doi, care nu avuseseră nici o vină.

Moșul ascultă pățania maistorului cu răbdare, apoi făcu din mîna a iertare.

— Au, maistore, și ele necazurile lor. Ce ar fi, să sta", dumneata toată ziua cu copiii ? Ți-ar scoate peri albi cu zile.

— La dumneata nu sînt copii și totuși baba te brichinește, se apără maistorul.

— Nu-s, nu-s, că i-a luat Domnul de mici. La mine e alta. La mine eu sînt și tată și bunic și copil. Pe cine să-și verse baba necazurile, dacă nu pe mine ? Că vezi, bărbatul mai dă într-un bou, se suduie cu vecinul, sau aruncă o scurtătură după scroafă cînd scapă dincolo de gard și începe să rime printre legume. Și în felul acesta își sloboade otrava din suflet și iarăși e om. Dar muieria, ce poate ea să facă ? Să dea în bărbat ? Nu îndrăznește. Să dea în vită ? I-e milă. Așa că nu-i rămîne decît limba. Și cu aia se stîmpără. O învîrtește ca pe meliță, frige, taie, înțeapă cu ea mai rău decît cu satirul. Dar bărbatul ce trebuie să facă ? Să nu-și piardă firea. Că la urmă tot ea îl spală și îl cîrpește de are în fiecare duminică țoale curate. Și tot ea îi ține casa în rînduială și-i fierbe de mîncare și samănă crumpii în grădină și-i toarce cînepă, sau un caier de lînă pentru cioareci. Nu, nu, maistore, muieria trebuie prețuită la casă, chiar dacă are toanele ei. Numai că asta nu trebuie să i-o arăți că ți se suie la urmă în cap.

Maistor Filip rămase destul de mirat de vorba întoarsă a moșului, căruia o dată cu durerile i s-au dus și supărările. Acum ochii îi licăreau veseli. Întinse mîna către maistor.

— Apoi, maistore, mulțam dumitale că m-ai scăpat de năcaz. Sănătate bună să dea Dumnezeu. Și spune sănătate și acasă maistoriței și copiilor. Să crească sănătoși.

— Sănătate să dea Dumnezeu la toată lumea, taicule, strînse mîna moșului maistorul Filip.

Moșul ieși în dimineața frumoasă, cu soare călduț și plină cu miros de băgrdni, pe care boarea îl aducea de pe coasta de deal ce se înălța în spatele căfanei lui Novac. Trase adînc din aerul curat. Odată cu parfumul de flori îi intră pe gît și duhoare acră-amăruie, care îi strînse limba.

— Fir-ar a dracului de doctorie, că scîrbavnică mai e, înjură în gînd moșul. Pute în gură la mine mai rău ca la patică *. Asta-i dîndumul ăla, sau cum naiba a zis că-l cheamă.

Se apropie de boii care au mîncat tot fînul și abătu pe cel de brazdă care se îndepărtase de proțap și făcea cercuri în jurul jugului, pe cît îl lăsa funia. Le mai aruncă un braț.

— Să-l mîncăți și pe ăsta și să vină baba. Apoi plecăm mereuț spre casă.

În colțul de sus al pieții, în fața căfanei, cu toate că era zi de lucru, lumea forfotea ca la pomană, unii să vadă, alții să cumpere, dar cei mai mulți ca să petreacă strigînd cîte o sumă și urcînd în felul acesta prețurile. Mulți aveau legături sub braț, dar nici aceștia nu plecau acasă. Coccoțați pe scaune și pe mese, ei gustau mai departe senzația. Cîteodată vîntul aducea frînturi de vorbe către moș :

— O masă cu tabla de marmură, doi florinți. O dată, a doua oară ...

— Doi forinți și zece ...

Moșul asculta rezemat de proțap și baba nu mai venea. O tristețe i se cufundă în suflet, care cu atît fu mai grea, cu cît nu avu cu cine să o împartă.

— Cum se duc lucrurile, Doamne, cum se irosesc. Nimic nu-i de vecie în lumea asta.

* **Farmacie.**

Se gîndi ce om de treabă a fost Novac, fi-iertatul. Nicio dată nu a stricat răchia și servea pe domn și pe paore tot așa de prietenește, parcă ar fi fost frate cu ei. Avea cunoscuți în toate părțile, de la vale cumpăra vin, delurenii îi aduceau răchie. Dar nu a înșelat pe nimeni, nici la măsură, nici la grad, cum făceau birtașii de mai sus. Și gătea un papricaș, Doamne, ce papricaș. Farfuria era plină pînă la dungă, berea șase crițari și Bîrcă zicea cum nu zicea alt muzicant în tot aritul. Domnii, care veneau la Marila, aci se înzdrăveneau. Douăzeci de chelneri, în bluze albe, cărau tăvi cu friptură și cu pașteturii. El niciodată nu a mîncat așa ceva, dar a auzit că e minunat. Și Novac, Dumnezeu să-l ierte, umbla printre mese zîmbind și ploconindu-se vesel și întrebînd pe fiecare de poftele sale. Dar cînd erau adunări de învățători sau de popi și Bîrcă zicea numai de alea de pe coastă, sau doine dintre dealuri, de se dezlegau baierele inimii ! Of. Of. Acum nimic nu va mai fi. S-a dus Bîrcă, se prăpădi Novac și tot binele și biușagul ce a fost pe aici se va împrăștia ca în vînt. Ce rămîne după toate ? Executorul și toba, al cărei sunet îi trecea prin inimă de fiecare dată ca un cuțit. Cine știe cine va stăpîni lucrurile adunate cu atîta trudă de Novac, an de an, o viață întregă ; străinii vor huzuri din chinul lui. Nu-i o lună de cînd a murit, din fripturi și din papricașuri nici mirosul nu a mai rămas, parcă le-ar fi suflat vîntul mare.

Moșul oftă și-i veni în minte că, cu cearta babei de aseară, nu a băgat nimic în gură. Dezlegă straița, dar abia apucă prima îmbucătură, o și scuiță.

— Fir-ar al dracului de tintom.

Scîrba aia de putoare iar îi otrăvi gura. Întoarse capul către atelierul de frizerie, din care maistor Filip ieșea zorit. Moșul abia îl apucă.

— Maistore, maistore, fii bun stai o clipită. Spune-mi ce să mă fac că nu pot mîncă de putoare.

— Trece, moșule. Pînă mîine nu o mai simți.

— Pînă mîine să nu mănînc nimic ?

— Ba poți să mănânci, cum să nu poți.

— Poate dracul dar eu nu. Cum apuc să iau bucătura în gură, mi se întoarce înapoi, parcă aş mirosi ciociu *. Spune-mi, maistore, nu se spală dindumul ăla cu nimica ?'

— Nu se spală așa de ușor, că-i cam tare. Se lipește de orice. Noi cu spirt îl curățim, dar nu prea iese. Nu vii la licitație că acum urmează scaunele ?

Moșul clătină din cap. ,

— Nu-s pentru mine lucrurile astea.

Maistorul aplecă ușile atelierului și se grăbi la adunătură. Moșul iar rămase singur cu boii. Cel de brazdă se smuci din nou.

— Ho, boiane, ce tot rotești în jurul carului, că nu te-a mușcat strechea.

Boul se uită la el lung și dacă ar fi avut glas, i-ar fi spus că i-e sete. Moșul însă înțelese asta și fără vorbe.

— Mănâncă, numai, finul. Când ieșim din oraș, la fântina lui Cotîrlă, îți dau apă câtă vrei.

Boul se mai uită o dată la el, apoi își aplecă botul către fin. Moșul, liniștit, luă straița și se îndreptă spre birtul lui Pleavă ca să-și spele putoarea din gură și să-și stîmpere după aceea rîzna, care-și cerea'drepturile tot mai insistent.

S-a stîmpărat și s-a spălat cam mult. Când a ieșit, zâmbetul îi trăsesse mustățile aproape de urechi ; se mira cu ochi veseli că ulița venea singură către el. I-a căzut bine faptul acesta și l-a luat ca o îndreptare a lucrurilor, care trebuie neapărat să urmeze după necazurile pe care le-a lăsat, împreună cu amintirea babei și a nenorocirilor lui Novac, în colțul acela întunecos, totuși plin de căldură, din birtul lui Pleavă.

În piață întâlnește pe maistorul Filip, învîrtindu-se ca o sferă între patru scaune, pe care le pipăia și le ștergea neîncetat. De departe strigă către moș :

* Stîrv.

— Taicule, uite, am pus mîna pe ele. M-a suit unul pînă la opt florinți, că-s oamenii plini de draci, dar de acolo am rămas singur.

Arată cu mîndrie spre scaune. Poleiala lor lucea ca soarele, își fugeau ochii de pe ele.

Plăcură și moșului.

— Scaune ca la împăratu', maistore. Să tot șezi în ele. Și pînza asta faină !

— Asta nu-i pînză, moșule, ăsta-i somot din cel mai bun. Pune mîna, să vezi ce lucru e.

Moșul întinse mîna și catifeaua îi mîngîie palma ca pielea de pe botul unui vițel de două luni. Obrajii moșului se lățiră și mai mult.

— Da, ăsta-i lucru, zic și eu. Acuma știu de ce le place domnilor să șadă cîtă-i ziua de lungă în căfana și să nu facă nimic. Pe scaune de acestea chiar și numai să șezi e o plăcere. Dar de ce nu le duci acasă ?

— Am trimis calfa să cheme copiii. Ia fiecare cîte unul și într-o clipă am ajuns cu ele acasă. Ia te uită, a venit rîndul oglinzii celei mari de care ți-am spus.

În forfoteala aceea patru oameni, cu mînecele sufocate peste cot, se căzneau cu o oglindă cît o ușă să o țină în picioare lîngă masa executorului. De unde stătea moșul toată piața se vedea în ea, mulțimea de oameni, carul cu boii desprinși — cel de brazdă iar a luat-o razna — și în fund, rîndul de case de pe cealaltă lătură a pieții. Rama oglinzii, lată de două palme și împodobită cu creștături de aur, împrăștiă mii de scînteii care le fulgerau în ochi cînd oamenii o aplecau puțin. Moșul rămase uluit.

— Cum se poate atîta minunăție ?

Maistorul nu-i putu răspunde, pentru că ciocanul izbi.

— Zece florinți !

Executorul privi în jurul său. Față de strigările de pînă aici, el începu deodată cu sumă mare. Fu un moment tăcere, apoi un neamț gros își făcu loc spre masa lui.

— Doisprezece !

Dintr-\m colț se auzi un glas încet :

— Treisprezece.

Mulțimea începu să asculte. Urechile și ochii se îndreptară spre licitație.

— Patrusprezece.

Neamțul cu burtă nu se lăsă. Dîrz :

— Cincisprezece !

Urmă o pauză. Ciocanul căzu o dată. Maistorul Filip grăi încet la urechea lui Moș Ion :

— E ușor să oferi cincisprezece florinți pentru un lucru ca ăsta.

— Cum, pentru oglindă dă el cincisprezece florinți ? întrebă moșul ca trezit din somn.

— Pentru oglindă, de sigur. Asta-i oglindă de două sute.

— Două sute ?

— Două, taicule.

— De florinți ?

De florinți. Nu-sînt doi ani de cînd un ofițer la un chef a tras cu pistolul în ea. Numai pentru oglindă a plătit două sute. Au adus-o de la Viena, pe aici nu s-a găsit asemenea sticlă nici la Vîrșeț

Moșul nu mai zise nimic. Parcă i se făcuse cald și își simți gîtlejul uscat. Făcu doi pași și ridică ochii la oglindă. Cum o țineau oamenii puțin aplecată, se văzu în ea din cap pînă în tălpi — numai că i se păru că stă cam într-o parte — lîngă maistorul Filip, cu straița la gît și cu cele patru scaune în jurul lor. Și văzu mai încolo și plăvanii, care se uitau în gol, indiferenți la cele omenești. Cel breaz era într-o parte.

— Ce o fi avînd boul acesta de tot se învîrtește, așa, de-a prostul, în jurul carului ? se întrebă moșul. Se va fi supărat că azi dimineață am dat cu codărișca în el de necazul Sulumiei ?

Nu-și putu continua gîndurile, pentru că iar se auzi glasul energetic al executorului :

— „Douăzeci ! A doua oară !

Neamțul cel gras își șterse fruntea cu o batistă lată, vîrgată cu roșu și cu vînat. Cu pălăria dată peste cap strigă :

— Douăzeci și cinci !

Pe fața congestionată sudoarea lucea ca clisa. Filip mormăi din nou :

— Dă, numai, Franț, dă ! Rama singură face patruzeci.

— Douăzeci și opt !

— Treizeci !

Moșul se simți tras înainte. De dimineață, cînd l-a îndemnat Filip nici prin gînd nu i-a trecut să cumpere oglinda și acum parcă altul a oferit :

— Treizeci și cinci !

Oglindă mare, de două sute. Babei nu-i va plăcea. Nu-i nimic. Nici lui nu-i plac toate cicăliturile babei. Nu va muri ea din asta, va zbiera, dar îi va trece, o înțepătură nu-i strică, să știe că omul e stăpîn în casă. Însă parcă totuși nu ar trebui așa de aspru. Muierile au și ele cîteodată dreptate. Nu, nu. Nu trebuie să se bage în lucruri de acestea.

Grăsunul își șterse a treia oară fruntea :

— Treizeci și șasă !

— Patruzeci și cinci ! Să pleznească baba de necaz ! !

Moșul se uită năuc în jur să vadă cine a rostit cu glasul lui. Pînă să se lămurească, ciocanul a căzut a treia oară.

— Scoate banii, taicule, și ia-ți sănătos oglinda.

Mîinile moșului întoarseră ca prin vis praștia și numărarea patruzeci și cinci de florinți pe masă. Cei patru oameni înfășoară oglinda. Cînd se opriră cu ea în fața lui, Moș Ion zări ca-ntr-o ceață ce se împrăștia încet, un țăran îmbrăcat în cojocul lui, care rîdea, rîdea cu privirea tulbure și rătăcită și o mulțime de oameni zăbunită locului, cu ochii cășcați de uimire. Văzu și căciula de persian în capul moșului și i se păru că e a lui și-i văzu gurguiele opincilor. Scutură din cap și iar se uită la omul acela din față. Abia atunci își recunosc figura, cu mustațele albe răsucite frumos, cu cojocul cel nou — era frig de dimineață, cînd a plecat — și cu clăbățul de persian, care

i-a rămas de la bunicu-său. Rîsul lui izbucni mai larg decît piața :

— Din țuguiul căciulei, pînă în vîrfurile gurguiului de la opinci ! Ha, ha, ha, auzi maistore ? Pînă la gurgui. Ce va zice baba, cînd o va vedea ? Ha, ha, ha !

Maistorul era vesel de veselia moșului. Aprobă îndată :

— Ai făcut, taicule, azi o cumpărătură cum nu se poate mai bună. Uită-te la neamțul acela, îi vine să pleznească de ciudă că i-ai luat blaga de oglindă dinaintea nasului. Are birt pe Ogaș. De mult ar fi vrut el să pună o oglindă mare în birtul său ca să-i poată zice căfană. Dar acum s-a isprăvit. Trebuie să aștepte alt rînd.

Moșul nu se tulbură.

— Treaba lui dacă i-e ciudă, sau nu. Dar una să se știe, oglindă ca mine nu are nimeni în sat. Auzi ! Nimeni ! Să știi că-mi place. Să o ia dracul dacă nu-mi place. Hai cu oglinda la car.

Cei patru hajmandăi apucară din nou oglinda și porniră cu ea după moș Ion, care pășea mîndru ca un cocoș. I se păru că toată lumea se uită acum la el.

Într-adevăr, lumea se ținea după el ca după procesiune. Toți voiau să vadă mai aproape țăranul care a cumpărat oglinda lui Novac.

— Aceștia, care merg acum după mine, toți ar vrea să aibă o oglindă ca asta, zise el, în vreme Ce un nou val de mîndrie îi umflă pieptul. Calcă și mai îndesat cu piciorul; simțea că oglinda îi împrumută o parte din măreția ei, care-l ridică deasupra celorlați cel puțin cu un cap.

De partea cealaltă a pieții se apropia baba. Cînd au trecut șanțul spre piață, a ieșit și ea de după roțile de dinapoi. Moș Ion primi izbitura privirii drept în piept. Încetini pasul și, parcă ar fi simțit și ei ceva, încetini și-oamenii, Baba strigă de departe :

— Buba să mănînce pe toți dughenarii, cu dughenele lor cu fot. Nu mai poți intra în ele de scumpătate. Pentru două

capete de dîrză să mă jăcmănească cu un florint și douăzeci. Auzi ? Pentru o ruptură de cîrpă și de sUcnă ! Și nu-ți lasă un crițari, să te rogi șapte zile. Pe toți i-am umblat de-a rîndul, țin unul cu altul, parcă s-ar fi vorbit.

Procesiunea se opri lîngă car. Unul întrebă ce să facă cu oglinda.

— Rezemați-o aici, de loitra carului, pînă aștern puțin fin pe seînduri, zise cu jumătate de glas Moș Ion.

Baba ciuli capul înainte ca o pasăre răpitoare.

— Dar, ce-i cu asta ?

— O suim în car și o ducem acasă.

Moș Ion căută să bage în glas cît mai multă însuflețire. Baba însă rămase rece.

— Oglindoaia asta ? Ce facem cu ea acasă ?

— Ea noastră. Am luat-o de la licitație. Te vezi în ea, ca în apa limpede. Dacă o ai pe asta în odaie, nu mai trebuie să mă întorc în jurul tău cu ciobul acela de acasă, în fiecare duminică și zi de sărbătoare, cînd îți potrivești poalele să nu fie de vreo parte mai lăsate.

— M-ai auzit tu pe mine spunînd că-mi trebuie o oglindă așa de faină ?

— Ne trebuie, de bună seamă că ne prinde bine, asigură moșul păciuitoar. Las-o că-i bună în casă.

— Nu crezi că e prea mare pentru casa noastră ? Nici nu o poți băga pe ușă, așa e de mare.

Moșul înșelat de vocea liniștită a babei se înfoie.

— Ridicăm șindrila, babo, de pe casă și o băgăm prin pod. Dar știu că oglindă ca mine nu are nimeni în tot aritul. Mă văd în ea din țugui pînă-n gurgui.

Moșului i s-a lățit pieptul. Voinicia ieșea din el amestecată cu duhoarea de răchie. Voi să fie larg de tot.

— Hai, babo, să bem alvălucul cu maistorul Filip, că m-a scăpat și de dureri și m-a făcut și cu oglindă !

Baba ascuți ochii. O cută se ivi între sprîncenele ei, ca o tăietură neagră. Se uită un timp la moș, se uită la oglindă, apoi

își roti privirea peste lumea adunată în jurul lor. Făcu un pas către Ion și adulmecă prin aer. Când începu să vorbească, vocea ei crișcă, parcă un cuțit ar fi lunecat pe o farfurie.

— Măseaua ai scos-o ?

Moșul, întors în felul acesta pogan, ezită un moment. Maistor Filip se grăbi să răspundă în locul lui.

— O are la el, cum nu. Sigur că o are la el. I-am împachetat-o chiar eu în hîrtie și a băgat-o în praștie, lîngă bani, să o ducă acasă de suvenir.

— Așa ? Și cît ai dat pe oglindă ?

Cuțitul sgîriase parcă și mai tare farfuria. Moșul însă, vesel că iar s-a întors vorba, spuse pe șleau.

— Patruzeci și cinci.

Buzele babei se subțiară într-o singură dungă, de la o ureche pînă la cealaltă. Țipătul ieși ca un cui.

— Cît ?

— Patruzeci și cinci. Zău, numai patruzeci și cinci.

Nasul babei se repezi într-o parte.

— Asta-i oglindă de patruzeci și cinci ? Mă credeți nebună ?

Maistor Filip îndreptă :

— Patruzeci și cinci de florinți, maică, nici vorbă. Nu vezi ce fel de oglindă e asta ?

— Patruzeci și cinci de florinți ?

Mîinile ei căzură după **straița**. O leucă în moalele capului nu ar fi putut-o buimăci mai rău. Cu buzele albite și întoarse pe dos repetă :

— Patruzeci și cinci de florinți...

Ridică ochii întrebători la oameni, ca și cum nu i-ar fi venit să creadă. Oamenii însă nu-i putură da nici un sfat. În privirea lor nu văzu decît lacomă dorință, așteptând o depanare a lucrurilor cît mai aspră și ea înțelese că trebuie să-și poarte singură necazul. Unii, mai la spate, pufniră chiar în rîs. Cei patru, care țineau oglinda întrebară nerăbdători:

— Hai, repede, nu ne țineți cu vorba aici. Mai avem de lucru la domnul executor. Ce facem cu oglinda ?

Moșul arătă cu un gest vag spre car și oamenii se porniră să o ridice cu opinteli pline de grijă, cînd baba se repezi la ei ca o cloșcă înfoiată.

— Asta ? Blăstămăția asta nu intră în casă la mine să știu că nu mă mai uit în oglindă cît trăiesc.

Ghearele ei smulseră hainele de pe oameni și zgîriară brațele care au umflat oglinda.

— Lăsați oglinda becherilor. Lăsați-o, că asta nu intră în casă la mine. Am spus o dată, de cîte ori trebuie să vă mai spun ? Oameni buni, săriți să nu mă jăfuiască tîlharii aceștia !

Se zbătea între cei patru salahori și-i îmbrîncea și-i suduia ca scoasă din minți. Dungile grăpate de gheare se roșiră, brațele ocupate cu povara scumpă nu se puteau apăra. Moșul o apucă de mîină.

— Stai, muiere netoată ce ești. Lasă în pace oamenii, că nu ți-au făcut nimic.

Furia babei se dezlănțui nebună. Cu palmele se năpusti asupra moșului și începu să-i care pumni peste cap, peste umeri, unde ajungea.

— Tîlharule, jîuitorule. Ești un pustaliu ca moșu-tăii, Ion Tobașul. M-ai lăsat pe drumuri cu bețiile tale, să cerșesc ca o stîrpitură de la capătul satului. Acum îți trebuie oglindă pe preț de o junincă și de un car de cucuruz ? Te învăț eu minte. Legea ! La lege ieșim noi, să se aleagă dreptatea, bețiv dărînat și înrăit ce ești, care mi-ai prăpădit juninca și mîine și casa mi-o prăpădești. Te învăț eu minte, dacă tu de casă și de lucrurile din ea și de bătrînețele mele nu vrei să te îngrijești.

Și loviturile curgeau ca ploaia, la fiecare cuvînt o lovitură în capul moșului, în brațele înălțate spre apărare și în spinarea întoarsă. În turbarea ei baba nu-și mai dădea seama că-și sdrelește pumnii izbînd în coatele moșului și că prin clăbățul și prin cojocul moale loviturile nici nu-l ating. Simțea numai că trebuie să se bage orbește, să se bată și să se răzbune cu lumea

care nu o ascultă și nu-i dă dreptate și pe care o întruchipează moșul cheltuitor și smintit.

Răbufnirea de nervi însă nu putu ține mult. Pumnii se opriră și baba se lăsă în genunchi, moale și gîfîind, lîngă traista prăfuită și lîngă cîrpele negre înșirate pe jos. Clătina din cap în dreapta și în stînga și cînd văzu că nimeni nu-i ia parte, lacrimile-i izbucniră printre degetele care-i acopereau fața, cu bocete ce sunau a gol în piața largă :

— M-ai dărîmat de oase, m-ai omorît. De ce m-ai băgat cu zile în groapă, de ce m-ai sărăcit ?

Moșul nu răspunse. Își săltă pe umeri cojocul pe care băboia turbată aproape i-l smulse și își îndesă pe cap clăbățul lunecat într-o parte.

Lumea începu să se împrăștie ridicînd din umeri. Sfirșitul acesta nu interesa pe nimeni, babe urlînd de-a proasta se pot vedea la orice colț. Se întoarseră iar la licitație împreună cu cei patru salahori, care răzimară iarăși oglinda de loitrele carului.

Cînd tăcerea o împresură și avu curaj să-și ia mîinile de pe ochi, văzu în față, rînjind către ea batjocuritor, o hîrcă cocoloșită, cu fața soofilcîită în crețuri pline de ură. De sub cîrpa căzută pe umeri două cozi roase și murdărite de vreme își scoaseră capetele înnodate în panglici negre. Ochii răi din oglindă o făcură să-i treacă un tremur prin spinare.

— Ptiu ... A dracului să fii, cu cel ce te-a cumpărat, împreună. Bătu-l-ar Dumnezeu, cum m-a bătut pe mine cu el. Se ridică din praf cu genunchii pîrîind.

— Mă duc. Mă duc și năpustesc din casa mea. Mă duc să mă culc pe lîngă garduri și pe sub șoproane, unde mă va apuca seara. In casa mea eu nu mai am ce căuta, că m-au scos din ea.

In piața largă nu a mai rămas ființă decît moșul rușinat de bătaie, boii și Filip, pe care o solidaritate negrăită îl ținea lîngă moș. Se simțea oarecum părtaș la pățania lui, la urma urmei el l-a îndemnat la oglindă. Ii părea rău și de sfada cu baba, pentru că așa o rușinare nu s-a mai văzut.

— Aprigă babă ai, taicule, căută să-l îmbuneze pe Moș Ion. Ca un stajameșter de cătane. Și nu numai limba merge la ea.

Moș Ion zîmbi încurcat.

— M-a luat cam fără de veste, grăi el frecîndu-și bărbia. Nu am vrut să fac larmă, că îi arătam eu.

Un' drăcușor nu dădu pace lui Filip.

— Parcă spuseși mai de dimineață că muierile se pot aduce la brazdă și cu buna ?

— Se pot, se pot, d-apoi că se pot. Inșă și pentru asta îți trebuie răgaz, ca pentru toate. Ș-apoi cu volbură ca asta, dracul să se pună. Omul cuminte i se ferește din cale și așteaptă să treacă.

— Și cum te duci acum cu oglinda acasă ?

— Mă duc eu, lasă pe mine. Se dreg lucrurile singure. Pîină acasă își suflă ea dracii.

Filip nu crezu și încurcătura moșului crescua mare de tot. Ca să scape de ea, propuse :

— Știi ce, maistore ? Oglinda și așa nu o pot sui singur în car. Pîină gată oamenii la licitație, ca să-mi ajute, mai trece vreme. Să mergem pîină atunci la Pleavă, să bem măcar noi doi alvălucul. Că și dumneata ești de plată cu scaunele.

Filip se uită în jur prin piață, să vadă dacă nu este vreun mușteriu pînă apropiere, apoi, după ce trimise scaunele, intrară amîndoi înfocați la Pleavă.

In piața de porci acuma nu mai rămaseră decît boii și carul. Boarea încetase și soarele s-a ridicat deasupra capului cu căldură de primăvară. Boul de brazdă iar plecă de lîngă jug,

— Ce cald e și nu găsești pic de umbră în piața asta mare, gîndi el făcînd un ocol în jurul proșapului. Oamenii de la oraș sînt proști. Nu sădesc copaci decît pe marginea drumurilor și în unele locuri închise. Acî însă boii nu pot să intre. Doar cîțiva cîini spălați frumos și cu ață la gît se plimbă cu stăpîinii

lor. La Moș Ion ograda e plină de pruni oricînd te poți trage la umbră.

Era un bou tînăr, inteligent și prins abia de un an la jug. Privea lucrurile de sus, cu oarecare dispreț pentru imperfecțiunea lor, tocmai pentru că se știa deștept și nu-i plăceau nici anumite orînduieli din lume, făcute de oameni, despre care avea părere destul de proastă. Bunăoară le reproșa că nu au patru picioare și că pe cap, în loc de coarne, poartă tot felul de acoperămînte, mai cu seamă căciuli din pielea unui animal inferior, care se cheamă oaie. Și apoi se înhăitează cu muieri pentru o viață întreagă, care tocmai de aceea le fac zile fripte. Din cauza muierilor adesea suferă și ei, boii.

Azi dimineață, de exemplu, Moș Ion l-a lovit din pricina babei Sulumia. Lovitura în sine nu are prea mare importanță, pentru că natura l-a înzestrat bine pe un bou împotriva neajunsurilor de felul acesta, dîndu-i o piele, pe care și oamenii o invidiază, zicîndu-i cu un anumit înțeles piele de bou. Însă în lumina celor mai noi principii, lovitura este lipsită de sens, pentru că pe lîngă că nu aduce rezultatele dorite, e și umilitoare. Nu se mai poate bate azi o ființă, ca în secolul trecut, cu scop de represalii, chiar dacă represaliile ar fi justificate. Cu atît mai strîmbă a fost întîmplarea de azi dimineață, pentru că s-a petrecut pe nedreptate. El a tras bine la car, numai tovarășul său, boul cel bătrîn, pe care îl înjugă de om, acela rămîne cîteodată în urmă și atunci proțapul merge pieziș. Azi nu ar putea să spună apriat a fost vinovat, sau nu, pentru că ațintise urechea la cearta moșului cu baba Sulumia. Dar chiar să fie vinovat, nu ai ce-i face, e bătrîn și atîta poate.

Își întrerupse reflexiile și se uită la tovarăș. Acesta se întindea spre grămada de fin, apuca o gură și o mesteca încet, cu pleoapele lăsate pe jumătate, ceea ce îi dădea un aer de somnolență timpă.

— Ce bou bătrîn și idiot, se gîndi mai departe cel de brazdă. Nu are nici un ideal în lume. Trăiește numai pentru burtă, mestecă, rumegă și se balebă toată ziua.

De aci îi veni în gînd soarta tristă a bouului: Cînd e vițel tînăr, e frumos și jucăuș și gazda îl mîngîie pe bot. Îi place să se gîdile în palmă cu părul catifelat alb, alb ca neaua, sau roșcat și-l lasă să sugă cît vrea. Mai tîrziu, dacă nu-l aduc la oraș pentru șnițel vienez, îl opresc de la lapte, îi distrug bărbăția, ceea ce e o operație foarte nedemnă și dureroasă și-i frîng umerii în jug. Dacă are noroc, îl împerechează cu un bou de vîrsta lui, în acest caz greul carului îl suportă egal. Dacă nu, cum e și cazul său, tovarășul mai bătrîn va merge totdeauna în întîrziere cu un pas și-l va condamna astfel să ducă greul.

Ridică din nou ochii la tovarășul alb. Acesta mesteca înainte. Pe ochii plînși i s-a așezat o puzderie de muște, oare îi sugeau pleoapele și își umflau burta cu sîngele lui. Nici nu-și lua oboseala să le alunge, rar, mai clipea din cînd în cînd, fără ca muștele să se sinchisească. Toată ființa îi era cufundată în mișcarea înceată a fâlcilor cu care mesteca mingile de fin rîgîte spre digestie complementară.

— Ah, soartă de bou, blestemată și stupidă. Să-ți petreci zilele lîngă un dobitoc bătrîn și constipat care nu știa altceva, decît să mestece și să rumege toată ziua! Să nu poți schimba cu el niciodată vreo idee. Îmbătrînești așa lîngă el, pînă cînd, sfîrșit de puteri și cu mușchii aspriți ca iasca prăjită, îl cufundă în cazanul de supă al vreunui restaurant de lux din oraș. Și atunci, în locul lui apare la stînga ta un vițeluș nou, cum ai fost tu odinioară, cu umerii nebătuți și cu părul curat, care se bucură de toată dragostea și de toate mîngîierile lu Moș Ion — adică nu de ale lui Moș Ion, pentru că acesta va fi de mult oale și ulcele — ci de ale unui stăpîn nou căruia îi va plăcea botul umed și moale și cornițele fragede de pe frunte. Pe tine te vor ghionți și te vor boteza rablă cu picioare înțepenite, sau, simplu de tot, bou bătrîn și boul cel tînăr te va trata în cel mai bun caz cu compătimire umilitoare. Ah, nu ! Asta nu o va răbda să știe că s-ar întîmpla orice.

își înțepeni picioarele de dinainte și zvični a protest din umeri. Funia legată ușor de fiularul jugului cedă și se lăsă; șarpe inofensiv, cu capătul spre copitele lui.

Mirat de libertatea neașteptată rămase un moment locului, apoi izbucni, cu coada în vînt și cu mugete vesele, într-un cancan înțepenit de șale, care înconjură carul și umplu piața cu praful răscolit.

Picioarele săltărețe îl purtară pînă la prăvălia lui Filip, acolo unde îi văzuse mai înainte pe cei doi sporovăind. În fața domnului cu șervet la gît, de pe tabla de fier, se opri. Se gîndi că dacă ar vrea, ar putea să intre și el în frizerie și să își lege un șervet la gît, dar se întoarse mai bine spre piață, să vadă efectul pe care l-a produs explozia zburdălniciei sale.

Într-un colț, văzu o cireada de oameni, care se uitat) la el cu ochi mari. Aștia nu-l interesară. În alt colț zări vreo patru găini, care ciocăneau după semințe în rămășițele solidificate ale porcilor aduși la tîrgul de sîmbăta trecută.

— Ființe degradate și nesensibile, ca lemnul, oftă el. Un bou și-a dobîndit libertatea și voi vă complăceți în excremente de porc. Ce decadență, ce decadență !

Se uită la car. Boul de om tocmai izbise cu capul, ca să gonească o muscă galbenă care-l înțepa în șale și se întoarse iarăși spre căpița cu fîn.

— Nu degeaba îți zic bou bătrîn și idiot. Nu pentru tine este făcută lumea aceasta și din bucuriile ei de ordin mai înalt puține poate gusta sufletul tău înduvigat ca o mihecă slăbită de atîta purtat.

Aruncă din coarne și căută mai departe. Atunci, într-un fulger de privire, zări ceea ce cu atîta ardoare a voit să vadă. Văzu o ființă, care se uita cu botul întins de curiozitate spre el.

.Vedenia însă, departe, de a-i produce aceea satisfacție, pe care orice bou o simte și o așteaptă cînd a săvîrșit o ispravă mare, îl înmărmuri pe dată ce o desluși mai-de aproape. Pentru că ea se arătă în chipul unui vițel, cu umerii bine legați, cu plete mari, albe stroșii, pe spinare, care-l privea față-n față

fără frică și cu multă neobrăzare. Era între roțile carului, da, chiar între roțile carului său, fără de nici un drept și-l sfida cu vădită semeție; care se manifesta prin picioarele proțăpitate în lături și coada ridicată în vînt a provocare curată.

Se uită la tovarășul bătrîn. Acesta părea că nici nu ia cunoștință despre vițelul de lîngă car și își rumega în tihnă tolănit pe burtă, nutremîntul.

— Ah, încet, încet, să nu ne pripim, își făcu el îndemnul. Să judecăm lucrurile cu sînge rece, ca să nu comitem vreo greșală. Ce caută boul acela tînăr lîngă carul meu, aceasta e întrebarea ?

își aminti că de dimineață, cînd au plecat de acasă, au legat juninca de loitra carului. Juninca însă a rămas în partea de jos a orașului, la măcelar. Afară de aceea, era o ființă fără strop de temperament și nu se asemăna de loc cu acest vițel, care pare a fi foarte năbădăios.

Atunci ? Să fie vreun vițel pripășit, care s-a pierdut de stăpîn și a ajuns din întîmplare în piață ? Nu se poate. Prea stă familiar și provocator lîngă car și prea de multă vreme se uită la el. Nici nu se vede nimeni, care să vină să-l ia.

Ce poate fi ? Tot gîndindu-se și iarăși gîndindu-se, încetul cu încetul i se dezveli lumina adevărului, năucitoare și singura posibilă.

— Moș Ion a cumpărat un vițel tînăr în locul bouului acela bătrîn și idiot. Și l-a adus la car, să se obișnuiască !

Pe cît adevărul i se dezvelea mai luminos, furia i se înfi-gea tot mai adînc în suflet și-i răscolea porniri bovicide.

— Cum se poate ca acest venetic să mă sfideze într-un chip atît de nerușinat, cînd eu nu sînt bou bătrîn, ca acela de om și cînd eu, cu cei trei ani ai mei, pot răsturna carul într-o clipită ? Aicea trebuie ceva făcut !

" Se uitau unul la altul de piatră. Nici un mușchi nu le tresărea, nici un fir de păr pe bot nu li se clintea. Doar cozile și le învîrteau în aer ca pe niște aripi de vînturătoare, tot mai repede, tot mai dîrz.

— Hm, făcu boul nostru din cap.

O zvâcnire imperceptibilă scutură și capul celuiilalt.

— Asta își bate joc de mine în mod barbar, constată vițelul de brazdă. Ce fac eu, face și el, dau eu din coadă, dă și el. Și nu pot mișca din cap ca să nu se miște și el.

Ochii i se încruntară, dunga de sub ei se adinei a ciudă. Scăpărări verzi apărură în privirea celuiia.

— De ce s-o fi uitat de la început așa de urît la mine ? se întrebă el. Că doar nu mi-a cunoscut gândurile !

Aceeași întrebare se văzu și în ochii din față. Lăsă capul în jos și căutătura lui ieșea acum, de sub ploapele strînse, cu dușmănie de moarte. Fulgere ucigașe țâșniră și din ochii bouului de pripas.

— Se ține al dracului, constată boul de brazdă. Ia să încercăm cu el câteva figuri mai tari.

Făcu un pas înainte. Vis-a-vis-ul se apropie și el. Se feri în lături. Vițelul străin și el.

— Nu ies cu asta la cale, se gândi boul. Ce ar fi să-l tratez cu dispreț ?

Gîndindu-se mai bine, ideea îi păru excelentă. De ce să-și pună mintea cu primul bou ieșit în oale, el care poate răsturna un oar ca pe o jucărie ? Să se certe ? Cu asta nu se ajunge totdeauna la rezultat sigur. Cînd doi boi se bat, se sîngerează și își frîng coarnele amândoi; Dar disprețul e arma bouului cult, cu asta îl poate desființa fără să miște măcar din coadă și-l va face pe celălalt să plece rușinat

Se îndreptă spre căpița de fîn, cu nasul în aer, dar în colțul ochiului spionând neînterupt mișcările adversarului. Celălalt plecă și el. La căpiță se opriră deodată și îmbucară un smoc în gesturi paralele.

Boul de om nu ieși nici acum din indiferența în oare se confundase. Cel de brazdă însă rămase trăznit:

— Cum ? îndrăznește să smulgă un smoc de fîn din căpița mea ? Ce impertinență de bou necrescut !

Cel de pripas se uita cu ochi întrebători la el. Și cînd cel de brazdă mai îmbucă o dată, își umplu gura la fel.

— Asta nu mai e glumă, asta cere sînge, urlă bou; inteligent și o zbughi spre salcâmi din fața casei lui Filip.

— De bună seamă că trebuie să ne răfuim, să vedem care pe care, citi în ochii celuiilalt ridicarea mînușei, după ce-l văzu repezit în partea opusă a pieții.

Se săltă în două picioare. Străinul la fel. își replie corpul îndărăt, sprijinindu-l pe mușchii picioarelor ca pe niște arcuri vînjoase în care tremura forța, gata să-l azvîrle bolid peste dușmanul care se pregăti să-l înfrunte cu aceeași mișcare.

— Uite, al dracului, că nu se teme, se miră în gînd boul lui Moș Ion. Ba mai vrea să lupte, chiar, ca mine. Bine. Dacă vrea război, război să fie. Crâncen și pînă la moarte. Amindoi nu avem loc în aceeași lume. Dar, mă gîndesc, oare n-ar fi cazul să întrebuițăm aici o stratagemă, care să-l doboare sigur și repede. O stratagemă a surprinderii. Mă fac că nu mă uit la el și va crede că nu vreau să mă bat. Însă eu, la moment bun, l-am și izbit.

Întoarse capul, dar cu bulbucul ochiului țintă spre obraznicul din față, care căzu în cursă pentru că se uită și el în lături. Cînd văzu asta, mugi o dată ca trăznetul și se repezi cu coarnele în pieptul adversarului, ce Se surpă parcă nu ar fi fost coșcoameite bou.

Cioburile oglinzii, sfărâmate țândări, căzură în pietrișul de sub picioare cu clinchet ce răsună prelung în piața largă, de porci.

Moș Ion și maistor Filip se cinsteau în răcoarea bolților lui Pleavă. Limbile se mișcau anevoie și pe maistor l-a apucat un sughit, care-i scutură umerii vreo două ceasuri. Moș Ion se uita la el cu înțelegere și-l îndemna să bea apă, că de apă îi va trece. Filip însă refuză categoric ca în ziua asta însemnată, cînd el și-a băgat patru scaune cu pluș în salon, să se otră-

vească cu apă. De aceea sughițul îl scutura înainte, ceea ce în definitiv nu-l incomoda prea tare și-i asculta pe Moș cu multă atenție, deși acesta înghițea tot a doua silabă și își muia glasul ca un copil.

— Vezi maistore, io totdeauna am zis : Trebuie să ascuți și ce zice muierea, că și ea e un suflet de la Dumnezeu și nu e ca vitele negrăitoare. Pentru că pe vită nu poți să o îndupleci cu vorba, ci trebuie să dai în ea cu bîta. Dar muierea se înduplecă și cu buna, că i-a dat Dumnezeu minte, numai că-i mai puțină decît la om, dar tot i-a dat și își poartă și ea judecata ei. După socoteala muierescă, de bună seamă, nu după cea a omului, pentru că socoteala muierescă e alta, nu-i ca la om.

Maistorul avea și el ceva de spus. Corpul i se apleca în mai multe direcții, ceea ce constituia un șir neîntrerupt de pericole pentru stabilirea lui pe scaun.

— Vecine — acuma erau vecini — io, hîc, io ți-aș spune ceva, Hîc, ce mă roade la inimă de multă vreme. Io, hîc, aș bate-p, hîc, așa îmi vine să o bat, pe Dumnezeuul meu, așa aș bate-o !

— Pe cine vrei să bați, vecine ?

— Pe cine ? Pe nevastă !

— Pe nevastă ?

— Da, pe nevastă. Nu mă țin, hîc, om, pînă nu o bat o dată bine. Că dacă nu o bat, îmi pierd respectul față de mine. De mulți ani mă roade gîndul acesta, hîc, cred că de cînd nu m-a lăsat să cumpăr frizeria din ulița cea mare, aia de lîngă fierăria lui Blau,, cînd a murit Maistorul Franț, care s'a tăiat la mîină cu briciul și s-a umflat. Ea nu m-a lăsat și a cumpărat-o hîc, Martes și acum stă el în ușa frizeriei în strada principală, nu io. Apoi, hîc, e ăla bărbir ca mine ? Vezi, vecine, dacă, hîc, nu ascultam atunci de muiere, unde aș fi io, hîc, astăzi, că frizer să priceapă lucrul ca mine, nu sînt mulți; Dar, hîc, io am ascultat de muiere și acum ascut cuie.

— Lasă, că nu-i așa de rău că ai ascultat de muiere, căută să-l îmblînzească moșul. Nici unde ești nu-ți merge rău. I

— Nu, hîc. Nu pot să-mă vait. Dar, de atunci mi-a luat muierea maul. Dimineața îmi dă lapte-de capră crud, hîc, și io nu pot suferi laptele crud. Zice că-i bun pentru curățenie. Sfaturi muieresti. Mie nu-mi trebuie curățenie, am io curățenie și iară lapte de capră crud. Dar ce orezi, cum mi-ar sta, hîc, mie să ies eu după amiaz în ușa, cînd s-a potolit căldura și pleacă domnii la plimbare și eu, hîc, să salut lumea ce trece, cu o închinăciune, să întreb pe domnul feșter, bunăoară : „Nu poftiți, hîe, dom'feșter ? Poftiți intrați, că una două terminăm, e liber". Sau, hîc, pe dom'judecător, care poartă zulufi și mustațe legate, ca Franț Josef. Ce crezi, e ușor să faci o barbă ca aceea ? Martes își bate joc de el. Cînd iese, hîc, din frizeria lui, parcă ar ieși de la un cizmar. Ah, să am io o dată în scaun o barbă ca aceea, aș arăta proștilor'acestora ce înseamnă să fi bărbir.

• Of, vecine, ce aș bate-o o dată, numai o dată, ca să-mi, hîc, iasă veninul.

— Pe cine să bați, vecine ?

— Pe nevastă.

• — Dar ce ți-a făcut nevasta ?

— Nu-ți spusei ? Îmi mănîncă zilele, hîc, fripte.

— Și de ce nu o bați ?

— Nu știu, hîc, vecine, de ce, dar nu-mi vine să ridic mîna asupra ei. Că dacă aș putea, hîc, să dau numai o dată, hîc, aș bate-o măr după aceea. Dar prima lovitură, asta nu pot să î-o dau.

— Ești moale, vecine. Io sînt din alt aluat. Din unul mai tare. Ai văzut cum am răgulat-o eu pe a mea azi dimineață !

— Am văzut.

; — S-a cărat, parcă nici nu ar fi fost aici. Ea știe singură, ce ar fi așteptat-o, dacă nu ar fi șters-o. Acasă să vezi numai ce-i dau. Ii arăt eu cine-i gazda în oborul meu.

Pumnul moșului izbi în masă.

— Mai adă doi deți !

Răchia sosi și moșul se întoarse către Filip.

— "Vezi, io așa fac. O las și ea spune. Spune, spune mereu, mă împunge, mă taie, mă sducnește. Și io tot tac și iar tac. Pînă o dată sare ceva în mine și atunci pun mîna pe scurtătură. Dar pînă nu sare, io tac. Așa o răgulez eu pe babă,

— Io, hîc, vecine, nu fac așa. Că nevastă-mea e bună. Mă cîrpește, mîncarea e la rînd, se îngrijește de sănătatea mea. Dar tocmai cu asta, cu grija ei prea multă, mă omoară.

— Trebuie să-ți întărești sufletul, vecine. Că dacă o bați, e pentru binele casei. Și binele casei trebuie ținut mai înainte de toate.

— Aici ai zis bine. Dacă aș bate-o, m-aș simți, hîc, io bărbat la casă.

— Trebuie să o bați !

— O bat. Azi, hîc, o bat.

— Doi deți, Nicolae !

— Doi deți.

— Năroc, vecine.

— Năroc. Dacă azi nu o bat, să nu-mi mai zică nimeni maistor Filip !

— Să auzim de bine. Năroc.

— Năroc să dea Dumnezeu.

Soarele, întors peste casa lui Pleavă, își strecura dinspre stînga razele piezișe, umplînd masa celor doi de lumină. Deții luceau galbeni și sticleau dinspre gît în reflexe alb-negrii, ce coborau după cum licoarea scădea în burta lor. Cei doi erau aplecați asupra papricașului pe care-l înghițeau cu îmbucături haloase. Ochii erau de mult tulburi, se mișcau greu printre mușchii congestionați ai feței, care se umflau și se dezumflau în ritmul fălcilor flămînde. Papricașul dispăru, udat din belșug cu berea spumoasă de la Ciclova, o dată cu razele soarelui de pe masă. Maistor Filip abia își ținea ochii deschiși, iar capul i se lăsa într-una pe piept.

— M-am muiat, vecine. M-am muiat de tot. Iar va zbiera muierea, cînd m-o vedea. Acum însă sînt hotărît, dacă va orîcni

o vorbă urîță, să știi că o bat. O bat, să fiu al dracului, de n-o bat.

Se sculă și moșul în picioare. Ceva îl trăgea într-una îrdărăt pe scaun, însă drumul, pe care mai avea să-i facă pînă acasă, îl zorea.

— Maistore, s-a făcut tîrziu și mi-s boii nebeuți. Trebuie să plecăm, să nu mă prindă noaptea pe drum.

Capul lui Filip căzu chip de aprobare. Chemară băiatul.

— Cît nis datori ?

— Doisprezece deți, de patru ori papricaș și opt pahare de bere !

Cînd au ieșit, soarele își trimitea ultimele raze de pe coama dealului, care închidea valea dinspre apus și pe care drumul moșului, trebuia să ocolească pentru a ajunge acasă. Străbătura ulița îngustă răzimați umăr de umăr. În creierii moșului se frămîntau întîmplările lui.

— Maistore ! ! M-am sfădit cu Sulumia și m-am țigănit, cum nu m-am țigănit cu nimeni în viață. Dar nu a avut dreptate. Așa-i că nu a avut dreptate ? Oglindă ca mine nu are nimeni în tot aritul. Mă văd în ea tot. Din țugui pînă-n gurgui. Hei, din țugui pînă-n gurgui !

Țipătul lui despică ulița în două. Maistorul iar aprobă cu capul în piept.

— Așa-i vecine. Ai o oglindă în casă, cum numai în căfana lui Novac a fost odată. Dar ia spune-mî, ai suit-o în car ?

Erau la marginea pieții. Boarea serii sufla răcoros și asta făcea bine obrazilor aprinși. Moșul se uită la Filip.

— Nu am suit-o că au plecat oamenii. Dar de ce mă întreb ?

Maistorul nu răspunse. îl apucă de mîneacă și-l trase după el.

— Dumnezeule !

Prin cadrul poleit bogat și cu creștături pompoase rânjeau spițele roților a bătaie de joc. Maistor Filip îmbrățișa un băgrin și începu să hohotească.

— Oglinda ! S-a spart oglinda. Oglinda de două sute a lui Novac s-a spart! Hohoho, ahohoho, ihohohoooo.

Pieptul i se zgudui parcă ar fi plîns după un copil ăl lui. Moșul sta nedumerit, de fugă clăbățul'ii căzuse pînă în nas. Buzele lui abia putură bilbii :

— Ce s-a întîmplat, maistore ? Ce-i cu oglinda ? Unde mi-i oglinda ?

Boul de brazdă stătea acum cuminte lîngă jug. Cu un ochi pîndea evenimentele. Funia, ce atârna, și dunga roșie, care-i sîngera cirlionții albi dintre coarne, trădau totul. Maistorul dezlipi o mîină de după băgrin și arată spre el.

— Boul. Boul ăsta blestemat a spart-o. Așa i-a fost sorocul. Să nu o folosească nimeni după săracul de Novac. He, he, he, he, he. Uă, hă, hă, hă, hă. U, hu, hu...

Moșul se clătina bleg, cu mîinile atîmate, cu gura căscată, din care curgeau balele beției înșirîndu-se pe șuitașurile cojocului descheiat. Privirea i se scurgea adormită din ochi, cînd la cadrul oglinzii, cînd la boul sîngerat. Se bălăbăni să cadă:

— Bătaia lui Dumnezeu. Curată bătaie de Dumnezeu.

Amorțeala nu-i ținu mult. Cum sta și se uita la oglinda care nu mai era, deodată văzu priri cadrul aurit, ca prinfer-o fereastră deschisă spre zilele ce aveau să vină, casa lui din sat cu ograda întinsă, cu pruni deși în grădină. Era ruptă parcă din ulița ei și îndepărtată undeva, în locuri prin oare el mi Umblase niciodată. Oameni străini, mici cît degetul celmic al lui, sîrguiau prin curte ; se întrebă cine putea să fie. Se căută" pe sine ; ochiul lui pătrunse în toate ungherele, cotrobăi prin clet, pe la butoiul cu răchie, iscodi în buzană, ba se sui și în podul grajdului unde dormea vara, pe fânul mirositor, dar nu se găsi. Căută și pe baba lui și nu o văzu nici pe ea; femei, care nu erau îmbrăcate bătrînește ca Sulumia, ieșeau din casă și forfoteau printre acareturi. O gheară haină îl strînse pe la capul pieptului, care îi vîrî fără nici o posibilitate de îndoială, dure-

tos și definitiv, în conștiință : casa lui nu mai era a lua. Au pus mîna străinii pe ea. Și cum sta și se uita la oamenii și la lucrurile acelea, liniile feței trecură pe rînd la loc. O hotărâre, mai tare ca voința lui, mai tare ca beția, le înșiră în ordinea lor cea de toată ziua. Doar deasupra ochilor, acolo unde nu se vedea, sub dunga clăbățului, îi lăsa două încrețituri de îndârjire și de răzbunare, oare îi brăzdară fruntea adînc. Se duse la jug. Vîrî grumajii boilor între răstăie, apoi se întoarse iarăși lîngă loitre. Gura lui nu scoase un cuvînt pînă aci. Cînd înfășcă însă cadrul și-l aruncă după capetele vitelor într-o opinteață peste puteri, pe care ambiția de a nu ieși singur micșorat dintr-o întîmplare de rîs și de întristare, i le crescu cît casa, glasul lui izbucni copt de amărăciune :

— Na ! Să-l purtați voi după cap, cum ar trebui să-l port eu, jug de prostie. Și să-mi duceți acasă souvenir ce a mai rămas din oglinda lui Novac, pe care a cumpărat-o Moș Ion Stăvan, pe preț de o junincă și un car de cucuruz, cum nu a mai pomenit nimeni în tot Banatul !

Reveni la maistorul care hohotea neînterupt ou băgrinul în brațe.

— Apoi vezi, maistore. Cînd un bătrîn âți rostește un lucru, să pricepi că așa-i. Și de muiere trebuie să ascuți cîteodată, că și ea înțelege unele rînduieli. Uită-te, la mine. Dacă ascultam de Sulumia, nu aș fi pățit ce am pățit acu. Așa, s-a dus dracului și junincă și un cai- de cucuruz și oglinda vestită a lui Novac. Gîndește-te bine, maistore, la întîmplări că-s cu multă învățătură. Acum, sănătate bună să dea Dumnezeu. Și sănătate și maistoriței și copiilor, să crească mari și cumiți.

Vru să spună și despre casa care acum s-a dus și ea după celelalte, dar gheara aceea ascuțită nu-l lăsă.

Plecă înaintea boilor, cu funia în mîină și cu rama de aur peste coarnele lor. Razele soarelui, ce murea, scăldau figura înaltă și uscățivă în poleială viorintă. Capul i se ridica semet,

înfruntând parcă un destin venit din vînătări pe boarea înse-
rării, oare-i fluștura pulpana cojocului și-4 răcorea și gândurile
învălmășite fierbinți sub clăbățul de persian înfundat dîrz,
pîna în rădăcina nasului, a înfruntare, clăbăț moștenit din ta-
tă în fiu de la Moș Ion Tobașul și păstrat în familie ca un
lucru sfînt.

ÎNTR-O SEARĂ ÎN BĂNAT

Se scria 1906. Suflul cald al primăverii topise de câteva zile zăpezile, dar spre lăsatul serii iarna mușca cu colți aspri din căldura zilei și întorcea de la miazănoapte câte, un pui de crivăț, care făcea să plesnească pielea de pe obraji și umplea de lacrimi ochii acelor care se încumetau să iasă în treburi. De aceea oamenii se retrăgeau de vreme în casele lor, care după scăpătat deschideau spre uliță câte doi ochi triști și în patru colțuri, acoperiți însă și aceștia repede cu tăblițele de lemn ale șolocatrelor.

Mai aspră însă decât boarea crivățului a fost grija stapinirii, care se străduia tocmai în acele timpuri să pu.ia limba satului în „drepturile sale firești”, și care grijă ținea pe oameni tot mai mult închiși lângă vetre.

Clădirea școlii, cu spatele ei masiv, oprea zarea dinspre apus ; ea se întindea ca o mogîldeață imensă, din jos de biserică, într-o piață împrejmuată de trei laturi cu șiruri de case, întrerupte de garduri de nuiete purtînd streșini de viță în spinare, pleoștite și plecate în toate părțile, ca mersul unui om sărac; mai încolo se înșirau ziduri de piatră, în albeața cărora porțile, înalte să intri cu carul de fîn pe sub ele, tăiau petece mari și întunecate, imprimînd construcțiilor un aer de gravitate.

Intrarea în școală se făcea pe trepte de piatră vînată, măr-ginite pe două părți cu zid. Lespezi mari, cioplite, apărau zidurile, care serveau și de scaun, și de trambulină pentru jocurile de copii.

Treptele se opreau în fața unui portal imens, care se deschidea în coridorul ce tăia de-a curmezișul clădirea. Spre stînga, din coridor, se făcea intrarea în sala de învățămînt printr-o ușă înaltă, severă și cu două aripi. În seara aceea încăperea avea ferestrele luminate puternic. Totuși, din cauza aburilor ce s-au

lăsat pe geamuri, în lăuntru nu se vedeau mișcînd câteva umbre jr întunecate, deasupra cărora lampa cea mare, cu burta ca banița, răsfrîngea din reflectorul cît roata de car, atîrnat de tavan, o lumină ce scâldea în tremurături galbene oamenii și băncile. La capăt coridorul se termina într-altă poartă, ce se deschidea spre curtea școlii. Înaintea ei, pe dreapta, era ușa oare ducea în locuința dascălului, cufundată dinspre stradă în întuneric, deoarece iarna familia învățătorului se înghesuia toată în odaia de către curte.

Noaptea s^ca lăsat neagră. Nori bătuți de vînt s^au îngră-mădit pe cer și nici o licărire de stea nu a putut răzbate prin desimea lor. Pe uliță țipenie de om.

Dăscălița adună resturile cinei și le duse în bucătărie împreună cu mîncarea dascălului pe care o așeză pe plită să rămînă caldă pînă el s-o întoarce. Apoi reveni în odaia mică și se așeză la masă ca să petecească haina copilului, căreia el, în joacă, de cu ziua îi rupsesse buzunarul.

Să fie tot avut vreo douăzeci și cinci de ani, dar pe fața fără de sînge oboseala s-a tipărit în cute adînci adunate în jurul gurii, a cărei colțuri se frîngeau în grimasă dureroasă. Purta o haină largă și*ponosită, care totuși nu reușea să ascundă pân-tecele umflat de o sarcină nouă. Cu toată truda ce se resfira din ființa ei, mîinile-i lucrau de zor. Mîini mari osoase, galbene, cu degetele puternice care știau prinde bine lucrul.

Era plăcut în odaie. Lampa de petrol, cu abajur din sticlă albă, împrăștiă o lumină blîndă care se muia și mai tare spre colțurile camerei, iar în soba de fier pălăpăiau alene doi butuci de prun, din care iarna înghețată în noduri sîsîia mulcom. Totul îndemna spre odihnă, lumina unsuroasă a lămpii, sfîrșitul sobei și tăcerea prelungită, întreruptă din cînd în cînd de câte o respirație mai adîncă, ce semăna a oftat, a dăscăliței.

Copilul desemna flori, case și săbii între filele unei cărți pe care dascălul l-a oprit să pună mîna. Pe la Sîm-Giorz împlinea șase ani — în toamnă urma să înceapă clasa întîia — avea fața palidă, și serioasă, de p seriozitate timpurie ; doi ochi căprui,

aidoma cu ai mamei, deschiși mai mult în lăuntru, decît spre realitățile din afară, o întristau și mai mult. Lucra cu pieptul înfipt" peste dunga mesei. După ce făcu și coșul la casă și desenă și pe Cuțu în ușa, neridicînd ochii de pe jocul său întrebă :

— Mămico, unde-i tata ?.

Dăscălița lăsă lucrul în poală.

— Vine acuși, puiule.

— Dar unde-i ? se încăpățină copilul.

— Mai are puțină treabă, evită dăscălița răspunsul. Dar ce-ar fi dacă te-ai dezbrăca și te-ai culca, să te găsească în pat cînd vine ?

— Nu cred că pot dormi, răspunse copilul.

Liniștea se lăsă din nou în odaie. Dăscălița continuă să coase și copilul să facă flori înaintea casei. Dar tic-tacul deșteptătorului nichelat de pe șifonier se amesteca zorit, subliniind parcă și mai multă tăcerea.

Copilul cufundat în desenul său o întrerupse din nou :

— Tăticul lucrează acuma ?

— Lucrează, puiule.

Copilul muie creionul în gură și înnegri «de tot conturul unui pistol, care se mărește cu cocoșul ridicat, tocmai pe fila cu titlu a cărții. Sîrguia cu buzele țuguiate și urmărea figura culcîndu-și capul cînd pe un umăr, cînd pe celălalt, după cum se întortocheau liniile desenului. Vorba o spuse mai mult pentru sine, părea că șirul gîndurilor sale numai întâmplător ar fi primit expresie sonoră ; se legau absent și cu pauze neregulate.

— Petru Cioc a săpat azi la noi în grădină. După ce i-a dat mămica de cină, a spus că se duce să se culce de vreme ca să prindă putere pe mîine. Zice că și-a frînt spatele pînă și-a gătat porția de lucru pe azi.

Dăscălița nici nu răspunse. Cîteva momente deșteptătorul umplu singur odaia cu tic-tacul său. Apoi întrebarea îi pînă pe neașteptate direct:

— Tăticul, mămico, nu și-a gătat porția de lucru pe azi ?

Dăscălița ridică ochi mari spre creștetul copilului aplecat deasupra cărții.

— Ba și-a gătat-o, puiule.

— Și mîine iar are de lucru ?

— Iar are, puiule.

— Atunci de ce nu se culcă și el, ca Petru Cioc, să se odihnească ? Pe tăticul nu-l dor spatele ?

Ochii dăscăliței jucau în ape. Amintirea ceasurilor petrecute în veghea prelungită, în așteptarea dascălului, care se întorcea mai totdeauna frînt și fără chef de vorbă, ba uneori chiar și mînoarea o lăsa să se răcească în farfurie, o năpădi odată cu amarul care-i umplu gura și care o făcu, fără să vrea, să scape un oftat. Abia după un timp putu să șoptească cu glas înecat:

— Sînt oameni căroră le-a fost ursit să se trudească și ziua și noaptea. Dar nimeni nu poate spune dacă li se va întoarce vreodată ceva din truda lor.

• Copilul lăsă creionul. Coborî de pe scaun și dădu fuga la maică-sa, unde își îngropa capul în poală. Mîna dăscăliței se lipi blînd de creștetul lui.

— Mămico, unde-i acuma tata ?

Dăscălița nu răspunse. Lăsă haina copilului pe masă și-l ridică în brațe, apoi, trecînd prin bucătărie, traversă coridorul întunecat mai degrabă, decît luminat de un felinar care fumega prins într-un cui pe perete lîngă ieșire. La ușa înaltă se opri. Ascultă un moment murmurul înfundat care răzbătea prin ea, apoi deschise de două degete o aripă. Prin crăpătura ușii vocea iritată a dascălului ieși ascuțită :

— Da, mai probim odată. Și vom probi încă de zece ori, pînă va merge cum trebuie.

Liniștea cuprinse sala după vorbele dascălului. Copilul se aplecă spre ușa și văzu sala plină de țărani, care îmbrăcați în iancăre vînațe, că era cam răcoare înlăuntru, stăteau încremeniți cu ochii la dascăl. Văzu pe Todor Covaciu, care avea potcovăria lîngă școală și văzu și pe uica Dumitru, care numai rar

cobora din dealul unde-și avea căsuța în care își petrecea zilele de văduvie/ Văzu și pe tata lui Nicoliiță, care vine aproape în fiecare zi la școală să se joace cu el.

Dascălul domina sala de la catedră cu ochii încruntați. În mână avea un bețișor cu care ciocăni în masă de câteva ori, apoi zise :

— începem.

— Țăranii- începură să cînte. Dascălul dădea din mină cu bețișorul și cum dădea el din mână, așa cântau țăranii. La început mai răgușit și cam fără curaj, i se păru copilului, apoi tot mai vesel. Fruntea dascălului se descreți o leacă :

— Acum a fost mai bine. Dacă o mai cîntăm o dată, va merge și mai bine. Ascultați, acum vreau să o facem cum trebuie.

Dascălul suflă într-o jucărie din care ieși sunet ca de trîmbiță, dai-mai moale și se uită cu ochi întrebători peste oamenii care-și dregeau glasul după sunetul acela.

Bețișorul ciocăni iarăși în masă și cîntarea izbucni din nou.

Ochii copilului crescură pahar fără fund. Se aplecă spre ușă și își lipi fruntea de dunga ei. Tot sufletul i se strecură prin crăpătura ușii îmbrățișînd sala, oamenii și pe tatăl său.

Cîntarea încetă.

Copilul întoarse ochii către dascălița, care închise încet ușa :

— E corul. Se pregătește pentru Expoziția de la București.

Copilul nu înțelese mult. Ochii mari rămaseră ațintiți la masa sa, dar privirea lui părea că trece de ea.

În capul lui se frământau de-a valma supărarea dascălului, cîntarea, sunetul trîmbiței, lacrimile mamei și noțiunea necunoscută de el, București, cuvînt pe care mămica îl pronunță într-un fel foarte ciudat. Ar fi vrut să afle ce-i aia București, dar mai tare ar fi vrut să deschidă încă o dată ușa, să asculte cîntarea și să vadă pe tatăl său cum dă din bețișor, ceea ce l-a amuzat nespuse de mult. Frigul din coridor însă pătrunse prin haina subțire. Umerii îi tremurară. Dascălița îl strînse mai tare la piept și-l trecu repede în odaie, unde îl dezbracă și îl culcă

în pat, cu toată împotrivirea și smiorgăfala lui, pe care numai promisiunea unei ascultări la ușa școlii într-o altă seară mai caldă și cu haine mai groase, o putu potoli, cu toate că știa că supărarea dascălului ar fi fost fără margini, dacă ar fi aflat că nu culca copilul la vreme.

Ceea ce însă nu a putut uita copilul nici atunci, cînd se lupta cu somnul ce nu voia să vină și nici mai târziu, în lungul șir la anilor, care pe rînd i-au picurat cîte un strop, dulce sau amar, din trecerea lor, în suflet, au fost vorbele mamei sale, șoptite cu glasul frînt în plîns și care în inima lui au rămas indisolubil legate de figura tatălui său :

— Sînt oameni cărora li s-a sortit să se trudească și noaptea. Dar nimeni nu poate spune dacă li se va întoarce vreodată ceva din truda lor.

NOTE

¹ Una din cele mai obiective încercări de a stabili „determinatele structurii bănățene” o găsim la *Gabriel Țepelea în Studii de istorie și limbă literară* (Ed. Minerva București 1970) care se referă nu numai la condițiile de viață locală ci și la numeroase caracterizări făcute în decursul timpului, la aspectele specifice de psihologie socială, mai ales în analogie cu părerile unor cercetători francezi asupra caracterului meridional al unor scriitori care au promovat o anumită literatură mediteraneană. „Cadrul geografic cvasitneridional, — scrie Gabriel Țepelea — la care se adaugă unele evenimente deosebite dau românului bănățean anumite note particulare. În vreme ce influențele s-au schimbat în decursul timpului, cadrul geografic a rămas același. Astfel, bănățeanul prezintă un caracter *atenuat meridional*, și multe dintre manifestările sale pot fi puse în legătură cu cele ale altor popoare mediteraneene. Cea mai izbitoare și mai cunoscută din aceste trăsături este acea mândrie sărbătorească, lăudăroșenie după unii, «infatuare sau gasconism după alții, concretizată în dictonul „Tăt Bănatu-i fruncea”. Bănățeanului îi place să se contemple, Să se admire, nu fără o nuanță de umor, ceea ce dovedește că de multe ori nu crede nici el ceea ce spune.” (pg. 230).

G. Călinescu, profesor pentru un timp la Timișoara, are de asemenea interesante observații făcute asupra caracterului și „tonalității sufletului bănățean” desprinse din manifestările cele mai comune. Astfel, în afară de „conștiința superiorității” lui, a autoprețuirii etnice, a ironiei sale provocată de „circumspecția conservativă”, la bănățean „o nota locală oare te izbește încă de la început este supremația comunității asupra individului”. Acest „ideal de frumos social pe care caută să-l rea-

lizeze, emulind cu aproapele” este cauza pentru care „comunicativitatea bănățeanului” nu este atât o atitudine personală cât o formă de solidaritate de corp. Iată de ce „frecvența reuniunilor corale în Banat nu este numai efectul unei înrîuriri străine, ci un aspect al solidarității elementului românesc. Corul este prin excelență forma muzicală a legământului între indivizii însuflețiți de aceleași simțiri. Dacă altor români mai înflăcărați temperamentul bănățeanului, luat aparte, poate să dea impresia de ceva prea măsurat și prudent, aceasta se întâmplă fiindcă se cer participantului din cor, însușiri de solist” (G. Călinescu, *Opinii fugare și libere despre Banat*, rev. *Banatul*, anul III noiembrie—decembrie 1928).

² Convingere discutabilă. Pe plan artistic, bunăoară, pînă la generația Ladea-Birou cărășenii s-au manifestat mai pregnant în pictură prin Velceleanu, Zaicu și Nicolae Popescu, în schimb în literatură Ion Popovici-Bănățeanul și Victor Vlad Delamarina, scriitorii cei mai remarcabili erau lugojeni, deci originari din pustă, ca și pictorul Constantin Daniel sau ca și cîntărețul cu renume european Traian Grozăvescu sau ea scriitoarele Emilia Lungu și Anișoara Odeanu. Cred că și din acest punct de vedere G. Călinescu avea dreptate să facă o mai fericită distincție între „satul operos și sever și capitala alterată de dominația turcească sau de aceea cezaro-crăească.” Căci ceea ce displăcea probabil celor doi artiști „cărășeni” este faptul — după cum scria G. Călinescu — că „este de observat la timișoreanul de orice naționalitate — mai puțin la români, e drept — o frivolitate vieneză, venită din acel imperiu fără element gotic, rafinat de ușurința metastasiană, fapt pe care l-a remarcat la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și Grisellini, cunoscutul călător. Un oportunism facil și lipsa unei idealități grave întunecă la timișorean bunele sale însușiri” (Vezi articolul mai sus citat).

³ E vorba aici de pictorul Catul Bogdan (1897—1978) cel care semna ilustrațiile revistei *Luceafărul* din Timișoara, iar apoi la cartea „*Oglinda lui Moș Ion Stăvan*”, apărută în Colecția Asociației Scriitorilor Români din Banat, 1946 (cu 8 desene). Ceilalți prieteni sînt sculptorul Romul Ladea (1901—1970), istoricul și scriitorul Ion Stoia-Udrea (1901—1977) și poetul Dorian Grozdan, (1912) născuți toți în Căraș cu excepția pictorului.

⁴ Etimologia populară nu poate da o explicație științifică nici în toponimie. După mitologia lui N. Densușianu, cuvîntul acesta ar putea fi sinonim cu uriaș, gigant, poate străvechi,

• ⁵ Analizând cauzele și efectele denatalității într-o serie de articole apărute în ziarul *România de vest* sub genericul „Problema de populații Banatului”, istoricul bănățean Traian Birăescu (1890—1946) scria la 15 septembrie 1938: „Evident pentru cercetătorul conștiincios și pentru omul de știință care vrea să combată boala și originea ei, ceea ce am numit cauze, nu apar decât ca efecte ale unor împrejurări sociale economice schimbate, căci doar Banatul a cunoscut — sin' 160 de ani de atunci, după cum ne informează Griselini, în a sa Istoria Banatului — epocă de plină expansiune demografică. Roiuri întregi de -români-de la munte au coborât în cîmpia și au repopulat acolo satele românești ieșite de sub ocupația turcească numai cu cîte 10—15 fumuri”. „In Banat, — continuă același publicist — unde copilul gospodarului se naște, numai după lungi chibzuiri asupra diviziunii averii, unde ca „singurul copil la părinți” e crescut cu teamă, e ferit de tot ce l-ar putea oțeli fizicește pentru ca dacă, spre disperarea părinților nu moare înainte de vreme, să fie însurat nu după înelinațiunea sa fizică, ci cu fata a curei zestre să înmulțească averea, uneori e „ortăcit”. Înainte de vreme cu „aleasa” inimii, fiindcă „singurul copil” nu i se refuză nimic, această selecționare a încetat de mult. Se poate lesne deduce ce progenitură iese din asemenea împrejurări nenaturale, unde cei doi factori principali, mama și tatăl, sînt și ei rezultanții 'sistemului arătat”.

⁶ Țăranul condeier Petru Petrica în ziarul *România* (nr. 123 din 2.X.1938) arăta că, la rîndul lor, șvabii erau contaminați de o „boală franceză”. El precizează că: „Problema despolarizării Banatului a fost studiată și de unguri, iar sociologii unguri au o teză interesantă în ceea ce privește originea neomaltusia-nismului populației bănățene. Primii care au provocat -limitarea nașterilor, în Banat, au fost coloniștii francezi, de la care s-au molipsit șvabii, ungurii și mai tîrziu românii. După Fenyés Elek, în Banat au fost colonizați peste 6.000 de francezi (în județul Torontal 6.000 iar în Timișoara 150) aduși de către generalul Claudius Mercy”. Tendința de a nu fărîmița între mai mulți moștenitori „moșia” era, desigur, una din cauzele acestui sistem. Căci, la munte, așa cum mai credea același Traian Birăescu: „Moșia e livada de pruni, meri, peri sau nuci, care pentru a da întreg rodul pentru cei de azi, a trebuit să fie plantată de către cei de ieri. De obicei „moșia” de aici e moștenită de mai multe generații din tată în fiu, completînd fiecare pomii pe care vremea îi distruge sau vechimea îi face neroditori, pentru ca cel de mîine să o moștenească completă, în plin rod” (*România de vest*, 23 sept. 1938).

⁷ Realitatea aceasta incontestabilă, vorbește de nivelul de trai al țăranului din Caras care se zbătea în ascutite contradicții sociale. Reporterul denunță aceste stări și ia apărarea țăranului exploatat.

⁸ Faima și vioiciunea unui asemenea tîrg era firesc să se oglindească și în versurile popularului trubadur Petru E. Oancea, cunoscut mai mult ca *Tata Oancea* (1881—1973) și născut chiar în Vășiova. Iată ce scrisese despre această forfotă în satul său natal la 30 ianuarie 1928, în limbajul lui colorat și umoristic :

*Cum o iau de dimineață; vara de la patru oare,
Iarna-așa pe la vreo șapte, că-i frig tare la picioare.
Dinspre Bocșa, dinspre Doclin, Fieru, Ramna și Bărbosu
Ezeriș, Clinic, Recita, haida, haida, vin cu grosu.
Scurt ! Să nu mai lungesc vorba, toată țara românească
Vine-aici la tîrgul mare, să vîndă, să tîrguiască.*

*Cîte cară, cîte turme : capre, oi, berbeci, mioare,
Citi purcei de toată forma, cîte zeci de mii de hoare,
*Mere, pere, nuci și poame, cucuruz, grîu și secară,
Halăvicică și bomboanță, limonada în păhară.*

*Apoi șatre, pomărăme, lingă pod stă ringhișpilu
Și coniegii unde strigă : „Iaca, iaca .' crucătilu ...
Lupă, leu, ursu, măimuca, halifander asta mare
Pupciți nuntru, tare leznc, zeșe lei dai acarcare ...”*

*Țipăt, larmă, zgomot, vică, știi, curat babilonie :
„Nică, Ioane, Petru, Gine ! ; unde ești, soro Mărie ?”
Unii vînd și unii cumpăr, unii-ncep Să pogodească,
Unii, haid'la Szabonariu, cică să se molărească.*

*După ce-au tîrguit toate, după-amiazi, pe la cinci oare
• Unii pleacă-n pace-acasă, alții în patru picioare,
Unii merg cu voie bună, avînd banii-n buzunare,
Iar pe alți-i prinde ziua prin Neuwark, la podul mare.*

*Unii-n vreo eocte goală au noroc să mearg-acasă.
Alții-n birtul lui Ion Ceapă dorm grămadă pe sub masă.
Unii-ncep să-și spargă capul, să se-mpungă, să se taie
Căci, mă rog ! nici nu se poate tîrg mare fără bătaie.*

⁹ E vorba, bineînțeles, de conducătorii politici și administrativi maghiari din monarhia austro-ungară. Interesele economice ale statului austro-ungar au cerut o democratizare a vieții politice, în ciuda faptului că opoziția clasei dominante devenise extrem de înverșunată iar guvernul din Budapesta se dădea la măsuri opresive de tot felul. Popoarele

român și sîrb, fiind reprezentate de o populație cu mult mai numeroasă, au izbutit să înfrunte politica discriminatorie la care au fost supuse și să-și formeze o burghezie și o intelectualitate destul de importantă care au pus bazele unei vieți culturale înființînd școli și diverse societăți și publicații ce apăreau în limbile respective. La românii din fosta monarhie austro-ungară, bunăoară, nu exista sat — cum spunea Vasile Goldiș — „să nu se citească ziar românesc”. Același Goldiș, de altfel, a întreprins, pe baza concepției materialist istorice, o pătrunzătoare analiză despre problema națională din Europa de atunci, arătînd și șovăielile unora din conducătorii politici ai românilor din perioada de descompunere a imperiului și de înăsprire a asupririi popoarelor din fosta monarhie (Gheorghe Șora, Vasile Goldiș, *militant pentru desăvîrșirea idealului național*, ed. Facla, 1980).

” Deoarece multe nume de localități din Banat au fost modificate de stăpînire și au fost apoi impuse de administrație, fiind astfel golite de orice conținut semantic, autorul a preferat să folosească în unele cazuri denumirea păstrată încă în vorbirea localnicilor. Astfel *Recita* în loc de Reșița, ar proveni de la diminutivul *reca* din limba slavilor sudvestici și ar însemna *pîrîu* sau rîuleț. „Cînd cele citeva case cite alcătuiau Reșița de acum 300—400 de ani se găseau pe Valea Domanului, cam pe unde e acum stadionul, slavii (strămoșii actualilor crașoveni) ziceau satului (așezării) „u recice”, adică *la pîrîu*. Cei ce-l locuiau au preluat numele iar cum bănățenii moaie (palafalizează) ce *c* (citit ci) care se aude aproape ca un „ș”, germanii au-redat în scris această consoană prin *sch* adică *ș*. Așadar numai localnicii au mai păstrat în graiul lor forma originală *Recita* folosită conștient de Virgil Birou care știa desigur ce semnificație are” (Prof. V. Ioniță).

” Localnicii *Dognecei* (forma oficială) numesc satul Ducnecea. Actele consemnează așezarea la 1722 sub forma *Dognacska*. Pare a fi un nume personal alcătuit dintr-un nume radical sîrbo-croat *dug* (lung) sau să provină din alt radical sîrbo-croat *ăgnati* „a mîna vitele pînă la un anumit loc”. Poate fi un teren pastoral tradus (calchiat) de sîrbi după unul românesc însemnînd „loc de pășunat vitele” (Prof. V. Ioniță).

” Conștient de subiectivismul explicațiilor date de dascăl, dar ținînd să dea profil literar unei anumite mentalități conservate la țară de dascălii confesionali, autorul se folosește de anecdota specifică locului, confirmînd parcă afirmațiile privitoare la psihologia socială a bănățeanului, așa cum au fost ele făcute de G. Călinescu în articolul menționat, din care mai reproducem: „Dintre toate provinciile, Banatul e

acela în care elementul alogen este mai multicolor. În fața acestei primejdii multiple, metoda melcului e cea mai nimerită. Localnicii iau o atitudine defensivă ce oscilează între ironia compătimitoare și disprețul îndărătnic și se păstrează astfel elementar, dar ferit de alterațiuni sufletești. Această circumspecție conservativă, rămîne bănățeanului chiar și acum după încetarea primejdiei... Cînd o funcțiune încetează, organul mai rămîne”.

” *George Cătană*, învățător la Valeadeni, scriitor și culegător de folclor are peste 20 de volume, editate cele mai multe pe cheltuială proprie, dintre care menționăm : *Balade populare din gura poporului bănățean*, Brașov, ed. Ciurcu, 1895 ; *Poveștile Banatului*, Gherla, 1893—1895 ; *Povești populare din Banat*, Ciurcu, 1908 ; *Miorița*, Brașov, 1909 ; *Balade populare*, Ciurcu, Brașov 1916 ; *Flori din război*, Caransebeș, 1919 ; *Cele mai frumoase povești din Banat*, Cartea satului, București, 1947 ; *Povești din Banat*, București Colecția Miorița, Ed. Tineretului 1956 ; ed. II, 1961.

Emilian Novacovicu, învățător, originar din Răcăjdia, a tipărit culegerile : *Folcloristica română*, partea I, Oravița, 1921 ; *Folcloristica română bănățeană*, partea II, Tip. Felix Weiss, Oravița, 1922 ; *Din comoara Banatului*, folclor I ; *Folclor pornografic bănățean* (partea hazlie) Tip. Iosif Kaden, Oravița, 1930.

Iosif Velceanu (1874—1937), profesor și dirijor de coruri, președinte al Asociației corurilor și fanfarelor din Banat, autor al volumelor : *Albumul corurilor și fanfarelor române din Banat*, Timișoara 1936 ; *Cîntece pentru coruri de copii și o Autobiografie*, Tip. Românească, Timișoara.

Timotei Popovici (1870—1950), elevul lui Muzicescu și dirijor la Lugoj, Brașov și Sibiu, are lucrări din domeniul muzicii corale, dicționar de muzică, lucrări didactice. Compozitor, este autorul cîntecului „La oglindă” (cor mixt) și „S-a dus cucul de pe-aici” (versuri populare) precum și al poemului „Iancu la Turda”.

”. Sentimente care exprimă, în mod parabolic, viața trudnică și exploatată a minerului din trecut, sentimente ce aveau să se concretizeze literar în romanul *Lume fără cer*, unde personajul reprezentativ al minerului din Anina între cele două războaie, Gheorghii Rață, are același nume cu un miner întîlnit, după cum vom vedea, în măruntaiele pămîntului, în abataj, dar avînd în creația menționată un caracter tipic și un destin mai tragic decît în realitate.

” Linia Oravița—Anina a fost dată în funcțiune totuși abia în 1856 și numai pentru transportul de cărbuni la Dunăre. Pentru trans-

portul persoanelor ea a fost dată în funcțiune la 1856 când s-a făcut joncțiunea prin Jasenova (R.F.S. Jugoslavia) pentru a se uni cu linia Vîrșeț—Timișoara—Budapesta—Viena (vezi: Felix Milleker, *Geschichte des Banater Teiles des Unteren-Donau-Gebietes, Biserica Albă, 1929*).

U.D.R. sau Uzinele de fier și Domeniile din Reșița a fost înființată ca societate pe acțiuni în 10 iunie 1920 avînd capital social de 125 de milioane lei și avînd sediul în Reșița. Ea continua societatea capitalistă mai veche *Staatseisenbahngesellschaft* prescurtată S.T.E.G. care fusese înființată la 1 ianuarie 1855, cînd curtea imperială de la Viena a vîndut și a predat uzinele din Reșița acestei societăți pe acțiuni nou creată. După retragerea turcilor din Banat în urma păcii de la Passarovitz (1718), curtea imperială din Viena a vrut mai întîi să» rentabilizeze uzinele din Bocșa, dar în urma raportului dat de Direcția miaeră din Oravița ce arăta că Bocșa nu îndeplinea condițiile unei dezvoltări, Ja propunerile făcute, hotăra în 8 august 1768 construirea unor uzine noi la Reșița, unde în 3 iulie 1771 au fost inaugurate primele furnale.

¹⁶ E vorba de Ilie Ienea (1906—1974) autorul romanului *Ard lumile-n Vitol* apărut în editură proprie în 1937 (Cf. Nicolae Țirioi, *Premise literare, Facla 1976, pg. 89—95*). Criticul Petru Comarnescu scria, printru alte aprecieri, despre acest artist al cuvîntului: „Bănățeanul Ilie Ienea — avîndu-și obîrșia în Borlovenii-Vechi, Bozovici și Valea Almăjului unde arta populară cultivă detaliile de mare gingășie, de parcă-s filigrane ce împodobesc tăria unui suflet sigur de propria-i propășire — este printre cei mai de seamă stiliști ai Ardealului și Banatului. Puțini mînuiesc ca dînsul frazele lungi, încordîndu-le de înțelesuri și construindu-le într-o armonioasă arhitectonică muzicalizată de un suflu ritmat. Cuvintele se înlănțuiesc expresiv, potrivit unui răsunset afectiv de adevărat artist român. Iată cum pînă și într-o viziune cu perspective milenare, un scriitor își poate sluji neamul, construind în limba lui armonii noi și luminoase”. (Cronica literară a ziarului *Timpul București* din 17 ianuarie 1943 pg. 2).

¹⁷ Extinderea rețelei de transporturi de cale ferată în imperiul austro-ungar, deficitul bugetului de stat din 1853 și împrumuturile din 1854 nu au ameliorat situația financiară a guvernului austriac, obligîndu-l să recurgă la vinderea unora din proprietățile statului pe care le-au acaparat capitaliștii autohtoni și străini ca în cazul uzinelor din Reșița. (Vezi: „200 ani de construcții de mașini la Reșița 1771—1971, apărut în 2 volume și redactat de un colectiv avînd ca redactori responsabili și autori pe Silviu Bordan și George C. Bogdan, Reșița, 1971).

CUPRINS

Prefață.....	5
Notă asupra ediției	15
Oameni și locuri din Căraș.....	17
Căraș.....	18
De vorbă cu Gheorghe Mingea.....	22
Recita.....	42
Pe Semenice.....	53
Aur.....	61
Peisaj.....	69
Cum se nasc doinele și cîntecele cărașene.....	72
Moș Pau Piele are supărări.....	82
Dascăru.....	89
Cu Pau Piele la dascăl.....	95
Iancu Bobu.....	108
Oravița și orăvițenii.....	116
Locuri ce trebuiesc văzute:	124
Oravița—Anina.....	128
Almăjul.....	154
Sasca.....	160
Moldova, Dunărea, Ada-Kaleh.....	172
Bun rămas.....	180
Oglinda Iui Moș Ion Stăvan	183
într-o seară în Bănat.....	237
Note.....	244